

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**OSMANLI DEVLETİ'NDE
ASKERİ YÜKÜMLÜLÜKLER VE MUAFİYETLER
(1826- 1914)**

RİDVAN AYAYDIN

2501081021

TEZ DANIŞMANI:

PROF. DR. TAHSİN ÖZCAN

İSTANBUL 2011

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Anabilim** Dalında ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2501081021** numaralı **RİDVAN AYAYDIN**'ın hazırladığı "OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKERİ YÜKÜMLÜLÜKLER VE MUAFİYETLER (1826-1914)" konulu **YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA-TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **11.08.2011** Perşembe günü saat **14.00**'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABUL** edilmesi ne* **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.AHMET KAVAS	KABUL	
PROF.DR.TAHSİN ÖZCAN	KABUL	
DOÇ.DR.NURETTİN GEMİCİ	KABUL	
DOÇ.DR.CASİM AVCI	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.GÜLTEKİN YILDIZ	KABUL	

ÖZ

Bu tezde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından Birinci Dünya Savaşı'na kadar ki süreç içerisinde Osmanlı devletinde orduya asker temin etmek için kullanılan zorunlu askerlik sisteminin evrimi incelenmiştir. Bu süreçte halkın Müslüman ve gayrimüslim olarak ayrılarak farklı muameleye tabi tutulduğu dolayısıyla din faktörünün özellikle de İslam'ın önemli bir faktör olduğu ortaya konmuştur. Asker alma sistemlerinin Avrupa'nın etkisiyle geliştiği, Mısır'ın etkisi ile meşrulaştırıldığı ortaya konularak İslam'ın asker alımlarında motive edici ve mobilize edici tesiri üzerinde durulmuştur.

Bir taraftan asker alımı için kanunlar yapılırken diğer taraftan aynı kanunlar bir takım askeri muafiyetler vermekte idi. Devlet işlerini aksatmamak, eğitimi sekteye uğratmamak, ekonomik kaygılar, dini kurumlara ve kişilere gösterilen saygı ve aile kurumunu korumak gibi nedenlerle birtakım gruplara ve şahıslara askerlikten muaf olma hakkı verildiği ortaya konmuştur.

ABSTRACT

In this thesis the evaluation of the compulsory military service system in the Ottoman State from the time of the abolition of the Janissaries until the World War I was examined. In this process the people who were living under the Ottoman sovereignty were segregated as muslims and non-muslims and were subject to different treatments, thus the fact of religion, especially Islam, was put forward. It was put forward that the recruitment systems were influenced by the Europe, legitimized by the Egypt and the motivating and mobilizing effect of the Islam was also emphasized.

While the authorities were legislating new laws regarding conscriptions, on the other hand, the same laws were also providing some kind of military exemptions. Some groups and people were obtaining the rights of military service exemptions with the purposes of the continuation of public services and education, economical worries and because of the respect to the religious institutions and people also protection of the family institution.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması sonrası oluşturulan Osmanlı ordularına asker temini için yükümlülük esasına dayalı olarak icra edilen asker alma sistemlerinin I. Dünya Savaşına kadar olan süreç içerisindeki seyrini ortaya koymaktır. “Reformlar çağı” olarak adlandırılan bu dönemde özellikle kara ordusuna asker alımının yeni bir yoldaki evrilme süreci izlenerek bu süreci başlatan etmenler, motivasyon kaynakları, ilk uygulama alanları ile birlikte doğrudan uygulandığı dönemler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde Osmanlı Devleti'nin rakip olarak kabul ederek yakın takibe aldığı Avrupalı devletlerin siyasi konjonktürleri gereği asker alma ile ilgili geliştirdikleri yeni asker alma sistemleri üzerinde durulmuştur. Kavalalı Mehmed Ali Paşa döneminde Osmanlı'nın bir vilayeti olan Mısır'da İstanbul hükümetinden önce uygulamaya konan Avrupa'dan esinlenmiş zorunlu askerlik tatbiki ve bunun İstanbul üzerindeki etkileri anlatılmıştır. Devletin ve halkın büyük çoğunluğunun dini olan İslam'ın akidelerinden olan Ahiret ve Melek inancının Allah yolunda savaşmak için motive edici rolü Kur'an-ı Kerim'e dayanarak ortaya konmuştur. Aynı şekilde islam inancındaki cihad mükellefiyetinin Osmanlı idaresinde Müslüman halkı savaş için seferber edebilmek için meşrulaştırıcı ve halkı idarede kolaylaştırıcı bir etkisinin olduğu üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde Tanzimat döneminde yürürlüğe giren asker alma kanunları ya da kur'a usulü ile asker celbi için düzenlenen yasalar birinci el kaynak olarak kullanılmıştır. 1846, 1870 ve 1886 yıllarında hazırlanan asker alma kanunları mukayeseli olarak incelenmiş, aralarındaki farklar sebepleri ile birlikte değerlendirilirken sonuçları itibariyle getirdikleri yenilikler ortaya konmuştur. Bu üç kanun şimdiye kadar değişik eserlerde ele alınmakla birlikte bu üç kanun arasındaki dönemde bu kanunlara ek olarak yürürlüğe sokulan ve “zeyl” olarak adlandırılan yasalar üzerinde durulmamıştır. Oysa bu ek yasalar bir sonraki kanuna zemin hazırlaması ve büyük ihtiyaçları gidermesi bakımından çok önemlidir. Bu zeyiller Takvim-i Vekayi, Düsturlar ve Osmanlı Arşivi'ndeki ilgili belgeler göz önüne alınarak sürecin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca birtakım ek kanunların başlıklarına ulaşmama rağmen bu başlıkları veren kaynaklarda kanunun tam metninin nerede bulunacağına dair detaylı bilgi verilmemesi nedeniyle bu ek

kanunları tezimde kullanamadım. 1846 tarihli Kur'a Kanun'u Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Kanunname-i Askeri defterlerinden 7 numaralı defterde yazma olarak mevcut iken matbu olarak bulmak zor olduğundan bu tezin ek bölümüne matbu metnin orijinali eklenmiştir.

Üçüncü bölümde ise 1846, 1870 ve 1886 yıllarında hazırlanan kur'a kanunlarında askerlikten muaf edilenler üzerinde durulmuştur. Kanunlardaki muafiyetler daimi, tecil ve bedelli muafiyet üst başlıkları altında tasnif edilerek incelenmiştir. Kanunlarda bir takım kimselere padişah iznine bağlı olarak askerlikten muaf olma hakkı tanınırken bunların kimler olduğu kanunların hacmini lüzumsuz büyüteceği için detaylandırılmamıştı. Bu noktada Osmanlı arşivindeki ilgili belgeler bize ışık tutmuş ve bunlara dayanarak bu kişilerin kimler olduğu açığa çıkartılmıştır. Şimdiye kadar bedel konusu şahsi ve nakdi olarak incelenmiş iken hayvan ve istisna bedellerinin de konuya dahil edilmesiyle bu alana katkı yapılmıştır.

Tezimin hazırlanmasında büyük katkıları olan başta danışmanım Prof. Dr. Tahsin Özcan'a, motive edici çabaları ile beni destekleyen Prof. Dr. Ahmet Kavas'a çok değerli tavsiyeleri ile tezimi şekillendiren Yrd. Doç. Dr. Gültekin Yıldız'a, özellikle kanunlara ulaşmada ve onları anlamada yardımcı olan Ali Adem Yörük'e, maddi manevi desteklerini esirgemeyen çok değerli aileme teşekkürü borç bilirim. Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İSAM ve Süleymaniye kütüphaneleri çalışanlarına sağladıkları imkânlar için çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

ASKERİ YÜKÜMLÜLÜKLERİN BAŞLANGICI VE İLK UYGULAMALARI

1) Fransız Devrimi ve Zorunlu Askerlik Uygulaması.....	4
2) Mısır'ın Zorunlu Askerliğe Dolaylı Etkisi.....	7
3) İslam'ın Zorunlu Askerliği Meşrulaştırıcı ve Motive Edici Etkisi.....	10
4) Nizam-ı Cedid Ordusu.....	14
5) Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu.....	18
6) Redif-i Asakir-i Mansure Ordusu.....	22

2. BÖLÜM

ASKERİ YÜKÜMLÜLÜKLERDE BÜROKRASİ DÖNEMİ

1) Tanzimat Dönemi Askeri Yükümlülükler.....	30
2) 1846 Kur'a Kanunu.....	35
a) Kur'a Öncesi Yapılması Gereken Bürokratik İşlemler.....	41

b) Kur'a İşleminin Yapılışı.....	45
c) Kur'a Sonrası Yapılacak İşlemler.....	51
d) Gönüllü Askerlik.....	55
e) Redif Ordusun Yeni Konumu ve Müslümanların Zabıt Olarak İstihdamı.....	56
3) 1870 Kur'a Kanunu.....	57
4) 1886 Kur'a Kanunu.....	65
5) Özel Yükümlülükler.....	73
a) İstanbul'a Özel Yükümlülükler.....	73
b) Trablusgarb'a Özel Yükümlülükler.....	74
c) Yemen'e Özel Yükümlülükler.....	76
d) Aşiretlere Özel Yükümlülükler.....	76
6) Asâkir-i Mülkiye Ordusu.....	80
7) Orduya Nakliye Aracı Verme Yükümlülüğü.....	81

3. BÖLÜM

ASKERİ MUAFİYETLER

1) Askeri Muafiyetlerin Kaynağı.....	83
2) Daimi Muafiyetler	
a) 1846 Kur'a Kanununda Daimi Muafiyetler.....	84
b) 1870 Kur'a Kanununda Daimi Muafiyetler.....	86
c) 1886 Kur'a Kanununda Daimi Muafiyetler.....	87
3) Tecil	
a) 1846 Kur'a Kanununda Tecil.....	94
b) 1870 Kur'a Kanununda Tecil.....	97
c) 1886 Kur'a Kanununda Tecil.....	97

d) Muhacirlerin Tecilleri.....	99
4) Şartlı Tecil Sonrası Tam Muafiyetler	
a) 1846 Kur’a Kanununda Şartlı Tecil Sonrası Tam Muafiyetler.....	100
b) 1870 Kur’a Kanununda Şartlı Tecil Sonrası Tam Muafiyetler.....	102
5) Askere Alındıktan Sonra Muafiyet.....	104
6) Bedelli Muafiyet.....	105
a) Şahsî Bedel.....	105
aa) 1846 Kur’a Kanununda Şahsî Bedel.....	105
ab) 1870 Kur’a Kanununda Şahsî Bedel.....	108
b) Nakdî Bedel.....	111
c) Hayvan Bedeli.....	113
d) İstisna Bedeli.....	115
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA.....	121
EK.....	132

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

bkz.: Bakınız

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

c. : Cilt

ev. : Çeviren

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi

DTCF: Dil Tarih Coğrafiya Fakültesi

h. : Hicri

haz. : Hazırlayan

m.: Miladi

nr. : Numara

s. : Sayfa

tre. : Tercüme

Yay. : Yayınları

GİRİŞ

Hayatın muhafazası anlamında güvenlik ve savunma insanoğlunun en temel ihtiyacı ve dürtüsü olagelmıştır. Emniyetin tesis edilmesi için insanların bir araya gelip organize olarak korkmalarına sebep olan faktörlere karşı mukavemet etmeleri gerekmektedir. Güvenlik insanın bizzat kendisinden başlayıp ailesini, akrabalarını, yaşadığı coğrafyayı ve yönetimi altında yaşadığı devleti ya da sahip olduğu ve değer verdiği şeyleri saklama ve muhafaza etmeyi kapsayan bir var olma kavgasıdır. İbn Haldun'un devletleri doğan, büyüyen ve ölen canlı bir organizmaya benzettiği gibi devletleri oluşturan insanlar da karşı konulmaz ve fitri olan bekâ duygularından kaynaklanan bir refleks ile çatı niteliğindeki devletlerinin ayakta durduğu dönemlerde yaşamak ve yaşatmak için devamlı bir mücadele içinde olagelmışlerdir.¹

Toplumlar güvenliğini sağlamak için vereceği savaşları ordular teşkil etmek suretiyle icra etmiştir.² Bu ordularda harp edebilme yeteneği olan savaşçılar / askerler olarak toplumun bireyleri bizzat görev almışlardır. Mamafih insanlar sadece savaşarak hayatta kalamazlar. Aynı zamanda yaşamaları için gerekli yeme ve içme gibi fizyolojik ihtiyaçlarını giderebilecek olan tarım ve ticaret gibi ekonomik faaliyetlerle de meşgul olmaları gerekir. Bu itibarla orduların teşkil keyfiyetlerinde bu ihtiyaçların çok önemli rolü vardır. Ziraî ekonomiye dayalı devletler güvenlik işini bütün bir topluma teşmil etmeden profesyonel yada aristokratik savaşçı zümrelere dayalı ordular teşkil etmekle toplumun sadece bir kısmını bu iş için görevlendirerek “profesyonel ordu” diyebileceğimiz örgütlerle siyasi beka mücadelesi vermişlerdir. Toplumun kalan kısmı ise tarım ve ticaretle uğraşarak devletin hayat kaynağı olan vergi gelirlerini sağlamışlardır. İslâm fıkında “*farz-ı kifâye*” ye denk düşen bu uygulama genelde devletlerin güçlü dönemlerinde rastlanan bir askeri teşkilatlanma türüdür. Seferberlik denilebilecek kadar tehlikenin had safhaya çıktığı dönemlerde uygulanan ve ahaliye “*farz-ı ayn*” olarak takdim edilen diğeri ise; savaşabilecek ne kadar insan var ise hepsinin mobilize olup mücadeleye sevk edildiği ve genelde devletlerin zayıfladığı ya da düşmanların kuvvetli olduğu dönemlere mahsus bir uygulamadır.

¹ Abraham Harold Maslow, “A Theory Of Human Motivation”, **Psychological Review**, Volume 50, 1943, s. 377- 380.

² Zekeriya Türkmen, “Türkiye’de Ulus Devletin Kuruluşuna Uzanan Süreçte Ordu-Millet Dâyanışması”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 5, Şubat 2007, Sayı: 9, s. 57.

Osmanlı Devleti de güvenliğini sağlamak için güçlü olduğu dönemlerde profesyonel bir ordu olarak nitelenebilecek olan “Yeniçeri Ocağı” nı teşkil ettirmişti. Bu ordunun askerlerini çocuk yaşta özellikle Rumeli’ndeki gayrimüslimlerden alınıp Müslümanlaştırılarak eğitilen kişiler oluşturmaktaydı. Uzun yıllar devletin genişlemesinde ve güvenliğinin sağlanmasında önemli katkıları olan bu devamlı merkez ordusu; padişahların bizzat kendisini tehdit etmesi, kontrol altına alınamaması, dış ve iç düşmanlara karşı çok büyük sınırlara ulaşan imparatorluğu yeteri kadar muhafaza edememesi gibi sebeplerle ortadan kaldırılmıştı.

Yeniçeri Ocağı kaldırılmadan önce III. Selim döneminde “düvel-i muntazama ve mütemeddine” övgüleri ile nitelenen Avrupalı devletler, devletin askeri başarısızlıklarını tedavi etmek için model olarak sunulmuştu. Misliyle mukabele (bi’l-misl-mukabele) ile haklı kılınmaya çalışılan bu yaklaşım Kur’an’daki şu ayete dayandırılıyordu: “Kim size saldırırsa size saldırdığı gibi siz de ona saldırın”.³ Bu itibarla sultanın dize getiremediği ve askeri açıdan oldukça etkisizleşmiş Yeniçeri Ocağı içerisinde Avrupa tarzında donatılmış Müslüman halktan toplanan Nizam-ı Cedid adlı alternatif bir ordu teşkil ettirilmişti. Avrupa etkisinin 1826 – 1914 arasında inceleyeceğimiz askeri yükümlülük sistemine mehzaz olması sebebiyle bu ordu başlangıç olarak kabul edilecektir.

1826’da Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasının ardından II. Mahmud’un kendisine “Gavur Padişah” denilmesine sebep olacak kadar Avrupa’ya öykünerek ve bu eleştirilere karşı koymak için de Mısır’dan etkilendiğini söyleyerek; ismini Kur’an’dan esinlenerek koyduğunu düşündürecek şekilde “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye” adı altında kurduğı yeni ordusu ve buna ilaveten 1834’de oluşturulan yedek ordu “Redif-i Asâkir-i Mansûre”, teb’anın askeri yükümlülüklerinin miladı sayılabilecek Tanzimat dönemine geçiş denemeleri sayılabilir.

Tanzimat dönemiyle birlikte kazuistik tarzda hazırlanmaya başlanan asker alma kanunları ile sadece Müslümanlar fiili olarak askerlikle yükümlü tutulurken, ek kanunlarla gayrimüslimlerin de askerlik hizmeti karşılığı verecekleri bedeller ile fiili askerlikten muaf oldukları karara bağlanmıştı. Gayrimüslim nüfusun çok az bir kısmı ise ilerleyen dönemlerde başta donanma olmak üzere, süvari ve baltacı birlikleri ile

³ El-Bakara 2/ 194.

jandarma bünyesinde fiili askerlik yapacaklardı. İslâm, Müslümanlara hasr edilen mecburi askerlikle imparatorluğun sonuna kadar bir tür seferberlik ideolojisi olarak yeni askeri yükümlülüklerin meşruiyet zeminini oluşturdu.

Ancak nüfus sayımlarının devletin bütün topraklarında icra edilememesi ve bazı bölgelerin zabt-ü rabt altına alınamaması askeri yükümlülüklerin bütün ahaliye eşit olarak yüklenmesini engelledi. Bu itibarla bazı bölgeler için hususi askeri yükümlülük kanunları çıkarılarak fiili hal bu şekilde idare edilmeye çalışıldı. 1846'dan 1886'ya kadar hazırlanan büyük asker alma kanunlarının seyri, olabildiğince dışarıda adam bırakmadan daha fazla asker alımı gerçekleştirmektir. Osmanlı nüfusunun büyük bir çoğunluğunun askerlikten muaf olması daha fazla asker alımını zorlaştırmıştı.⁴ Bununla birlikte çoğu Avrupalı monarşik devlet, ordularını iç disiplin faaliyetinden uzaklaştırmayı farklı şekillerde başarmış olmalarına rağmen özellikle 19. yüzyılın son yirmi otuz yılı Osmanlı'nın bunu başaramamış olması iç güvenliğinde insan gücü boşluğuna sebep olmuş ve ordu için gerekli askerlerin bir kısmı buraya kaydırıldığından dış güç için gerekli asker ihtiyacı bu sebeple tam olarak karşılanamamıştı.⁵

Asker alma kanunlarında, sonradan çıkarılan ek kanunlarda ve özel çıkarılan kanunlarda askeri yükümlülüklerden muaf olacaklar da belirtilmişti. Devletin bürokratik yapısı, din, eğitim, sosyal gereksinimler ve ekonomi askeri muafiyetler verilmesinde etkili olmuştu.

⁴ Erik Jan Zürcher, "Hizmet Etmeyi Başka Biçimlerde Reddetmek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Asker Kaçaklığı", **Çarklardaki Kum: Vicdani Red Düşünsel Kaynaklar Ve Deneyimler**, yayına hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar – Coşkun Üsterci, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 60.

⁵ Virginia Aksan, **Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870**, çeviren: Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ocak 2010, s. 514.

1. BÖLÜM

ASKERİ YÜKÜMLÜLÜKLERİN BAŞLANGICI VE İLK UYGULAMALARI

1) Fransız Devrimi ve Zorunlu Askerlik Uygulaması

Askeri yükümlülük sistemi, bir devletin profesyonel (muvazzaf) ordusunun dışında veya bizzat profesyonel ordusuna asker temin edebilmek amacıyla, halkından eli silah tutabilen kişileri eğiterek devletin savunmasında belirli bir zaman zarfı içerisinde zorunlu veya gönüllü olarak görevlendirmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu özellikle 19. ve 20. yüzyılların büyük bölümünde etkili olmuş bir askere alma biçimidir. Bu sistemde devlet genelde giyim, teçhizat ve temel insani ihtiyaçları karşılar ve ek olarak da düşük bir ücret verebilir.

Bu asker alma sistemi 1789 ihtilali sonrasında Fransa’da geçilen cumhuriyet rejiminde devlet ile vatandaş arasında hak ve mükellefiyete dayalı karşılıklılık prensibiyle gelişmiştir. Devrim sonrası merkeziyetçi ve otoriter yapıya sahip olan Fransa’nın “üçüncü sınıf”ına, yani şehirli (burjuva) ve köylü halka yurttaşlık statüsü vermesi monarşik yapıya sahip diğer Avrupa devletlerini sosyo - politik olarak tehdit etmiş⁶ –asker sayısı ve rejim itibarıyla- ve cumhuriyet Fransa’sına karşı tehditlerin artmasına yol açmıştı. Fransız devrim ordusunu oluşturan Bourbonlar’ın kraliyet ordusundan kalan eski askerler ile milis ve gönüllülerden oluşan bu kuvvetlerin Avrupa devletleri tarafından gerçekleştirilen saldırılara mukavemet edememesi sebebiyle daha fazla asker temin edebilmek için Ağustos 1793’de ilan edilen anayasa bildirgesinde bütün Fransız vatandaşlarına askerlik yükümlülüğü getirildi.⁷ Osmanlı askerlik tarihinde “nefir-i âmm” ya da “toplular seferberliği” olarak tercüme edilebilecek olan Fransızca “*levée en masse*” uygulamasını yürürlüğe sokan konvansiyon deklarasyonu şöyledir:

“Madde 1: Şu andan itibaren, düşmanlarımızın tümü Cumhuriyet topraklarından çıkartılana kadar, Fransızların hepsi ordularda hizmet etmek üzere sürekli göreve alınmıştır. Genç erkekler

⁶ Gültekin Yıldız, **Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826 - 1839)**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 131.

⁷ Jan Lucassen - Erik Jan Zürcher, “Zorunlu Askerlik ve Direniş: Tarihi Çerçeve”, **Devletin Silahlanması Ortadoğu’da ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, Derleyen: Erik Jan Zürcher, çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 1, 12-13.

muharebeye gidecekler; evli erkekler silah yapacaklar ve harp malzemesi taşıyacaklar; kadınlar çadır ve giyecek yapacaklar ve hastanelerde hizmet edecekler; çocuklar eski ketenlerden pansuman bezi yapacaklar; yaşlı erkekler meydanlarda Cumhuriyetin lehinde ve krallara karşı nefret dolu konuşmalar yaparak askerlerin cesaretlerini arttıracaklar.”⁸

Bu ilk kitlesel askere alma kanunu her ne kadar herkese şamil olsa da devrimin manevi tesirinin hâlâ zirvede olması sebebiyle silâh altına alınanlar çoğunlukla gönüllülerden oluşmaktaydı ve bu nedenle tam bir zorunlu askeri yükümlülük başlatamadı.⁹ Fransa idaresindeki halktan sağlıklı olup 18-25 yaş arası tüm genç erkek nüfus içinden ordunun ihtiyacına göre kitle halinde asker alma projesi bir yıl sonra çıkarılan bir kararla, herhangi bir bedelle askerlikten muaf olma hakkını kaldıran ve ihtiyaç olup olmadığına bakılmadan her erkek yurttaşa zorunlu kılınan umumi bir askeri yükümlülüğe dönüştürüldü. 1794 Eylül ayına gelindiğinde Cumhuriyet hükümetinin emrinde 1.169.000 asker vardı.¹⁰ Eylül 1798’de savaşların yıpratıcılığı ve otoritenin baskıcılığı sebebiyle devrim romantizminin azalması sonucu savaşlara gönüllü katılım düşünce gerçek bir zorunlu askerlik yükümlülüğü getiren *Jourdan Kanunu* düzenlenerek yürürlüğe sokuldu. Bu sistem Napolyon Bonapart tarafından en uç sınırlarına kadar –ve daha ötesinde- kullanıldı.¹¹

Asker alma sistemlerinde zorunlu askerlikle ilgili bir diğer gelişme Fransa’dan sonra Prusya’da meydana geldi. Fransızlarınki gibi nisbeten uzun hizmet dönemlerine dayanan zorunlu askeri yükümlülükler –sekiz yıl veya daha fazla- oldukça büyük ve pahalı ordulara yol açıyordu, çünkü savaş zamanları ordu eğitilmiş ihtiyatların hizmete çağrılmasıyla takviye edilemiyordu. Çok sayıda erkek bu yüzden en üretken oldukları bir dönemde işgücü pazarından uzakta kalmaktaydı.¹² Prusya’nın diğer Avrupa ülkelerine nazaran nüfusunun az olması da bir başka sorundu.¹³ Bütün bunlar yeni bir sistemin gelişmesini zaruri kılıyordu. Modern milliyetçiliğin “baş misyoneri” olarak tanımlanan Napolyon da Prusya’daki bu gelişmenin dolaylı mimarı olmuştu. Katı askeri disiplinleriyle Fransız ordusundan

⁸ Crane Brinton, Gordon A. Craig, Felix Gilbert, “Jomini”, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, haz. Edward Mead Earle, çev. Demirhan Erdem, Çiğdem Erdem, Gülçin Ülgezen, Ankara: Asam Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2003, s. 71.

⁹ Jan Lucassen - Erik Jan Zürcher, a.g.m., s. 13.

¹⁰ John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, çev. Füsun Doruker, Gençlik yayınları, İstanbul, 1995, s. 354.

¹¹ Jan Lucassen - Erik Jan Zürcher, a.g.m., s. 13.

¹² Jan Lucassen - Erik Jan Zürcher, a.g.m., s. 13-14.

¹³ Gültekin Yıldız, **a.g.e.**, s. 256.

daha üstün görünen Prusyalıların Napolyon'dan etkilenmesinin sebebi, 1806'da Jena ve Auerstadt'de sıradan vatandaşlardan oluşan Napolyon ordusuna karşı aldıkları büyük yenilgidir.¹⁴ Bu yenilgi Prusya'da korkunç bir yıkım yarattı. 1807'de imzalanan Tilsit Barış antlaşması ile topraklarının yarısını kaybetmesi yıkımın boyutunu daha da arttırdı. Bu yenilgi öncesi sindirilmiş reformcular tarafından orduda kökten yenileşmenin gerektiği fikri daha da radikal olarak ortaya çıkmıştı. Reformcular Napolyon tarzı savaşların aslında Fransız devriminin ortaya çıkardığı sosyo-politik değişimin bir yansıması olduğunun farkına varmışlardı. Bununla birlikte köylüler ve paralı askerlerden oluşan Junker (aristokrat kökenli) subaylarının komutasındaki sıkı disiplin ve korku ile bir arada tutulan sivil toplumdan soyutlanmış Prusya ordusunun miladının dolduğu fikrine ulaşmışlardı.¹⁵

Bu yenilginin ardından parça parça uygulamaya konulan ve Eylül 1814 tarihli Zorunlu Askerlik Kanunu ile sonuçlanan ordu reformları ile büyük bir ilerleme kaydedildi. Bu kanun uyarınca 20-25 yaş arasındaki her erkeğin bir ila üç yıl düzenli muvazzaf orduda hizmet etmesi isteniyordu. Ardından federal bir siyasi teşkilata sahip Prusya'da merkez dışı unsurları orduya entegre edebilmek amacını güden birinci ve ikinci sınıf ihtiyat ordusunda (Landwehr) ve son olarak sadece düşman işgali durumunda faal hale getirilen müstahfiz (Landsturm) milisinde hizmet etmesi bekleniyordu.¹⁶ Çok büyük bir etki yaratan bu model ağırlıkla profesyoneller ve gönüllülerden oluşan nisbeten küçük bir muvazzaf ordu ile savaş zamanında hizmete çağrılacak büyük bir yetişmiş ihtiyat havuzunun avantajlarını birleştiriyordu. Bu daha sonra ihtiyatlar için kurulmuş ayrı birliklerin lağvedilmesine ve ihtiyatların muvazzaf birliklerde görev yapmalarına yöneldi.¹⁷

Bu asker alma tarzında Prusya'ya has bir uygulama da vardı. O da ülke nüfusunun tamamına istisnasız olarak askeri yükümlülük getirmesiydi. Aslında bu zamana kadar pek çok başka ülke de halkına askeri yükümlülükler getirmişti. Ancak

¹⁴ Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet Sivil – Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyaseti**, Çev. Kazım Uğur Kızılaslan, Salyangoz Yay., İstanbul, 2004, s. 53; Edward Hallett Carr, **Milliyetçilik ve Sonrası**, çev. Osman Akınhay, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 21.

¹⁵ Mesut Uyar - Hayrullah Gök, "Modern Alman Ordusunun Temelini Teşkil Eden Prusya Askeri Sisteminin Kuruluşu Ve Olgunlaşması (1640 – 1871)", http://koltukgeneral.blogspot.com/2007/05/prusya-askeri-sisteminin-kuruluu-ve_23.html (1.5.2010).

¹⁶ Manfred Messerschmidt, "Prusya Ordusunda Eğitimin Hedefi", çev: İbrahim Ulus, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 14, Ağustos 1989, Sayı:27, s. 125.

¹⁷ Jan Lucassen - Erik Jan Zürcher, a.g.m., s. 14.

Prusya dışında bu sistem sadece yoksulları askere almaya yaramıştı.¹⁸ Özellikle Restorasyon Dönemi sonrası Fransa’da orta sınıf, askere alınanlara kendileri yerine başkasını gönderme olanağı veren veya parayla bunu sağlayan bir sistem sayesinde pratikte tümüyle neredeyse askerlikten muaf idi ve bu da devlet ile yönetimdeki elitleri bir ikilemle karşı karşıya bırakıyordu.¹⁹ Prusya askerliğe girişteki sınıf sınırlamalarını 1808 tarihli kararname ile nispi olarak kaldırmış ve reformcuların gayretleriyle kısmen toparlanan ordu 1813-1814 Fransız işgaline karşı mukavemet ederek ülkenin bağımsızlığını tekrar kazanmıştı. Ancak zaferden sonra demokratikleşme etkisinden korkulduğu için zorunlu askerlik uygulamasından geri adım atılmıştı. Dolayısıyla devlet teşkilatının esas olan askeri teşkilattaki değişimlerin basit askeri konularla ilgili değişiklikler olmayıp siyasi rejimi, toplumu ve ferdi doğrudan etkileyen gelişmeler olduğunu söylemek mümkündür.²⁰

2) Mısır’ın Zorunlu Askerliğe Dolaylı Etkisi

“Modern Mısır’ın kurucusu” olarak tanımlanan Kavalalı Mehmed Ali Paşa 1805-1845 yılları arasında Osmanlı’nın Mısır valiliğini yapmıştı. Kahire’deki yerel güçlerden oluşan bir koalisyonun Osmanlı hükümetine taleplerini zorla kabul ettirdiği bir yapı içerisinde otuz beş gibi çok genç denilebilecek bir yaşta iktidara gelmişti. Kararnamesinin İstanbul’dan gelmesine rağmen III. Selim’e zorla kabul ettirildiğini ve ilk fırsatta azledileceğini çok iyi biliyordu. Bu tedirginlik onu iktidarını korumak için birçok girişime sevk etmişti.²¹ Tabii ki bu konuda en önemli husus Sultan’ın onu görevden alma girişimlerine karşı koymasını sağlayacak güvenilir bir orduya sahip olmamasıydı.

Bu eksikliğini kapatmak isteyen Mehmed Ali Paşa, Napolyon ordusunda hizmet etmiş ve imparatorluk ordusu terhis edildikten sonra iş aramakta olan bir grup Fransız subayını Mısır’da istihdam etmişti. Aynı zamanda Fransa’ya eğitim almaları için gönderdiği kişiler ve Fransızca bilen adamları vasıtası ile askeri kitapları

¹⁸ Mesut Uyar - Hayrullah Gök, http://koltukgeneraliblogspot.com/2007/05/prusya-askeri-sisteminin-kuruluu-ve_23.html (1.5.2010).

¹⁹ Jan Lucassen - Erik Jan Zürcher, a.g.m., s. 13.

²⁰ Gültekin Yıldız, a.g.e., s. V.

²¹ Khaled Fahmy, “Ulus ve Asker Kaçakları: Mehmed Ali’nin Mısır’ında Zorunlu Askerlik”, **Devletin Silahlanması Ortadoğu’da ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, derleyen: Erik Jan Zürcher, çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 71.

Fransızcadan tercüme ettirerek bu uzmanlarla ortak çalışmalar yapmıştı.²² Bu suretle Fransız asker alma sistemi hakkında fikir sahibi olmuştu. Bu subayların arasında Napolyon'un ordusunda albay olduğu ve Waterloo Savaşı'na katıldığı iddia edilen Mısır'daki Fransa başkonsolosu tarafından Paşa'ya takdim edilen ve daha sonra Müslüman olup Süleyman Ağa ismini alan Seves adında bir komutan, paşa unvanı alıp askeri hiyerarşide Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'dan sonra iki numaralı adam olmuştu.

Kavalalı, Fransa'da uygulanan köylülerin askeri hizmete alınması ve silahlandırılması düşüncesini benimsedi. Bu amaçla 1820 yılında Sudan'dan asker toplamak için sefere çıktı ve dört yılın sonunda 20.000 asker sayısına ulaşmasına rağmen bunların ancak 3000'i hayatta kalmıştı. Bu başarısız girişim onu Yukarı Mısır'ın köylülerini askere almaya yöneltti. Güneydeki vilayetlerden birisinin valisine mektup yazarak Yukarı Mısır'dan 4000 kişinin üç yıllığına askere alınıp sonrasında da ellerine verilecek askerlik yaptıklarına dair mühürlü bir belge ile köylerine dönmelerini istemişti. On yıldan daha kısa bir süre içerisinde 130,000 kişi bu yolla askere alınabildi. Başarılar arttıkça Kavalalı daha fazla asker almaya karar veriyordu. Nitekim Mısır'ın içinde patlak veren isyanların bastırılması ve Arabistan'da Vehhabiler'e karşı alınan galibiyetler bu sistemin yerindeliğini gösteren unsurlardandı.²³

Asker alımı Kahire'den gönderilen memurlar tarafından köyün önde gelenlerinin yardımı ile sağlanıyordu. Ancak Fransa'daki uygulamalardan farklı olarak Mısır'da nüfusla ilgili ayrıntılı bilgi toplayan ya da adayları sağlık taramasından geçirebilen bir iktidar altyapısı mevcut değildi. Bu memurlar askere alacakları adamların yaşları, evlilik durumları veya kaç erkek kardeşleri olduğuna dair herhangi bir dokümana sahip değillerdi. Asker alma emrini alan memurlar herhangi bir köye inerek hiçbir sıra, düzenleme, kayıt veya kur'a çekimi olmadan bulabildikleri kadar adamı altılı veya sekizli gruplar halinde, boyunlarından ip geçirilmek suretiyle bağlayıp talim sahalarına götürüyorlardı. Asker alımlarındaki tutumun sertliğini duyan Kavalalı bunun engellenmesi için oğlu İbrahim Paşa'ya

²² Khaled Fahmy, **Paşa'nın Adamları Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu Ve Modern Mısır**, Çeviren: Deniz Zarakolu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2010, s. 78- 81.

²³ Khaled Fahmy, a.g.m., s. 71-75.

şöyle bir mektup yazmıştı:

“Fellahlar askeri hizmete alışık olmadığı için orduya güç kullanarak sürüklenmemelidirler. Onların zihinlerini bu işe çekmeliyiz... Bu, fellahları, orduda hizmet etmenin angarya olmadığına ikna edecek bazı vaizlerin kullanılmasıyla yapılabilir... Bir başka seçenek de onlara Fransızların (Mısır’da oldukları sırada) kendi inançlarına hizmet hevesi içindeki Koptları ordularında hizmet için ne kadar kolaylıkla topladıklarını anlatmaktır. Eğer Koptlar için durum buysa, kalpleri dindarlıkla ve İslâm’ı savunma ateşiyle dolu olan fellahların onlardan daha büyük bir hevesle orduya koşacaklarından kuşku duyulmayacaktır.”²⁴

Mehmed Ali Paşa’nın konumuz bakımından önemi Avrupa’daki askeri gelişmeleri İstanbul yönetiminden önce davranıp takip ederek uygulamaya geçirmesidir. Özellikle II. Mahmud’un gerçekleştirdiği ıslahatların çoğunda Mehmed Ali Paşa’nın Mısır’daki icraatlarından esinlendiği söylenmektedir.²⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar’ın deyişiyle “ Mehmed Ali Paşa’nın Mısır’ı hususi vaziyet ve şartlarından istifade ederek az zamanda başardığı yenilikler, imparatorluğa tabi bir Müslüman memleketinde muvaffak olmuş bir tecrübe sıfatıyla Mahmud II’ ye ve etrafındakilere cesaret verici ve takviye edici bir örnek olmuştur.”²⁶ Ancak bununla birlikte özellikle II. Mahmud ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa arasında kıskançlık ve hayranlıktan kaynaklanan siyasi bir rekabet olduğu ve bunun sonucu olarak Mısır’ın İstanbul’u askeri olarak güçlendirmek istemediği görülmektedir.²⁷ Mesela İstanbul Mısır’dan askeri uzman istemiş fakat havadan sudan bahaneler ile bu istek geri çevrilmişti.²⁸

Mısır’ın Osmanlı askeri teşkilatının yenilenmesinde oynadığı diğer bir önemli rol de İstanbul yönetimine askeri konularda Avrupa usulünü benimsemesinde meşruiyet kazandırmasıdır. II. Mahmud’a batı tarzı elbiseleri ülkeye sokarak giyilmesini istemesi hasebiyle “gavur padişah” denildiği bilinmektedir. Benzeri tepkiler askeri sahadaki yeniliklere de gösterilmekte idi. Özellikle Yeniçerilerin

²⁴ Khaled Fahmy, a.g.m., s. 75-76.

²⁵ Ercüment Kuran, “Sultan II. Mahmud ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa’nın Gerçekleştirdikleri Reformların Karşılıklı Tesirleri”, **Sultan II. Mahmud Ve Reformları Semineri 28-30 Haziran 1989**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1990, s. 111.

²⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1956, s.37.

²⁷ Veysel Şimşek, **Ottoman Military Recruitment And The Recruit: 1826-1853**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 31.

²⁸ Ahmet Hilmi Çoban, **Ahmet Cevad Paşa’nın Tarih-i Asker-i Osmani (Kitab-ı Rabi) Adlı Eserinin Transkripsiyonlu Metni**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, 2009, s. 68.

ortadan kaldırılmalarının görünüşteki en büyük sebebinin “Frenk talimi” yapmak istememeleri olduğu bu noktada hatırlanmalıdır. Yapacakları talimlerin “gavur talimi” olarak yansıtılması belli ki tepki ile karşılanmıştır. Bunun için de hükümetin ulemadan bu talimlerin Frenk usulünce olmayıp “Mısır Talimi” olduğu şeklinde telkinler yapılması istenmiştir. Düşmanın kullandığı yöntemlere misliyle mukabele etmenin şeriata uygunluğu konusunda da verilen fetvalar ile Avrupa tarzının Osmanlı’ya girişi yumuşatılmaya çalışılır.²⁹

3) İslam’ın Zorunlu Askerliği Meşrulaştırıcı ve Motive Edici Etkisi

İslâm’ın en önemli inanç esaslarından biri olan ahiret inancının Müslüman topluluklar arasında yüzyıllar boyunca savaş için büyük bir motivasyon kaynağı olduğu söylenebilir. İslam itikadında ahiret hayatında en ayrıcalıklı olanların Allah yolunda savaşırken ölenler veya öldürülenler olarak belirtilmesi bunun en belirgin ifadelerindendir. Bu ayrıcalıklı kişilere “şehid” isminin verilmesi “ebedi hayat”ı ima etmesi açısından dikkat çekicidir. Bakan, gören, hazır bulunan gibi anlamlara gelen “şehid” isminin seçilmesinin, diriliği çağrıştırması bakımından ölüm korkusunu teskin edici bir yönünün olduğu söylenebilir. Zaten Kur’an, Allah yolunda savaşırken ölen ve öldürülen şehitlere ölü denilmemesini bilakis onların yaşadığını hatta canlılığa can katmak için yiyip içtiklerini fakat bunun dünyadakiler tarafından fark edilemeyeceğini söylemektedir.³⁰ Hatta bu şehitler o kadar mesutturlar ki arkalarından gelecek şehit adaylarına kendilerinin ahirette hiçbir korku ve kederle karşılaşmadıklarını söylemek için can atmaktadırlar.³¹

İslâm itikadının esaslarından biri olan meleklerle iman da savaş konusunda motive edici bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur’an’da, Allah yolunda olanların ölümleri anında gökten meleklerin inerek onlara “korkmayın, üzülmeyin tam tersine canınızın her istediğinin Allah katından verileceği cennete kavuşacağınız için sevinin, bizler sizlerin hem dünyada hem de ahirette dostunuzuz” diyecekleri ifade edilmektedir.³² Diğer taraftan meleklerin özellikle müminlerin sayıca az olduğu

²⁹ Gültekin Yıldız, **a.g.e.**, s. 333.

³⁰ El-Bakara 2/154, el-Hac, 22/58.

³¹ Âl-i İmrân 3/169, 170.

³² Fussilet 41/30, 31.

savaşlarda yardımcı kuvvetler olarak savaşacaklarının söylenmesi de büyük bir motivasyon kaynağı olsa gerektir. Hz. Muhammed Bedir savaşı esnasında Allah'ın 3000 meleklerle müminlere yardım ettiğini söylemişti. Bu itibarla savaşan müminlerin biraz daha dayanmaları ve gayret etmeleri gerektiği ifade edildikten sonra eğer düşman daha fazla bastırırsa bir 5000 meleğin daha takviye kuvvet olarak gönderileceği sözü verilerek savaşan müminlere arkalarında büyük bir gücün var olduğu yönünde gönüllerini rahatlatıcı ve onları güdüleyici telkinlerde bulunmuştu.³³ Meleklerin ya da görünmeyen orduların savaşlarda yardım etme hadisesi bir başka yönden de işleniyordu. Müminler savaşmaktan pek hoşlanmıyorlardı. Hoşunuza gitmeyen şeylerde de çok büyük hayırlar olabilir denilerek müminler seferber edilmeye çalışılmıştı.³⁴ Müminleri savaşa teşvik etmekle yükümlü olan Hz. Peygamber arkasından hiç kimse gelmese bile tek başına savaşacağını, zaten Mekke'den Medine'ye hicret ederken Hz. Ebu Bekir ile yaptığı yolculukta peşlerine düşen müşriklerden görünmez ordular vasıtasıyla kurtulduğunu söyleyerek Allah'ın her halükârda kendisini destekleyeceğini ve arkasında olduğunu ifade edip kahramanca bir önderlik sergileyerek aslında yine inananlarını savaşa teşvik etmiş oluyordu.³⁵ Ayrıca kendisinin de savaşta ölme ihtimalini göz önüne alarak kendisi öldüğü takdirde inananların geriye dönmemesi gerektiği, eğer böyle yaparlarsa Allah'a zarar veremeyecekleri, herkesin bu mücadeleyi aslında kendisi için yaptığı vurgulanarak bireysel sorumluluk arttırılmaya çalışılmıştı.³⁶

Ölüm korkusu ile savaşmaktan kaçmak zemmedilen bir davranış idi. Savaşa katılmayan bazı münafıklar şehit olan müminler için "savaşa girmeseydiler ölmeyeceklerdi" diyerek müminlerin savaş azmini kırmaya çalışıyorlardı. Buna cevaben Kur'an'da, insanın Allah tarafından takdir edilmiş bir ecelinin olduğu, korkunun ecele fayda etmeyeceği, en korunaklı sığınaklarda gizlenseler bile o ecel geldiğinde hiçbir gücün onu durduramayacağı ve insanın nerede öleceğinin bilinemeyeceği ifade edilmiştir.³⁷ Ayrıca Allah yolunda saf düzeninde kenetlenmiş olarak savaşanların Allah tarafından çok sevildiği, bu uğurda şehit olanların rableri katında çok büyük itibara sahip olduğu, Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kişinin

³³ Bkz. Âl-i İmrân 3/123-127; el-Tevbe 9/26; el-Enfal 8/9, 10.

³⁴ El-Bakara 2/ 216.

³⁵ El-Tevbe 9/40; el-Enfal 8/65; el-Nisa 4/84.

³⁶ Âl-i İmrân 3/144; el-Ankebut 29/6.

³⁷ El-Nisa 4/78; el-Lokman 31/34; Fatır 35/11.

savaşmaktan kaçmasının geçici dünya hayatını ebedi ahiret yurduna değiştiği anlamına geldiği vurgulanarak Allah'ın kendi yolunda eziyet çekenlere ve savaşanlara sarf ettikleri canları ve malları karşılığında yüzde yüz insanın kârlı çıktığı bir alış verişle ebedi cenneti ona sunduğu da beyan olunmuştur.³⁸ Dolayısıyla Allah rızası için savaşmanın ağır da hafif de olsa yerine getirilmesi gereken mecburi bir yükümlülük olarak takdim edildiği söylenebilir.³⁹ Aksinin vukuu halinde insanlar cehennem ateşi ile korkutulmaktadır.⁴⁰ Ayrıca savaşın müminlerle münafıkları birbirinden ayıran turnusol kağıdı işlevi gördüğü de belirtilmelidir. Hatta biraz daha ayrıntılandırılarak “babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabalarınız, elde ettiğiniz mallar, durgun gitmesinden korktuğunuz ticaretiniz, hoşunuza giden evler Allah’dan, Peygamber’inden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevimli geliyorsa başınıza gelecekleri bekleyin” denilerek müminler tehdit edilmişlerdi.⁴¹

Müslümanlar müşrikler tarafından devamlı tehdit edildiklerinden onlara karşı sert davranarak caydırıcı bir kuvvet olmaları tavsiye edilmişti. Aslında savaşın Müslümanlar açısından anlamı “delinin elinden silahı almak”⁴² veya “bahçıvanın bahçe ve meyve gelişsin diye bahçedeki otları yolması”⁴³ anlamına geliyordu. Dolayısıyla müminlere zalim iktidarların hükmü altında yaşayan ve kurtulmak için kendilerinden yardım isteyen ezilmişler, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar için savaşma mükellefiyeti de getirilmişti.⁴⁴

İslamın cihad konusundaki teşvik edici telkinleri üzerinde durduktan sonra bu motivasyona sahip Müslümanları asker olarak istihdam ettirmenin Osmanlı Devleti açısından diğer dinlere mensup tebe’aya oranla daha kolay olduğu üzerinde durmak gerekecektir. Tanzimat Fermanı’ndaki din ayrımı gözetmeksizin bütün tebe’aya hukuki olarak eşit davranma prensibinin özellikle askeri yükümlülükler sözkonusu olduğunda uygulamada tam olarak hayata geçirelemediği görülmektedir. Ahmed Cevdet Paşa’nın bu konu üzerindeki değerlendirmeleri devlet yöneticilerinin yüzyıllardır var olan İslam ideolojisi ile tebe’a arasında eşitliği öngören modern ideoloji arasında sıkıştıklarını göstermektedir.

³⁸ El-Tevbe 9/111.

³⁹ El-Tevbe 9/41.

⁴⁰ El-Tevbe 9/81.

⁴¹ El-Tevbe 9/24.

⁴² Mevlana Celaleddin Rumi, **Mesnevi**, c. 4, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 2001, beyit no: 1434, s. 117.

⁴³ Mevlana Celaleddin Rumi, **Mesnevi**, c. 1, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 2001, beyit no: 3869, s. 308.

⁴⁴ El-Nisa 4/75.

“Tebe’a-i gayr-ı müslimeden alınacak efrâd-ı askeriyye, neferât-ı islâmiyye ile mahlût olursa, bir taburda imâm olduğu gibi papas da bulunmak lâzım gelür. Bir olsa be’is yok, diyelim. Lâkin bizde tebe’a-i gayri müslimenin enva’-ı kesîresi var. Ortodoks, Katolik, Ermeni, Ya’kubi, Protestan yekdigere mübâyin oldukdan başka katolikler dahi, Lâtîn ve Ermeni Katoliği ve Melkit denilen Rum Katoliği ve Mârûni, ve Süryânî ve Geldânî deyu muhtelif sınıflara munkasemdir. Ve Melkitler ile Mârûnîler, ikisi de Papa’yı tanıdıkları hâlde yekdigere hasımdırlar. Bulgarlar dahi Ortodoks mezhebinde bulundukları halde bir vakitten beru Rumlardan müteneffir olmuşlardır. Bunlar hep başka başka papas isterler. Yahudiler de haham ister. Bir taburda bir sürü rûhanîler bulunmak lazım gelür. Müslümanların ramazânı, Hristiyanların eyyâm-ı muhtelifede perhîzleri var. Böyle mahlût bir hey’et nasıl idare olunacak. Ve kumandanların başı sıkıldığı zaman askerin ırk-ı hamiyetini tahrîk ile anları sabr u sebâta teşvik ve fevka’l-’âde fedakârlığa sevk için belâgat-ı askeriyyeye müraca’at eyler. Ehl-i islâm için bu bâbda en müessir olan sözler dâhi “yâ gazâ yâ şehâdet, haydî dîn-i mübîn uğruna çocuklar” kelimâtıdır ki ehl-i islâm, analarının kucağında iken kulaklarına gazâ ve şehâdet sözleri işlemiş; sonra mektebde dahi gazâ ve şehâdetin ne büyük mertebe olduklarını bellemiş olmağla bu gibi tergibât-ı diniyye anları fedâîlik yolunda harekete mecbûr eder. Asâkir-i islâmiyyenin muhârebelerde fevka’l-’âde batş u şiddetlerine ve harekât-ı askeriyye esnasında metâ’ib-i seferiyyeye milel-i sâireden ziyâde sabr u tahammül etmelerine sebep işte bu misillü efkâr-ı diniyyedir. Mahlût bir taburun binbaşısı lede’l-hâce askeri gayrete getirmek için ne diyecek? Vakı’a Avrupa’da gayret-i dîniyye yerine gayret-i vataniyye ka’im olmuş. Lâkin bu da feodalite asırlarının inkızâsından sonra çıkmış ve anların çocukları da küçük iken bu sözü işiderek pek çok senelerden sonra “vatan uğruna” kelâmı, efrâd-ı askeriyyelerine te’sir eder olmuşdur. Amma bizde “vatan” denilürse askerin köylerindeki meydanlar hâtırlarına gelir. Biz şimdi “vatan” sözünü ortaya koyacak olsak, mürûr-ı zamân ile bizde de efkâr-ı nâsda yer ederek Avrupa’daki kuvveti bulacak olsa bile gayret-i diniyye kadar kuvvet alamaz. Ve anın yerini tutmaz. Husûlû de çok vakitlere muhtâc olur. Ol vakte kadar ordularımız ruhsuz kalır. Bir de nefer Hasan kendüsünü ölüme savk edecek yüzbaşı Hristo’ya bir dar vakitte itâat eyliyecek mi? Ve eğerçi İngilizler Hind’de hristiyan olmayan neferatı çavuşluğa kadar çıkarub daha yukarı çıkarmıyorlar ve ana kimse dahl ü ta’arruz edemiyor. Lâkin bizde hristiyanlardan asker alınmağa başlayınca ehl-i islâm gibi onlara da kanûnen müstahak oldukları rütbelerin i’tası lâzım gelir. İ’ta olunmaz

ise düvel-i mütehâbbe onları himâye yolunda dostâne nasihate kıyâm ederler. Ve müdâhale-i ecânibden masûn olan hey'et-i askeriyyemiz müdâhalât-ı ecnebiyyeye ma'ruz olur. Kaldı ki harekât-ı askeriyye esnâsında asâkir-i islâmiyye fevka'l-'âde metâ'ib-i seferiyyeye mütehammil olup, hele burunlarına barut kokusu gelince, cebehâne ile kuru peksimedden başka bir şey istemezler. Ammâ hristiyanlar bu mertebe meşakkatlere dayanamazlar. Her ay başında aylıkları verilmek ve her gün me'kulat ü meşrûbatları mükemmelen tedârük ü i'tâ olunmak lâzım gelir. Ve illa yine ecânibin sihâm-ı i'tirâzâtına hedef oluruz. Buraları arîz u amîk mütalaata ve ehl-i hibre ile müzakerata tevakkuf eder. Ehl-i Hibre dediğimizde kiraren sevk-ı asker etmiş ve mevakı-i harbiyyede bulunmuş ümeray-ı askeriyyedir. Mutlaka bir rütbe-i askeriyyeye nail olanlar demek değildir”⁴⁵

Osmanlı Müslümanları gözünde cihad “ittihad” ı sağlayan en önemli faktördü.⁴⁶ Bu iş tek başına yapılamayacağından Müslümanlar bir araya gelerek ortak bir şuurla hareket ediyorlardı. Cihad, Allah’ın bir olduğunun ilanı, şer’i hükümlerin yerine getirilmesi, milletin rahat etmesi, devletin şanının korunması, memleketin imarı, ümmete yardım ulaştırma, vatanın muhafazası gibi temiz niyetlerle bir araya gelen millet fertlerinden eli silah tutanlarından gerektiği kadar adamın silahlanarak yanındaki fertleri öz kardeşi gibi gören bir bağlılıkla kenetlenerek düşmanlarla dövüşmesi olarak tanımlanmıştı.⁴⁷ Askerlik farz-ı ayn derecesinde yapılması gereken en büyük ibadet olarak değerlendirilmişti.⁴⁸

4) Nizam-ı Cedid Ordusu

Osmanlı devletinde Müslüman erkek nüfusu vatandaşlık hukuku karşılığı askere alma sistemi Avrupa tarzı düzenli ordu fikrini benimsemekle yakından ilgiliydi.⁴⁹ XIX. yüzyılda Osmanlı’nın gerçekleştirdiği reform hareketlerinde batılıların fikir aşamasından başlayarak uygulamada oldukça büyük bir rol oynadıkları bilinmektedir. Bu etkiler özellikle devletlerin diplomatik yollarla işleyen

⁴⁵ Ahmet Cevdet Paşa, **Ma’ruzat**, Haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980, s. 113-115.

⁴⁶ **Risale-i Cihad**, isimsiz, 16 Zilhicce 1297, s. 2-3.

⁴⁷ Cihad Emr-i Hakdır, Dersaadet, 1326, **Kanun-ı Esasi**, İstanbul, Karabet Matbaası, 1324. s. 2-3.

⁴⁸ Selanikli Tevfik, **Nevsal-i Askeri**, Saryan Matbaası, Dersaadet, 1321, s. 20.

⁴⁹ Erik Jan Zürcher, “Teoride ve Pratikte Osmanlı Zorunlu Askerlik Sistemi (1844-1918)”, **Devletin Silahlanması Ortadoğu’da ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, derleyen: Erik Jan Zürcher, çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 87.

önerileri ve hatta baskıları ile Osmanlı topraklarına yerleşen ve Osmanlı hizmetine giren Avrupalıların uzman olarak üstlendikleri görevler ve yaptıkları işler kanalıyla gerçekleşmiştir. Bu Avrupa devletleri Fransa, Prusya, İngiltere, İtalya, Lehistan, Macarlar ve İsveç olarak sıralanabilir.⁵⁰

XVIII. yüzyılda Rusya ve Avusturya karşısında alınan ağır yenilgiler ve büyük toprak kayıplarıyla sonuçlanan savaşlar Osmanlı Devleti'ni çok ciddi bir durumla karşı karşıya getirdi. Devlet yöneticileri, sadece eski kurumları yenileme ve ihmalleri sistemden ayıklamayı değil, aynı zamanda Avrupa'daki benzerlerini örnek alan yeni kurumların ve uygulamaların sisteme eklenmesi sürecini de içeren reformları başlatmaya zorlandı.⁵¹ Özellikle XVIII. y.y. sonunda yönetimde olan III. Selim ve XIX. y.y. başlarında iktidara gelen II. Mahmud dönemleri bu fikrin tohumlarının atıldığı bir dönem olmuştur. Bu döneme kadar Osmanlı sisteminin Avrupa sisteminden üstün olduğuna inanılmakta, alınan yenilgilerin ise Avrupa'da geliştirilen yeni kurumlar ve yeni tekniklerden daha çok Osmanlı Devleti'nin eski uygulamaları hakkıyla takip etmemesinden kaynaklandığı düşünülmekteydi. Batı tarzı bir ordu sisteminin benimsenmesi özellikle Fransız devriminin etkisiyle yayılan milliyetçilik akımının Osmanlı Devleti'ne sirayet etmesi ile çıkan Hristiyan tebaanın ayaklanması (Rum isyanı) ile de çok yakından ilgiliydi. Bu isyanlar Hristiyanların Müslüman Osmanlı idaresinden kurtularak kendi ulusal bağımsız devletlerini kurmak amacına yönelikti. Bu durum Osmanlı'yı dıştan gelen tehlikelerden daha çok endişelendirmişti. Devlet bir yandan Avrupa'daki büyüyen güçlü devletlerin gerisinde kalmamak için modernleşmekle uğraşırken içerisinde barındırdığı farklı halkların ulus-devletler yönündeki ayrılıkçı meydan okumalarına karşı durmaya çalışıyordu.⁵²

⁵⁰ Şerafettin Turan, "II. Mahmud'un Reformlarında İtalyan Etki ve Katkısı", **Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri (28-30 Haziran 1989)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1990, s.113; Lehistan için ayrıca bkz. İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri Reformlar Ve Polonyalı Mülteci Zabitler", **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 14, Ağustos 1989, Sayı: 27, s. 18-19; İsveç için bkz. **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, c. 3, Kısım. 5, Haz: Naci Çakın, Nafiz Orhon, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara, 1978, s. 172.

⁵¹ Stanford J. Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud Dönemleri", **Genel Türk Tarihi**, c. 7, Yeni Türkiye Yay, Ankara, 2002, s.120

⁵² Suavi Aydın, "Toplumun Militarizasyonu: Zorunlu Askerlik Sisteminin ve Ulusal Orduların Yurttaş Yaratma Sürecindeki Rolü", **Çarklardaki Kum: Vicdani Red Düşünsel Kaynaklar Ve**

Avrupa'nın üstünlüğünü ilk anlayan III. Selim, yenilgilerin sebebinin Avrupa'daki düşmanlarını kendilerinden daha üstün bir konuma getiren çok daha sağlam askeri, idari ve mali kuruluşlar geliştirmeleri olduğunu fark etmişti. Selim, imparatorluğu içine düştüğü durumdan kurtarmak için birçok alanda Avrupa tarzı reform planlamıştı.⁵³ Ancak düşmanları karşısında aldığı en son yenilgiler ve saltanatı süresince sürekli maruz kalınan yabancı saldırıları onu her şeyden önce askeri reformlar üzerinde durmaya zorlamıştı.

Osmanlı'nın geleneksel ordusu olan Yeniçerileri yenileştirmek istiyor ama devam eden savaşlarda düşmanla mücadele eden tek ordu olması sebebiyle hiçbir şey yapamıyordu. Bu nedenle imparatorluğu güçlendirmek için barış zamanını beklemek zorundaydı.⁵⁴ Osmanlı Ruslarla yapılan Yaş Barış Antlaşması sonucu savaşın baskılarından kurtulmuştu. Devleti kurtarabilmek için sultan III. Selim'e sunulan hem Avrupa hakkında bilgi almak için Avrupa'ya gönderilen devlet adamları tarafından (Ebu Bekir Ratıp Efendi ve Tatarcık Abdullah Efendi gibi) hem de İstanbul'daki devlet erkânı tarafından hazırlanan layihalar ve tasarılar uyarınca padişah harekete geçme fırsatı buldu.⁵⁵

III. Selim öncelikle Yeniçeri Ocağı'nı düzenlemeye çalıştı. Yeniçeri ordusuna yeni üniformalar verildiği ve ordunun modernleşmesi için gereken kadrolar atandığı zaman çok büyük bir tepki ile karşılaştı. Bu engelleri aşabilmek için Yeniçerilerin maaşları arttırıldı ve yıllardır ilk defa maaşları tam zamanında ödendi. III. Selim tamamıyla yeni bir ordu oluşturmak istemişti. İlk adım olarak da 1792 yılında Avrupa tarzında eğitilmiş ve teçhiz edilmiş Nizam-ı Cedid isimli bir ordu teşekkül ettirdi. Ordunun masraflarını karşılamak için ise İrad-ı Cedid denilen ve adının da ima ettiği üzere daha önce vergi alınmayan kaynaklardan gelir elde eden yeni bir hazine de kurdurdu.⁵⁶ İlk başta 2500 kişilik bir güce sahip olan bu birliğin kadrosu 1806 yılına gelindiğinde 22,685 asker ve 1590 subaya yükselmiş olup bunların yarısı İstanbul'da, diğer yarısı da Anadolu'nun vilayet merkezlerinde bulunmaktaydı.

Deneyimler, Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar – Coşkun Üsterci, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 27.

⁵³ Bu fikriyatın kaynağını Kur'daki Bakara suresinin 194. ayetinde yer alan “ Kim size saldırırsa size saldırdığı gibi siz de ona saldırın” ifadesine dââyandırmak mümkündür.

⁵⁴ Stanford J. Shaw, a.g.m., s.121-123.

⁵⁵ Stanford J. Shaw, **Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu**, Çev. Hür Güldü, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 148.

⁵⁶ Stanford J. Shaw, a.g.m., s. 127-128.

Nizam-ı Cedid ordusu profesyonel bir ordu olması hasebiyle asker toplama tarzı olarak zorunlu askeri yükümlülük sistemi içerisinde değerlendirilmemekle birlikte bu sistemin gelecekteki uygulamalarına hızlandırıcı bir etki ettiği kabul edilmektedir.⁵⁷ Bu ordunun asker ihtiyacı Anadolu köylülerinden temin edilmiş ve askerlik süresi 3 yıl olarak belirlenmişti.⁵⁸ Çoğu zaman bu askerler şahısların askere alınmasından çok eyalet valilerinin katkısı esasına göre toplanmıştı. Bu valilerden, o bölgedeki en iyi gençlerin alınması amacıyla bir nevi yerel asker alımı gerçekleştirmeleri istenmişti. Karşılık olarak da yeni hazineden önemli miktarlarda gelirler verilecekti. Ayrıca kendilerine ait modern yerel Nizam-ı Cedid muhafızlarının oluşturulması için askere alınan kişilerin bir kısmının hizmetlerinden yararlanabilecekleri ihtimalini içeren sözler verilmişti.⁵⁹

Bu örgütlenme 1787- 1792 savaşının büyük bölümünde sadrazam ve başkomutan olan reformcular arasında sayılan Koca Yusuf Paşa'nın tavsiyeleri doğrultusunda oluşmuştu. Ona göre hem taşrada güçlü bir yerel liderlik altında hem de İstanbul'da geleneksel ordu olan Yeniçerilerden bağımsız kışlalarda, iyi yetişmiş silahlı birlikler olmalıydı. Bu görüş aynı zamanda dolaylı olarak, zorunlu hizmet yapan askerler ve ihtiyatlardan oluşan sürekli bir ordunun ilk örneğini içerisinde barındırıyordu. Bu orduya asker olmanın temel şartlarından biri Müslüman olmaktı. Orduya ilk askere alınanlar kısa süre önce bitmiş olan 1787-1792 savaşında alınan esirlerden oluşan mühtediler ile İstanbul sokaklarından toplanan gençlerdi. Daha sonraları Anadolu'dan da asker gelmeye başladı ve bunlar İstanbul'da şehir merkezine uzak kışlalarda talime tabi tutuldu.⁶⁰

Nizam-ı Cedid ordusunun önemli bir savaşta kullanıldığı tek olay, disiplinli askerlerinden oluşan küçük bir birliğin Cezzar Ahmed Paşa'nın ordusuyla beraber savaşıarak, Hindistan'a doğru ilerlemek için ilk adım olarak Filistin'i işgal eden Napolyon ordusunu Akkâ'da mağlup etmesidir.⁶¹ Bundan cesaretlenen III. Selim İstanbul'dan gönderilen zabıtların kumandasında vilayetlerde yeni birlikler kurulması

⁵⁷ Erik Jan Zürcher, a.g.m., s. 87-88.; Virginia H. Aksan, "18. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı'da Zorunlu Askerlik Stratejileri", **Devletin Silahlanması Ortadoğu'da ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, Derleyen: Erik Jan Zürcher, Çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 24.

⁵⁸ Gültekin Yıldız, **a.g.e.**, s. 176.

⁵⁹ Stanford J. Shaw, a.g.m., s. 128.

⁶⁰ Virginia H. Aksan, a.g.m. s. 40-41.

⁶¹ Suat İlhan, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999, s. 188.

için asker celbine girişerek yeni orduyu geliştirmeye çalışmıştı. Bu minvalde Üsküdar'da yeni bir kışla kuruldu. Bu kışlaya altı ay ile bir yıl süreyle eğitilmek üzere taşradaki yöneticiler tarafından asker gönderme zorunluluğu vardı. Gönderilen bu askerlerin yarısı İstanbul'da kalırken yarısı da yerel milis birliklerine dönüyorlardı. Anadolu'da da yeni kışlalar kuruldu. Fakat Balkanlar'da bu uygulama çok sert direnişle karşılaştı. 1805 yılında Abdurrahman Paşa Rumeli'deki köylerden 20-25 yaşları arasındaki gençleri askere almaya kalkınca Edirne başta olmak üzere hem Yeniçerilerden hem de köylülerden ani ve şiddetli bir tepki geldi. Ve benzer uygulamalar Boğaz kalelerinde III. Selim ile ordusunu yıkan ayaklanmalara sebep oldu.⁶² Baskıların artması üzerine III. Selim, ordusunun gücünü kullanamadan Nizam-ı Cedid birliklerini 1807 yılında lağvetmek zorunda kaldı.⁶³

5) Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu

II. Mahmut döneminin ilk yıllarında Bayraktar Mustafa Paşa'nın kısa süren sadrazamlığı sırasında Nizam-ı Cedid ordusu örnek alınarak Sekban-ı Cedid isimli bir birlik oluşturulmuşsa da kısa süre sonra çıkan isyan sonucu Bayraktar Mustafa Paşa öldürülmüş ve oluşturduğu birlikler de dağıtılmıştı. Dolayısıyla Yeniçeri Ocağı Osmanlı'daki askeri iktidarını bir kez daha güçlendirmişti. Bununla birlikte bu ocağa mensup olanlar askeri gereklilikleri yerine getirmiyorlar ve şartların zorladığı Avrupa tarzı askeri eğitimden kaçıyorlardı. Adam kayırma, rüşvet ve benzeri yollarla Yeniçerilik belgesini ele geçiren ve başka işlerle uğraşanların sayısı bu sırada kışlalarda bulunan askerlerden daha fazla idi. Bunlar ellerindeki esamilerle üç ayda bir hazineden maaş almaktaydılar. Ayrıca İstanbul olmak üzere garnizonlarının bulunduğu yerlerdeki halktan ve esnaftan haraç alıyorlar, açtıkları kahvehaneler ve benzeri işyerleriyle haksız rekabet sonucu büyük paralar elde ediyorlardı. Bu konumlarını kaybetmekten korktukları için başta askerlik olmak üzere devletin kurum ve kuruluşlarında yapılmak istenen bütün yeniliklere karşı çıkıyorlardı.⁶⁴

II. Mahmud hem Yeniçerilere eğitim yaptırılması hem de "Eşkinçi" adıyla Mısır askeri yapısından esinlenerek yeni bir birlik kurulması için karar verdiğinde

⁶² Virginia H. Aksan, a.g.m., s. 40- 42.

⁶³ Erik Jan Zürcher, a.g.m., s. 87.

⁶⁴ Musa Çadircı, "Yenileşme Sürecinde Osmanlı Ordusu", **Genel Türk Tarihi**, c.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 517.

Yeniçeriler bu karara karşı çıktılar. 15 Haziran 1826'da Et meydanında toplanarak kendilerine emredilen Frenk usûlü talimi kâfir işi olduğu için kabul etmediklerini ilân ettiler.⁶⁵ Bunun üzerine II. Mahmut halkın ve ulemanın da desteğiyle, uzun süredir yok etmek istediği ve bu amaçla Ocak içinden adamlar elde ederek kendi düşüncesindeki kadroları ocak içine yerleştirerek zayıflatmaya çalıştığı, yüzyıllardır devletin merkezi kuvvetlerinin en önemlisi olan Yeniçeri ocağını kışlalarını topa tutturmak suretiyle ortadan kaldırdı.⁶⁶ Bununla birlikte kurum bazı vilayetlerde 1840 yılına kadar varlığını sürdürdü.⁶⁷ Osmanlı tarihine “Vak’a-ı Hayriyye” olarak geçen Yeniçeri Ocağı’nın kapatılması, Osmanlı imparatorluğunun ordu ve devlet teşkilatındaki modernleşmenin asıl başlangıcı kabul edilmektedir.

Yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra yeni bitmiş Rum isyanının ve yaklaşan Rus harbinin yarattığı karışıklıktan yararlanarak Osmanlı devletini kendi aralarında paylaşabilecek olan dış güçlere karşı her şeyden önce ülkeyi savunmak amacıyla yeni bir ordu kurmak zorunda kalındı. Ortadan kaldırılan Yeniçeri Ocağı’nın yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediyye⁶⁸ isimli gaza ve cihatta düşmana cevap verebilecek din ve devletin bekasına yarayacak Avrupalı tarzda bir ordu kurulmuştu.⁶⁹ Bu yeni ordu bire bir Avrupa’dan kopya edilerek ya da Avrupa’daki askeri teşkilat esaslarının Türkçeye aynen çevrilerek Osmanlı’da uygulanması şeklinde oluşturulmamıştı. Özellikle III. Selim dönemindeki Nizam-ı Cedid nizamnamesinin restorasyonu ile devlet adamlarının, ordu zabitlerinin, yabancı uzmanların katkıları ve konjonktür baz alınarak oluşturulmuştu.⁷⁰

Seraskerliğe atanan Ağa Hüseyin Paşa, daha ilk gün Süleymaniye Camii’nin avlusuna çadır kurdurarak asker alımını başlatmıştı. Bu yeni orduya asker alımı çok hızlı bir şekilde gerçekleştirilerek kuruluşundan üç gün sonra 1500 kişi orduya

⁶⁵ Musa Çadırcı, a.g.m., s. 517.

⁶⁶ Abdülkadir Özcan, **DİA**, “Asakir-i Mansure-i Muhammediyye”, c.3, s. 457.

⁶⁷ Erik Jan Zürcher, a.g.m., s. 88.

⁶⁸ Kur’an-ı Kerim, Saffat Suresi, 171-173 ayetler. “Mansur” kelimesi kur’an’da “mansurun” olarak geçmektedir. “Peygamberlerin yardım edilmiş orduları mutlaka galip gelecektir” mealindeki ayetten esinlenerek bu ismin orduya verilmiş olması pek mümkündür. Ordular için “Mansur ve muzaffer olsun” denilmesi de bu ayetten mülhem olsa gerek.

⁶⁹ Ahmed Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, c. 12, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1309, s. 360.

⁷⁰ Bkz. Ahmet Hilmi Çoban, **Ahmet Cevad Paşa’nın Tarih-i Asker-i Osmani (Kitab-ı Rabi) Adlı Eserinin Transkripsiyonlu Metni**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, 2009, s. 45.

kaydettirilmiş ve üniformasız olarak hemen eğitime başlanmıştı.⁷¹

Yeni ordunun kurulması için içerisinde orduya kaydedilecek askerlerin taşınması ve taşınmaması gereken vasıfların sayıldığı bir Asakir-i Mansure-i Muhammediye Kanunnamesi düzenlenmişti.⁷² Bu kanunnameye göre Yeniçeri Ocağı'nın bakiyeleri “mechûlü'l-ahval” olarak nitelenerek bunların yeni orduya dahil edilmemeleri istenmişti. Orduya kaydedilecek askerlerin “mühtedi” olmaması arzulanmış, Türkçe konuşan Müslümanlardan seçilmesi uygun görülmüştü. Ayrıca “fürûmaye” adı altında “sütü bozuk, mayası bozuk, aşağılık, soysuz” yani geçim derdiyle asker olan fakat savaş zamanında kaçma ihtimali yüksek olan kişilerin askere alınmaması istenmişti.⁷³ Yeni orduya alınacak asker adaylarında önceliğin talimli ve disipline alışık oldukları düşünülerek Nizam-ı Cedid bakiyesi neferlere ve zabıtlere verilmesi yoluna gidilmişti.

Askere alma yaşı on beş ile otuz arasında olacaktı. Asker, nefer veya zabıt farkı olmaksızın asgari hizmet süresi on iki yıl olarak belirlenmiş ve bu süre sonunda emekli olunması uygun görülmüştü. Kişinin askerliğini tamamlayıp sivil hayata dönmesi, ticaret ve ziraatla uğraşması ve evlenip çocukla karışması için bu sürenin dolması gerekmektedir. Vaktinden önce ayrılmanın geçerli sebebi, kendisine miras kalan bir tarlayı işlemek zorunda olması veya akrabalarından bakacak kimsesi olmayan yetimlerine bakmak mecburiyetinde olduğu için memleketine geri dönme zorunluluğunun bulunması idi. Ancak bu durumda da maaş alamayacaktı. Barış zamanlarında yılda bir, beş askerden birine memleketi yakında ise 6 ay, uzakta ise 8 ay sıra izni verilmesi düşünülmüştü.⁷⁴

Bu orduya alınacak askerler “hüsn-i rızasıyla tahrir olunarak” kaydettirilecekti. Fakat bir kere girdiklerinde yukarıda zikrettiğimiz sebep dışında bir daha bu ordudan malul olma, firar ve ölüm dışında terhis olmak neredeyse imkansızdı.⁷⁵ Kırk yaşına kadar olanlardan gücü kuvveti yerinde ve dinç olanlar da orduya asker olarak

⁷¹ Çakın, Naci – Nafiz Orhon, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, c. 3, Kısım. 5, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara, 1978, s. 190.

⁷² Ahmet Yaramış, **II. Mahmut Döneminde Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye (1826-1839)**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002, s. 129.

⁷³ Gültekin Yıldız, **a.g.e.**, s. 140-144.

⁷⁴ Gültekin Yıldız, **a.g.e.**, s. 175- 176.

⁷⁵ Veysel Şimşek, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Düzenli Ordu İçin Asker Toplanması: 1826-1853”, **Toplumsal Tarih**, sayı: 198, (Haziran 2010), s. 42.

alınabilecekti. Yaşları on beşin altında olup orduya yazılmak isteyen çocuklar için Şehzadebaşı'ndaki eski Acemi Ocağı Kışlası talimhane olarak tahsis edilmişti.⁷⁶

Bu ordu için umuma şamil bir askere alma sistemi mevcut olmasa da ordunun kadroları ihtiyaca göre doldurulmaktaydı. Valilerce atanan memurlar bölgenin ayan ve ileri gelenlerinin oy birliği ile istenilen miktarda askeri halk içinden seçmekteydiler.⁷⁷ Bu itibarla bu orduya asker alımı teorik ve dolaylı olarak Anadolu'nun ve Rumeli'nin Müslüman köylülerine bir askeri yükümlülük getirmekteydi. Fakat asker alımına ilişkin Balkanlardan gelen direniş üzerine II. Mahmud Anadolu'lu gençler üzerine yoğunlaşmak zorunda kaldı. Özellikle 1828'de Ruslara karşı savaşmak için genel seferberlik çerçevesinde asker alımı yapılmıştı.⁷⁸

Asakir-i Mansure-i Muhammediyye ordusunu ekonomik olarak ayakta tutabilmek için "Asakir-i Mansure Hazinesi" kurulmuş ve önemli gelir kaynakları bu hazineye devredilmişti.⁷⁹ Bu ordu ile birlikte merkez ve eyalet orduları ayırımına son verilmiş bunlar tek çatı altında toplanmıştı.⁸⁰ Bu da mali kaynakların tek havuzda birleşerek merkezileşmesini sağlamıştı.⁸¹

Mağlubiyetlerle sonuçlanan Osmanlı-Rus savaşı (1828-29) ve Mehmed Ali Paşa'ya karşı girişilen mücadeleler (1831-33) ile diğer maddi sıkıntılar sebebiyle Asakir-i Mansure-i Muhammediyye'nin asker sayısı yeterli düzeye çıkarılamamıştı. Bu savaşlarda muvazzaf asker yetersizliğinden kazalardan genç-yaşlı fark etmeksizin "nefir-i âmm" adı altında rastgele asker toplanıyor; ancak tutulup götürülen yaşlılar pek bir işe yaramazken, gençlerin de çoğu silah tutmasını bile bilmiyorlardı.⁸² Mamafih bu askerlerle geniş bir coğrafyaya yayılan devleti yeteri kadar korumak mümkün değildi. Ayrıca iç güvenliği sağlamak için özellikle taşrada hiçbir askeri birlik de mevcut değildi. İç güvenlik valilerin kendi imkanlarıyla besledikleri ve

⁷⁶ Abdülkadir Özcan, a.g.m., c. 3, s. 457.

⁷⁷ Mahmud Şevket Paşa, **Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi: (Osmanlı Ordusunun bidayeti tesisinden zamanımıza kadar)**, c. 2, Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul, 1325, s. 13.

⁷⁸ Virginia H. Aksan, a.g.m., s. 24, 42-43.

⁷⁹ Musa Çadırcı, a.g.m., s. 518.

⁸⁰ Mehmet Esat Sarıcaoğlu, **Mali Tarih Açısından Osmanlı Devleti'nde Merkez – Taşra İlişkileri (II. Mahmud Döneminde Edirne)**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 54.

⁸¹ Yavuz Cezar, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım Ve Değişim Dönemi : (XVIII. yy.dan Tanzimat'a Mali Tarih)**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 245.

⁸² Mübahat S. Kütükoğlu, "Sultan II. Mahmud Devri Yedek Ordusu redif-i Asakir-i Mansure", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, 1981-82, Sayı: 12, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1982, s. 127.

“kapu halkı” olarak isimlendirilen askerlerle sağlanıyordu, ancak bunların da hem sayıları hem de donanımları yetersizdi. Uzun süredir seferlerde gerekli faydayı da gösteremiyorlardı. Devletin korunması için gerekli sayıda askerin kışla ve karargâhlarda devamlı olarak kalmaları devlete pahalıya mal oluyor, dolaylı olarak halka ağır vergiler yükleniyordu.⁸³ Ayrıca köy nüfusunun askere alınması tarım alanında çalışması gerekenleri faaliyetlerden alıkoymasının yanı sıra dolaylı olarak ticareti sekteye uğrattırıyor ve neslin çoğalmasını engelliyordu. Öte yandan Mansure ordusu için asker toplama usulü ile askerlik süresi de halkı asker olmaktan kaçırmakta idi. Kanunnameye belirtilen on iki yıl halka çok uzun gelmekteydi. Buna ilaveten memurların, buldukları kişileri zorla toplayıp götürmeleri insanların askerlik için elverişsiz hale gelebilmek için kendilerini sakatlamalarına ve köylerini terk edip gitmelerine sebep olmakta idi. Aynı zamanda insanların askere alındığı takdirde bir daha geri gelme umudu da yoktu. Bu sebeple bazı yerlerden asker alımı mümkün iken bazı yerlerden imkânsızlaşıyordu. Yani son derece adaletsiz bir asker alma sistemi uygulanıyordu.⁸⁴ Bahsedilen bu hususların yanında o dönemde devletin içinde bulunduğu siyasi buhranın da Mansure ordusunun gelişimini engellediği bir vakıa olarak kabul edilmektedir. Zikredilen bu olumsuzluklar nedeniyle Mansure ordusunun geliştirilmesi ve bütün bir imparatorluk geneline yaygınlaştırılması mümkün olmamış ve sadece önemli merkezlerde bu orduya bağlı birlikler kurularak bunların geliştirilmesi sağlanmıştı. Bu olumsuz durumun önüne geçmek için hem gerektiğinde yerinde eğitilmiş asker ihtiyacını karşılayacak hem de ekonomik faaliyetleri aksatmayacak bir düzen kurulmaya çalışıldı.

6) Redif-i Asâkir-i Mansûre Ordusu

Mansure ordusunun daimi kadrolu birliklerinin savaş zamanındaki yetersizlikleri nedeniyle uygulanan seferberlik uygulamalarını tamamıyla ortadan kaldırmak ve ücretli askerlere olan ihtiyacı asgari seviyeye indirmek amacıyla Asakir-i Mansure ordusunun kuruluşundan sekiz yıl sonra eyaletlerde redif⁸⁵ Askeri

⁸³ Ahmet Hilmi Çoban, **a.g.t.**, s. 118.

⁸⁴ Mehmet Tanju Akad, **Bir Savaş Nasıl Kaybedilir?**, Kitap Yay., 2009, İstanbul, s. 136.

⁸⁵ Kur'an-ı Kerim, Enfal suresi 9. ayet. “Redif” kelimesi Kur'an'da aynı kökten gelen “Mürdifin” (yedekte bekleyen, ardı ardına, bindirilmiş kıtalar halinde) kelimesi olarak geçer. Ayetin bağlamına göre Bedir savaşında sayılarının azlığı nedeniyle müşriklere karşı Allah'tan yardım isteyen Müslümanlara takviye kuvvet olarak ardı ardına gönderilen 1000'er melek için kullanılmıştır. Bu bağlam içerisinde Osmanlı Devleti'nin durumunu da Bedir savaşındaki gibi Asakir-i Mansure-i

adı altında bir ordu daha oluşturuldu.⁸⁶ Askerlerin kendi işlerinden geri kalmamaları için eğitimlerini kendi memleketlerinde yapmaları uygun görülmüştü.⁸⁷

Redif ordusu kurma fikrinin Avrupa'daki askeri gelişmeleri izleyen Osmanlı elçilerinin ve Avrupa'dan Osmanlı'ya gönderilen yabancı askeri uzmanların katkısıyla geliştiğini söylemek mümkündür. Osmanlı rakip Avrupa devletleri karşısında asker sayısını olabildiğince arttırma gayreti içerisinde idi.⁸⁸ Özellikle Fransa, Prusya, Rusya ve Avusturya yakından takip edilmekte idi. Bu ülkelerin nüfusları ve ordularının asker sayıları karşılaştırmalı olarak inceleniyordu. Osmanlı ordusunun asker ihtiyacını karşılayabilecek uygun bir yol bulunmaya çalışılıyordu.⁸⁹ Bunun için Prusya, askeri konularda yardımı alınabilecek en uygun devlet olarak görülmüştü. Osmanlı ile sınırları olmadığı için Osmanlı topraklarında yayılmasının mümkün olmayacağı düşünülüyordu. Özellikle de Osmanlı'nın dış politikada devletlerarası muvazene siyaseti güttüğü bir dönemde Rusya ve Avusturya'ya karşı anlaşabileceği bir konumu vardı.⁹⁰ Padişah II. Mahmud'un seraskeri Hüsrev Paşa Prusya askeri teşkilatıyla ilgili yazılmış Fransızca eserlerle ilgilenmişti.⁹¹ Bunun ardından konuyla ilgili yardım almak için Prusya'ya başvurulmuştu.⁹²

Fransa ve Rusya'ya nazaran nüfusu daha az olan Prusya erkek nüfustan ileri yaşlara kadar yararlanılmasını sağlayacak kademeli bir yedek milis gücü

Muhammediye ordusunun mücadele edilen düşmanlar karşısındaki yetersizliği sonucu melekler benzeri savaşıma potansiyeli olan Müslüman halktan teşkil edilen Redif-i Asakir-i Mansure ordusuyla gerektiğinde takviye edilmesi birbirine çok benzemektedir. Orduya "redif" sıfatının verilmesi de durum benzerliği nedeniyle bu ayetten mülhem olsa gerektir. Bununla birlikte "redif" kelimesi ile "Halife" kelimesi eş anlamlı kelimelerdir. Arkadan gelen, mirası devralan, vekâlet eden, yedekte bekleyen anlamlarına gelmektedirler. Ayrıca redif ordusu ile başka ordular arasında bağlantılar da kurulmaktadır. Musa Çadırcı redif ordusunu Nizam-ı Cedid ordusuna benzetmektedir. J. Deny ise Roma İmparatorluğundaki "Velites" piyade sınıfıyla redif ordusu arasında bağlantı kurmaktadır. Bunun için Bkz. Musa Çadırcı, **Tanzimat Sürecinde Türkiye Askerlik**, İmge Kitabevi, 2008, Ankara, s. 44; J. Deny, "Radif", **The Encyclopaedia of Islam**, Leiden, Volume VIII, 1995, s. 370.

⁸⁶ Gültekin Yıldız, **a.g.e.**, s. 253.

⁸⁷ Tobias Heinzelmann, **Cihaddan Vatan Savunmasına, Osmanlı İmparatorluğu'nda Genel Askerlik Yükümlülüğü 1826-1856**, Kitap Yayınevi, 2009, İstanbul, s.75.

⁸⁸ Gültekin Yıldız, **a.g.e.**, s. 257.

⁸⁹ Bkz. **Asâkir-i Muvazzafa Hakkında Risâle**, Tarihsiz, Süleymaniye Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Hüsrev Paşa, nr. 0000887, vr. 2a-b, 3a-b, 4a-b, 5a-b, 6a; **Avusturya redif Askeri Risalesi**, 1253, Süleymaniye Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Hüsrev Paşa, nr. 0000865.

⁹⁰ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, c. 8, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 162-163.

⁹¹ Jehuda Wallach, **Bir Askeri Yardımın Anatomisi Türkiye'de Prusya- Alman Askeri Heyetleri (1835-1919)**, Çev: Fahri Çeliker, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Bşk. Yayınları, Ankara, 1985, s. 9.

⁹² İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu**, İletişim Yayınları, 1998, İstanbul, s. 104.

oluşturmuştu. Rumeli ve Anadolu’da 1831 yılında yapılan ilk nüfus sayımı da bu çerçevede değerlendirilebilir. Devlet yapmak istediği askeri yapılanmayı sağlam temellere oturtmak ve gerçekçi tedbirler almak için nüfus hareketliliğini bilmek zorundaydı. Zaten nüfus sayımının iki ana gerekçesi vardı. Birincisi vergi kaynaklarını tespit etmek, ikincisi ise potansiyel asker rezervini belirlemektir.⁹³ Osmanlı’da da gayrimüslim sınıf askerlikten muaf tutulmakta, dolayısıyla askeri yükümlülükler sadece Müslüman ahaliye yüklenmekte idi. Bu da imparatorluk nüfusunun tamamından asker olarak yararlanamamak anlamına gelmekteydi. Müslüman nüfustan en fazla verimi alabilmek, Prusya tarzı bir ordu teşkilatı kurmakla mümkün olabilecekti. Prusya’nın Landwehr sistemi örnek alınarak Müslüman ahalinin seferberlik zamanı bütünüyle düzensiz başıboş olmaması amaçlanmıştı. Redif ordusunun Müslüman halkı kontrol altında topyekûn askerleştirecek ve ihtiyaç halinde kullanılabilecek düşük maliyetli bir yedek ordu olması planlanmakta idi.⁹⁴ Bunlara ek olarak redif teşkilatına iç güvenlikle ilgili görevler de verilmesi hedeflenmişti.⁹⁵

Kuruluşu itibariyle Mansure ordusuna benzeyen, işleyiş ve görev yönünden değişik yapıya sahip olan redif askeri teşkilatının oluşturulmasına 1834 yılı Ağustos ayında üst düzey vezir ve mutasarrıfların konuyla ilgili mütalaaları sonucu müzakere edilip Meclis-i Şura’da karar verildi. II. Mahmud kararı onayladıktan sonra bir fermanla bütün ülkeye duyurmuş ve kuruluş hakkında bilgi vermişti. Ana fikir olarak ümmet-i Muhammed’e “dinin ve devletin bekâsı için farz-ı ayn derecesinde” sırayla askeri yükümlülük getirilmekte idi.⁹⁶ Ancak henüz Asakir-i Mansure-i Muhammediyye ordusuna alışamamış halk, bir de redif ordusunun gündemine sokulmasından pek memnun olmamıştı. Bu vesileyle ilk olarak Takvim-i Vekâyi gazetesi aracılığı ile halkı bu orduya girmeye teşvik edici makaleler yayınlanmıştı. Mükafat olarak memleketin ileri gelenlerine üst düzey zabıt rütbeleri verileceği ve bu uğurda ileri çıkıp bayrağı önde götürenlere padişahın teveccühünün ve takdirinin

⁹³ Enver Ziya Karal, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831**, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943, s. 11.

⁹⁴ Gültekin Yıldız, **a.g.e.**, s. 256- 257.

⁹⁵ Ali Sönmez, “Tanzimat’ın İlanı Sırasında İç Güvenlik Anlayışının Niteliği ve Uygulamaları Üzerine”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 4, Şubat 2006, Sayı: 7, s. 43; Takvimi Vekâyi’de şöyle geçmektedir: “ İşbu madde-i hayriyyeden meram ve maksud evvelen ahali ve reâyânın emniyet bâl ve asayiş hallerinin tezyidini mucib olmak.”, Takvim-i Vekâyi, sayı 80, 15 zilkade 1249 (26 Mart 1834).

⁹⁶ Takvim-i Vekâyi, sayı 87, 29 Rebiülevvel 1250 (05.08.1834).

yanında mükafatlar ihsan edileceği duyurulmuştu. Rütbe alamayacak olan alt tabakadaki insanlar için devamlı askerlik yerine yükümlülüğünün sıraya bağlanması mükafat ve teşvik olarak yeterli görülmüştü.⁹⁷

Müslüman halkın dinlerinin gereği olarak farz derecesinde mükellef tutuldukları cihad bu zamana kadar Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu ile farz-ı kifaye olarak yerine getirilmeye çalışılmıştı. Fakat bu ordunun yetersizliği hükümeti cihadı farz-ı ayn olarak bu ordu dışındaki savaşıma potansiyeli olan Müslümanlara da yüklemeye itmişti. Redif-i Asâkir-i Mansûre bu meşruiyet zeminine dayandırılarak profesyonel ordu dışındaki asker adaylarına ekonomik faaliyetlerini aksatmadan harp fennini öğretmeyi amaçlamaktaydı.⁹⁸

Redif askeri olacaklar 23-32 yaşları arasındaki gönüllülerden oluşacaklardı.⁹⁹ Bu neferlerin askerliğe mâni sakatlıkları olmaması şarttı.¹⁰⁰ O zamana kadar padişahın hususi mülkü olan, maden bulunan ve vakıf arazisi olma özelliğine sahip yerlerde yaşayan halkın ayrıcalıklarına bakılmaksızın bu sancaklardan zabıtlar de dahil olmak üzere 1400 neferlik taburlar teşkil edilecekti.¹⁰¹ Bir tabur çıkaracak askere sahip olmayan sancaklar yakınlarındaki diğer sancak ve livalar ile birleşerek bir tabur askeri oluşturacaklardı.¹⁰²

Asakir-i Mansure ordusundan emekli edilmiş, hareket kabiliyetini kaybetmemiş ve memleketlerinde olan askerlerin tüfek kullanmayı bildiklerinden faydalı olacağı düşünülerek redif ordusuna gönüllü yazılmalarında bir beis görülmemiştir. Bu madde 1834 yılında Takvim-i Vekâyi’de yayınlanmıştı. Oysa Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun kanunnamesine göre askerlik süresi 12

⁹⁷ Ahmet Hilmi Çoban, **a.g.t.**, s. 118.

⁹⁸ “...teksir-i âsâkir kaziyesi vakt-i icabı itibari ile ferâyiz-i haliye ve muazzamat-ı umuru diniyyeden olduğu...”; “...asıl matlub dahi ahali-yi biladın mukteza-i diyanet ve insaniyetleri üzere tahsil-i levazım-ı cihadiyye ve iktisab-ı fûn-u harbiye eylemeleri...”; “...kâffe-i ehl-i İslâmın fariza-i zimmetleri olan fûn-ı harbiye bervec-i suhulet tahsil ederek her bir mahalde müretteb ve tanzim-i cünud-ı İslâmiye mevcut bulunması...”. Musa Çadırcı, “redif Askeri Teşkilatı”, **7. Askeri Tarih Semineri Bildirileri 1**, Ankara Genel Kurmay Basımevi, 2000, s. 59, 61, 63.

⁹⁹ “...hüsn-ü hahişleri ile tahrir ve tetmim olunmak...”, Takvim-i Vekâyi, sayı 87, 29 Rebiülevvel 1250 (05.08.1834). Musa Çadırcı’nın **Tanzimat Sürecinde Türkiye Askerlik** kitabı s. 32’de ve Abdulkadir Özcan’ın **DİA**’daki “redif” isimli makalesinde redif ordusuna kur’a usulü ile asker alındığı iddia edilse de bunu destekleyecek bir delile henüz ulaşılammıştır.

¹⁰⁰ Musa Çadırcı, **Osmanlı Türkiye’si Yönetiminde Yenilikler (1826-1856)**, Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, Yakınçağ Tarihi Kürsüsü, Ankara, 1979, s. 8.

¹⁰¹ Tobias Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 78, 301.

¹⁰² Mübahat S. Kütükoğlu, **a.g.m.**, s. 129.

yıl idi. İlk defa 1826 yılında bu orduya asker alınmaya başlanmasını göz önüne alırsak henüz sekiz yıl geçmiş ve teorik olarak bu süreyi doldurmuş olan askerin mevcut olmaması gerekiyordu. Bu durum Asakir-i Mansure ordusundan yukarıda da bahsettiğimiz üzere işlemesi gerekli olan bir tarlanın miras kalması veya kendisinden başka kimsesi olmayan yetimlere bakacak olması sebebiyle askerlikten çıkıp memleketine dönenler için geçerli olması gerekir. Askerlik süresi bitmeyip savaşlarda yaralanarak malûlen emekli olan fakat manevra kabiliyetine ve tüfek eğitimine sahip olan askerler için de geçerli olması mümkündür. Ya da Mansure ordusunun askerlik süresinin düşürülmesinin bu kanunname hazırlandığında gündeme gelmiş olmasıyla da bağlantılı olabilir.¹⁰³

İlk defa 1835 yılında gayrimüslimlerin de muvazzaf asker olarak istihdam edileceği bahriye için 1834 tarihli redif kanunnamesinde Müslüman asker rezervasyonu yapılmıştı.¹⁰⁴ Buna göre deniz kıyısındaki sancaklardan redif askeri alınmayacak bunlar bahriye askerliği için tahsis edilecekti.¹⁰⁵ Redif askerleri savaş zamanında kullanılacağından barış zamanında gerçek muvazzaf ordu olan Asakir-i Mansure gibi orada burada dönüşümlü olarak nöbet hizmetiyle görevlendirilmemesi ve redif ordusundan Mansure ordusuna asker aktarılması istenmekteydi. Özellikle bu iki madde halkı redif ordusuna girmeye teşvik edici maddelerden idi. Savaş olmadığı zamanlarda haftada birkaç gün, boş kaldıklarında her gün bulundukları yerlerde talim ve ziraatın yapılmadığı özellikle Mayıs ve Eylül aylarında yılda iki kere sancak veya eyaletin başkentinde büyük talim yapacaklardı. Dönüşümlü nöbet görevi denilen münavebe¹⁰⁶ usulünün iki yıl sonra redif ordusu için yürürlüğe girmesi ile 1842-43 yıllarında da redif ordusundan Mansure ordusuna asker alımının gerçekleşmesi sonucu devletin asker ihtiyacının artacağı ve halkın da bu ölçüde askerlik için zorlanacağı söylenebilir.¹⁰⁷

Redif ordusu için zabıt temini kazaların hanedan ve eşrafından sağlanmak istenmişti. Bununla birlikte bu zabıtların sadece askeri işlerle uğraşması, memleketin

¹⁰³ Tobias Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 78.

¹⁰⁴ Ufuk Gülsoy, **Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni**, Simurg Yay. İstanbul, 2000, s.29.

¹⁰⁵ Abdülkadir Özcan, “redif”, **DİA**, , c. 34, s. 524.

¹⁰⁶ Gültekin Yıldız, **a.g.e.**, s. 347’de Münavebe usulü, dörder bölükten meydana gelen taburların her bölüğünün sırasıyla sancak merkezinde üçer aylık talim yapmaları olarak tarif edilmektedir. İkinci bölük gelmeden birinci bölük merkezi terk edemeyecekti.

¹⁰⁷ Tobias Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 80.

idari işleri ile ilgilenmemeleri isteniyordu. Gerekçe olarak da âyânların yoksul çiftçi halka baskı uyguladığında askeri güce de sahip olması nedeniyle üstesinden gelmenin zorlaşacağı gösteriliyordu.¹⁰⁸ Aslında bu hüküm Kavalalı'dan çekinen bir idarenin kurmaya çalıştığı yeni askeri nizamın aleyhine dönmemesi için sigortası mahiyetinde bir madde idi. Bununla birlikte istisnai durumlar da olabileceği göz önüne alınarak bu âyânların hem askeri vazifeleri hem de mülki idareciliği aynı anda yapabileceği de vurgulanmıştı. Fakat önce eyalet valisinin referansı ve padişahın bu kişinin sadakatine güvenerek izin vermesi şartı ile.¹⁰⁹

Redif askerlerine başlangıçta talimlerinin bulundukları mahallerde Asakir-i Mansure ordusuna ait nizamiyeler var ise oralardaki talimciler tarafından yaptırılması bu yok ise İstanbul'dan hususi olarak gönderilecek ve tercihan bu mahallerin yerlisi olan nizami ordu talimcileriyle verilmesi planlanmıştı. Hatta nizami ordudan¹¹⁰ memleketine izinli olarak gidenlerin izin süreleri boyunca redif ordusunun talim ve terbiyesinde kullanılması bile öngörülmüştü. Redif zabiti olarak seçilenlerin henüz buna ehliyetleri olmamaları nedeniyle askerleri eğitebilmeleri için önce kendilerinin eğitilmeleri gerekmekte idi. Bu redif zabitlerinin İstanbul'da alacakları eğitim sonucu geri döndüklerinde hangi mevkilerde görev yapacakları sancak mutasarrıfının takdirine bırakılmıştı. Ayrıca Hassa ve Mansure ordusundan miralay, kaymakam ve alay emini rütbesindeki zabitlerin de sırasıyla, Serasker Hüsrev Paşa'nın tasarrufu dâhilinde, redif zabitlerini eğitimlerini alay ve tabur talimleri yaptırtmak suretiyle daha çabuk geliştirmek ve pekiştirmek için ara ara bu mahallere gönderilmesi istenmişti. Ayrıca hiyerarşik olarak voyvoda, sancak mutassarıfı ve eyalet valilerinin idari işlerini aksatmadan seraskerlikten alınan emirlerden ve bölgelerindeki redif askerlerinin işleyişlerinden sorumlu oldukları belirtilmişti.¹¹¹

Redif askerinin yoklamalarının tutulması ve bu raporların düzenlenmesi Seraskerlik'den gönderilecek olan talimatnamelere göre yapılacaktı. Bu askerlere savaş zamanında gerekli olacak silah, elbise, aylık ve gıda devlet tarafından karşılanacaktı. Ayrıca asker olarak yazıldıkları anda kendilerine bir üniforma

¹⁰⁸ Gültekin Yıldız, *a.g.e.*, s. 284.

¹⁰⁹ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 87, 29 Rebiülevvel 1250 (M. 05.08.1834).

¹¹⁰ Mansure ordusu gelişmeye başladıktan sonra bu ismi unutulurak "nizamiye askeri, nizamiye ordusu, nizamiye teşkilatı" denilmeye başlanmıştı.

¹¹⁰ Veli Şirin, *Asakir-i Mansure Ordusu ve Seraskerlik*, Tatav Yayınları, İstanbul, 2002, s. 50, 60.

¹¹¹ Musa Çadircı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Askerlik*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 59-60.

dağıtılacaktı. Çok kullanılıp çabuk eskimemesi için üniformanın sadece talimler sırasında giyilmesi istenmişti. Redif askeri olduklarının alamet-i farikası olan fesin devamlı giyilmesi istenmiş, talimler dışında askeri üniforma yerine gündelik elbiselerinin kullanılması uygun görülmüştü. Fakat diğer zamanlarda da bu üniformayı giymeye hevesli olanların devletin verdiği üniformanın dışında aynısından diktirmeleri şartıyla başka bir elbise giymelerine izin verilmişti. Bu ruhsatın verilmesi halkı askerliğe özendirmekle ilgili olabilir.¹¹² Redif zabitlerinin ise halk ve neferlerden fark edilebilmeleri için her halükarda askeri üniforma ile dolaşmaları isteniyordu.

Redif zabitlerine verilecek kılıç, tüfek, palaska, çanta, matara ve trampet gibi gerekli eşyaların tamamı devlet tarafından temin edilecekti. Neferlere tüfekler sadece talimler yapıldığında verilecek ve sonrasında zabitler tarafından geri alınarak muhafaza edilecekti.¹¹³ Vasıfsız erler ayda 5 kuruş, redif zabitleri ise henüz kesinleşmemiş uygun bir miktar maaş alacaklardı. Yapılacak masraflar 6 aylık periyotlar içerisinde defterlere kaydedilerek İstanbul'a gönderilecek ve masraflar toptan karşılanacaktı. Askerleri kontrol etmek için kazaları dolaşacak olan sancak mutasarrıflarının harcadıkları masrafları bu defterlere kaydetmeyip kendi gelirlerinden karşılamaları istenmişti. Bu konuda at, katır ve hediye gibi halka ve fukaralara yük olabilecek gelirlerden kaçınmaları uyarısında bulunulmuştu.¹¹⁴

Eylül ya da Ekim 1834 tarihinden sonra redif taburlarının oluşturulması planlanan yerlerde padişahın emri ahaliye duyurulmuş ve redif teşkilatı için asker alımına başlanılmıştı.¹¹⁵ Öncelikle Karahisar-ı Sahib, Ankara ve Kangırı sancaklarından 3 tabur, Selanik'e bağlı Siroz ile Menteşe sancaklarından 1'er tabur teşkil edilmişti. İki yıl içerisinde hedeflendiği üzere 40 redif taburu Anadolu ve Rumeli'nin birçok yerinde oluşturulmuştu.¹¹⁶ "Asker yatağı" olarak nitelenen Anadolu'da, İzmir- Suğla, Teke, Bolu, Kastamonu, Kocaeli, Konya, Kütahya,

¹¹² Kırım Harbi'nde Anadolu Ordusu Müşirliği yapacak Zarf Paşa, çocuk yaşta Asakir-i Mansure-i Muhammediye'ye yazılmasını hatıratında şöyle anlatır: " Çarşı ve pazarda askerleri gördükçe ve kılıçlar bellerinde yerlere vurdukça asker olmaklığımı pek arzu ederdim.". bkz. Veysel Şimşek, a.g.m., s. 36.

¹¹³ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 87, 29 Rebiülevvel 1250 (M. 05.08.1834).

¹¹⁴ Mübahat S. Kütükoğlu, a.g.m., s. 130-131.

¹¹⁵ Mustafa Nuri Paşa, **Netayic ül- Vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi**, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, c. III-IV, TTK, 1987, Ankara, s. 297.

¹¹⁶ Ahmet Hilmi Çoban, a.g.t., s. 127, 129.

Aksaray-Beyşehir, Akşehir-Kırşehir, Aydın, Hamid, Kayseri, Saruhan, Viranşehir, Karasi, Amasya, Sivas, Bozok, Niğde, Hüdavendigâr, Maraş, Divriği, Çorum, Arabgir, Harput, Siverek-Malatya ve Erzurum gibi sancaklarda redif taburları oluşturulmuş; Rumeli’de ise Çirmen, Gümülcine-Ahi Çelebi- Sultanyeri, Niğbolu, Üsküb-Kötendil, Samakov-Dobnice-Radomir, Priştine-Vılçıtrın-Novabrda, Nevrekop, Manastır, Prizrin, Filibe-Pazarcık gibi sancaklarda ve Bosna’da redif taburları kurulmuştu. 1836 yılında ayrıca topçu redifi ve redif süvari alayları da kuruldu.¹¹⁷

1836’da redif teşkilatında önemli değişiklikler yapıldı. Yılda iki kere sancak merkezlerinde yapılması planlanan toplu talimlere sancak hudutları içerisinde bulunan tüm taburların birlikte katılmaları yerine, münavebe usulü ile sancak merkezlerinde üçer ay talim görmeleri sağlanmış olacaktı. Bu münavebe usulüne göre her tabur 4 bölükten oluşmakta idi. 4 bölüğün her biri 3’er aylık talimlerle bir yılı doldurmuş olacaktı. Bununla sancak merkezlerinde devamlı asker bulundurulması sağlanmış hem de eğitim de devamlılık sağlanmasıyla askerlerin iyi eğitilmeleri amaçlanmıştı. Yılda iki kere eyalet merkezlerinde büyük talimlerin yaptırılması redif teşkilatının ilk kuruluşunda planlanmıştı. Anadolu’da bu talimlerin ilkinin baharda, diğerinin sonbaharda yapılması kararlaştırılmıştı. Fakat bu bölgede sonbaharın ziraat işlerinin yoğunlaştığı bir dönem olması hasebiyle bu yeni düzenlemede büyük talimlerin sadece ilkbaharda bir ay süreyle yaptırılması kararlaştırılmıştı. İlkbaharın hangi ayında yapılacağı valilerin takdirine bırakılmıştı. Sancak merkezinde münavebe görevini yerine getiren bölüğün askerlerine ait zirai işler bu askerlerin evlatları, akrabaları veya hemşerileri tarafından yerine getirilecekti. Üç aylık görevleri süresince tarım için bu askerler köylerine dönemeyeceklerdi. Bu askerlerin sancak merkezinde ikamet edecekleri kışlalar yapılacak, erzakları, aylıkları, silahları ve elbiseleri devlet tarafından karşılanacaktı. Bununla birlikte bu askerlere ahlâk, Kur’an-ı Kerim, ilmi hal ve İslâmî adetlerin eğitimi verilerek bu yönde de gelişmeleri temin edilecekti.¹¹⁸

¹¹⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, a.g.m., s. 132-134, Ahmet Hilmi Çoban, a.g.t., s. 130.

¹¹⁸ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 133, 20 Rebiülahir 1252 (M. 9.08.1836); Musa Çadırcı, “Anadolu’da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 1970-74, c. 8-12, sayı: 14-23, s. 69; Ahmet Hilmi Çoban, a.g.t., s. 130.

2. BÖLÜM

ASKERİ YÜKÜMLÜLÜKLERDE BÜROKRASI DÖNEMİ

1) Tanzimat Dönemi Askeri Yükümlülükler

Kavalalı Mehmed Ali Paşa ile yapılan Nizib savaşında alınan mağlubiyetten bir hafta sonra 1 Temmuz 1839'da vefat eden II. Mahmud'un o zaman henüz 16 yaşında olan oğlu Sultan Abdülmecid'in tahta geçmesinden yaklaşık 4 ay sonra, 3 Kasım 1839'da başta padişahın, vekillerin, ulemanın, devlet memurlarının, yabancı elçilerin ve çok sayıda halkın da hazır bulunduğu resmi bir törenle Hariciye Nazırı Mustafa Reşid Paşa tarafından Gülhane'de okunan Tanzimat Fermanı ya da Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile özellikle askeri alanda yapılması planlanan düzenlemelere ek olarak can, mal ve namus dokunulmazlığı ile adli vergilendirme gibi konularda yeni kanunlar hazırlanacağı duyurulmuştu.

Ferman Kur'an'daki "Devlet, hakimiyet, saltanat, idare ve kanun" anlamlarına gelen "mülk" kelimesiyle isimlendirilen surenin ilk ayeti -ki bu ayette "mülk" kelimesi de geçmektedir- ile başlamaktadır. Fermanın giriş bölümünde Kur'an'ın hükümlerinin ve dinin kurallarının hakkıyla uygulandığı ve bunun neticesi olarak Osmanlı devletinin güçlü, halkının refah içerisinde olduğu dönemlerden bahsedilmektedir. Fakat son 150 yıldır art arda yaşanan savaşlar ve değişik sebepler yüzünden İslâm şeriatına ve onun yüce kanunlarına boyun eğilmemesi ve o hükümlerin örnek alınarak yenilerinin geliştirilememesi hasebiyle bu dönemlerin yerini devletin güçsüzleşip fakirleştiği devirlere bıraktığı tespitinde bulunmaktadır. Bununla birlikte şer'i kanunlarla yönetilmeyen bir devletin varlığını sürdüremeyeceği önermesi ortaya konarak yapılacak yeni düzenlemelerin çerçevesi çizilmişti.

Ferman'da 1835 yılından beri Osmanlı ordusunda yabancı uzman olarak çalışmış Prusyalı komutan Helmuth von Moltke'nin gözlemlerini haklı çıkaracak tespitlerde bulunulmuştu. Moltke'ye göre asker adaylarının devlete mukavemet etmelerinin sebebi ömür boyu süren nizamiye askerliği korkusu idi. Bunun neticesi olarak da firar etmekteydiler. Anadolu'da bulunan birliklerde her dokuz kişiden birinin öldüğü ve her dört kişiden birinin hasta olduğu tespitini de eklersek halkın

askerliğe pek ilgi duymayacağı açıktı. Bu durum devletin halka asker alımı için daha fazla baskı yapmasına sebep oluyordu. Askerler kaçmamaları için zincirlere vuruluyor ve hizmet süreleri boyunca tutsak muamelesi görüyorlardı. Erler her fırsatta kaçmaya çalışıyor, hatta kaçanların yakalanması için başlangıçta 25, sonraları 100 altına kadar ödül veriliyordu. Bütün bir askeri birliğin bazen kısmen zabitleriyle, silah ve eşyalarıyla kaçtığı da oluyordu. Ordugâhların etrafına düşmana karşı değil tam tersine firarları engellemek için nöbetçiler konuyordu.¹¹⁹

Ferman'da da bu minvalde canının, ırzının ve namusunun tehlikede olduğunu gören bir insanın ihanete meyledecek bir yapıya sahip olmamasına rağmen dünyadaki en aziz şeyin canı olması hasebiyle onu korumak için devlet aleyhine bile olsa elinden geleni yapacağı tespitinde bulunulmuştu. Aslında bu tespitle halka aşırı baskı yapıldığının, fakat bu baskının devlet açısından pek olumlu sonuçlanmadığı ortaya konuyordu. Bu baskının bir sebebi birçok konunun idarecilerin inisiyatifine bırakılması idi. Yani şimdiye kadar otokrasi büyük ölçüde hakim idi. Bu fermanla birlikte artık bürokratik sisteme geçilmesinin önemi vurgulanıyordu. Yukarıda da değindiğimiz gibi, asker alımının merkezi yönetimin yayınladığı kanunnameler ve talimatlar aracılığı ile tek elden kontrol etme adına eyaletlerdeki sadakati tescilli valilere sipariş verilerek sağlanmasının yerine kağıt üzerindeki kuralların padişah başta olmak üzere bütün yöneticileri bağlayıcı bir şekle getirilmesi suretiyle kimsenin keyfilğine bırakılmadan temini öngörülüyordu. Ancak bunun sağlanması ile halkın devletine sadakatle bağlı olarak çalışacağı ve bu yolla vatan sevgisinin temin edileceği vurgulanıyordu.¹²⁰

Ferman, eski adaletnamelerin de idarecilere tavsiye ettiği üzere, birbirine bağlı uygulamaları denge içinde düzenlemek istiyordu. Toprakların korunması için askere, bu askerleri beslemek için paraya, bu parayı temin etmek için de halkın vergisine ihtiyaç vardı. Halkın vergi vermesi için refah içinde olması ve bunun için de huzurun ve adaletin ülkeye hakim olması gerekliydi.¹²¹ Bu bağlamda adaletin tesis edilmesi için kanun yapıcı birimler tayin edilmişti. Bu birimler II. Mahmud döneminde danışma meclisleri olarak kurulmuştu. Tanzimat fermanı ile birlikte Meclis-i Ahkam-

¹¹⁹ Feldmareşal Helmuth von Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, trc. Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969, s. 197.

¹²⁰ **Düstur**, 1. Tertip, c. 1, Matbaa-i Amire, 1289, s. 5.

¹²¹ Halil İnalcık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", **Bellekten** 28, 1964, s. 611.

1 Adliye ile özellikle askeri konularda kanun çıkarması için tayin edilen Bab-ı Seraskeri Dâr-ı Şûrası kurumsallaştırıldı. İki kurumun da ileriki yıllarda askere alma sistemi konularındaki tartışmalarda önemli katkıları oldu.¹²²

Tanzimat fermanında askeri yükümlülükler bakımından en önemli mesele askere alma sisteminin adilleştirilmesi ve askerliğin belirli bir süreye bağlanması idi.¹²³ Askerlik hizmeti vatani korumak için halkın yerine getirmesi gereken zorunlu bir yükümlülük (fariza-i zimmet) olarak tanımlanmıştı. Şimdiye kadarki asker alımlarında bölgelerin nüfuslarına bakılmaksızın kiminden kaldırabileceğinden fazla kiminden az asker alınması hasebiyle ülkede düzensizlik ortaya çıktığı, ziraatın ve ticaretin sekteye uğradığı tespitinde bulunulmuştu. Ayrıca bu şekilde askere alınanların ömür boyu askerliğe mahkûm edilmeleri askerlik mesleği açısından gevşekliğe ve asker açısından ise bir daha memleketine dönme umudunun yok olmasına yol açmaktaydı. Aynı zamanda bu insanların evlenmeleri engellenerek ülke nüfusunun gelişimi de olumsuz yönde etkileniyordu. Bu gibi hususların uygun askere alma kuralları geliştirilmesi ve askerlik süresinin 4-5 yılla sınırlandırılarak insanların sırayla askere alınması suretiyle aşılabacağı umut ediliyordu.

Ferman'da üzerinde durulan en önemli hususlardan birisi de yasaların sadece Müslümanları değil gayrimüslimler'i de bağladığını bildirmesidir. Yapılacak askeri düzenlemelerin din ayrımı gözetmeksizin bütün Osmanlı halkını kapsayacağı belirtilmişti. Oysa bu Ferman doğrultusunda hazırlanan 1846 tarihli kur'a ile asker alma kanunu sadece Müslümanları askerlikle yükümlü tutmakta idi.

Ferman'da yapılması planlanan düzenlemeler hemen gerçekleştirilememiş ve konunun tafsilatlı olarak müzakere edilmesi için Dâr-ı Şûra-yı Askerî görevlendirilirken asker alımlarının eski usulle yapılması kararlaştırılmıştı.¹²⁴ Yeni kanunun yürürlüğe konmasına kadar yani 1846 yılına kadar "nizamiye askeri"ne olan ihtiyaç yüzünden ve asker tedariki için başka türlü bir yol bulunamadığından redif Kanunnamesi'nin hilafına redif askerlerinin nizamiye birlikleri içine dahil edilmesi planlanmıştı. Acemi asker olarak onları yetiştirmek için vakit harcamaktansa redif birliklerinde az da olsa yetişmiş askerleri daimi orduya almak makul görülmüştü.

¹²² Tobias Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 113.

¹²³ Necati Tacan, "Tanzimat ve Ordu", **Tanzimat 1**, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1999, s. 132.

¹²⁴ Reşat Kaynar, **Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat**, TTK, Ankara, 1985, s. 182.

Ancak askerlerin bu durumu öğrenmeleri sonucu verecekleri tepkiden çekinildiği için bu planın gizli tutulması öngörülmüştü. Redif alaylarının İstanbul'a mutad talim ve münavebe hizmetinin yapılacağı bahanesiyle çağırılması istenecekti. Hepsinin toptan İstanbul'a getirilmesi yerine sırayla çağırılması daha uygun olacaktı. Yaşı ilerlemişler, hastalar ve ailesinin geçimini tek başına sağlayanlar memleketlerinde belirlenerek ayrı tutulacaklar ve yerlerine başkaları alınacaktı. Bu yer değiştirme operasyonu da birkaç yıl sürecekti. Nihayet Mayıs 1843'te muvazzaf ordunun olması gereken asker sayısı beşte üçe düştüğünde gereken askerlerin redif birliklerinden sağlanması için ordu içinde büyük sevkیاتlar yapılmaya başladı. Muhtemel firarlara karşı, pahalıya da mal olsa Rumeli'den getirtilen redif askerleri İstanbul'daki birliklere, Anadolu'dan getirtilen redif birlikleri ise Edirne'ye yerleştiriliyordu. Böylelikle yabancı memlekette yol bulması zorlaşacak ve yerli halktan yardım beklemesi güçleşecek, ayrıca farklı yörelerden gelmeleri hasebiyle aralarında anlaşarak çeteleşmelerinin önüne geçilecek askerlerin devlete ve üstlerine bağlılıklarının arttırılması sağlanmaya çalışılıyordu.¹²⁵ Takvim-i Vekâyi'nin 18 Eylül 1843 tarihli nüshasında emrivaki ile redif askerlerinin muvazzaf birliklere yerleştirildiği duyurulmuştu. Bununla birlikte bu askerlere yeni belirlenen askerlik süresinin -5 yıl- uygulanacağı ve bu muvazzaflık süresinin sonunda 7 yıllık redif askerliğine geçecekleri de söylenmişti. Aslında askerlere süre garantisi verilerek kaderlerine rıza göstermeleri umuluyordu. Ayrıca muvazzaftan redife geçen askerlerin yerine yenilerinin düzenlenecek kanunlar çerçevesinde kur'a ile alınacağı da vurgulanmıştı.¹²⁶

Tanzimat Fermanı'nda bahsedilen asker alımı için "usul-u hasene" kur'aya tekabül etmekte idi. Yani daha adil bir asker alımı için kur'a çekilerek asker toplanması uygun bulunmuştu. Kur'a ile asker alımı uygulamasının Fransa kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıdaki bölümlerde de değindiğimiz Hüsrev Paşa'nın kitaplığında bulunan tarihsiz "Asâkir-i Muvazzafa Hakkında Risâle" isimli raporda, Fransa'nın asker alımı ile ilgili bölümde bu ülkede kur'a usulünün uygulandığı vurgulanmaktadır.¹²⁷ Ayrıca ileriki bölümlerde de anlatacağımız üzere askere gidecek bir kişinin yerine başkasının gönderilmesi olarak tanımlanabilen bedel-i

¹²⁵ Tobias Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 119.

¹²⁶ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 258, 24 Şaban 1259 (M. 18 Eylül 1843).

¹²⁷ **Asâkir-i Muvazzafa Hakkında Risâle**, vr. 2b; Ayrıca Kur'a usulünün Fransa'dan esinlendiği hakkında bkz. Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, c. 8, s. 355.

şahsi uygulamasının da Fransa’da 1798 tarihli “Jourdan” kanunundan esinlendiği belirtilmektedir.¹²⁸

Bu yer değiştirme işlemleri 1844 yılının Mayıs ve Eylül aylarında da devam etmişti. Maraş ve Maden-i Hümayun eyaletlerinden toplanan redif birlikleri Arabistan Ordusu’na nizamiye askeri olarak aktarılmıştı. Nizami asker ihtiyacı redif askerlerinden karşılanırken normal sivil halktan da tıpkı önceki asker alma uygulamaları gibi -genç, tuwane, askerliğe elverişli kişilerden- nizami orduya asker celbi devam etmekteydi. Yukarıda da değinildiği gibi nizami askerlik için çağrılan redif askerlerinden muafiyet verilenlerin yerine başkalarının alınması da asker alımına devam edildiğini göstermektedir. Ek olarak nizami orduya alınacak askerler için “yalnızlı” olmaması şartı getirilmişti. Yani askere alınacak kişinin ailesinin tek erkek çocuğu olmaması isteniyordu.¹²⁹

Tanzimat Fermanı’nın yayınlanmasının ardından geçen beş yıl içerisinde askerlikle ilgili fermana uygun düzenlemelerin yapılamamasının başlıca sebeplerinden birisi nüfus sayımı olarak gösterilebilir. İlk nüfus sayımının 1830 yılında yapıldığı ve her eyaletin de aynı ölçüler içerisinde ya da bazılarının hiç sayılmadığı ve tahminlere dayandığı göz önüne alınırsa geçen sürede nüfus hareketliğinin gerçeğe uygun tespiti yeni düzenlemelerin temelini oluşturacaktı. Bu sebeple olacak ki büyük ölçüde hatalar içermesine rağmen 1840 yılında bir nüfus sayımı daha yapılmıştı. Bunun uzantısı olarak fermanda da belirtildiği üzere bölgeler arası asker alımını dengelemek için 18 Eylül 1843 tarihli 258 sayılı Takvim-i Vekâyi gazetesinde yayınlanan kararlar ile birlikte bundan sonra ordunun beş bölgeye dolayısıyla beş orduya taksim edileceği bildirilmişti. Her bir orduya o bölge ahalisinden asker celbi yapılacaktı. Hassa, Dersaadet, Anadolu, Rumeli ve Arabistan olmak üzere beş ordu bölgesi tahsis edilmişti. Hassa ordusu, Bursa, Aydın, Balıkesir, Biga, İzmit, Menteşe, Karahisar-ı Sahib, Hamid, Teke ve Alanya yörelerini içeriyordu. Dersaadet Ordusu, Ankara, Kastamonu, Edirne, Konya, Amasya, Bolu, İçel, Viranşehir, Büyük Çekmece, Küçük Çekmece, Kartal ve Gebze bölgelerini kapsıyordu. Anadolu’da Hassa ve Dersaadet ordusu için tahsis edilen bölgelerin

¹²⁸ Erik Jan Zürcher, a.g.m., s. 91; Tobias Heinzelmänn, a.g.e., s. 135, 316.

¹²⁹ Muzaffer Öz, “Yeniçeri Ocağının Lağvından Sonra Osmanlı Ordusundaki Gelişmeler”, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 15, Ağustos, 1990, Sayı: 29, s.19; Tobias Heinzelmänn, a.g.e., s. 128-129.

dışında kalan yerler merkezi önce Sivas sonra Harput olan Anadolu ordusuna bırakılmıştı. Hassa ve Dersaadet ordularının merkezi ise İstanbul idi.¹³⁰ Rumeli Ordusuna Bosna, Hersek, Sırbistan, Eflak, Boğdan ile Çirmen eyaleti dışındaki devletin Avrupa'daki toprakları bağlanmıştı. Arabistan Ordusuna ise kuzeybatı Mezopotamya, Suriye, Adana ve Maraş çevresi bırakılmıştı. Donanma için de birtakım yerler tespit edilmişti; ancak kara ordusu için tahsis edilenden daha az sayıda idi. Bunlar da Kastamonu, Canik, Trabzon, Gelibolu ve Bolu sancağının bazı kazalarından ibaretti.

2) 1846 Kur'a Kanunu

Bu kanunname en az yedi yıllık bir çalışmanın ürünü idi. Nizami orduya asker alımını sağlamada kişisel etkileri bertaraf ederek daha adil bir karar mekanizmasını işletmek amacıyla oluşturulmuştu. Ayrıca askeri yükümlülükleri din ekseninde de meşrulaştırmakta idi. Özellikle 1843 yılında kabul edilen prensipler doğrultusunda hazırlanmış, pek fazla değişikliğe uğratılmadan 1870 yılına kadar yürürlükte kalmıştı. Yürürlüğe girmesi bürokratik işlemler ve halkın bu yeni sürece alıştırılmasının zaman alması nedeniyle 1847 yılını bulmuştu.¹³¹

Tanzimat Fermanı'nın yayınlanmasından bu kanunnamenin yürürlüğe sokulduğu 1846 yılına kadar ordunun asker ihtiyacını karşılayabilmek için bazı yerlerden kur'a ile asker alımı yapılmıştı. Özellikle 1253 senesinde Bozok'dan 56, Silistre'den 110, Tırnova'dan da 150 neferin "caiz ve meşru" olan kur'a usulü ile asker olarak alınıp "Asakir-i Muntazama-i Şahane"nin eksiklerini tamamlamak üzere Dersaadet'e gönderildiği bildirilmişti. Ayrıca bu askerlerin isimlerinin, şöhretlerinin, baba adlarının, yaşlarının ve ikametgahlarının yazılı olduğu "kıt'a defterleri" de hazırlanmıştı.¹³²

Söz konusu Kanunname, giriş, 5 fasıl, 63 bend ile bir hâtimedden oluşmaktadır. Kimlerin askerlikle yükümlü olduğu, askerlik yaşı, kur'a ile ilgili bürokrasinin nasıl

¹³⁰ Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Askerlik*, s. 66-67.

¹³¹ Ziya Şakir, *Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi*, Çeltüt Matbaası, 1957, İstanbul, s. 29; Cenk Özgen, *Türkiye'de Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu*, Y. Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2006, İstanbul, s. 34.

¹³² Bozok için bkz. BOA, C. AS. 581/24479 (19 B 1253); Silistre için bkz. BOA, C. AS. 871/37355 (13 Ca 1253); Tırnova için bkz. BOA, C. AS. 1062/46712 (3 R 1253).

oluşturulacağı, asker kaçakları ve onlara uygulanacak cezalar, askerlik muafiyeti, bedelli askerlik ve gönüllü askerlik gibi konular kanunda ele alınan hususlar arasındadır.¹³³ Bu ilk kanunnamenin, daha sonra düzenlenecek askeri kanunlara ve asker alma sistemlerine yön göstermesi ve temel teşkil etmesi bakımından müstesna bir değere sahip olduğu söylenebilir.¹³⁴ Bazı temel uygulamalar batı devletlerinden özellikle Fransa ve Prusya askeri yasalarından esinlenmişti.¹³⁵ Bilhassa askere alma yaşı, kaç yıl askerlik yapılacağı, askeri muafiyetler cümlesinden bedel-i nakdî ve bedel-i şahsî, askere almada kur'a usulü gibi kanunnamenin özünü oluşturan düzenlemeler de Avrupa'nın etkisiyle şekillenmişti.

Kanunname'nin birinci faslının birinci bendinde Tanzimat Fermanı'nda vurgulanan, düzenlenecek kanunların Müslüman olsun olmasın bütün Osmanlı halkını kapsayacağı ifadesini göstermelik konumda bırakacak şekilde sadece Müslümanların askerlikle yükümlü olduğu belirtiliyordu. Bu vesileyle Müslümanlara bu konuda açıklamalar yapılıyordu. Bu kanunnamenin din ve devlet düzeninin bekası, memleketin ve halkın emniyetinin sağlanması için toplu bir askeri kuvvetin meydana getirilmesinde kullanılacak araçların geliştirilmesine matuf olduğu vurgulanıyordu. Dolayısıyla din ve devletin muhafazası söz konusu olduğunda bütün Müslümanların ayaklanmasının, bu işe destek vermesinin onların üzerine farz olduğu ve bu bağlamda yapılacak bürokratik işlemlere katılmalarının ve gereğini yapmalarının dini bir mesuliyet ve bir zorunluluk olduğu vurgulanıyordu. Muvazzaf askerlik için Avrupa'da da uygulandığı şekliyle 20-25 yaş arasındaki gençler istihdam edilecekti.¹³⁶ Osmanlı topraklarının beş muvazzaf ordu bölgesine ayrıldığı, her bölgede bir askerlik şubesi kurulacağı, askerliğin 5 yıla sınırlandırıldığı bu süreyi dolduranların terhis edilerek yerlerine bu bölgedeki kendilerine kur'a isabet etmiş gençlerin getirileceği ve 5 yıllık muvazzaflık görevlerini tamamlayanların 7 yıl sürecek rediflik görevi için redif birliklerine aktarılacağı bildiriliyordu.¹³⁷

¹³³ Faruk Aydın, **Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Asker Alma Kanunları (1839-1914)**, Ankara Genelkurmay Basımevi, 1994, s. 12.

¹³⁴ Mehmet Vurmaz, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Asker Alma Sistemi (1826-1970)**, Y.Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2007, s. 21.

¹³⁵ İlhami Yurdakul, "Osmanlı Ordularının Asker İhtiyacının Karşılmasında Yeni Bir Yöntem: Kura Sistemi (1839-1914)", **Eskiçağ'dan Modern Çağa Ordular**, Editör: Feridun M. Emecen, Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 441.

¹³⁶ **Asâkir-i Muvazzafa Hakkında Risâle**, v. 1/a.

¹³⁷ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 11.

Her ordu bölgesine tahsis edilen askerlik dairelerinin asker alımını bulundukları bölge ahalisinden sağlamaları ve bunu yaparken de kazaların nüfuslarına göre adil ve hakkaniyetli olmaları isteniyordu. Askerliğini bitirip terhis olacaklar önceden belirlenecek, yüzde beş veya on oranında firar ve hastalık sebebiyle kur'a kendisine çıktığı halde orduya katılamayacakların da hesaba katılmasıyla nüfus defterleri esas alınarak yeni senenin asker ihtiyacı hesaplanıp her kazanın ne kadar asker çıkaracağı ortaya çıkarılacaktı. Bir kazada kur'a çekilirken ilim tahsili, ticaret veya başka sebeplerle orada misafir olarak bulunan başka kazalara kayıtlı olanlar o kur'aya dahil edilmeyip kendi kazalarında gıyaplarında kur'a çekileceği de karara bağlanmıştı.¹³⁸

Bununla birlikte kazaların hissesine düşen asker sayısı her zaman doğru tespit edilemiyordu. Örneğin 1846 senesi Rumeli Ordusu'na alınacak askerler için İznepol ve Belgradcık kazalarına düşen asker sayısı doğru tespit edilememişti. Özellikle İznepol kazası için bu sene 17 kişilik asker rezervasyonu yapılmışken aslında askerlik yaşında olanların 7 kişi olması asker alımının ileri bir tarihe ertelenmesine yol açmıştı.¹³⁹

Askere alınacakları belirlemek için kur'a çekimin rûz-ı Hızır yani baharda Miladî 6 Mayıs / Rumî 23 Nisan tarihinde yapılacağı belirtilmişti. Kur'anın tarihi bazı müzakereler neticesinde bu şekilde tespit edilmişti. Önce Rumi senenin başı olan Mart ayı olsun denilmişti. Fakat bu ayın fırtınaları ile meşhur olması ve gündüzlerinin uzun olması sebebiyle yeni alınacak askerler ile askerliğini bitirenlerin gidiş gelişlerinde üşüyüp yorulacakları hesaba katılarak bu askerleri sefaletten muhafaza etmek amacıyla rûz-ı Hızır ayının başında yapılmasında karar kılınmıştı.¹⁴⁰

Her ordu bölgesinde bulunan kazaların yer ve durumlarına göre sınıflandırılarak birer kur'a dairesi oluşturulacağı, bu dairelere alay eminlerinden veya daha büyük zabitlerden görevliler atanacağı ve yanlarına da askerlik çağında bulunan talebeleri imtihan etmek için alay imamlarından yetmezse müderrislerden birer mümeyyiz, bürokratik işleri yerine getirmek için bir kâtib ile adayları muayene edecek bir doktor verileceği karara bağlanmıştı. Bununla birlikte kur'a isabet eden

¹³⁸ Faruk Aydın, **a.g.e.**, 1994, s. 13.

¹³⁹ BOA, A. MKT. 71/1 (25 Ra 1263).

¹⁴⁰ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 1/1.

askerleri birliklerine yerleştirmek için bir yüzbaşı veya mülazım yahut çavuş da görevlendirilecekti.¹⁴¹ Ayrıca kur’a usulüyle askere alınan neferlerin yetiştirilmesini kolaylaştırmak için önceden asker bulunmayan bazı uygun yerlere gerekirse geçici olarak merkez ordularından nizamî asker gönderilmesine karar verilmişti. Örneğın Bursa ve Isparta kazalarına Hassa Ordusu merkezinden Bursa için Gemlik’e, Isparta için Antalya’ya bırakılmak üzere vapurla birer tabur asker gönderilmişti.¹⁴²

Kur’a usulü uygulanmasının tek bir kişinin sorumluluğuna verilmesinin suiistimallere yol açabileceğı, bazı kişileri korumak veya bazılarına kötü niyetle yaklaşmak söz konusu olabileceğı üzerinde durulmakta idi. Dolayısıyla uygulama ile ilgili dedikoduları da engellemek amacıyla kazanın zabiti, ordu tarafından bu iş için özel olarak gönderilen kur’a zabiti, mümeyyiz efendi, hâkim, müftü, âlimler, şeyhler ve kazanın ileri gelenlerinden oluşan bir kur’a meclisi oluşturulması istenmişti. Bu meclisin başına da Seraskerlik tarafından gönderilen kur’a zabitinın yerine kazanın ve halkının durumuna bu gönderilen zabitten daha çok vâkıf olması hasebiyle kaza zabitinın getirilmesi uygun görülmüştü. Kur’a zabitinın ise bu kurul tarafından yapılan işlemlerin kanuna uygun olup olmadığını denetlemesi isteniyordu. Kuralların uygulanmaması halinde kur’a meclisini oluşturan bütün üyelerin sorumlu olduğı uyarısı yapılmıştı.¹⁴³ Ayrıca kur’a zabitleri imtihanla tayin edilmekte idi.¹⁴⁴

Askerlik yaşına geldiğı halde kur’a meclisine gelmeyenler askerlikten muaf olma durumlarına bakılmaksızın hatta kur’a bile dâhil edilmeden gıyaplarında asker olarak yazılmaları talimatı verilmişti. Bu firarilerin sayısı o kaza için belirlenen asker sayısından düşülecek ve kur’a bu düşülen sayıya göre çekilecekti. Meselâ bir kazadan 25 kişinin kur’a sonucu askere alınması planlanmış ve 5 kişi de firari konumunda ise bu beş kişi doğrudan asker olarak sayılacağından kur’a işlemine 20 asker almak için devam edilecekti. (Madde 9)

Nitekim Hüdavendigâr eyaleti dahilindeki Yenişehir-i Bursa kazası ve köylerinde 17 Şevval 1262 / 8 Ekim 1846 tarihinde gerçekteştirilen asker alımında askerlik yaşında bulunan (20-25 yaş arası) 528 kişi kur’a meclisinde toplanmıştı.

¹⁴¹ Musa Çadırcı, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Askere Almada Kura Usulüne Geçilmesi 1846 Tarihli Askerlik Kanunu”, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 10, Şubat 1985, Sayı: 18, s. 63-64.

¹⁴² BOA, A. MKT. 40/ 93 (3 Ca 1262).

¹⁴³ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 15.

¹⁴⁴ BOA, A. MKT. 65/35 (18 S 1263).

Hastalık, topallık ve evin tek çocuğu olma anlamında “yalnızlı” olma gibi askerlikten muaf olma sebeblerini taşıyanlar düşüldükten sonra geriye 128 kişi kalmıştı. Kur’aya katılmak istemedikleri için kur’asız olarak doğrudan asker yazılan 3 kişi ve kur’a isabet eden 40 kişiyle birlikte toplamda kazanın hissesine düşen 43 kişi asker olarak alınmıştı. Askerler 20 günlük izinleri sonunda geri döneceklerine dair “sağlam kefiller”e bağlandıktan sonra evlerine gönderilmişti.¹⁴⁵

Kur’a çıkan askerlere asker olmalarından önce ana babalarını görmeleri ve bazı işlerini düzene koymaları için 20 günlük izin verilecekti. Bu süre sonunda askerlerin kaza merkezlerine gelerek tahsis edildikleri alaylara kendilerinin teslim olması istenmişti. “Akılsızlık ve cehaletleri sonucu” bu süre içerisinde kaçmaya çalışacakların var olabileceği mülahaza edilmiş, eninde sonunda bunların yakalanacağı öngörülerek bu iznin devletin askerlerine olan güveni olarak telâkki edilmesi istenerek iyi niyetin suiistimal edilmemesi talep olunmuştu. (Madde 10)

Kur’adan önce ve sonra firar edenlerin, sancak valileri, kaza zabitleri ve diğer devlet memurları tarafından devamlı olarak bulunmaya çalışılması ve her nerede veya ne zaman bulunursa mensup oldukları orduya gönderilmesi irade buyurulmuştu. Bu askerlerin alaylarına varmışlar ise kur’adan önce firar etmiş olanlara bir şey denilmemesi çünkü zaten kur’aya katılmadan asker olarak alınmalarının bu suçlarına karşılık yeterli bir ceza olduğu; fakat kur’adan sonra firar edenlerin asker olmalarından sonra işledikleri bir suç olması hasebiyle altmışar değnek vurularak cezalandırılması uygun görülmüştü. Kur’adan önce veya kur’adan sonra firar eden askeri evinde veya başka bir yerde saklayanalar yahut başka bir yere kaçıranlara da, hem bu işi yapanı cezalandırmak hem de bu işi yapabilecek olanları korkutmak amacıyla o hanenin verdiği vergi miktarına göre ceza konmuştu. Kadın veya erkek farkı gözetmeksizin kim yardım ve yataklık yaparsa o kişinin hanesinin yıllık devlete verdiği vergi 120 kuruştan az ise bu paranın bir misli eğer 120 kuruştan fazla ise 120 kuruş parayı devlet tahsil ettikten sonra olayı ihbar eden kişiye verecekti. Bunun ardından eğer bu yardım ve yataklık eden şahıs ayaktakımından veya sıradan insanlardan ise livâ merkezinde ayağına pranga takılarak bir ay hapis cezası verilecekti. Saygın bir kişi ise livâ merkezinde bir ay hapis veya müşir nizamına uygun olarak aynı eyaletin içinde uygun bir yere sürgün ile cezalandırılacaktı. Kaza

¹⁴⁵ BOA, A. DVN. 18/42 (17.10.1262); A. MKT. 51/62 (17.10(L).1262).

müdürleri ile diğer devlet memurları bu suçu işlerlerse ki, bu onların bu işi bilerek yaptığı anlamına geleceğinden 120 kuruş ihbariye parası alındıktan sonra memurluktan azl edilecekler üstüne de müşirlik nizamı tatbik edilerek iki aylığına sürgüne gönderileceklerdi.¹⁴⁶

Takvim-i Vekâyi'nin 20 Cümadü'l-ula 1286 / 28 Ağustos 1869 tarihli nüshasında 1846 kur'a kanununa ek olarak firarilere yataklık edenler hakkında uygulanacak cezalar ile ilgili yeni bir madde yayınlanmıştı. Bu kişilere ceza olarak 3 ayı geçmemek üzere hapis cezası, sürgün veya bir Osmanlı altını para cezasından biri uygulanacaktı. Alınan bu para eğer bu kişilerin yakalanmasında muhbir var ise ona verilecekti. Eğer bu kişiler devlet memuru ise bu cezanın üstüne azl edileceklerdi.¹⁴⁷

Mevzuatta kazalardan toplanan askerlerin merkez ordusuna götürülerek oradan başka mevkilere taksim edilip gönderilmesi üzerinde de durulduğunu görüyoruz. Örneğin Dersaadet ordusunun bölgesi dâhilinde olan Kayseri'den askerler alınıyor ve Dersaadet ordusunun merkezi olan İstanbul'a getiriliyordu. Ardından o ordu bölgesi içindeki diğer alaylara Konya'ya, Kastamonu'ya veya tekrar Kayseri'ye gönderilebiliyordu. Ancak bu gidip gelmelerin daha henüz asker formatına bile sokulamamış, ne elbiseleri ne de ayakkabıları verilmiş olan neferlerin göreve başlamadan hastalıklarla boğuşmasına ve bir takım meşakkatlere maruz kalmasına sebep olduğu tespitinde bulunulmuştu. Buna ulaşmaları için harcanacak masraflar da eklenirse büyük bir külfet getireceği vurgulanmıştı. Çözüm olarak alayların en yakınındaki kazalardan asker toplanmasıyla bu sakıncaların bertaraf edileceği üzerinde durulmuştu. Fakat bu sefer de alayların devamlı olarak aynı yerde konuşlandırılması sebebiyle birkaç yıl sonra bütün alayın hemşerilerle dolacağı düşünülmüş ve mahzurlu görülmüştü. Silahlandırılmış neferlerin çeteleşerek isyan çıkarmalarını veya tanıdıkların topluca firar edebilmelerini engellemek amacıyla ordu dairesi içerisindeki alayların iki yılda bir yer değiştirmeleri ve asker alımlarının da alayların bu iki yıllık görev yerleri süresince nerede konuşlandırıldısalar o civardaki kazalardan asker almaları karara bağlanmıştı.¹⁴⁸

Ordulara görev süreleri dolan askerlerin yerine yenilerinin alınmasının

¹⁴⁶ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 16-17.

¹⁴⁷ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1131, 20 Cümadülula 1286.

¹⁴⁸ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 17-18.

özellikle ordu merkezinin dahilinde bulunan kazalardan gerçekleştirilmek istenmesinin bir başka sebebi daha vardı. Askerlik için alınan neferler zamanı geldiğinde bir başka yerde görevlendiriliyordu. Ölüp ölmediğine dair herhangi bir kayıt da tutulmadığı için neferin ailesi veya zevcesi haber alamıyordu. Eğer asker evli ise kayıp hükmüne düştüğünden zevcesi bir başka adamla evleniyor ve askerliğini tamamlayıp evine döndüğünde evinde kimseyi bulamayarak zevcesinin evlendiği adamla kavgaya girişiyordu. Ayrıca bu durum mal paylaşımı ile ilgili sorunları da beraberinde getiriyordu. Şer’î olarak makbul olmayan bu sorunun önüne geçmek için askerlerin memleketlerinin bağlı olduğu ordu dairelerinde askerlik yapması ve yaşayıp yaşamadıklarına dair haberlerin memleketlerine ulaştırılabilmesi için kayıtların tutulması çözüm olarak sunulmuştu.¹⁴⁹

f) Kur’a Öncesi Yapılması Gereken Bürokratik İşlemler

Tanzimat Fermanı ile oluşturulması planlanan bürokratik devletin uzantısı olarak bu kanunname de kur’a usulünün uygulanması için gerekli araç ve gereçlerin nasıl düzenleneceği ayrıntılı olarak planlanmıştı. Ayrıca kurumlar arası eşgüdümü sağlayıcı prensiplerin de üzerinde durulmuştu. İlk olarak kur’a çekilmesi için uygun görülen Mayıs ayından üç ay önce beş bölgeye ayrılan orduların meclislerinde bulunan nüfus defterlerine bakılarak bekâr veya evli, sakat veya sağlam olmasına bakılmaksızın belirlenen askerlik yaşına gelen kişilerin kaza, köy ve hane isimleri defterdeki numaraları, isimleri ve künyeleri nüfus defterlerinden çıkarılacaktı. Dörder parmaklık satır araları ve isimleri aralar bırakılarak oluşturulan defterlere her bir kazanın “esnan defteri”ne (yaşlar defteri) ayrı ayrı tutulmak koşuluyla yazılacaktı. Bunun ardından o ordu bölgesi içindeki toplam askerin o sene ne kadarının terhis edileceği ve o orduya ne kadar yeni asker alınması gerektiği belirlenecekti. Ayrıca bu ordu bölgesi içindeki 20- 25 yaş arası ne kadar asker adayının olduğu ve gerekli askerin temini için bunların kaçta kaçının alınması gerektiği hesaplanacaktı. Çıkarılacak bu orana göre kazaların her birinin ne kadar asker vereceğinin dökümü yapılarak bir “taksim defteri” oluşturulacaktı. Saniyen kazaların her birine kur’a dairesi tahsis edilecekti. Ve bu dairedeki işlemleri yürütecek zabıtlar, imamlar, kâtipler ve doktorlar memur olarak bu dairelere taksim

¹⁴⁹ BOA, İ. MSM. 11/226 (13 B 1260).

olunacaktı. Bu kişilerin isim ve rütbeleri görevlendirildikleri daireyle birlikte bir “devair defteri”ne (daireler defteri) yazılacaktı. Şayet bölgedeki orduda bu işleri yapabilecek yeteri kadar alay imamı ve doktor bulunamazsa bu bölge dışındaki yerlerden bulunarak buraya tayin edilmesi için ne kadar ve nerede eksiklik olduğu açık bir şekilde bu “devair defterine” işlenecekti. Üçüncü olarak hangi kazalardan alınan askerlerin hangi alaylara tahsis edileceği, askerlerin bölgelerine yakın alaylara gönderileceği prensibi göz önüne alınarak açık bir şekilde bir “tahsis defteri”ne işlenmesi istenmişti. Sonuçta oluşan bu üç defter müşirliğe oradan da Seraskerliğe gönderilecekti. Seraskerlik bu defterleri gerekli incelemeleri yapıp usulüne uygunluğunu denetlemesi için Dâr-ı Şûra’ya intikal ettirecekti. Uygun bulunursa seraskerlik üzerinden gereğinin yapılıp son kararın verilmesi için Bâbîâlî’ye sunulacaktı. Burada defterlerdeki bilgilerin ışığında her bir kazaya özel olarak gönderilmek üzere ne kadar asker alması gerektiği konusunda emirleri içeren resmi belgeler düzenlenecekti. (Madde 32-33)

Ek olarak, kur’a usulüne halkın aşına olmaması hasebiyle onların bu uygulamanın faydaları, açıklanması icap eden bazı koşulları ve düzenlemeleri ile kur’a öncesi ve sonrası firariler hakkında uygulanacak cezalar hakkında bilgilenmesi amacıyla her bir kazaya en az yedişer sekizer adet gönderilmek üzere broşürler hazırlanacaktı. Broşürlerin içeriği yukarıda değindiğimiz kazalara gönderilecek resmi emirlerin içinde de açıklamalı olarak yer alacaktı. Bu broşürler bu kanunnamenin hazırlandığı hicri 1262 (m.1846) senesine kadar Osmanlı devletinde kur’a usulüyle asker alınmaması sebebiyle bundan sonraki bir yıl boyunca bu usulün reklam aracı olarak kullanılacaktı. Bu belgeler kur’a zamanı olarak tayin edilen “Ruz-ı Hızır” bir - bir buçuk ay önce İstanbul’dan sancak valilerine, mutasarrıflara ve kaymakamlara gönderilecekti. Bir taraftan da ordu müşirliklerine gerekli hazırlıklara başlaması konusunda haber gönderilecekti. Ayrıca ordu müşirliklerinin Bâbîâlî tarafından kazalara gönderilen her kazadan ne kadar asker alınacağı ile ilgili resmi emirlerden kesinlikle haberdar olması istenmiş ve bunun için onlara özel bir defter düzenlenerek gönderilmesi istenmişti. Bunun dışında ordular tarafından gönderilecek kur’a memurlarının gideceği kur’a dairesinin kapsamına giren kazalara hitaben gidecekleri yerin isminin yazılı olduğu memuriyetlerini gösteren resmi belgelerin hazırlanarak bu memurlara verilmesi ve ardından da orduların müşirliklerine gönderilmesi emredilmişti. (Madde 33)

Kur'a dairesinde görevlendirilecek olan alay imamlarının ve doktorlarının o bölgeden temin edilenlerinin ve yeteri kadar bulunamadığı takdirde ihtiyaç olanlarının sayısı o bölgenin orduları aracılığı ile Seraskerliğe bildirilecekti. Bu kur'a işleminin 1.5-2 ay sürmesi planlandığından İstanbul'daki iyi yetişmiş müderrislerden, imtihan yapabilecek hocalardan ve tecrübeli doktorlardan yeteri kadarı maaşlı olarak geçici görevlendirme ile gerekli yerlere gönderileceklerdi.¹⁵⁰ Talebeleri imtihan yapacak olan mümeyyizler Seraskerliğin talebi doğrultusunda Şeyhülislamlık tarafından seçilerek kur'a memurlarının yanına refakatçi olarak gönderilmekte idi.¹⁵¹

Valilere, kaymakamlara ve mutasarrıflara kur'a uygulaması hakkında halka duyurmaları gereken bilgileri veren broşürlerle birlikte gönderilen resmi emirler bu yetkililere ulaşır ulaşmaz kendi bulundukları kazaya ait olanlarını kendilerinde saklayacaklar, diğer kazalara ait olanları ise o kazaların zabitlerine göndereceklerdi. Bu zabitlere belgeleri alır almaz kazanın âlimlerini, ileri gelenlerini, bütün köylerin imamlarını, muhtarlarını ve orada bulunmaları gereken diğer Müslümanları çağırıp bir araya toplayacak ve bu resmi emirleri onlara okuyarak anlatacaklardı. (Madde 35)

Bunun ardından bütün kasaba ve köylerdeki, evli veya bekâr, sakat veya sağlam, bir aileden tek çocuk olsun veya birden fazla çocuk olsun, kazada bulunsun veya ticaret ya da başka bir nedenle İstanbul'da veya başka bir yerde olsun 20 ila 25 yaş arasındaki genç erkeklerin isimleri kazanın nüfus defterinden tespit edilerek bu şahısların istenilen zamanda kur'a meclisine gelmeleri sağlanacaktı. Bizzat gelemeyeceklerin yerine ise vekâleten babalarının veya akrabalarından birinin getirilmesi şartıyla hazırlanan pusulaları köy muhtarlarına vereceklerdi. Resmi emrin içeriğinde olmayan gerekli bilgilerin emirle birlikte gönderilen broşürlerde olması hasebiyle bu broşürlerin birbirlerine yakın üç beş köye birer tane verilmek üzere muhtarlara taksim edilecek ve toplanan cemaat geri gönderilecekti. Kaza zabiti de bu resmi belgeyi yanında saklayacak ve kur'a memurlarının gelişini bekleyecekti. Bu resmi emrin okunmasından kur'anın icra edilip tamamlanmasına kadarki dönem içerisinde asker adaylarının kazadan çıkıp gitmesine her ne sebeple olursa olsun izin verilmeyecekti. Meşru bir engel veya çok acil bir iş nedeniyle gitmek isteyenler

¹⁵⁰ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 29-30.

¹⁵¹ BOA, A. MKT. 74/40 (15 R 1263).

olursa çok sağlam kefilleri olmaları koşuluyla izin verilebilecekti.¹⁵²

Ordu müşirliklerine de bu süreçte neleri nasıl yapması gerektiği konusunda talimatlar verilmişti. Yeni asker alımına dair resmi emirler valilere gönderilirken durum ordu müşirliklerine de bildirilecekti. Bununla birlikte kazalardan alınacak askerlerin defterleri ve kur'a memurlarına verilecek resmi emirler de gönderilecekti. Kur'a uygulaması için ordunun memur görevlendirmesi gerekmekte idi. Ayrıca her kazada 20 ila 25 yaş arası genç erkeklerin isimlerinin bulunduğu yaşlar (esnan) defterleri öncelikle düzenlenecekti. Ve resmi emirlerin valilere ulaştığı haberi alındığında kur'a meclislerinde her bir kur'a dairesine gönderilecek her kur'a zabıtine gideceği dairede bulunan kazaların yaşlar defterleriyle her kazadan alınacak askerin miktarını ve o askerlerin hangi bölgeye gönderileceklerini açıklayan bir "tahsis defteri" verilecekti. İsimlerine kur'a çıkan askerleri belirlenen bölgelere götürmek için her bir daireye gönderilecek memurların yanlarına her bir kaza için mümkün mertebe okuryazar bir yüzbaşı veya mülazım veya bir çavuş arkadaş olarak verilerek kur'a başlamadan 20 gün önce küçük gruplar halinde görev yerlerine gönderileceklerdi. (Madde 36)

Bu görevliler gezdikleri yerlerdeki yiyecek, binek hayvanı v.s. gibi ihtiyaçlarını para vererek kendileri tedarik edeceklerdi. Eğer bu ihtiyaçlarını para vermeden alır veya kabul ederlerse ağır bir şekilde cezalandırılacaklardı. Görev süreleri tam olarak kestirilemediği için tahmini olarak bir süre belirlenip ona göre bir hesap yapılarak gereken yolluk ile birer aylık erzaklarının bedeli peşinen kendilerine verilecekti. Görevleri sona erip döndüklerinde ihtiyaçlarının karşılığı verilen para fazla gelmişse geri alınacak, eksikse tamamlanarak kendisine iade edilecekti. Her bölgede bulunan alayların ne kadar yeni askere ihtiyaçlarının olduğu ve bunların hangi alaya yakın olan kazalardan temin edileceği ordu müşiri tarafından bölgede bulunan zabite önceden bildirilecekti.¹⁵³ Kur'a memurları görevlendirildikleri kur'a dairesinin kazalarının her birine varmadan en az üç dört gün önce kur'a zabiti tarafından o kazanın zabıtine oraya ne zaman varacaklarını bildiren ve o gün asker adaylarının kaza merkezinde veya daha uygun bir yerde toplanarak hazır bulunmaları gerektiğine dair bir mektup yollayacaktı. Yukarıda da sayıldığı üzere mazeretlilerin yerine

¹⁵² BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 30-31.

¹⁵³ Musa Çadircı, a.g.m., 1985, s. 69.

vekillerinin katılacağı o da yoksa firari sayılarak kur'aya dahil edilmeden doğrudan asker sayılmaları karara bağlanmıştı. Kaza zabiti de mektubun kendisine ulaşmasının ardından kur'aya katılacaklara haber göndererek zamanında halkı kur'a mahalline toplayacaktı.¹⁵⁴

g) Kur'a İşleminin Yapılışı

Kur'a için belirlenen Ruz-ı Hızır zamanı gelip kur'a memurları görevlendirildikleri kazaların merkezine vardıklarında memuriyetlerini gösteren resmi belgeyi kaza zabiti ve hakim ile kazanın ileri gelenlerine gösterdikten sonra kanunda belirtildiği şekliyle kur'a meclisi kurulacaktı. İlk olarak bu kanunnamenin 1,8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 42, 43, 45, 46, 47, 48 numaralı maddeleri mecliste açıkça okunacaktı. Ardından kazanın nüfus defteri ortaya konarak 20 ila 25 yaş arasındaki kayıtlı kişiler ordu tarafından kur'a memurlarına verilmiş esnan defteriyle karşılaştırılacaktı. Eğer kazanın defterinde eksiklik bulunursa bu adama ne olduğu, nerede kaldığı meclis tarafından soruşturulduktan sonra o adamın esnan defterindeki isminin üzerine mesela vefat etmiş veya hanesiyle birlikte tümüyle başka bir kazaya göç ederek oraya yerleşmiş ya da başka kazaya gidip oranın halkından olmuş gibi açıklamalar yapılacaktı. Eğer kaza defterinde fazla isim bulunursa bu isimler esnan defterine nakledilerek yazılacaktı. Tahsil, ticaret ve başka nedenlerle İstanbul'da veya başka yerde olanlar var ise bunların esnan defterindeki isimlerinin üzerine başka memlekette diye yazılacaktı. Bunların dışındaki herkesin orada bulunması gerekeceğinden toplanan askerlerin esnan defterine bakılarak yoklaması yapılacaktı. Mevcut olanların isimleri üzerine "mim" harfi konacaktı. Mevcut olmayanların bulunmama sebepleri muhtarlarına ve diğer köylü ve komşularına sorularak ortaya çıkarılacaktı. Eğer hasta ise isminin üzerine hasta diye yazılacaktı. Herhangi bir meşru özrü olmadan köyünde kalmış veya gizlice başka bir yere kaçmış ise firari olarak değerlendirilerek kur'aya dahil edilmeden isminin karşısına askere yazılmıştır diye yazılacaktı. Ve son olarak bu esnan defteri kur'a defteri olarak sayılacağından bu defterin üzerine filan senesi filan kazada icra edilen kur'a uygulamasının defteridir yazılacaktı.¹⁵⁵

¹⁵⁴ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 32-33.

¹⁵⁵ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 33-34.

Bunun ardından meclis üyeleri ile beraber kur'a mahallinde toplanmış olan kazanın ileri gelenleri, köy imamı ve muhtarları ile asker adaylarının önünde öncelikle İstanbul'dan gönderilen kaza zabıtında bulunan ayrıntılı resmi emir anlaşılmayan bir şey bırakmamak için bir kere daha bu zabıt tarafından açıktan yüksek sesle okunacaktı ve bu duruma uygun bir dua ile tamamlanacaktı. Kur'a uygulamasına başlamak için öncelikle orada bulunan askerlerin içinden askerlikten muaf olanlar belirlenecekti. Muaf tutulacaklar ayrıldıktan sonra geri kalanlar arasından o kazadan alınacak kadar asker yazılacağından tümünün isimleri üzerine kur'aya katılacak anlamında "kaf" harfi konacaktı.¹⁵⁶

Bir kazadaki askerlik yaşı gelen, muaf ve istisnaların ayrılmasından sonra isimlerinin karşısına kur'aya dahil edilecektir anlamında "k" harfi konan gençlerin sayısı örneğin 150 ise meclisin önünde 150 tane dört köşeli ufak kağıt kesilecekti. Bu 150 kişinin isimleri ve künyeleri esnan defterindeki isimleri ve künyeleri esas alınarak bu 150 küçük kağıda teker teker yazılarak ortaya konacaktı. Ardından bir 150 ufak kağıt daha kesilerek mesela bu kazadan 25 kişi asker olarak alınacak ise bu yeni kesilen boş 150 kağıdın 20 tanesine "asker oldum" yazılacak kalan 125 tanesi boş bırakılacaktı. İsim ve künyelerin yazıldığı diğer 150 kağıtla karışmayacak şekilde bu 150 kağıt da ortaya konacaktı. (Madde 46)

Çağrılan asker adaylarından kaçanlar kur'aya dahil edilmeden doğrudan asker olarak yazılacaklarından örneğin bu durumdaki kişi sayısı 5 ise kazadan da 25 kişi alınacaksa bu 5 kişi toplam istenen asker sayısından düşülecek ve geri kalan sayıya göre kur'a çekilecekti. Dolayısıyla orada hazır bulunan 150 kişi için hazırlanan 150 boş kağıdın 20 tanesine "asker oldum" yazılacaktı. Bundan sonra kur'aya katılacak olan kişilerin bizzat kendilerinin, hastalık yüzünden köyünden çıkıp kur'aya gelemeyen veya kanunun izin verdiği başka sebeplerden dolayı başka yerlerde olan kişilerin yerine vekillerinin ve bütün köy muhtarlarının kur'a meclisi önünde hazır bulundukları sırada herkesin görebileceği şekilde bu 150 kağıt teker teker katlanarak bu iş için özel olarak hazırlanmış küçük zarflara konarak zarfların ağzı kapatılarak boş bir torbaya konulacaktı. Aynı şekilde 20 tanesine "asker oldum" yazılan diğer 150 boş kağıt da birer birer zarflanarak başka bir boş torbaya konulacaktı. İsimlerin yazılı olduğu torba müftüye verilecek eğer o kazada müftü yoksa mecliste onun

¹⁵⁶ Musa Çadircı, a.g.m., 1985, s. 70.

makamında bulunması gereken kazanın âlimlerinden birisine verilecekti. Diğer kur’a torbası ise meclis üyelerinden birine verilecekti. Bu iki kişi bu torbaları ağız açık olmak şartıyla önlerine koyacaklardı. Müftünün meclise uygun kısa bir dua okumasının ardından müftünün elindeki torba ile diğer üyenin elindeki torba iyice karıştırıldıktan sonra müftünün elindeki isim torbasına müftünün bizzat kendisi elini sokarak rastgele bir zarfı çıkartarak alenen açacak ve içindeki kağıtta yazılı ismi yüksek sesle okuyacaktı. İsmi okunan asker adayı öne çıkarak diğer kur’a torbasına elini sokacak ve rastgele bir zarf çektikten sonra açılan zarfın içeriği yüksek sesle okunacaktı. Eğer bu asker adayına “asker oldum” yazılı kağıt çıkmış ise bu genç bir kenara ayrılacak ve kur’a defterindeki isminin karşısına “kur’a isabet etti” diye kayıt düşülecekti. Eğer boş kağıt çıkmış ise kur’a defterindeki isminin üzerine boş anlamında “hali” lafzı işlenerek kendisi meclis dışına çıkarılacaktı. Bu şekilde torbada bir tane bile kağıt kalmayıncaya kadar herkes kur’asını çekecekti. Kendisine kur’a isabet edenler alıkonulacak, boş çıkanlar ise serbest bırakılacaktı. Hasta olmaları sebebiyle köylerinden çıkıp kur’a meclisine gelemeyenler ile şehir dışında olanların yerine vekillerinin kur’a çekmesinin ardından eğer bu kişilere kur’a isabet ederse kur’a defterindeki isimlerinin üzerine hangi memlekette ne ile meşgul oldukları ve kimin yanında bulundukları kaydedilecekti. Eğer herkes kur’a çekmeden “asker oldum” yazılı kağıtlar bitmiş olsa bile kur’a orada bitirilmeyecek sonuna kadar devam edilecekti.¹⁵⁷

Kur’a çekimi esnasında bir adamın iki oğluna birden kur’a isabet ederse oğullardan bir tanesi babalarının tercihiye göre asker olarak yazılacaktı. Bu durumda asker olarak alıkonulan oğlun kağıdı normal prosedüre göre işlem görecekti, diğerinin kağıdı ise yırtılıp atılacaktı ve delikanlı serbest bırakılacaktı. Fakat bu durumda “asker oldum” yazılı kağıtların bulunduğu torbadan bir kağıt eksilmiş olacaktı. Buna çözüm olarak yeni bir kağıda “asker oldum” ibaresi yazılıp zarfına konarak torbanın içine atılacaktı. Bu durumda da isimler torbasına oranla kur’a torbasında bir boş kağıt fazlalık olacaktı. Eğer bu boş kağıt en sona kalırsa ne ala. Fakat en sona “asker oldum” yazılı kağıt kalırsa isim torbasında da bunun karşılığı bir isim kalmayacağından o kazadan alınması planlanan askerden bir eksik asker alınmış olacaktı. Yahut bu iki kardeşten birine kur’a işleminin başında kur’a isabet etmiş olsa

¹⁵⁷ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 37-39.

diğerine de en son kişi olarak kur'a isabet etmiş olsa ikisinden biri alınacağından yukarıda bahsettiğimiz uygulama gibi yeni bir kağıt yazılıp içine atılması isim torbasında kimse kalmadığı için söz konusu olmayacağından yine planlanan asker sayısından bir eksik asker elde edilecekti. Eğer denk gelmesi çok az bir ihtimal olan bu iki durumla karşılaşılırsa zaten alınacak asker hesabı yapılırken başlangıçta yüzde 5 veya 10 gerekirse 20 oranında asker ihtiyat olarak eklenmiş olduğundan kur'a uygulaması hakkında kimsenin şüpheye düşmemesi ve bu konuyla ilgili kargaşa ve karışıklık çıkmaması için bir iki askerin eksik olarak alınması sorun olarak görülmeyecekti. (Madde 47)

Kur'a meclisinde bir kere çekilen kur'a bir daha hiçbir şekilde tekrarlanmayacaktı. Kur'a esnasında isimlerin yazılı olduğu torbaya müftüden başkası el sokamayacaktı. Asker adaylarının kendileri veya vekilleri de boş ve “asker oldum” yazılı kâğıtların olduğu torbaya sadece kur'a çekmek için ellerini sokabileceklerdi. Çektikleri zarfların içindeki kâğıtları çıkarmak veya torbanın içindeki zarfları karıştırmak gibi işler için müdahalede bulunamayacaklardı.¹⁵⁸

Kur'a işlemi sadece ve ilk defa asker alımlarında kullanılan bir yöntem değildi. Otokrasinin yerine bürokrasiyi hakim kılmak isteyen Tanzimat döneminde devletin yaptığı bazı atamalarda kur'a usulü kullanılır olmuştu. Bir çok meşveret meclisinin büyük ve küçük azaları ve reisleri Tanzimat Ferman'ındaki “usul-ü mehasin”e tekabül eden “kur'a-i şer'iyye” yöntemiyle tayin edilmiş ve bu usülle maaşları bağlanmıştı.¹⁵⁹ Ayrıca “Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne” ye aşî ameliyatını

¹⁵⁸ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 41.

¹⁵⁹ Taşralarda oluşturulacak nizamât meclisleri talimatnamesine uygun olarak Niksar ve kazalarında oylama ve kur'a ile seçilen meclis reisleri ve âzâları için bkz. BOA, C. DH. 106/5287 (29 Z 1255); Zağra-i Atik, Zağra-i Cedid, Kazanlık ve Çırpan kazalarının meşveret meclislerinin âzâlarına kur'a ile maaş tahsisi için bkz. BOA, C.DH. 349/17412 (29 Z 1255); Samakov, İhtiman, Preznic, ve İznepol kazalarında açılan küçük meclislerin âzâlarına kur'a ile maaş tahsisi için bkz. BOA, C.DH. 267/13305 (29 R 1256); Tekfurdağı kazası meclisinin kur'a ile tertib olunduğuna dair bkz. BOA, C. DH. 245/12226 (10 Ra 1256); Bandırma ve ona bağlı kazalarda meclis âzâlarının kur'a ile tertib edildiğine dair bkz. BOA, C. DH. 266/13283 (28 Z 1256); Tosya ve Sinob'a bağlı kazalarda oluşturulan büyük ve küçük meclis azalarının kur'a ile seçildiğine dair bkz. BOA, C. DH. 233/11642 (29 Ca 1256); Demirci ve kazalarındaki meclislerin Tanzimat-ı Hayriye talimatı gereği kur'a ile oluşturulması hakkında bkz. BOA, C. DH. 227/11348 (20 Ra 1256); Ankara'da tesis edilen meclisin memurlarının kur'a çekilerek oluşturulması hakkında bkz. BOA, C. DH. 180/8980 (1 S 1256); Söğüt kazası meclisine Rum asıllı Tanaşoğlu Yorgi'nin kur'a ile yüz on kuruş maaşa âzâ tayin olduğuna dair bkz. BOA, C. DH. 204/10196 (29 Ra 1257); İzmid, Karamürsel, Gebze ve Adabazarı kaza meclislerinde oluşturulacak beş kişilik küçük meclislere birer âzâsı İslâm diğerleri Rum, Ermeni, Yahudi ve Katolik milletlerinden olmak üzere kur'a ile âzâ tayin edildiğine dair bkz. BOA, C. DH.

öğretip tekrar memleketlerine gönderilmek üzere değişik kazalardan İstanbul'a getirilecek çocukların seçimi için de "kur'a-i şer'iyye" uygulanmıştı.¹⁶⁰

Kur'a işlemi tamamlanıp alınacak askerler tespit edildikten sonra bu askerler kur'a meclisinin önünde dizilerek kendilerine bu aşamadan sonra firar etmeleri halinde cezalandırılacaklarına dair kanun maddesi hatırlatılacaktı. Bu yapacakları askerlik hizmetini din ve devlet uğruna yaptıkları, bu hizmet süresinin 5 yıl olduğu ve bu süre içerisinde işleri çıktığı takdirde kendilerine memleketlerine dönmeleri için izin verileceği hatırlatılacaktı. Bu sene kendilerine kur'a çıkmayan kişilerin tamamen askerlik yükümlülüğünden kurtulmadığı, 25 yaşını geçene kadar onların da her sene kur'aya katılacakları bu suretle hepsinin askerlikle yükümlü olduğu söylenecekti. (Madde 49)

Kur'ada isimleri çıkararak asker olanlar için o günden itibaren 20 günlüğüne anne babalarını ve diğer akrabalarını görmek, bazı işleri varsa onları yoluna koymak için izin verileceği duyurulacaktı. Bu sürenin sonunda "akla ve erkeklığe uygun bir şekilde davranarak" kendi rızaları ile kaza merkezinde toplanırlarsa gittikleri alaylarda hürmet ve saygı görecekları, istedikleri yerde kendi başlarına gezmelerine izin verileceği bildirilecekti. Eğer "şeytana uyup" yirminci günün sonunda kaza merkezine gelmeyecek olurlarsa bugünden itibaren asker statüsünde olduklarından nerede yakalanırlarsa kendilerine firari cezası uygulanacağı üstelik gittikleri alaylarda saygı ve itibar görmeyecekleri ve kendi başlarına bir yere salınmayacakları uyarısında bulunulacaktı. İşlerinde gayret ve sadakat, hizmetlerinde süreklilik sağladıklarında yüksek rütbelere, çeşitli iltifatlara ve ihsanlara ulaşabilecekleri uygun bir dille kalplerini kazanacak ve psikolojik olarak ikna edebilecek şekilde telkin edilecekti. Son olarak da 20 günün sonunda kaza merkezine dönüp alaylarına giderek 5 sene boyunca muvazzaf asker olarak din ve devlete hizmet edeceklerine, firar ve bunu gibi diğer uygunsuz işlere kalkışmayacaklarına kur'a meclisinde bulunan âlimlerin önünde teker teker yemin ettirileceklerdi. (Madde 49)

Kur'a sonrası asker olarak alınanlara yönelik ceza ve mükafat içerikli bu tür tedbirler neferlerin asker olmamak için direnebileceklerini düşündürmektedir.

113/5640 (29 C 1257); Kayseriye sancağı meclisine kur'a ile tayin olunan âzâlar için bkz. BOA, C. DH. 269/13412 (17 C 1260).

¹⁶⁰ BOA, C. SH. 6/277 (29 Z 1255)

Nitekim 1263 yılında yapılan kur'a'dan sonra Filibe Kızanlık kazasına bağlı Doymuşlar, Okçular ve Küçük Oba köylerinden alınan 18 Türk nefer, Latin kökenli birisinin İstanbul'daki arkadaşına yazdığı mektuba göre asker olarak alınmalarına isyan ederek, topladıkları hemşehrileri ile birlikte 150 kişilik bir Müslüman grupla civardaki Latin milletinden Hristiyanların da yaşadığı Kalofer köyüne girerek bir kişiyi öldüresiye dövmüşlerdi. Dövülen adamın bu halini gören teyzesi bayılıp düşürek ölmüş, dövülen adamın cesedi de dereye atılmıştı. Pazar yerine gelen bu grup oradaki Hristiyanların feslerini, abalarını ve kunduralarını almış, evlerine girerek yiyip içmişti. Yakaladıkları Hristiyanların üzerlerine binmişler, mektepteki hocanın fesi, zevcesinin kuşağı ve oradaki çocukların kunduraları ile feslerini almışlardı. Ayrıca bu grubun kadınlar hamamına da girerek türlü rezalet çıkardıklarını da vurgulamıştı. Köydeki Müslüman ailelerin de bu gruba yardım ettiklerinden bahsetmiş ve nihayet köyü ateşe vereceklerinden korktuklarını yazmıştı.¹⁶¹ Ardından firar eden bu askerlerin yakalanması için zabtiyeler görevlendirilmişti.¹⁶²

İsimlerine kur'a isabet ederek ayrılan neferlerden yerlerine başkasını göndermek anlamında "bedel" vermek isteyenler olursa bu kanunnamenin 28, 29 ve 30. maddeleri kendilerine okunacak ve yerlerine gönderecekleri adamın ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği asker adaylarının kendilerine ve babalarına anlatılacaktı. Bu verilen yirmi günlük süre içerisinde bedel olacak adamı bulmaları ve bu sürenin sonunda bu adamla birlikte kaza merkezine gelerek bu bedeli teslim etmeleri gerekti. Eğer bulamazlarsa yirmi günün sonunda diğer askerlerle birlikte alaylarına gönderilerek asker olacaktı. Bundan sonraki üç ay içerisinde bedel bulabilirlerse yerine getirdiği adam asker olarak alınacak kendisi ise serbest kalabilecekti.¹⁶³

Kur'a meclisindeki askerlerin izin verilerek evlerine gönderilmesi sonrası köy imamları ve muhtarları bekletilecekti. Kendilerine bu kanunnamedeki 12. madde okunarak gerek kur'adan önce firar ederek kur'a bölgesine gelmeyenleri ve gerek kur'adan sonra firara teşebbüs edenleri o kaza halkından her kim evinde veya başka

¹⁶¹ A. MKT. 65/35 (18 S 1263).

¹⁶² A. MKT. 70/8 (20 Ra 1263).

¹⁶³ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 42.

bir yerde saklar yahut başka bir yere kaçırırsa o kişi hakkında verilecek ceza anlatılacaktı. Ayrıca kur'a defterinin bir kopyası daha çıkartılarak kur'a işleminin o kazada gereği gibi yapıldığının tasdik edildiğini gösteren birkaç şey yazıldıktan sonra meclis üyeleri tarafından bir çeşit tutanak tutularak imzalanıp mühürlendikten sonra bir kopyası kazanın nüfus defterine iliştilirerek korunmak üzere kazada tutulacaktı. Diğer kopyası ise kaza zabıtine teslim edilecekti. (Madde 51-52)

h) Kur'a Sonrası Yapılacak İşlemler

Kur'a zabiti, yeni askerleri öncelikle kendisine ordu tarafından verilmiş olan tahsis defterine göre hangi bölgeye gönderecekse askerlerin sevkine yardım etmeleri için kendisine yardımcı olarak tahsis edilen yüzbaşı, mülazım veya çavuşlardan birini bu iş için vazifelendirecekti. Kendisine teslim edilen kur'a defterini de bu görevlendirdiği zabite verecekti. Yirmi günlük izin sonrası kaza merkezine geri dönen yeni askerlerin alaylarına gönderilmesi için gereken yol masrafları da ayrıca verilecekti. Askerlerin gidecekleri bölgelere kaç saatte varacakları hesaplanacaktı. Yolculuk "konak" denilen beş saatlik dilimlere ayrılmıştı. Altı konak sonrası bir günlük istirahat verilecekti. Bunun için de ek para ödenecekti. Buna göre tamamı kaç günlük yol ise, her bir gün için kaç asker izinden geri dönmüş ise o kadar asker başına üç yüz dirhem ekmeğin rayiç bedeli, yirmi para katık karşılığı hesaplanarak kaza zabiti tarafından sevk edecek memura teslim edilecekti. Sevk memuru kaç asker götürdüğünü, mesafenin uzaklığını ve aldığı parayı tutanağa geçirerek kendisinin hangi alay, tabur ve bölükten olduğunu yazacak imzalayıp mühürleyerek senedi kaza zabıtine teslim edecekti. Sevk zabıtine yardımcı olacak gereği kadar zaptiye neferi kaza tarafından verilecekti.¹⁶⁴ Kur'a zabiti askerlerin sevkı için gerekli olan işlemleri kaza zabıtinin sorumluluğuna bağladıktan sonra başka kazalardaki kur'a uygulamasını aynı şekilde icra etmek için beraberindeki diğer kur'a memurlarıyla beraber o bölgeye intikal edecekti.¹⁶⁵

Askerlerin izin dönüşü kaza merkezlerine dönme günü geldiğinde kaza zabiti, hâkim, müftü, âlimler, kazanın ileri gelenleri ve kur'a memuru tarafından orada bırakılmış sevk memuru tekrar bir araya gelerek bir meclis oluşturacaklardı. Bu

¹⁶⁴ Musa Çadircı, a.g.m., 1985, s. 73.

¹⁶⁵ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 43-44.

meclis yeni askerlerin gelip gelmediğini tespit etmek amacıyla yoklama alacaklardı. Gelmeyenler firari olarak kabul edilerek hem kazada kalacak hem de sevk zabitinde bulunan kur'a defterindeki isimlerinin üzerine "kur'adan sonra firari" diye yazılacaktı. Diğer taraftan kaza zabiti tarafından bu askerlerin köylerinin muhtarlarına hitaben firarilerin yakalanmaları için bir pusula yazılarak gönderilecekti. Eğer oraya gelen askerler içinde yerine bedel olarak başka birisini getirenler olursa getirdikleri bedellerin kanuna uygun olup olmadığı bu meclis tarafından tahkik edilecekti. Uygun görülürse bu askerlerin kur'a defterindeki isimleri üzerine bedel verdikleri notu düşülecekti. Bu bedellerin isimleri, künyeleri, kaza ve köyleri ile kimlerin yerine kendi istekleriyle zorlanmadan ve tehdit edilmeden bedel olduklarının yazılı olduğu bir tutanak düzenlenerek sevkleriyle görevli zabite teslim edilecekti. (Madde 54)

Her kazanın yeni askerlerini görevlendirildikleri bölgeye sevk eden zabitlerden yol boyunca bu askerlere iyi bakmaları, onlara kötü ve rencide edici hareketlerde bulunmadan, "tam bir memnuniyet ve huzur-ı kalp içinde olmalarını" sağlayarak, hastalıklardan koruyup zahmet çekirtmeyecek şekilde konak konak sevk etmeleri bekleniyordu. Her konak yerine vardıklarında uygun bir yere yerleşecekler ve yarısıyla akşam yemeği için ekmek ve katık almaları için, diğer yarısıyla da sabah olduğunda yolda yiyecekleri ekmek ve katık için harcamaları koşuluyla yevmiyeleri kendilerine verilecekti. Hatta firar edip yakalanan veya firar edeceği anlaşılanların bile onları incitmeyecek şekilde bağlanarak götürülmeleri talimatı verilmişti. Belirlenen yere varıldığında bu askerlerin ve kur'a defterinin o bölgedeki büyük zabite teslim edilmesi istenmişti. (Madde 56)

Kazalardan toplanan askerleri görev yerlerine götürmekle görevli olan memurlar her zaman kanunda yazılı olduğu gibi davranmamışlardı. Filibe'ye bağlı Kızanlık kazasından Dersaadet'e götürülmek üzere kur'a ile alınan askerlerin başındaki memur neferlere bir takım "zulüm ve teaddi"de bulunmuş, birkaç askeri de bıçaklamaya teşebbüs etmişti. Bu şikayeti duyan yetkililer de soruşturma ve muhakeme sonucu gereğinin yapılacağını bildirmişlerdi.¹⁶⁶

Her bir bölgede bulunan büyük zabit o bölgeye ait kazalardan askerler geldikçe

¹⁶⁶ A. MKT. 65/35 (18 S 1263).

sevk zabitlerinde bulunan kur'a defteri ve diğer evraklar ile askerleri sayıp kontrol ettikten sonra şayet firari var ise hakkında bir yazı hazırlayarak zabtiye neferlerine o kazanın zabıtine iletmeleri için iade edecekti. Ayrıca kur'a defterine de bu askerlerin firar ettikleri işlenecekti. Ardından ordu müşirlikleri tarafından kendisine gönderilen emir gereği bu askerleri o bölgedeki alay ve taburlara kur'a defterindeki isim ve künyeleri esas alınarak kaydettirecekti. Kur'adan önce ve kur'adan sonra firar edenler ile başka bir yerde bulunup da ismine kur'a isabet edenler o bölgede bulunan alayların malı olacağından bu kişilerin kur'a defterindeki isimleri çıkartılarak başka bir kağıda geçirilerek o bölgede muhafaza edilecekti. Son olarak da kur'a defterini müşirliğe göndereceklerdi.¹⁶⁷

Kur'a defterleri müşirliğe varmasının ardından ordu meclisince kontrol edilecekti. Her kazada ne kadar adamın askerlik yaşında olduğu, kur'adan önce kaç kişinin firar ettiğini, toplanan askerlerden ne kadarının talebelik, hastalık ve tek başına ailesine bakmakla yükümlülük sebebiyle kur'adan çıkarılmış olduğunu, kur'aya dahil olanların sayısı ile kendisine kur'a isabet etmiş olanların sayısını içeren cetveller hazırlanarak Seraskerliğe gönderilecekti. Ayrıca kur'adan önce ve sonra ne kadar asker firar etmişse bu kişilerin defterlerde yazılı isimleri ve bu isimler üzerindeki açıklamalar, kazaları ve köyleri sancaklarına göre listelenerek kazalardan toplanıp gönderilmeleri amacıyla müşirlik aracılığı ile sancak valilerine ve mutasarrıflarına gönderilecekti. Üstelik başka yerlerde olup da gıyaplarında çekilen kur'anın isabet ettiği kişilerin bulundukları yerlere özel defterler hazırlanacaktı. Bu defterlere kur'a defteri esas alınarak bu kişilerle ilgili bilgiler isimleri, künyeleri, bulundukları yerde ne ile meşgul oldukları, kimlerin yanında kaldıkları gibi bilgiler aynen geçirilecekti. Bu defterler de ordu müşirliği üzerinden memleket valilerine ve oradan da bu şahısların bulundukları yerlerdeki müşirlere gönderilmek üzere takdim edilecekti. Bunların arasında talebe var ise bunlar müftü ve o bölgenin diğer âlimlerinin de hazır bulundukları memleket meclisine çağrılarak daha önceki maddelerde değinildiği gibi yaşlarına göre farklı eserlerden imtihan edileceklerdi. Kendilerine sözlü olarak yöneltilen sorulara cevap verebildikleri ölçüde medresede okumaya hak kazanacaklardı. Bunu belgelemek amacıyla müftü ve hazır bulunan diğer âlimler bu öğrenciler için mühürlü bir şahadetname düzenleyeceklerdi. Bu

¹⁶⁷ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 45-46.

şahadetnameleri ve imtihanı başarıyla olanların bizzat kendileri ordu müşirliğine gönderilecekti.(Madde 58)

Kur'anın çekildiği kazada olmayıp da başka bir yerde bulunan ve adına kur'a isabet etmiş olanların arasında İstanbul'da ikamet edenler var ise bunlar için de ordu meclisinde bir defter tanzim edilerek seraskerliğe ve oradan da tahkik edilmek üzere Dâr-ı Şûra-yı Askerî'ye sevk edilecekti. Eğer bu askerlerden Saray-ı Hümayun ile diğer büyük saraylarda bulunanlar hariç esnaf yanında bulunanlar İhtisab Nezaretince, dairelerde ve şunun bunun yanında çalışanlar da bulundukları yerden alınacaklardı. İstanbul'daki medreselerde okuyanlar için de ayrı bir defter tutulacaktı. Bu defter Seraskerliğe, oradan Bâbîâlî'ye oradan da Şeyhülislâma havale edilecekti. Şeyhülislâm da bu defterde kayıtlı öğrencileri uygun bir yerde imtihan etmek üzere birkaç memur görevlendirecekti. Yukarıda ayrıntılı olarak bahsettiğimiz imtihan usulüyle imtihan edilen öğrencilerin imtihanı başarılı olup olmadıkları bu deftere kaydedilerek gerekli açıklamalar da defterin alt tarafına düşüldükten sonra bu memurlar tarafından mühürlenerek şeyhülislâma geri gönderilecekti. Şeyhülislâmın değerlendirmesinin ardından başarılı öğrenciler medreselerine geri gönderilecek, başarısız olanların ise askerlikten kurtulmak için medreseye girdiklerine hükmedilerek medreselerinden alınacaklardı. Ordulardan defterleri gelenler bulundukları yerlerden toplanarak gönderilecekleri ordulara göre takım takım ayrılarak karadan veya denizden mensup oldukları ordu müşirliklerine sevk edileceklerdi. İmtihanı geçerek medreselerde tahsillerine devam edenler, kurallara uygun mazeretleri olup İstanbul'da kalanların ve askerlik için ordu müşirliklerine sevk edilenlerin durumları orduda bulunan kur'a defterlerine açıklamalı olarak işlenecekti.¹⁶⁸

Kur'a defterlerine hasta, firari ve başka şehirde olup ismine kur'a isabet etmiş olarak kaydedilenlerden hastalar iyileştikçe, firariler de yakalandıkça bağlı oldukları kazaların kur'a defterlerine durumları kaydedilecekti. Başka şehirde bulunup da öğrencilik yapanların imtihan sonucuna göre başarılı sayılanlar için hazırlanan şahadetnameler de geldikçe kur'a defterlerine bu yeni durumları işlenecekti.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Musa Çadircı, a.g.m., 1985, s. 74.

¹⁶⁹ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 48-49.

İsimlerine kur'a isabet etmemiş veya ailelerine bakmakla yükümlü tek çocuk olmaları hasebiyle kur'aya dahil olmamış, askerlik yaşının üst sınırı olan 25 yaşını geçmiş kişilerin redif sınıfına yazılmaları istenmişti. Böylelerine “redif tezkeresi” verilmesi için durumları Seraskerliğe bildirilecek ve hazırlanan tezkereler gereken yerlere ve bu askerlere verilmek üzere gönderilecekti.¹⁷⁰

i) Gönüllü Askerlik

Muvazzaf orduya her sene gerekli olan asker temini için kur'a yöntemine başvurulacağı karara bağlanmıştı. Fakat “ahalinin çoğunun açık bir şekilde askerliğe olan istek ve arzuları gereğince” henüz kur'aya dahil olmamış, kur'aya girip de ismine kur'a isabet etmemiş, kanun gereği askerlikten kurtulmuş olanlar kendi rızasıyla gönüllü olarak “din ve devletlerine hizmet etmek amacıyla” asker olmak isterlerse belirlenen 5 şarta uygun olmaları koşuluyla geri çevrilmeyecek ve istedikleri sınıfa kaydedilmeleri sağlanacaktı. İlk şart, bu gönüllülerin her türlü bulaşıcı ve kalıcı hastalıkla ilişkisi olmayacak ve vücudu askerliğe mani olmayacak sıhhate sahip olacaktı. İkinci şart, kur'a usulüyle asker alımı 20 ila 25 yaş arasındaki gençler arasından gerçekleştirileceği vurgulanmasına rağmen gönüllü askerler için güçlü ve kuvvetli olmaları şartıyla 18 veya 19 yaşında olanların alınmasında bir beis görülmemişti. Ancak yaşı 18 den küçük ve 32 den büyük olanların hiçbir şekilde asker olarak alınmamaları istenmişti. Üçüncü şart, bu gönüllülerin Tersane-i Amire ve Kıl'a-i Hakaniye'ye bağlı sancak, kaza veya köylerden olmamaları istenmişti. Dördüncü şart olarak, gönüllülerin hırsızlık ve benzeri gibi ırz ve namusa tecavüz edici bir suç yüzünden tutukevinde veya memleket hapishanelerinde yatarak adi işlerde kullanılmış, insanlar arasında bu suçu teşhir edilerek aşağılanmış kimselerden olmaması arzu edilmişti. Son olarak da gönüllü olarak askerlik yapmak istediğini belirttiğinde 5 sene diğer askerler gibi hizmet etmek zorunda olduğunu kabul etmesi şartı getirilmişti. Ayrıca bu gönüllü askerlerin 5 yıllık muvazzaf askerlik hizmetinin ardından 7 yıl sürecek olan redif askerliğine geçmeleri istenmişti. Eğer bu 5 yıllık muvazzaf askerliğe alınmadan önce redif askeri olarak görev yapmışlarsa bu süre 7 yıldan düşürülecek ve kalan süreyi tamamlamak üzere redif askerliğine devam edeceklerdi.¹⁷¹ Gönüllü asker olarak yazılanlar Takvim-i Vekâyi, Ceride-i Havadis,

¹⁷⁰ Musa Çadircı, a.g.m., 1985, s. 74.

¹⁷¹ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 49-51.

Tercüman-ı Ahval, ve Ceride-i Askeri gibi gazetelerde ilan edilerek haklarında geniş bilgiler verilmekte bu itibarla askerliğin saygınlığı vurgulanmakta idi.¹⁷²

j) Redif Ordusun Yeni Konumu ve Müslümanların Zabit Olarak İstihdamı

Bu kanunname ile birlikte redif ordusu da yeniden şekillendirilmişti. Redif ordusu önceden olduğu gibi muvazzaf ordunun alternatifi olmaktan çıkarılıp yedek bir orduya dönüştürülmüştü. Önceden redif ordusuna asker alımı muvazzaf ordudan bağımsız olarak icra edilmekteydi. Artık redif ordusuna asker alma sistemi muvazzaf ordu ile yakından ilgili idi.¹⁷³ Redif ordusunda görev yapacak askerlerin görev süresi 7 yıl olarak belirlenmişti. Bu kanunnameye göre 20 ile 25 yaşları arasında kur'aya katılıp da ismine kur'a isabet etmeyenlerin 26 yaşına girdiklerinde bir daha kur'aya katılmayıp askerlikten muaf olması gerekli idi. Aynı şekilde ismine kur'a isabet edip 5 yıllık muvazzaf askerliğin ardından da terhis olan bir askerın askerlikten muaf olması gerekiyordu. Fakat bu kişilerin Müslüman olmaları hasebiyle hala savaşma kabiliyetleri olduğu göz önüne alınarak farz-ı ayn olarak cihatla sorumlu oldukları vurgulanarak redif teşkilatı bu yükümlölüklerini yerine getirebilecekleri bir ordu olarak sunuluyordu.¹⁷⁴ Bu yaklaşımı redif ordusunun dini olarak meşrulaştırılması ya da tam tersi bu yükümlölüklerini yerine getirebilecekleri bir araç olarak da değerlendirmek mümkündür.

Devlet askeri yükümlölükleri Müslümanların üzerine yıkmakla aslında en büyük kaynağını tüketmiş oluyordu. Müslümanlar tarlasını ve ticaretini bırakıp askere gidiyor, eğer askerliğini bitirip geri dönebilirse bir daha kaldığı yerden devam edemiyordu. Sağ kalıp dönebilse bile bir sürü hastalıkla mücadele ettiğinden bedeni zayıflamış güçten düşmüş oluyordu. Hem bedeneni hem de ekonomik olarak çökmüş olduğundan evlenemiyorlardı da. Bu itibarla devlet başçavuştan nefere kadar askerlerin evlenmesini desteklemek için onlara zabitlik kapısını açmıştı. Böylelikle onları maaşlı bir işle istihdam edip ekonomik olarak güçlendirecek bu sayede de neslin çoğalmasını temin etmiş olacaktı. Ayrıca evlendiği takdirde ailesine

¹⁷² Uğur Ünal, **Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu, (1861 - 1876)**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 37.

¹⁷³ Tobias Heinzelmann, **a.g.e.**, s. 155-156.

¹⁷⁴ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 23.

bakabilecek maddi durumunu beyan edebilenlerin evlenmesine müsaade edilecekti. İstanbul'da evlenecek taşra nüfusuna kayıtlı olan askerlik yaşındaki kişilere taşralarında kur'a isabet ederse askerlik yapmadan tezkereleri verilerek askerliği yapılmış kabul edilecekti. Ya da İstanbul'da evlenip geçimini sağlamak için gerekli olan zabıtlık rütbesini elde edene kadar hanelerini peder, kayınpeder, valide veya güvendikleri akrabalarının geçindireceğine dair kefalet senedi getirebilirlerse bu senetler alınıp korunmak koşuluyla evlenmelerine müsaade edilecekti. Bununla birlikte zabıtlara evlenmeleri için onların resmi akitlerini gerçekleştiren imamlara hitaben yazılan "ruhsat tezkeresi" bu kişiler için de düzenlenerek onları resmi olarak evlendirecek olan imamlara verilecekti. Taşrada yaşayan askerlik yaşındaki kişiler evlenmek isterlerse her nerede olursa olsun evlenmelerine kayıtsız şartsız izin verilecekti. Fakat askerlik yaşında İstanbul'da bulunup bir yolunu bulup bir kadınla evlenen kendisine de kur'a isabet ettikten sonra bu kadına kendisinden başka bakacak kimse olmamasını öne sürerek askerlikten kurtulmaya çalışanlar evli olarak kabul edilmeyecek ve askere alınacaktı.¹⁷⁵

3) 1870 Kur'a Kanunu

Bu kanundan birkaç ay önce askeri alanda yeni düzenlemelerin yapılacağına dair vilayetlere haber gönderilmişti. Genel olarak 5 yıl olan nizami askerliğin 4'e, 7 yıl olan redifliğin de 6'ya düşürüldüğünden, ek olarak da 8 yıllık müstahfızlık görevinin getirildiğinden bahsedilmişti.¹⁷⁶ Aslında bu yeni düzenleme birkaç ay sonra yürürlüğe girecek olan yeni kur'a kanunu sonucu alınacak askerlerin askeri hizmet rezervasyonu niteliğinde idi.

5 Zilhicce 1286 / 8 Mart 1870 tarihli bu kur'a kanunu 10 Cemaziyü'l-evvel 1286 / 18 Ağustos 1869 tarihli ordu için istihdam edilecek askerlerin görev yapacakları sınıfları açıklayan bir nizamnameye uygun olarak asker alımını düzenleyen kuralları içermekte idi. Bu kanunnamenin yürürlüğe sokulması Hüseyin Avni Paşa'nın Seraskerliği döneminde onun yönetiminde gerçekleşmişti.¹⁷⁷ 1262 (1846) tarihli kur'a kanununu fesheden bu yasa 77 maddeden oluşan 7 fasıl ve bir

¹⁷⁵ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1037, 16 Ramazan 1285 (m. 31 Aralık 1868).

¹⁷⁶ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1151, 12 Recep 1286 (m. 18 Ekim 1869).

¹⁷⁷ Gani Özden, "Osmanlı İmparatorluğu Silahlı Kuvvetleri'nde Askeralma Sistemleri", **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 11, Şubat 1986, Sayı: 20, s. 45.

hâtimeден oluşmakta idi. Birinci fasılda kur'anın umumî hükümleri, ikinci fasılda askerlikten muaf olanlar, üçüncü fasılda firariler hakkında yapılacak muameleler, dördüncü fasılda kur'anın yapılış şekli, beşinci fasılda kur'adan sonra yapılacak işlemler, altıncı fasılda gönüllü askerliğin şartları, yedinci fasılda ise bedelli askerlik şartları anlatılmakta idi. Hâtime kısmında ise kanunun yürürlüğe girme tarihi itibariyle kesin olarak uygulanmasının gerektiği, aksinin ceza sebebi olduğu ile bazı maddelerinin zamanla tadil edilerek yeniden düzenlenebileceği vurgusu yapılmakta idi.¹⁷⁸ 1846 tarihli kanunda olduğu gibi bu yeni düzenlemede de askeri mükellefiyet sadece Müslümanlar'a hasredilmişti.

Osmanlı kara kuvvetleri sırasıyla Nizamiye, redif ve Müstahfız olmak üzere üç kısma ayrılmıştı. Nizamiye sınıfı da nizamiye ve ihtiyat sınıfı olarak iki kısma ayrılmıştı. Birinci kısımda askerler 4 sene daimi olarak silah altında tutulacaklardı. İkinci kısımda ise 4 yılı tamamlayanlar 2 yıllık ihtiyat sınıfına geçirilerek bu süreyi memleketlerindeki redif ordularında geçirmek üzere evlerine gönderileceklerdi. Fakat topçu ve süvari takımıındaki askerler bu iki yıllık ihtiyat sınıfının 1 senesini silah altında geçirmeye devam edecekler, kalan 1 yılı ise memleketlerinde tamamlayacaklardı. İhtiyat askerliğini nizami olarak tamamlamak isteyenler ile birisinin yerine bedel olarak askerlik yapanlar ihtiyat askeri olarak memleketlerine gönderilmeyip nizami askerliklerine devam edebileceklerdi. Böylece nizamiye sınıfında 150.000, ihtiyatta ise 60.000 ya da 65.000 arasında olmak üzere toplam 210.000 civarında asker toplanması planlanmıştı.¹⁷⁹

Redif sınıfı da mukaddem ve tâli olmak üzere iki kısma ayrılmıştı. 6 yıllık nizamiye sınıfındaki görevlerini tamamlayanlar, ailesine kendisinden başkasının bakamayacağı sonradan tespit edilerek memleketlerine geri gönderilenler, 25 yaşını aşmış olanlar, nizami askerliği bedelli olarak ifa edenler 800'er askeri bulunan 240 taburdan oluşan redif ordusunda 6 yıl askerlik yapacaklardı. Hastalık ve başka sebepler yüzünden ayrı tutulması gerekenler düşüldüğünde 192.000 kişilik redif ordusunun tıpkı nizamiye ordusu gibi eğitimli olarak her an bir yerden bir yere silahları ve diğer askeri mühimmatları ile sevk edilebilecek durumda olması isteniyordu. Müstahfız bölümü ise redif ordusundaki görevlerini tamamlayanların 8

¹⁷⁸ Faruk Aydın, a.g.e., 1994, s. 25.

¹⁷⁹ **Düstur-ı Askeri**, Mekteb-i Fünun-ı Harbiye-i Şahane Matbaası, 1287, s. 7.

yıl boyunca askerlik yapacakları, 300.000'den fazla asker bulundurulması planlanan bir kısım idi.¹⁸⁰

Nizami ordudaki 4 yıllık nizamiye görevini bitirenler ihtiyat sınıfına geçirilmek üzere memleketlerine gönderilirken ellerine bir tezkere verilecekti. Bu askerlerin nizamiye görevini yaptıkları taburlar her yıl ihtiyata gönderilecek askerlerin kayıtlarının olduğu bir künye defteri hazırlayarak ordu merkezlerine göndereceklerdi. Ordu merkezleri de bu askerleri gönderilecekleri redif taburlarına göre ayırdıktan sonra birini genel nizamiye yoklamasına, diğerini gönderilecekleri redif taburunun mensup olduğu alay merkezlerine göndermek üzere ikişer tane defter hazırlayacaktı. İhtiyat için memleketlerine gönderilen askerlere evlerine varıp ardından da gidecekleri redif bölüklerine ulaşmaları için en fazla bir buçuk aylık bir süre verilecek ve bu süre de ihtiyat sınıfındaki görevli olacakları süreden sayılmayacaktı. İhtiyat süreleri redif bölüğüne vardıklarında ellerindeki tezkereyi bölük yüzbaşına verip kaydettirdikleri andan itibaren başlayacaktı. Bu ihtiyat askerleri bağlı bulundukları redif taburunun sorumlu olduğu bölgenin içinde rahatça gezebilecekler, ticaret yapıp aile işleri ile meşgul olabileceklerdi. Hiç kimse de bu konularda onları engelleyemeyecekti. Eğer bu bölgenin dışına çıkmak isterlerse redif zabıtinden ve yerel yönetimden 5 günden 1 aya kadar izin alabileceklerdi. Bu süre zarfında bu yetkililere redif taburu merkezine döneceklerine dair garanti vereceklerdi. Aksi halde bu askerlere izin verilmeyecekti. Garanti verip de zamanında geri dönmeyenler ellerindeki tezkerede yazılı ceza uyarınca tedip edileceklerdi.¹⁸¹

Bu askerlerin silah, elbise ve diğer askeri mühimmatları bağlı bulundukları redif taburlarının deposunda bulundurulacaktı. Her taburunun deposunda ikişer taburluk silah, cephanes, elbise ve diğer askeri mühimmat bulundurulacaktı. Nizamiye askerleri ile aynı bölgede olmayan redif taburlarındaki silahlar ve diğer eşyalar devamlı kontrol edilecek, silinip temizlenerek korumaya alınacaktı. Bu taburlardaki ihtiyat askerlerine nizamiye askeri gibi maaş ile gıda verilecek ve münavebe görevi yüklenecekti. İhtiyat askerinin sayısı bu deponun bulunduğu bölgenin önemine göre belirlenecekti. Nizami kuvvetlerin sayısının arttırılmasını gerektiren bir durum ortaya çıktığında o sene ihtiyat kuvvetlerine geçmesi gereken askerler bu durum sona erene

¹⁸⁰ **Düstur-ı Askeri**, s. 7-8.

¹⁸¹ **Düstur-ı Askeri**, s. 9.

kadar memleketlerine gönderilmeyip görevlerine devam edeceklerdi. Yine aynı şekilde daha önce memleketlerine gönderilmiş piyade, süvari veya topçu sınıfına dahil olan askerlerin de gerektiğinde hepsinin bağlı oldukları alay ve taburlarda silah altına alınması istenmişti. Ayrıca piyade askerlerinin gerektiğinde redif zabıtları komutasında redif nizamnamesine uygun bir şekilde geçici olarak görevlendirilmiş mülazımlerin emri altında bağımsız bir şekilde sevk edilerek kullanılmaları mümkün görülmüştü. Vilayet içerisinde oluşacak bir güvenlik sorunu çıktığında oranın ihtiyat askerlerinden sadece piyade olanlarının acil müdahale için kullanılması talimatı verilmişti. İhtiyat askerlerinin lüzumu halinde toplanıp götürülmeleri, mülkiye memurları ile redif yüzbaşları aracılığı ile gerçekleştirilecekti. Yolculukları süresince kendilerine redif askerleri gibi yolluk verilecek ve oradaki ikamet sürelerince de onlar gibi maaş ve yiyecek alacaklardı. İhtiyaç duyulduğunda tabur merkezine toplanan askerlerin sayısı aşağı yukarı dört bölük askere denk gelirse gereğine göre binbaşı veya kolağası (yüzbaşı ile binbaşı arasındaki rütbeli) komutası altında Seraskerliğin emri çerçevesinde gerekli mahalle sevk edileceklerdi.¹⁸²

İhtiyat sürelerini tamamlayanlar memleketlerindeki redif binbaşısına ihtiyat tezkerelerini gösterecek ve bu yetkili de bu askerlerin ihtiyat görevlerini yerine getirdiklerini ihtiyat defterlerine işledikten sonra bu kişileri redif defterlerine naklederek bu sınıfa kaydettireceklerdi. İhtiyat görevlerini yerine getirdiklerine dair bir tezkere kendilerine verildikten sonra tabur meclisi huzurunda yeniden düzenlenip kendisine verilen redif tezkeresiyle memleketlerindeki redif yüzbaşısına redif askeri olarak kaydettirilmek üzere teslim edeceklerdi.¹⁸³

Her sene asker alımı için yapılacak kur'a çekiminden sonra ismine kur'a isabet etmeyen 25 yaşını aşmış olanlar redif sınıfına alınacaktı. Bu kişiler kur'adan sonra ayrıca toplanacak ve isim sıralarını tespit etmek için tabur merkezinde yerel yönetim, meclis azaları ve o bölgenin ileri gelenlerinin huzurunda bir kur'aya daha sokulacaklardı. Her birinin ismi kaçınıcı olarak çıktı ise o numara tertibine göre künyeleri redif defterine geçirilecekti. Ayrıca bu kişilere meclis âzâları tarafından kaçınıcı numarada olduklarının da kaydedildiği bir redif tezkeresi, gidecekleri redif taburundaki yüzbaşıya göstermek üzere hazırlanarak verilecekti. Bu yüzbaşı gelen

¹⁸² **Düstur-ı Askeri**, s. 10.

¹⁸³ Faruk Aydın, **a.g.e.**, s. 24.

askerleri bölük defterlerine kaydedip tezkerelerinin arkasına kaydedildikleri durumları işaretleyip onayladıktan sonra binbaşıya teslim edecekti. O da bir künye defteri ve ordu yoklamasıyla birlikte bu belgeleri Seraskerliğe gönderecekti.¹⁸⁴

Kur'ayla veya ordular dairesinden gönüllü olarak asker yazılanlardan kendi istekleriyle veya durum gereği alıkonularak ihtiyat askerliğini nizamiyede geçirenlere bir redif tezkeresi verilerek doğrudan redif sınıfına nakledileceklerdi. Durum gereği nizamiyede veya ihtiyatta süre olarak fazla silah altında tutulan askerlerin bu fazlalıkları rediflik süresinden sayılacaktı.¹⁸⁵

Her sene bir ay müddetle redif taburu dairesinde bulunan mukaddem ve tâli sınıflarından oluşan taburlar tabur merkezinde toplanarak talim göreceklerdi. Ve her sene hal ve zamanın müsaadesine göre Seraskerlik'den verilecek emir gereğince taburların ikisi de münavebe talimi için götürülecekti. Âmâ, eli veya ayağı olmayan ya da yok hükmünde denebilecek kadar işlemez olan görünüşte hasta ve sakat olanlar bu talimlere katılmayacaklardı.¹⁸⁶

Redif sınıfındaki kişilerin gidecekleri yerler ihtiyat sınıfındakiler gibi sınırlı olmayıp izin belgeleri olduğu sürece uzak yakın her tarafa gitmelerine izin veriliyordu. Fakat kendi taburlarının talim zamanında ticaret veya diğer başka sebeplerden devletin toprakları dahilindeki yerlerde bulunanlar buralardaki redif taburlarındaki binbaşılara başvurarak borçlu oldukları bir aylık eğitimi burada redif askerleriyle birlikte tamamlayacaklardı. İstanbul, İzmir, Erzurum ve Halep gibi ordu merkezlerinde bulunanlar ise kendilerine özel olarak tayin edilecek vakitlerde gelip bu iş için görevlendirilen zabitler tarafından bir ay boyunca eğitim göreceklerdi. Her redif taburundaki askerlerden kendi taburlarındaki bir aylık talim süresini ifa edenlere bir aylık maaş ile nizamiye sınıfında verildiği gibi gıda ve erzak dağıtılacaktı. Bu talim esnasında başka bir redif taburunda veya nizamiye taburu içinde talim görenler sadece gündüzleri gelip talim görerek bunun dışında iş ve güçleriyle uğraştıkları için maaş ve tayin alamayacaklardı. Redif taburlarında yıllık eğitimlerini tamamlayan ister o taburun redif askeri olsun ister başka taburun redif askeri olsun o sene o taburda talim alan herkesin redif zabitlerinden oluşan bir meclis

¹⁸⁴ **Düstur-ı Asker-i**, s. 11.

¹⁸⁵ Faruk Aydın, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁸⁶ **Düstur-ı Asker-i**, s. 12.

tarafından redif tezkerelerinin arkasına “bu tezkerenin sahibi filan sene talimini icra etmiştir” diye yazılıp tabur meclisi tarafından mühürlenecekti. Nizamiye taburlarında talimlerini icra edenlerin bu işlemi nizamiye tabur meclisince yerine getirilecekti. Tezkereleri mühürlenmeyenler o sene rediflik görevini yerine getirmemiş sayılacaktı.¹⁸⁷

Rediflik süresini tamamlayanlarla nizamiye sınıfında tezkere bırakarak 12 sene hizmet edenler müstahfız sınıfına nakledilecekti. 8 sene sürecek olan müstahfız sınıfından devletin nizami, ihtiyat ve redif gibi sınıflarındaki askerlerin tümünün savaş için seferber edilmesi halinde bulundukları bölgeyi koruması bekleniyordu. Böyle olağanüstü bir durum karşısında kendilerine silah dağıtılacak ve kumandaları için de zabitler tayin edilecekti. Bunun dışında askerlikle ilgili hiçbir işte görevlendirilmeyecekler ve eğitim için de toplanmayacaklardı.

Osmanlı ordusunun 6 ordu bölgesine ayrıldığı, her bölgeye bir daire tahsis edildiği ve her sene gerekli asker ihtiyacının bu dairelerin bulunduğu bölgenin Müslüman halkından temin edileceği kararlaştırılmıştı. Muvazzaf askerlik yaşı 20-25 arasında kalmıştı. Bu kanunla her redif taburu dairesi bir kur’a dairesi sayılmıştı. O bölgenin merkez ordusunun görüş ve emriyle redif sınıfındaki mukaddem veya tâli taburlarındaki binbaşı, kolağası ve tabur kâtiplerinden birer kişi, yüzbaşı ve mülâzımlardan gereği kadar insandan oluşan bir heyet meydana getirilecekti. Dolayısıyla bundan önceki kur’a kanunundan farklı olarak kur’a işleminin büyük bir kısmı redif sınıfındaki zabitlerin üstüne yıkılmakta idi. Bu seçilen redif zabitleri kur’a işlemini gerçekleştirmek için gidecekleri kazaya vardıklarında oranın mülkiye memuru, hakimi, ulema, meşayih, ileri gelenleri ve akli başında bütün adamları ile birleşerek bir kur’a meclisi oluşturacaklardı.¹⁸⁸

Mülkiye memuru meclisin başkanı olacak, binbaşı ise nezaretçi olacaktı. Kanuna aykırı veya hakkaniyete uymayan bir durum ortaya çıktığında bütün meclis üyeleri sorumlu tutulacaklardı. Redif miralayları da kumandaları altındaki redif taburlarının dairesinde bulunan kazalardaki kur’a çekiminin yapıldığı andaki veya kur’a çekildikten sonraki işlemlerinin kanuna uygunluğunu denetlemesi için

¹⁸⁷ **Düstur-ı Asker-i**, s. 13.

¹⁸⁸ Mustafa Gül, “1870 Asker Alma Kanunu”, **Askeri Tarih Bülteni** Yıl: 23, Şubat 1998, Sayı: 44, s. 40.

görevlendirilmişlerdi. Kur'a işlemi gerçekleştirilen kazaların bağlı olduğu redif alayları ve miralayları maiyetinde kur'a işlemini teftiş edecek kişi bulunmadığı takdirde rütbesi kaymakamdan az olmamak üzere her halükârda ordu tarafından başka üst düzey bir zabıt görevlendirilecekti.

Bu kanunnameye firarilerle ilgili 1262 / 1846 kanunundan farklı olarak firarilerin sayısının o yıl bir bölgeden alınacak asker sayısına eşit veya fazla olması durumunda yapılacak uygulama eklenmişti. Eğer bir bölgeden o yıl 25 kişi asker olarak kur'a sonucu alınacak ise 5 kişi de kur'aya katılmadan firar etmiş ise bu 5 kişi kur'aya dahil edilmeksizin doğrudan asker olarak yazılacak ve toplam asker ihtiyacından bu firariler düşülerek kalan 20 kişi için kur'a çekilecekti. Her iki kanunname bu uygulamayı devam ettirmişti. Bu kanunnamede ise o bölgeden istenen asker sayısı 25 iken kur'aya gelmeyen firari sayısı da 25 ise bu kişiler direk olarak asker sayılacağından o yıl kur'a çekilmeyecekti. Gelen asker adayları evlerine gönderilerek firariler bulunmaya çalışılacaktı. Ayrıca eğer istenen asker sayısı 25 olup da firari sayısı 25'den fazla olursa ilk yakalanan 25 kişi o yıl asker olarak gönderilecek fazlası bir dahaki senenin o bölge için istenen askerinden düşülecekti.¹⁸⁹

Askerlikten kurtulmak kastıyla nüfus defterlerinden saklanmış veya isimleri nüfus defterinde kayıtlı olmasına rağmen kayıp diye kaydedilenlerden 20-25 yaşları arasında olanlar tespit edildiklerinde diğer ahali gibi her sene kur'aya katılacaklardı. Kur'a çekimine geçmeden önce muaf olanların ayrıldığı sırada bu kişilerin askerlikten muaf tutulmasını gerektirecek bir özürleri veya hastalıkları olsa bile kur'aya dahil edileceklerdi. Yakalandıkları tarihten itibaren 25 yaşını aşmış olsalar da 6 sene kur'aya katılmak zorunda idiler. Mesela 25 yaşında yakalanmış olsalar normalde 25 yaşından sonra kur'aya girmemeleri gerekmesine rağmen ceza olarak 30 yaşına kadar 6 kere kur'aya katılacaklardı. Eğer bu süre zarfında bu kişilere kur'a isabet ederse askerlikten muaf olmalarını gerektirecek sebepleri olsa bile askere kaydedileceklerdi. Bu kişiler o sene o kazada uygulanacak kur'aya katılması gereken askerlerden sayılacaktı. Askerlikten kurtulmak niyetiyle nüfus defterlerinden saklanan veya kayıp diye kaydedilip sonradan tespit edilen 25 yaş üstü kişiler kur'a zamanı ise kur'a meclisine değilse mensup oldukları ordu meclisine

¹⁸⁹ Mustafa Gül, a.g.m., s. 47-48.

gönderileceklerdi. Her bir kişi için özel bir torbaya 1 tanesi boş olmak üzere 7 kağıda “asker oldum” yazılı kağıtlar ayrı ayrı zarflanarak konulup 6 senelik kur’ası bir anda çekilecekti. Bu kişi elini torbaya sadece bir kere sokup kur’a çekecekti. Eğer boş kağıt çıkarsa redif sınıfına kaydedilecekti. Asker oldum yazılı kağıtlardan biri çıkarsa nizamiye görevini yapmak için askere alınacaktı. Bu kişiler o sene o kazadaki kur’aya girmesi gereken asker sayısına dahil edilmeyeceklerdi. Askerlik yaşı gelmeden askerlikten kurtulması amacıyla nüfus defterlerinden saklanan veya kaybolduğuna dair kayıt düşülen kişiler tespit edildiklerinde askerlik yaşları gelip de kur’aya katılacakları zaman normal kişilere uygulandığı gibi muafiyetleri iptal edilerek kur’aya girecekler, kur’a çıkarsa yine muafiyetlerden muaf olacaklardı.¹⁹⁰

Askerlik yaşına gelmiş olup kur’adan önce veya sonra firar edenleri evinde veya başka bir yerde saklayan veya kaçışını kolaylaştıran kişiler üç aya kadar hapisle veya bir Osmanlı lirası para cezasıyla cezalandırılacaktı. Yataklık eden kişiler bir muhbir aracılığı ile yakalanırsa alınan para muhbire verilecekti. Eğer yataklık eden devlet memuru ise memurluktan azledilip aynı cezalar kendisine de uygulanacaktı. 1886 kur’a kanununda aynı hüküm korunmuştu.¹⁹¹

20-25 yaşları arasında olup da askerlikten kurtulmak amacıyla tüfek kullanamamaları için özellikle parmaklarını kırıp dişlerini söken veya diğer azalarının bir kısmını veya tamamını sakatlayan ya da koparanlar kur’aları çekilmeden doğrudan asker olarak alınacaklardı. Sakatlıklarına ve hastalıklarına bakılmaksızın zorunlu askerliklerinin sonuna kadar durumlarına uygun işlerde istihdam edileceklerdi. Bunlar o kazada kur’aya katılacak askerlerden sayılmayacaktı. Eğer kasden kendisini sakatlayanlar 20 yaşından küçük ise askerlik yaşına geldiklerinde aynı muameleye tabi tutulacaktı. 1886 kur’a kanununda da aynı hüküm cari idi.¹⁹²

Gönüllü olarak askerlik yapmak isteyenler her türlü kalıcı ve bulaşıcı hastalıktan ari olup askerliğe elverişli olmalı idiler. Bu kişiler 18 yaşından küçük 40 yaşından büyük olmayacaklardı. Ayrıca Tersane-i Amire’ye bağlı yerlerin halkından olmamaları ve sabıkasının da temiz olması gerekli idi. Son olarak altı senelik nizami

¹⁹⁰ **Düstur-ı Asker-i**, s. 30-31.

¹⁹¹ **Düstur**, 1. Tertib, c.5, s. 672.

¹⁹² **A.g.e.** s. 672.

askerliğı hakkıyla ve süresi dolana kadar yerine getireceğini kabul etmesi gerekli idi. 18-25 yaşları arasında olanlar kendi bulundukları bölgenin merkez ordusu dışındaki diğer ordularda ve bahriyede istihdam edilemezlerdi. Fakat kendi ordusunun içinde istediği sınıf, alay veya taburda istihdam edilebilirdi. 25 yaşını aşmış olup rediflik ya da müstahfızlık yaşında olanlar devletin hem kara hem de deniz kuvvetlerinde istedikleri ordu, alay veya taburda görevlendirilebilirlerdi.¹⁹³ 1886 yılına kadar halkından asker alınmayan yerlerin sakinlerinden gönüllüler olursa onlar da gelişigüzel istedikleri yer, sınıf, alay ve taburda hizmet edebilirlerdi. Bir yerde askerlik yaşına girmiş olan bir genç kur'a çekildiği esnada gönüllü olarak asker olmak isterse o yıl o yerden alınacak askerlerden sayılarak kur'a bu gönüllü düşülerek çıkan rakamı elde etmek için çekilecekti.

Antalya'da bulunan tahtacı aşireti Müslüman Kiptilerden olmasına rağmen 1290 yılına kadar kur'aya dahil edilmeden doğrudan askerî bedel olarak alınan vergi ile askerlikten muaf tutulmuşlardı. Fakat kendi rızaları ile kur'aya dahil edilmek istediklerini devlete bildirdikten sonra devlet de eşitlik ilkesini öne sürerek şimdiye kadar geciktirilmiş bu asker alımını zaten kanunlara aykırı olduğunu da kabul ederek 23 Zilkade 1290 / 12 Ocak 1874'de aldığı kararla başlatmaya karar vermişti. Bununla birlikte askerlik bedeli olarak ödedikleri vergiyi de kaldıracağını vaat etmişti.¹⁹⁴

4) 1886 Kur'a Kanunu

Prusya'dan orduya danışmanlık yapmak üzere gönderilen General von der Goltz'un yönetiminde hazırlanan bu kanunname 1870 tarihli kur'a kanunnamesini feshetmişti. 25 Ekim 1886 (h.26 Muharrem 1304) tarihli bu kanunname 120 maddelik 8 fasıl ve bir hatimeden oluşmakta idi. Bu sekiz fasıl sırasıyla asker alımı ile ilgili genel düzenlemeler, asker alma daireleri, askerlikten muaf olmayı gerektiren sebepler ve özürlüler, firariler ve hile ile askerlikten kurtulmak isteyenler hakkında yapılacak işlemler, muayene ve kur'a işleminin nasıl yapılacağı, kur'a sonrası yapılacak işlemler, gönüllü asker olma şartları ve bedel-i nakdi'nin ne şekilde verileceği konularını içermekte idi.¹⁹⁵ Ayrıca Mülkiye Mektebi'nde ders olarak

¹⁹³ Mustafa Gül, a.g.m., s. 59.

¹⁹⁴ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1648, 1 Safer 1291 (m. 20 Mart 1874); Uğur Ünal, a.g.t., s. 43.

¹⁹⁵ Faruk Aydın, a.g.e., s. 30.

okutulan bu kanuna zamanla birçok madde eklenmişti.¹⁹⁶ Bu değişikliklerin amacı askeri kuvvetleri arttırmak için bir takım lüzumsuz işlemlerden kurtularak asker alımını süratlendirmek olarak ifade edilmişti.¹⁹⁷

Askerlik süresi ihtiyat ile birlikte nizamiye sınıfında 6, redif sınıfında 8, müstahfız sınıfında ise 6 yıl olmak üzere toplam 20 yıl olarak belirlenmişti. Bu kanunnamede, 1870 kanununda 6 yıl olan rediflik süresi 8 yıla çıkarılmış, 8 yıl olan müstahfızlık süresi ise 6 yıla indirilmişti.

Donanmada armacılık, topçuluk, tüfekçilik, ateşçilik ve güvertede yapılacak değişik hizmetler ile mükellef olanlar ve donanma sanayi alaylarında görevli neferlerin nizamiye sınıfındaki görev süreleri ihtiyat ile birlikte 8 yıl, rediflik süreleri de 4 yıl olmak üzere toplam 12 sene idi. Bu kişiler müstahfızlıktan muaf tutulmuşlardı. Fakat 3 sene askerlik yapmadan kendilerinden başka ailelerinin geçimini sağlayacak bir kimsenin olmadığı bir durumla karşılaşarak evlerine gönderilirler ise kara ordusu askeri gibi muamele görecektlerdi.

Askerlik yaşı, gençlerin 20 yaşına girdikleri seneyi takip eden senenin mart ayının birinci günü başlayacaktı. 1846 yılından 1886 yılına kadar uygulanan kur'a çekimi ile asker alımında 25 yaşına kadar adına kur'a isabet etmeyen kişiler nizamiye sınıfındaki zorunlu askerlik görevini yapmadan doğrudan redif sınıfına kaydediliyordu. Bu sebeple bu kişiler nizamiye sınıfında askerliklerini tamamlayan askerlere nazaran daha eğitimsiz oluyorlardı. Bu da devletin büyük bir potansiyel güçten faydalanamaması anlamına geliyordu. Bu itibarla 1886 kanunnamesinde 20 – 25 yaşları arasında isimlerine kur'a isabet edenler birinci sıra anlamında “tertib-i evvel”, adlarına kur'a isabet etmeyenler ise ikinci sıra anlamında “tertib-i sâni” diye ayrılmıştı. Birinci sıradakiler altı yıllık nizamiye görevlerini yerine getirirken ikinci sıradakiler 6 aydan 9 aya kadar bir süre içerisinde ilk sıradakiler gibi nizamiye sınıfına ait piyade taburlarında ilk sıradakilerin yedeği olarak askerlik yapacaklardı. İlk sıradakiler ne zaman ihtiyat sınıfına naklölünür ise ikinci sıradakiler de o zaman “efrad-ı mevkufe” olarak adlandırılarak ihtiyat sınıfına geçirileceklerdi. İkinci sıradakiler memleketlerinde bulunduğu süre içerisinde de askeri talimleri öğrenmeye

¹⁹⁶ BOA, MF. MKT. 163/ 36 (H. 22 Şaban 1310).

¹⁹⁷ Bkz. BOA, Y. PRK. ASK. 192/67. (H. 1320).

mecbur tutulmuştu.

Tertib-i sâni askerlerinin nizamiye taburları seferberlik için çağrıldığı zaman görev süreleri uzatılabilecekti. Rumeli ve Girit adasındaki nizamiye taburlarının sekizde beşi tertib-i evvel, sekizde üçü tertib-i sâni olacaktı. Payitaht İstanbul'da bulunan taburların beşte dördü tertib-i evvel, beşte biri tertib-i sâni olacaktı. Dördüncü, beşinci ve altıncı ordular nizamiye taburlarının dörtte üçü tertib-i evvel dörtte biri tertib-i sâni olacaktı. Trablusgarp, Yedinci Ordu ve Hicaz fırkalarında ise tertib-i sâni askeri bulundurulmayıp tamamen tertib-i evvel askeri ile doldurulacaktı. İleride görülecek lüzuma göre asker sayısı arttırılıp azaltılabilecek, fakat ordu taburları için belirlenen bu oran değişmeyecekti. Tertib-i sâni askerlerinin mensup oldukları redif taburlarının depo olan merkezlerinde de talim yapmalarına izin verilmişti. Hangi bölgenin tertib-i sâni askerlerinin hangi nizamiye ya da redif taburunda görevlendirilecekleri ve görev süreleri her sene Seraskerlik aracılığı ile belirlenecekti.¹⁹⁸

Görev sürelerini tamamlayan tertib-i sâni askerlerine evlerine gönderilirken ellerine hangi ordunun hangi alayının kaçınıcı taburunda hangi aydan hangi aya kadar askerlik yaptıklarını gösterir bir mühürlü cüzdan verilecekti. Tertib-i sâni askerlerinden talim ve terbiyece beğenilenlerden askerliğini devam ettirmek isteyenler olursa bulundukları nizamiye taburlarında bir seneyi tamamlayanlara onbaşılık rütbesi verilecekti. Sonradan evlerine dönmek isterlerse onbaşılık maaşları kesilmek üzere evlerine dönebileceklerdi. Eğer evlerine dönmek istemeyip askerlik yapmaya devam etmek isterlerse senedaşları olan tertib-i evveller gibi muamele görmek üzere devam edebileceklerdi. Askerliğini bitirip evlerine dönen tertib-i sâni askerleri her nereye giderlerse gitsinler yerlerini mutlaka bildirmek zorunda idiler. İki ay içerisinde kendisinin nerede ve ne işle meşgul olduğunu bildirmeyenler tespit edilirse bu iki ay askerliklerinden sayılmayıp ceza olarak iki ay daha askerlik yapacaklardı.¹⁹⁹

Kur'a çekildiğinde ismine kur'a isabet edip de bazı sebeplerden askerliği tecil edilenlere veya kur'aya katılmadan bir yıl sonraki kur'aya kadar serbest bırakılanlara

¹⁹⁸ Bkz. BOA, Y.PRK. ASK. 48/ 27. (Ramazan 1305).

¹⁹⁹ Bkz. BOA, Y.PRK. ASK. 48/ 27. (Ramazan 1305).

izinli kişiler anlamında “efrâd-ı mezûne” denilecekti. Kur’aya gelmeyenler ile firar edenler ise cezalı kişiler anlamında “efrâd-ı mezcûre” olarak adlandırılacaktı.

Her bir tabur dairesinden o yıl alınması kararlaştırılan acemi asker sayısı ilk olarak geçen senenin “efrâd-ı mezcûre”sinden, ikinci olarak “efrâd-ı mezûne”den tecil sebepleri ortadan kalkmış olanlardan, üçüncü olarak o senenin kur’asında ismine kur’a isabet eden “tertib-i evvel” olarak adlandırılan kişilerinden, son olarak da “efrâd-ı mevkûfe” den temin edilecekti.²⁰⁰

Osmanlı ordusu asker alımı için altı daireye ayrılmıştı. Her ordu dairesi dört fırka dairesine, her fırka iki liva dairesine, her bir liva iki alay dairesine, her alay dört tabur dairesine ve her tabur da dört bölük dairesine bölünmüştü. Her liva dairesinde daimi surette bir asker alma kalemi ve her tabur dairesinde de bir asker alma şubesi oluşturulmuştu. Yani bir ordu dairesinde sekiz asker alma kalemi ile altmış dört asker alma şubesi kurulmuştu. Ordu merkezlerinde de birer yoklama heyeti bulunacaktı.

Her bir ordu dairesi biri nizamiye, ikisi redif ve biri de müstahfız olmak üzere dört kol orduya ayrılacaktı. Nizamiye kolordusuna gerekli asker o ordunun sorumlu olduğu bölgenin halkından temin edilecekti. Yedinci kolordu, Yemen ve Hicaz’da bulunan kaleler için gerekli askerler dördüncü ve beşinci ordudan alınan askerlerin fazlalığından temin edilecekti. Girit adası ve Trablusgarb’da bulunan daimi askeri kuvvetlere de gerekli askerler geçici olarak birinci, ikinci ve beşinci orduların dairelerinden sağlanacaktı.

Bu kanunnamede kur’a çekimi bundan önceki kanunnamelere göre faklıydı. O yıl o bölgede askerlik yaşı içinde olup ne kadar askerin kur’aya katılması gerekiyor ise mesela 300 kişi katılacak ise dört köşeli ufak 300 tane kağıt kesilip kur’aya dahil edilecek askerlerin isimleri ve künyeleri yazılıp bir köşeye ayrılacaktı. Aynı şekilde ayrıca dört köşeli ufak 300 kağıdın her birine bir numara yazmak üzere de 1’den başlayarak 300’e kadar numaralar yazılarak diğerleri ile karıştırmadan bunlar da ayrı bir yere konulacaktı. Kur’ası çekilecek bütün asker adaylarının kendileri veya vekilleri meclis huzurunda bulunmak üzere gözlerinin önünde isimlerinin yazılı olduğu kağıtlar ile numaraların yazılı olduğu diğer kağıtlar teker teker katlanıp

²⁰⁰ **Düstur**, 1. tertip, c.5, Ankara Başvekâlet Matbaası, 1937, s. 660.

silindir şeklindeki zarflara konularak ayrı ayrı torbalara atılacaktı. İsim torbası müftüye, numara torbası ise meclis azalarından birine verilecekti. Torbalar ağızları açık bir şekilde bu kişilerin önlerinde durur iken müftü uygun bir dua okuyacaktı. Ardından önlerindeki torbaların içindeki kağıtları karıştırmak için torbaları sallayacaklardı. İyice karıştıktan sonra müftü isim torbasına elini sokup bir isim çekerek çıkan zarfı azalardan birine verecekti. O da zarfı açıp çıkan ismi yüksek sesle ilan edecekti. Kimin ismi okundu ise bu kişi numara torbasının yanına gelerek kolları dirseklerine kadar sıvalı, avucu ve parmakları açık bir şekilde numara torbasından bir numara çekecekti. Zarfı açıp içinden çıkan numarayı okuyacak ve görevliler de bu numarayı defterdeki isminin hizasında bulunan numara bölümüne sayı ile kaydedeceklerdi.²⁰¹

Bu şekilde herkesin kur’ası çekildikten sonra bu yerden 200 kişinin tertib-i evvel olarak askere alınması istenmiş ise kur’ası çekilen 300 kişiden 1’den 200’e kadar numaralar kendilerine çıkmış olanlar tertibi-i evvel askeri olarak kaydedilecekti. Kalan 100 kişi ise tertib-i sâni askeri olarak yazılacaktı. Öncelikle askere, firariler statüsündeki “efrâd-ı mezcûre” ile tertib-i evvel numarası çekip askerliğini tecil ettiren, sonradan da tecil sebebi kalkan “efrâd-ı mezûne” alınacağından bunların sayısı o yıl bu bölgeden alınacak askerden düşölüp kalan sayıya göre tertib-i evvel kur’ası belirlenecekti. Toplam 300 kişiden 200 kişi alınacak idi ise 10 kişi de “efrâd-ı mezcûre” veya tecil sebebi ortadan kalkan “efrâd-ı mezûne” ise bunlar doğrudan asker sayılacağından 200 kişiden bu 10 kişi düşülecek ve kalan 190 sayısına kadar kur’ada kendisine isabet edenler “tertib-i evvel” sayılacaktı. 191’den 300 rakamına kadar olan kişiler ise “tertib-i sâni” addedilecekti. Sadece kendisinden başka evine bakacak kimsesi olmama sebebiyle askerliği tecil edilenlerin bu mazeretleri ortadan kalkar da o sene askere alınması gerekenlerden olur ise bu kişiler o senenin o bölgeden istenen asker sayısından düşölmeden fazlalık asker olarak askere alınacaktı.

O sene o bölgeden kur’a sonucu toplanan tertib-i evvel askerinin sayısında tahsis edildikleri askeri bölgelere sevk edilmelerinden önce herhangi bir sebeple eksilme olursa o senenin tertib-i sâni askerinin ilk numarasından başlayarak bu eksik tamamlanacaktı. Ancak o yerin tertib-i evvel askerlerinden olup da başka bir yerde

²⁰¹ **Düstur**, 1. Tertib, c.5, s. 680.

olan yani diğerk bir asker dairesinde olanlar sonradan ordularınca kendi dairelerine gönderileceklerinden onlar için tertib-i sâni askerinden tertib-i evvel askerine nakil yapmaya gerek görülmemiştir.

Bu kanunnamede “efrâd-ı mezcûre” olarak adlandırılan firarilere yataklık edenler eğer asker ise bunların yaşlarına uygun sınıflarda (nizamiye, redif veya müstahfız) bir sene zorla silah altına alınması isteniyordu. Bu ceza onların askerlik süresinden de düşülmeyecekti. Ayrıca bu kişilerden nakdi para cezası da alınmayacaktı. Muhbirle ortaya çıkmış ise muhbirine, firarinin ceza olarak zorla istihdam olunduğı 1 senelik askerlikten alacağı dört aylık para verilecekti.

Askerlik yaşında bulunan bir genç “Tezkere-i Osmani” olarak adlandırılan nüfus cüzdanını bir başkasınıninki ile değıştirip o kişiye kur’a çektirir veya kendisine tertib-i evvel kur’ası çıktıktan sonra cüzdanını bir başkasına verip onu göndermeye çalışır veya askerlikten kurtulmak için kur’a öncesi muayenede kendisinin adıyla hasta bir adamı gösterirse firari olarak sayılacaktı. Talebe olup imtihana girmeye cesareti olmayan kişiler de yerlerine bir başkasını sokmaya çalışırlarsa aynı minvalde addedileceklerdi. Bu sahtekârlıklara ortaklık ve yardım edenler de askeri ceza kanununa göre bir haftadan iki aya kadar hapisle cezalandırılacaklardı.²⁰²

Bir delikanlı askerlik yaşına girmeden önce veya kur’a çekimine katılmadan önce ailesine kendisinden başka bakacak kimsesi olmayanlar kategorisine girerek askerlikten kurtulmak amacıyla evlenir de askerliğı tecil edildikten sonra kadını boşadığı tespit edilirse firari sayılarak askere alınacaktı. Bu tür hileli evliliklerin tespit edilmesinden redif zabitleri sorumlu tutulmuştu. Ailesine kendisinden başka bakacak kimsesi olmayanlardan sayılarak askerlikten kurtulmak amacıyla yedi sekiz yaşındaki kız çocuklarıyla veya doğurması mümkün olmayan yaşlı kadınlarla sözleşerek evlenenlerin bu yaptıkları özür sebebi olarak sayılmayacaktı.

Firari olanlardan iyileşemeyecek kadar kalıcı ve bulaşıcı hastalıkları olan ve bunu askeri doktorlarca belgeleyenler zorla askere alınmayacak, ihraç tezkereleri hazırlanarak kendilerine verilecekti. Ve hastalıklarının ilerlememesi ve yayılmaması

²⁰² **Düştur**, 1. Tertib, c.5, s. 672-673.

için devlet tarafından gerekli bütün tedbirler alınacaktı.²⁰³

Gönüllü olarak askerlik yapmak isteyenler ebeveynlerinin rızasını almak zorunda idi. Ve bu kişilere “din ve devlete tam bir sadakatile” hizmet edeceklerine dair alay veya tabur meclislerinde alay veya tabur imamlarınca yemin ettirilecekti. Ardından da askeri elbiseleri verilecekti. Redif veya Müstahfız sınıfında bulundukları halde silah altına alınmak isteyen gönüllüler hangi sınıfa mensup iseler o sınıfa kabul edileceklerdi. Ayrıca bulundukları sınıftaki tamamlamaları gereken süre kadar gönüllü olarak istihdam edilebilirlerdi. Bu süreyi gönüllü olarak silah altında tamamladıktan sonra üzerlerine düşen zorunlu askerliği tamamladıkları için istedikleri kadar silah altında bulunabilirlerdi. Kayıtlı oldukları yerin dışındaki bir askerlik dairesinde gönüllü olarak askere gidenler kayıtlı oldukları yerlerden istenen askerlerin sayısından düşüleceği için kayıt eden daire bu gönüllü kişilerin kayıtlı olduğu dairelerdeki redif livalarına bu askerlerin düşülmesi için bilgi verecekti.

Zabtiye, Jandarma ve Polis gibi güvenlik güçlerinde istihdam edilenler askerlik yaşı içerisinde iseler kur’aya katılacaklar eğer tertib-i evvel numarası isabet ederse de askere alınacaklardı. Ayrıca bu kişilerin bu güvenlik güçlerinde geçirdikleri zamanlar askerlik sürelerinden düşülmeyecekti.²⁰⁴

Ağır cezalarla, halka teşhir edilerek müebbet veya geçici kürek veya kale hapsi cezasıyla, bir daha dönmek üzere sürgün ve memuriyetten azil ve medeni hukuktan mahrumiyet gibi cezalarla mahkum olmuş katiller “askerlik şerefinden” mahrum tutularak askere alınmayacaklardı.²⁰⁵

Askerlik yaşı içerisinde herhangi bir suçtan ötürü yargılanmak üzere tutuklu bulunduğu adliyece askeralma meclisine haber verilen zanlılar kayıtlı oldukları bölgede iseler bizzat kur’aya katılacaklardı. Eğer kayıtlı oldukları yerin dışında iseler kur’aları gıyaplarında çekilecekti. Muhakemeleri sonucu bir önceki paragrafta değinilen cezalardan birine çarptırılırlarsa askere alınmayacaklardı.

²⁰³ **Düstur**, 1. Tertip, c.5, s. 673.

²⁰⁴ **Düstur**, 1. Tertip, c.5, s. 683.

²⁰⁵ Bununla birlikte Bağdat’da 6. orduya kur’a ile gerçekleştirilecek asker alımı için gerekli olan nüfus sayımı yapılamadığı için noksanlar hapishanelerdeki hafif suçlulardan temin edilmişti. Hatta senelik 300-400 kişinin bu yolla Bağdat’tan asker olarak alındığına dair bkz. BOA, İ.DH. 1297/101718 (25 Cemaziyü’l-evvel 1286).

Devlet memurları (defter-i hakani memurun ve ketebesi) askerlik yapmakla mükellef tutulmuşlardı. Askerlik yaşı gelen memurlardan kur'a'da kendisine tertib-i evvel numarası çıkıp bedel de vermeyecek olanlar ile tertib-i sâni çekip altı aydan dokuz aya kadar bir süre için askere alındığında, devlet işlerinin aksamaması için askerliklerini tamamlayana kadar yerlerine vekil bırakabileceklerdi. Bu vekiller bu memurların aldığı maaşın yarısına çalışacaklardı. Maaşın kalan yarısı askerlik hizmetine alınan memurun ailesine verilecekti. Ayrıca nakdi bedel vererek redifliğe kaydedilen memurların redif taburları silah altına alınması icap ettiğinde de yerlerine vekil bırakarak askere alınabilecekti.²⁰⁶

Yezidiler askerlik yapmanın dini inançlarına aykırı olduğu gerekçesiyle nakdi bedel vererek askere alınmaktan kurtulmuşlardı.²⁰⁷ Fakat özellikle Musullu Yezidiler için 9 Zilhicce 1308 / 16 Temmuz 1891 tarihinde kendi mezheplerinde kalsalar veya Hristiyanlık'a geçseler bile askere alınacaklarına dair bir irade çıkarılmıştı. Yezidiler'den "Daire-i Naciye" olarak ifade edilen İslâm'a girenlerle birlikte girmek isteyenler de olursa asker alma kanununa göre asker olarak istihdam edileceklerdi.²⁰⁸ Yezidilerden nakdi bedel vererek askerlik yapmayanlar olduğu gibi bu nakdi bedeli vermeyip devlete yaklaşık 40 bin lira borcu olan bakayalar da vardı. Devlet bakayaların toplanması için harekete geçtiğinde zaten aşırı borçtan dolayı kaybedecek bir şeyi olmayan bakaya kalmış Yezidilerin memleketlerini terk ederek Rusya toprakları içindeki mezhebdâşlarının yanına kaçma ihtimali ortaya çıkmıştı. Bu itibarla diğer ahali için belli bir tarihe kadar olan bakayaları affeden devlet, bu affını Yezidilerin kaçıp gitmemesi için onlara da teşmil etmişti.²⁰⁹

Nizamiye askerliğinin ikinci kısmı olan ihtiyat sınıfı ile kur'aya katılıp da ismine kur'a isabet etmeyen tertib-i sâni askerleri aynı zamanda yol işlerinde çalışmakla mükellef tutulmuştu.²¹⁰

Önemli sorunlardan bir tanesi kur'a işleminde görevli memurların görevleri dışına çıkarak asker olması gerekenleri el birliği ile muaf olarak göstermeleri idi.

²⁰⁶ BOA, BEO, 640/ 47959; BOA, DH. MKT. 1671/ 51. Kanun tarihi 21 Zilkade 1303, bkz. Sarkis Karakoç, **Külliyyat-ı Kavanin**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s. 732.

²⁰⁷ BOA, DH. MKT. 1596/ 82 (18 C 1306); BOA, MV. 39/10. (H. 7 Ca 1306).

²⁰⁸ BOA, BEO, 762/ 57115.(R. 27 Mart 1312)

²⁰⁹ BOA, DH. MKT. 1596/82 (H. 18 C 1306).

²¹⁰ BOA, DH. MKT. 2061/54 (H. 22 Şaban 1310).

Özellikle bu memurlar kazalardaki zengin ve eşraftan olanlardan çekinip korktuklarından onların çocuklarının askere alınmamasına göz yummuşlar ya da onlarla anlaşıp kılıfına uydurarak askerden muaf tutmuşlardı. Ya da fakir birisini bularak oğlunun yerine usulsüz olarak askere göndermişlerdi.²¹¹

5) Özel Yükümlülükler

14 Zilhicce 1306 / 11 Ağustos 1889 tarihli bir kanun ile Hicaz, Yemen, Trablusgarb ve Fizan gibi yerlerde askerlik yapanların diğer bölgelerde askerlik yapan kişilerle aynı sürede askerlik yapmaları zahiren adil olarak görünse de bu bölgelerin iklim şartlarının özellikle de aşırı sıcağın, hava muhalefedinin, çok uzak olmalarının ve bu bölgelerin coğrafi konum olarak özel bölgeler olmalarının getirdiği zorluklar sebebiyle buralarda askerlik yapanlara bir ayrıcalık sağlanması söz konusu edilmişti. Öncelikle Hicaz ve Yemen’de askerlik süresi 2 yıl, Trablusgarb ve Fizan’da ise 1 yıl olarak belirlenmişti.²¹² Bu makul gibi görünen sebepler yanında bu gibi bölgelerin devlete isyan etmiş olan yerler olduğunu anımsarsak buralara dış geçirilemediği ve pek de üstüne gidilmek istenmemesi gibi sebepler bu bölgelerin askeri yükümlülüklerini diğer muti bölgelere nazaran daha esnek şartlarda yerine getirilmesini sağlamaktadır. Sadece Sultan Abdülaziz döneminde Karadağ, Girit, Tunus ve Yemen gibi bölgelerde çıkan iç isyanları hatırlamak yeterli olacaktır.²¹³

a) İstanbul’a Özel Yükümlülükler

Avrupalı büyük devletlerin seferber olan orduları ile ihtiyat kuvvetlerini geliştirmek için çok daha fazla insanı askeri eğitimden geçirdikleri göz önüne alınarak Osmanlı Devleti’nin de bu bağlamda daha fazla askere ihtiyacının olduğu ve yeni asker kaynağı bulma arzusu ortaya çıktığı görülmektedir. Bu itibarla eskiden beri askerlikten muaf olan İstanbul halkını Kanun-i Esasinin ikinci maddesi gereğince de askeri eğitimden geçirmenin faydalı olacağı düşünülmüştü. Fakat öyle bir eğitimden geçirileceklerdi ki askeri imtiyazları fazla sarsılmadan sadece seferberlik halinde payitaht İstanbul’un dışına çıkmadan sadece şehri koruyacak şekilde bir mükellefiyet verilecekti. Savaşın getireceği felaketlerden kendilerini son

²¹¹ BOA, TFR. I. ŞKT. 41/ 4076. (5. 3. 1322)

²¹² **Düştur**, 1. Tertip, c. 6, s. 408-409.

²¹³ Uğur Ünal, **a.g.t.** , s. 25.

çare olarak korumak ve şehri müdafaa etme amacına yönelik bir eğitimden geçirileceklerdi. 21 Ramazan 1311 / 28 Mart 1894’de Padişaha sunulan bir lâyhada İstanbul halkı için özel bir askeri mükellefiyet kanunu hazırlanmıştı. Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse’de (Eyüp, Galata ve Üsküdar) yaşayan Müslümanlar diğer bölgelerde yaşayan Müslüman halk gibi asker alma kanununa uygun bir şekilde askerlik hizmeti ile mükellef tutulacaktı. İstanbul halkının Müslüman erkek nüfusuna göre Dersaadet ve Bilâd- Selâse’de tabur daireleri teşkil edilecek ve her birinde de bir asker alma şubesi tesis edilecekti. İstanbul halkı şimdiye kadar başkentte bulunan İtfaiye ve Sanayi taburlarına kaydedilirken bundan sonra bu taburların mevcuduna göre alınacak asker için düzenlenecek kur’a çekiminde tertib-i evvel numarası çekenler bu taburlara, tertib-i sâni çekenler ise 6 ay müddetle İstanbul’da bulunan nizamiye piyade taburlarında istihdam edileceklerdi.²¹⁴

Bedel-i nakdi vermek isteyen tertib-i evveller 6 ay müddetle nizamiye piyade taburlarında askerlik yaptıktan sonra kayıtlı oldukları ordu dairesinin redif sınıfına nakledileceklerdi. Her tabur dairesi kanuna göre bir redif taburu teşkil ettikten sonra münavebe ile talim edecekti. Bütün Osmanlı orduları seferber olduğunda İtfaiye ve Sanayi taburları mevcut nizamiye askerlerinin ihtiyatta olanları ile bütünleşeceklerdi. Aynı şekilde bütün ordular seferber olduğunda İstanbul’da bulunan redif taburları ek taburlar da tertip edilerek silah altına alınacak ve bunlar sadece İstanbul’u korumakla yükümlü olacaklardı. Böyle bir bir durumda tertip edilecek müstahfız taburları da sadece İstanbul’u koruyacaklardı.²¹⁵

b) Trablusgarb’a Özel Yükümlülükler

6 Teşrinisani 1317 / 19 Kasım 1901 tarihli bir kanunla Trablusgarb’daki Müslümanlara memleketleri dışına çıkarılmadan sadece kendi topraklarını korumak üzere 5 senelik nizami askerliğin yalnızca bir senesini silah altında geçirmek şartıyla askeri yükümlülük getirilmişti. Silah altında geçirilecek bir sene 1 Receb 1320 / 4 Ekim 1902 tarihli ek bir kanunla iki seneye çıkarılmıştı.²¹⁶ Bu silah altında iken eğitimlerde başarılı olanlara ailelerini görmeleri için sık sık izin verilecekti. 5 senelik nizamiye askerliğini tamamlayanlar 5 senelik müstahfız sınıfına kaydedilecekti.

²¹⁴ BOA, Y. MTV. 84/ 37.

²¹⁵ BOA, Y. MTV. 84/ 37.

²¹⁶ **Düstur**, 1. Tertip, c. 7, s. 908- 909.

Burada redif sınıfı oluşturmaya gerek duyulmamıştı. Burası için askerlik yaşı 20 ile 30 yaş arası olarak belirlenmişti. Gönüllü asker olmak isteyenler 28 yaşından büyük olmayıp “serseri”, “evsiz” ve “şerefsiz” kişilerden olmayacaktı. Kuloğullarından²¹⁷ askerlik yapmak için müracaat edenler olursa Kuloğulları’na ait bütün ayrıcalıklardan tamamen vazgeçmesi şartıyla kabul edilecekti. Kuloğulları ayan ve meşayihleri de 1319 yılında asker alma kanununa tabi olacaklarını devlete bildirmişlerdi.²¹⁸

Askerler dört ayın sonunda imtihanla onbaşı ve bölük emini, sekiz ay sonunda ise çavuş ve başçavuş olabileceklerdi. Asker alımı devamlı eğitimli asker bulundurulması için senede iki defa gerçekleştirilecekti. Bir kere yapıldığı takdirde eğitilmiş olan askerlerin hepsi terhis olacağından mahzurlu görülüyordu. Birincisi Safer, ikincisi Kasım aylarının başında yapılacaktı. Askeralma işlemlerini nizami kuvvetlere bağlı binbaşılar, katipleri, ve onlara bağlı belirledikleri memurlar aracılığı ile gerçekleştirilecekti. Nüfus sayımı ise diğer eyaletlerde gerçekleştirildiği gibi bu iş için görevlendirilmiş memurlar vasıtasıyla yapılacaktı. Askeralma daireleri ileriki yıllarda gerektiğinde değiştirilmek üzere birincisi, Trablusgarb, Tacure, Hifare, Mencin, Aziziye, Zanzor, Zaviye, ikincisi, Acilat, Zevare, üçüncüsü, Hums, Melata, Zilletayn, dördüncüsü, Mısrata, Tavurga, Sortle, beşincisi, Terhone, Urfle, altıncısı, Cebel, Gıryan, Kekesle, Müjde Havz, yedincisi, Zentan, Fasato, Nalut, sekizincisi çok uzak olması hasebiyle sadece Gadamis olarak belirlenmişti.

Askerlere yiyecek olarak ahalinin alışkın olduğu arpa ekmeği ile pezin gibi gıdalar verilecekti. Askerlerin kıyafetleri kırmızı ceket, siyah pantolon, kaput, fes ve çizmeden ibaret olacaktı. Erlere on, onbaşılara on beş, bölük emenlerine yirmi, çavuşlara yirmi beş, başçavuşlara otuz kuruş, maaş verilecekti. Nakliye taburunun hayvanları develerden oluşacaktı.

Kendisinden başka ailesine bakacak kimsesi olmama durumunda olanlar nizamiye askerliğinden muaf olup Trablusgarb’ta pek iş olmayan eylül ayında kendilerine en yakın askeri birliğe giderek bir ay boyunca askeri talim görecekti. Bu

²¹⁷ Kuloğlu tabiri, Kuzey Afrika’da Türklerle yerli halkın evliliğinden doğan kişilerin oluşturduğu askeri, idari ve dini alandaki görevleri sebebiyle imtiyazlı, iyi eğitim almış, devamlı surette devletten maaş alan, devlete sadık bir sınıf için kullanılmaktadır. Bkz. Ahmet Kavas, “Kuloğlu”, **DİA**, c. 26, s. 359.

²¹⁸ BOA, DH. MKT. 2552/ 49.

kişilerin mazereti ortadan kalkar ise yılda bir yaptıkları askerlik silah altında geçirecekleri süreden düşülecekti.

“Mekatib-i Aliye” den diploma alıp devlet hizmetlerinde çalışanlar askerlikten muaf idiler.²¹⁹

c) Yemen’e Özel Yükümlülükler

2 Safer 1328 / 13 Şubat 1910 tarihinde Yemen halkı Cebel ve Tehameden’de kurulacak olan nizamiye ve jandarma taburlarında askerlik yapmakla mükellef tutulmuştu. Bu taburlar orduya ve askerleri de askeri kanunlara bağlı olacaklardı. Burada görevlendirilecek askerler 20 ile 30 yaş aralığında olacaktı. Fakat taburun gerçek kurulma sebebine uygun olarak taburda bulunması hayati öneme sahip olan askerler için yaş sınırı olmayacaktı. Ve bu askerler bulaşıcı hastalıklara sahip olmayacaklardı. Askerlerin elbiseleri yerel kıyafetler göz önüne alınarak belirlenecek ve yeknesak olacaktı. Tabur, orduda kullanılan silah ve cenbiye (ağzı eğri Arap bıçağı) ile donatılacaktı. Tabura kaydolanlar iki sene askerlik yapmakla yükümlü idi. Bununla birlikte bir senesini tamamlayıp makbul bir özü olanlar askerlikten muaf olabileceklerdi. Taburdaki zabıtların beğenisini kazananlar arzu ederlerse yeniden görev yapabileceklerdi. Erlerle aylık yüzer, onbaşılara yüz yirmişer, çavuşlara yüz kırkar, başçavuşlara ise yüz altmışar kuruş verilecekti. Ayrıca hepsine birer çift ekmek verilecekti. Askerliklerini bitirip tezkerelerini aldıklarında isterlerse ve boş yer var ise rütbeleri ile vilayet jandarma sınıfına nakil olabileceklerdi. Eğer yer yoksa rütbeleri baki kalmak üzere boş yer açılana kadar er statüsünde istihdam edilebileceklerdi. Askerlikle ilgili işlerin dışındaki zamanlarda ailelerini görmeleri için izin verilebilecekti.²²⁰

d) Aşiretlere Özel Yükümlülükler

1846 kur’a kanunu sonrası gerçekleştirilen asker alımlarında bazı aşiretlerin kur’aya katılmama konusunda bir direnç sergiledikleri görülmektedir. Devlet bu aşiretleri kontrol altına alamamasını, idari merkezlere uzak yerlerde yaşamalarından dolayı onların durumlarından haberdar olamamasına bağlamakta idi. Ayrıca bu

²¹⁹ **Düstur**, 1. Tertip, c. 7, s. 723- 726.

²²⁰ **Düstur**, 2. Tertip, c. 2, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1330, s. 85-86.

aşiretlerin yaşadıkları bölgeleri idare etmekle görevli müdürlerin bu insanları “ekmek kapısı” olarak görmeleri sebebiyle onların kanunsuzluklarını örtmesine dayandırmakta idi. Bu itibarla devlet de kur’a ile asker alımını gerçekleştirmek için kur’aya katılmaktan imtina eden bazı aşiretlerin yaşadığı yerlere askeri kuvvetler göndererek onları korkutmak suretiyle hisselerine düşen askeri temin etmekte idi. Örneğin 1263 yılında Karahisar-ı Sahib kazasındaki bazı aşiretlerden bu suretle asker temin edilmişti.²²¹

Doğu Anadolu’da merkezi otoriteyi sağlamak, devletin etkin olacağı yeni bir sosyo-politik dengenin kurulması, aşiretlerin askeri gücünden faydalanılması, bölgede Ermenilerin sürdürdüğü faaliyetlerin engellenmesi ve muhtemel bir Rus saldırısına karşı bölge savunmasının güçlendirilmesi amacıyla 7 Rebiülevvel 1308 / 21 Ekim 1890 tarihli bir kanunname ile uzun süreden beri özel sebeplerden dolayı düzenli orduda istihdam edilemeyen, savaşçı özellikleri ile meşhur ve savaşmayı adet haline getirmiş, çadırlarda yaşayan Arap, Kürt, Kara Papak ve Türkmen aşiretlerden asker temini ile oluşturulması planlanan Hamidiye Süvari Alayları kurulmuştu.²²²

Bu alaylar dört bölükten az, altı bölükten fazla olmayacaktı. Bölüklerde en az 128, alaylar da ise 512 kişi, bölükler de en fazla 192 alaylarda ise 1152 kişi olabilirdi. Nüfusu müsait olan aşiretten bir veya birkaç alay teşkil edilebilirdi. Bu alaylar alacakları sıra numarasının sonuna “Süvari Hamidiye Alayı” lakabı takılarak isimlendirileceklerdi. Nüfusu alay oluşturmaya yetmeyen aşiretlerden ise nüfusuna göre bir, iki veya üç bölük teşkil olunacaktı. Fakat barış zamanında aşiretlerden karma bir alay oluşturulması tehlikeli görüldüğünden bu ayrı ayrı aşiret bölüklerinden oluşturulan alaylara barış zamanı birleştirilmeden birbirlerinden bağımsız askeri talim yaptırılacaktı. Bunlar savaş zamanı ihtiyaca göre birleştirilip alay formatına sokulacaklardı. Mümkün olduğu kadar aşiretlerin birbirleriyle teması engellenmek isteniyordu. Her ne sebeple olursa olsun aşiretlerden Hamidiye Alayları’na dahil olmayanlar askeralma kanunnamesinin hükümlerine tabi olup hiçbir hal ve surette bunların genel silahlı kuvvetler bünyesinin dışında kalmasına izin verilmeyeceği, gerekirse zor kullanarak askere alınacakları üzerinde

²²¹ BOA, A. MKT. 72/57 (4 R 1263).

²²² Cezmi Eraslan, “Hamidiye Alayları”, *DİA*, c. 15, s. 462.

durulmuştu.²²³

Bu aşiretlerin ve kabilelerin 17 yaşından 40 yaşına kadar olan erkek bireyleri bir deftere kaydedilecek ve bu kayıtlar alay ve bölük kumandanlıklarında saklanacaktı. Bunların birer sureti o bölge dairesi dahilindeki redif depoları, Hamidiye Askerleri Umum Komutanlığı ve merkez ordularda da bulundurulacaktı.

Birinci derecedeki “efrâd-ı ibtidâiyye” denilen acemi neferler askerliğe alıştırılmak için her sene üç ay askeri eğitime tabi tutulacaklardı. İkinci derecedeki “efrad-ı nizamiyye” denilen usta askerler her sene yaylaklarında toplanarak askeri talim yaptırılacaktı. En az üç senede bir olmak üzere iki ay boyunca alay alay yaylaklar dışında toplanıp takım, bölük, alay ve avcı talimi ile karakol ve keşif kolu, devriye kolu ve ordugah tertibi gibi seferberlikte ve iç güvenlikle gerekli eğitimler yaptırılacaktı. Ayrıca bir yerden başka bir yere hızlı bir şekilde piyade askeri nakledebilmek için atlarının arkasına bir piyade askeri alıp hareket etme eğitimi ile gerektiğinde bir bölgenin müdafaasını ve tüfekleri ile piyade askerinin vazifesini ifa etmek için dört atın bir insana terk edildiği hallerde piyade olarak nasıl hareket edilmesini öğreten “Dragon” talimi de öğretilcekti. Üçüncü derecedeki “efrâd-ı redife” denilen yedek askerler ise savaş çıktığı takdirde ihtiyaç halinde silah altına alınacaklardı. Bunun dışında kendi işleri ile meşgul olacaklardı.

Birinci ve ikinci derecedeki askerler alayın aşiret reisi olan en büyük zabitten izin almaksızın memleketi dışına çıkamazdı. Askerler elbiselerini, hayvan ve eyer takımlarını kendileri tedarik edeceklerdi. İçtima zamanlarında ise tüfek ve cephaneleri ile alay sancağını devlet verecekti.

12 Şaban 1328 / 19 Ağustos 1910 tarihinde “Aşiret Hafif Süvari Alayları Nizamnamesi” adı altında aşiretlerin askerlik hizmeti için yukarıdaki kanunu fesheden yeni bir yasa hazırlanmıştı. Aşiret mensuplarının muvazzaf askerlik süresi 27 sene olarak belirlenmişti. Ve bu yükümlülük her şahsın 18 yaşına girdiği yılın Mart ayının birinci gününden itibaren başlayıp 45 yaşını bitirene kadar devam edecekti. Bu 27 senenin ilk üç yılı “İbtidaiye”, sonraki 12 sene “Nizamiye” ve son 12 senesi de “redif” olarak tasnif edilmişti. Her sene belirlenmiş bir zamanda alayların

²²³ **Düstur**, 1. Tertip, c. 6, s. 990- 998.

adına kur'a fermanları gönderilecekti. Kur'a meclisleri huzurunda 20 yaşını dolduranlardan gerekli şartları taşıyanlar alaylara kaydedilecekti. Gerekli şartları taşımayanlar ile kur'aya gelmeyenler asker alımına tabi tutulacaklardı.²²⁴

29 Rebiülevvel 1330 / 18 Mart 1912 tarihli “Aşiret Süvari Alayları Hakkında Nizamname” başlığı ile aşiretlerin askeri yükümlülükleri ile ilgili yeni bir yasa daha çıkarılmıştı. Bu yasa ile askerlik süreleri 25 sene olarak belirlenmişti. 45 yaşını dolduranlar askerlikten çıkarılacaklardı. İlk 12 senesi “Nizamiye” kalanı ise “rediflik” olarak isimlendirilmişti. Aşiret mensubu gençlerden 18-20 yaş arasındakiler veya ailesine kendisinden başka bakacak kimsesi olmayanlardan gerekli şartları taşıyanlar gönüllü olarak askere alınabileceklerdi. Ayrıca bu kişiler muayene ve yoklamaya tabi tutulacaklardı.²²⁵

Bağdat'ta Şii mezhebinin yayılmasını engellemek amacıyla devlet birkaç tedbir düşünmüştü. Bu tedbirler Osmanlı topraklarında yaşayan Şii mezhebine tabi olanların “batıl itikadları” nasihat ve öğütlerle “tashih” edilemeyeceği kanaatinden kaynaklanmakta idi. Bazı aşiretler tam olarak itaat altına girmediklerinden asker alma kanunu bu aşiretler üzerinde uygulanamıyordu. Devlet de aşiretlere eğer Şii mezhebine dahil olmazsanız asker alma kanunundan muaf olursunuz demişti. Bununla Şiiliğe karşı bir kalkan oluşturmak istemiş ve bunu “siyaseten zorluk çıkarma” olarak adlandırmıştı. Ayrıca Şiiliği kabul edenleri askere aldıktan sonra kendi orduları dairesinde asker olmaları gerekmesine rağmen Sünnilerin içerisinde eritmek için başka ordulara naklederek istihdam etmek istemişti. 6. Ordu'da da sadece Sünni askerleri istihdam etmekle Şiiliğe karşı bir mukavemet sergilemek istiyordu. Bir diğer tedbir de Şii mezhebine tabi olan gençlerden bazılarının Meşihat'ın belirleyeceği medreselerde dini eğitim görmeleri amacıyla İstanbul'a getirilmeleri olarak planlanmıştı. Genç olmaları itibarıyla henüz Şiiliğin “batıl itikadı” bu dimağlarda oturmadığından bu verilecek dini eğitimle Sünniliğin aşılaraq Şii itikadının doğal olarak zail olacağı düşünülüyordu. Ardından bu gençlerin uygun bir maaş tahsis edilmek suretiyle memleketlerine gönderilerek oradaki hemcinslerine Sünniliğe ait dini ilimleri öğretmeleri bekleniyordu. Bu suretle Şiiliğin yayılmasına bir set çekilmiş olacaktı. Fakat planlanan bu askeri tedbirler iki

²²⁴ **Düstur**, 2. Tertip, c. 2, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1330, s. 649- 653.

²²⁵ **Düstur**, 2. Tertip, c. 4, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1331, s. 371- 386.

mezhep arasındaki nefreti körükleyerek siyasi bir kriz çıkartabileceği endişesiyle askıya alınmış bu bağlamda gençlere Sünnilik eğitimi vererek Şiiliğe karşı koymak tasvip edilmişti.²²⁶

6) Asâkir-i Mülkiye Ordusu

Kurulduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmayan bu ordunun 10 Zilkade 1294 / 16 Kasım 1877 tarihli kanunnamesinin, devletin genel ordularını teşkil eden nizamiye, redif ve müstahfız sınıflarına takviye bir güç oluşturma amacına yönelik olarak hazırlandığı söylenebilir. Böyle bir sınıfla diğer askeri sınıflarda görev yap(a)mayan kişileri de silahlı kuvvetler bünyesine katarak mümkün olduğu kadar savaşma potansiyeli olan insanı dışarıda bırakmamayı planladığı öne sürülebilir. Devlet henüz askerlik yaşına ulaşmamış 17 yaşını aşmış, askerlik yaşında olup da isimlerine kur'a isabet etmeyen, zorunlu askerlik yaşını geçip 40 veya 45 yaşını aşmış kişilerden gönüllü olarak bir ordu kurmayı planlamıştı. Bu sınıfın askerlerinden kur'a isabet edenler, redif veya müstahfız sınıfına kaydolanlar bu ordudan çıkarılacaklardı.

Osmanoğulları hanedanına mensup kişiler, kabinedeki nazırlar ve Meclisteki görev süreleri henüz sona ermemiş olan vekiller ve üyeler silah altına alınmaktan muaf tutulacaklardı. Bunların dışındaki memurlar ve ilmi rütbeleri olan kişilerin gerekirse askeri muafiyetleri özel kanunla belirlenecekti. Bünyelerinin askerliğe elverişsiz olduğunu muayene sonucu ispatlayanlar da doğal olarak askerlikten muaf tutulacaklardı.

Bu sınıfın askerleri vatanın çok büyük tehlikelerle karşı karşıya kaldığı zamanlarda devamlı olarak bir yerin güvenliğini sarsacak bir durum ortaya çıktığında o bölgede askeri kuvvetler olmadığı ya da askeri kuvvetlerin yetersiz kaldığı durumlarda yeterli silahlı kuvvet o bölgeye intikal edene kadar geçici olarak o bölge içinde asayiş ve emniyeti muhafaza etmeye çalışacaklardı. Hükümet ne zaman bu ordunun toplanmasını isterse o zaman bu sınıf silah altına girmeye mecbur olacaktı. Acil durum ortadan kalktığında bu askerler salıverileceklerdi.

²²⁶ BOA, Y. MTV. 54/82. (H. 22 Safer 1309).

Her vilayette bir veya birkaç Asakir-i Mülkiye fırkası teşkil edilecekti. İstanbul ve ona bağlı yerler de bir vilayet olarak addedilerek burada da kurulacaktı. Her fırka en az üç en fazla dört alaydan, her alay en az üç en fazla dört taburdan, her tabur da en az dört en fazla on bölükten meydana gelecekti. Her bölükte ise altmış ile yüz arasında asker bulundurulacaktı.²²⁷

7) Orduya Nakliye Aracı Verme Yükümlülüğü

12 Muharrem 1307 / 8 Eylül 1889 tarihinde yayınlanan bir kanun ile seferberlik halinde ordunun emrinde kullanılmak üzere bütün Osmanlı halkına nakliye aracı verme yükümlülüğü getirilmişti. Ya da orduya alınacak nakliye araçları için gereken paradan hissesine düşeni ödemekle mükellef tutulmuştu. Bu yükümlülük ordunun bu araçlara ihtiyacı ortaya çıktığında ve bu durumun devamı durumunda padişahın iradesi ile başlayacaktı. Gerekli nakliye aracı ihtiyacı Harbiye Nezaretince tayin edilecekti. Nakliye araçlarının seferber olacak askerlerin bulunduğu yerlerden mi yoksa civar bölgelerinde mi yoksa askerlerin toplandığı mevkilerden mi yoksa nisbeten hayvan ve arabası çok olan yerlerden mi yoksa askerleri seferber olmayacak yerlerden mi tedarik edilip edilmeyeceği de Harbiye Nezaretince etüt edilerek tespit edilecekti. İhtiyaç olan hayvan ve arabaların tedariki için devlet içindeki bütün nakliye araçları kayıt altına alınacaktı.

Halk bu araçları vermeye mecbur olmakla birlikte hayvan ve arabaları alınanların bu verdikleri araçların bedelleri verenlerin oturduğu kazadaki insanların servetlerine göre bölüştürülerek taksim edildikten sonra herkesin hissesine isabet eden miktar hepsinden akçe olarak tahsil edilecekti. Daha sonra elde edilen meblağ hayvanları alınan kişilere ödenecekti. Bu alınan hayvanların parası sahiplerine hiç geciktirilmeden yerel hükümet tarafından verilecekti. Para verenlere ayrıca kaç kuruş verdiklerine dair makbuz verilecekti. Olağanüstü durum ortadan kalkıp nakliye araçlarına olan ihtiyaç zail olduğunda para verenlerin makbuzlarına işlenmiş olan verdikleri miktar devlete ödedikleri vergiden düşülecekti. Bu araçları gerektirecek durum ortadan kalktığında normal şartlarda ordunun malı olmayan bu nakliye araçları eğer bu araçların alındıkları mahallere götürülmesi masrafsız ise bu mahallere eğer masraflı ise bulundukları yerlerde mülki ve askeri memurların ortak

²²⁷ **Düstur**, 1. Tertip, c. 4, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1290, s. 66-70.

gayreti ile müzayedeye çıkarılarak satılacaktı. Elde edilen gelir ahalinin vergisinden düşüldüğünden hazineye ait olmak üzere bu araçların alındığı yerlerin mal sandıklarına kayıt altına alınarak gönderilip teslim edilecekti.²²⁸

Padişaha ait ahırlardaki hayvan ve arabalar bu yükümlülükten muaf idi. Askeri sınıfta ve jandarmadaki zabıtlara ait hayvanlar ile mülkiye memurlarının görevleri icabı kullandıkları hayvan ve arabalar da bu mükellefiyetten istisna tutulacaklardı. Damızlık ya da damızlık olmaya aday kısıraklarla, gebe ve yavrusu süt emen hayvanlar yerel idare tarafından belgelenmek koşuluyla muaf idi. Posta hizmetlerinde, devlet dairelerinde ve demir yolları işlerinde kullanılan hayvanlar ve arabalar da verilmeyecekti.

Zabıtlar ve askerlik yapan neferler nakliye araçları için nakit para vermekten müstesna idiler. Yukarıda sayılan müstesna hayvanlar ve arabalar dışında gerek kendi işi gerek işçilik ya da nakliye işleri için kullanılan ne kadar hayvan ve araba var ise gerektiğinde el konulabilecek iken bu işlem esnasında çok da aşırıya kaçmadan arazi ve emlak sahiplerinin birbirlerine yardım etmesini ve ziraatın sekteye uğramamasını sağlayacak tarzda orta bir yol tutulması gerektiği vurgulanmıştı.

²²⁸ **Mütemmim**, Hilal Matbaası, Dersaadet, Zilkade 1335, s. 114-128. Mütemmim: Eski ve yeni tertip düsturlara girmemiş olup 1 Eylül 1333 tarihinde yürürlükte olan 72 adet kanunun yer aldığı kanun derlemesi.

3. BÖLÜM

ASKERİ MUAFIYETLER

1) Askeri Muafiyetlerin Kaynağı

Bazı kanunlar hazırlanırken birtakım etkenler göz önüne alınarak kanunun herkes için uygulanmayacağını belirten istisnalar da ortaya çıkabilir. İstisnayı doğuran etkenler uygulanması akli olarak mümkün olmama, ekonomik veya başka menfaatler, tedbir, ehliyet ve liyakat eksikliği, inanç, saygı, merhamet, sosyal duyarlılık, hastalık ve benzeri zaruretler gibi genel sebeplerden kaynaklanabilir. Kanunlara istisna konulmasını kanunlarını İslâm kanunları çerçevesinde düzenleyen Osmanlı devletinin en büyük kaynağı olan Kur'an'a kadar götürmek mümkündür. Tabii ki tek esin kaynağının İslâm olduğunu söylemenin özellikle Tanzimat döneminde Avrupa'daki hukuki ve siyasi gelişmelerin Osmanlı üzerindeki etkisi ve "siyasi aklın" hakimiyetinin tesiri göz önüne alındığında eksik bir bakış açısı olduğunu da belirtmek gerekir. Bununla birlikte Osmanlı ulehasının özellikle âlimlerin ve talebelerin asker olarak alınması kanun olarak vaz'edildiği zaman bunların askerlikten muaf tutulması gerektiğini Kur'an'dan bir ayete (Tevbe 122) ve İslâm tarihi boyunca âlimlere gösterilen imtiyazlı teamüllere dayandırarak devletten bu kanunu geri çekmesini talep etmeleri muafiyetlerin kaynağı olarak Kur'anın önemli bir rolünün olduğunu göstermektedir.²²⁹ Ayette bütün mü'minlerin "nefir-i amm" olarak savaşa katılmaması gerektiği, savaşa giderken savaştan sağ olarak geri döneceklerin eğitilmesi ve yönetilmesi için bir grup âlimin geride bırakılarak savaştan muaf edilmesi emredilmektedir.²³⁰

Savaş esnasında kılınacak bir namazda Müslümanların tedbir icabı ani bir düşman saldırısından korunmaları için silahları ile namaza durmaları ve hepsinin aynı anda namaza durmamaları bir grubun namazı bitirmesinden sonra diğer grubun namaza durması isteniyordu. Fakat yağmur ve hastalık sebebiyle zorlananlar silahlarını yanlarına almadan namaza durabilirlerdi. Dolayısıyla yağmurun yağması

²²⁹ BOA, HR. TO. 546/ 4 (M. 06. 06. 1914).

²³⁰ El-Tevbe 9/122.

ve hastalık durumu muafiyet sebebi olarak kanunda istisnayı doğurmuştu.²³¹

Savaşa çağrılan Müslümanlar arasında zayıflar, hastalar ve savaş için verebileceği hiçbir şeyi olmayan kişiler var ise bu kişiler savaş konusu ile ilgili herhangi bir yükümlülüğe sahip değillerdi.²³² Körler, topallar ve hastalar yapamayacakları işlerden muaf tutulacaklar ve bu işleri yapmaları için zorlanmayacaklardı.²³³

2) Daimi Muafiyetler

a) 1846 Kur'a Kanununda Daimi Muafiyetler

Askerlikten muaf tutulacak olanlar kur'a çekiminden önce belirleneceklerdi. Muafiyet isteyen gençlerin durumu köy muhtarları ile köylü ve komşularından meclis tarafından soruşturularak doğrulanacak, ayrıca nüfus defterlerine de bakılarak sağlaması yapıldıktan sonra muafiyet hakkı elde edenler bir tarafa ayrılarak kur'a defterlerindeki isimlerinin üzerine muafiyet sebepleri yazılacaktı. Ayrıca hastalık sebebiyle muaf tutulmak isteyenler doktorun onayıyla meclis önünde askerlikten muaf tutularak bir köşeye ayrılacaklar ve kur'a defterine muafiyet sebepleri işlenecekti. İlim tahsili, ticaret ve başka sebeplerle başka yerlerde olanlar ile hasta olduğu için gelmeyenler orada imiş gibi kabul edilecekti. Bunların içinde de hasta, sakat ve evine tek başına bakmakla yükümlü olanlar olabileceği ihtimaline karşı doktor onayı da mümkün olamayacağı için bu kişilerin sadece ellerinin, ayaklarının ve gözlerinin sağlıklı olup olmadığı köylü ve komşularından öğrenilecekti. Eğer bu uzuvlarında herhangi bir bozukluk olduğu tespit edilirse kur'a defterine muafiyet sebepleri yazılarak kur'aya dâhil edilmeyeceklerdi.

1262 (m.1846) tarihli kur'a kanununa göre ilmiye, kalemiyye ve mülkiye mertebelerinden serbevvin (kapıcıbaşı), müderrisler ve haccân-ı Divân-ı Hümayun rütbelerine kadar görevli memurlar ile müftüler, hâkimler, naibler ve yeni beratlı tekke sahibi olan tarikatların şeyhleri askerlikten muaf tutulmuşlardı. Bu kişiler askerlik yaşında bulunsalar bile kur'aya çağrılmayacaklardı.

²³¹ El-Nisa 4/102.

²³² El-Tevbe 9/91.

²³³ El-Nur 24/61, el-Fetih 48/ 17.

Camilerde görevli imamlar, müezzinler, hatipler, kayyumlar ve bunlar gibi camilerin hizmetini yürüten diğer görevlilerden berat sahibi olanlardan vekilleri olmaksızın görevinin başında bizzat kendisi olanlar askerlikten muaf tutulmuşlardı. Bunlar da askerlik yaşında olsalar bile kur'aya davet edilmeyeceklerdi. 1870 kur'a kanununda bu muafiyet maddesi sadece imam ve hatiplere tahsis edilmişti.²³⁴ Ayrıca muvazzaf askerlik yaşında bulunup da imam veya hatip olacaklar sadece babalarından kalan imamlık veya hatiplik kadrosuna atanabileceklerdi. Babalarından başkasının boşalttığı imamlık veya hatiplik kadrosuna atanamayacaklardı. Ancak redif sınıfına geçmiş olup imamlık veya hatiplik yapacak olanlar babalarından başkasının boşalttığı imamlık veya hatiplik kadrolarına atanabileceklerdi. Eğer mensup oldukları redif taburları silah altına alınırsa sadece görevini vekilsiz olarak icra edenler silah altına alınmaktan müstesna olacaklardı.

1886 kur'a kanununda ise cami ve mescitlerde görevli imamlık ve hatiplik yapan cihet sahibi ve vekilsiz olarak hizmet edenler muaf tutulmuştu. Ayrıca bu kişiler her sene muafiyet sebeplerinin devam edip etmediğinin tahkiki için asker alma meclisince soruşturulacaklardı. Eğer istisna sebebi ortadan kalkmış ise yaşlarına göre askere alınacaklardı. Tarikat şeyhleri de aynı soruşturmaya dahil edilecekti. Babalarından kalan imamlık ve hatiplik kadrolarına atanma hakkı olan 20 yaşına gelmiş gençlerin bu görevi ifa ederken beratları henüz ellerine ulaşmamış ise kur'aya girdikleri sene geçici olarak o sene askerlikleri tecil edilecekti. Bu kişiler ertesi yıl da beratları ellerine ulaşmamış olup cihet alamadıkları takdirde kur'aya katılacaklar ve kendilerine ne çıkarsa o uygulanacaktı. Askerlik yaşı içerisinde ellerindeki cihetleri satan imam ve hatipler hangi yaşta ise ona uygun bir sınıfa kaydedilerek askere alınacaktı.

Yetmiş yaşını aşmış ihtiyarlar, 15 yaşından küçük çocuklar, bu iki yaş arasındaki işe güce yaramayacak kadar hasta ve sakat olanlar askerlikten tamamen muaf tutulmuşlardı. Askerlik hizmetine güç yetiremeyecek kadar bünyeleri zayıf, organları eksik, kalıcı ve bulaşıcı hastalıklara sahip olup bunu doktor raporu ile

²³⁴ Buna rağmen Kudüs-ü Şerif Camii'nin müezzinleri muaf tutulmuştu. Hatta Şam'daki Emeviye Camii'nin müezzinleri Kudüs müezzinlerine "merhameten" verilen askeri muafiyet gibi Şam Emeviye Camii için "Kâbe Kapısı" denildiğinden yola çıkarak bu camiin de kutsal mekanlardan sayılması gerektiğine binaen kendileri için de askeri muafiyet istemişlerdi. Bkz. BOA, HR. TO. 463/25. Hicri 12 Şaban 1294 (m. 22.08.1877).

ispatlayanlar ile tek gözlü ve kollu, topal, dilsiz ve kambur gibi zamanla iyileşemeyecek kusurlara sahip olanlar askerlikten tamamen muaf olacaktı. Bu kural 1286 (m. 1870), 1304 (m. 1886) tarihli kur'a kanununda da aynı şekilde geçerli idi.

1262 / 1846 kur'a kanununa 1263 tarihinde ek bir madde yayınlanmıştı. Bu ek maddede taşra doğumlu olup İstanbul'a ticaret veya başka işler için gelen kişilerin gıyabında memleketlerinde çekilen kur'a çekiminde kendilerine kur'a isabet edip askere alınmaları gerekirken bu kişilerin askerden kaçmak için İstanbul'da evlenip bu şehrin halkına tanınan askeri muafiyetten yararlanmak suretiyle hile yaptıklarından bahsedilmektedir. Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önceki evlilikler bozulamayacağından bundan sonraki İstanbul'da gerçekleştirilen bu tarz evliliklere bakılmaksızın isimlerine kur'a isabet eden İstanbul doğumlu olmayan taşralılar bekar sayılarak askere alınacaktı. Ayrıca bu tarz hilelere başvuranlar devletin belirlediği “adilâne” askerlik yaşına karşı nankör davranmakla itham edilmişti.²³⁵

b) 1870 Kur'a Kanununda Daimi Muafiyetler

Üst düzey ulemadan olan mollalar, hakimler, daima ilimle uğraşan dersiam hocalar ile imtihan ile İstanbul rüusluğu almış olanlar askerlik yaşında olmuş olsalar bile askerlikten tamamen muaf tutulmuşlardı. 1304 / 1886 kanununda da bu hüküm aynen korunmuştu. Askerlik yaşı gelen mülkiye ve ketebe-i aklâmdan büyük küçük istisnasız bütün memurlar bizzat veya bedelli olarak askerlik yapmak zorunda idi. Bu 1886 kur'a kanununda da geçerliliği devam eden bir hüküm idi.

Sadece padişahın özel hizmetinde bulunan hizmetçiler ile Muzıka-i Hümayun mensubu kişiler bu hizmetleri yürüttükleri sürece askerlikten muaf tutulacaklardı. Bu işten ayrıldıklarında eğer muvazzaf askerlik yaşını aşmamışlar ise kur'a isabet ettiğinde askerliğe alınacaklardı. Bu muafiyet 1886 tarihli kur'a kanununda aynen korunmuştu.

Tekke sahibi olup toplu ibadet günlerinde zikirlerini devam ettiren tarikat

²³⁵ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 338, (H. 26 C 1263).

şeyhleri askerlik yaşında bulunsalar bile kur’adan muaf tutulacaklardı. Aynı zamanda bu şeyhler redif sınıflarının silah altına alınması gerektiğinde bundan da muaf idiler. 1304 tarihli kur’a kanunun da bu kişilere muafiyet devam etmişti.

Mekteb-i Fünun-ı Tıbbiye’den mezun olarak doktorluk yapanlar ile bu okulda öğrenci olanlara kur’a isabet ettiğinde durumlarını belgeledikleri takdirde askerlik hizmetinden muaf tutulacaklardı.

c) 1886 Kur’a Kanununda Daimi Muafiyetler

Padişahın özel ferman çıkararak muaf olmasını istediği kişiler askerlikten muaf tutulacaklardı. Aslında 1870 kur’a kanununun yayınlanmasından bir gün önce bu madde (21 ve 22) “Askerlik yaşına girmiş olan sâdât ve eizze-i kirâm hazeratı evladları” askerlikten muaf tutulacaktır şeklinde idi. Fakat bu maddeyi bu şekilde yürürlüğe sokmak bütün bu kişileri teker teker saymak gerektirdiğinden kestirme bir yol bulunarak padişahın özel izniyle muaf olanlar ibaresi olarak değiştirilmişti.²³⁶ Büyük evliyalardan sayılan Mevlana Celaleddin Rumi, Abdulkadir Geylani, Ahmed Rufai gibi kişilerin soyundan gelen kişilere padişahın özel fermanıyla askerlikten muafiyet verilmişti. Bu muafiyetler “sadât” ya da “sülâle-i tâhire” diye sıfatlandırılan bu soyların mensupları tarafından geçmişten beri devam eden askeri muafiyetlerinin devam etmesi yönünde ortaya konan talepler doğrultusunda verilmişti. Mesela Mevlana’nın soyundan gelen Çelebiler 600 seneden beri dedelerinin hürmetine birtakım yükümlülüklerle birlikte askeri mükellefiyetten de devletçe muaf tutulduklarını fakat çıkan askeralma kanunları ile taşralardaki insanların askeri imtiyazlardan mahrum edilmesiyle bu muafiyetin ilga edildiğini ve bu imtiyazın tekrar devam etmesi yönünde devlete dilekçe sunmuşlardı. Hatta bu dilekçede Mevlana’nın, ilk halife Hz. Ebu Bekir’e dayanan soyuna istinaden dedeleri ile birlikte Hz. Ebu Bekir’in de hürmetine bu ayrıcalıklarının devamını istemişlerdi. Ayrıca Çelebiler olarak nüfuslarının az olup toplamda 200 kişiyi geçmediğini, o an itibariyle askerlik yaşında ve bu yaşı aşmış 89 kişi olduğunu beyan etmişlerdi. Bununla birlikte bunların kur’aya katılması halinde senelik olarak bir ya da iki kişinin askere alınabilme ihtimalinden de bahsederek muafiyetlerinin devam etmesi

²³⁶ BOA, MV. 13/ 40 (25 Muharrem 1304).

halinde devlete pek bir zararlarının olmayacağını da vurgulamışlardı.²³⁷ Neticede 19 Mart 1287 / 31 Mart 1871 tarihli bir ferman ile Mevlana Celaleddin Rumi soyundan gelen Çelebiler'e askerlikten muaf olma hakkı tanınmıştı.²³⁸

Abdulkadir Geylânî'nin torunlarından Bağdat'ta ikamet edenler buradaki nakibuleşraf kaymakamlığındaki görevlilerin bu kişilerin bu soydan geldiklerine dair onay vermesiyle 24 Şaban 1297 / 1 Ağustos 1880 tarihinde askerlikten muaf tutulmuşlardı. Geylani sülalesinden Suriye'de ikamet edenler de Hama nakibuleşraf kaymakamlığının onayıyla 16 Zilhicce 1299 / 29 Ekim 1882 tarihli bir irade ile muaf edilmişlerdi.²³⁹

Genel olarak imtiyazlı sülalelere toplu olarak verilen muafiyetlerle birlikte bazı ayrıcalıklı soyların mensubu olan kişilere ya da ailelere özel muafiyetler de verilmişti. Kâdirîler'den Trablusşam civarında yaşayan Za'bî Ailesi de 25 Teşrin-i Sani 1301 / 7 Aralık 1885 tarihinde muafiyet elde etmişti. "Sülale-i Tahire-i Kiyaliye"den Abdulkadir Efendi'nin oğlu Takiyeddin Efendi'ye özel 6 Ağustos 1301 / 18 Ağustos 1885 tarihinde, nakibuleşraflık yapan Kiyalizade Mehmed Yahya Efendi'nin küçük oğluna da 13 Kanun-i Evvel 1303 / 18 Aralık 1887'de askerlikten muaf olma hakkı verilmişti. Hz. Ali soyundan gelenler anlamında "Sadât-ı Aleviye"den olan Mehmed Said Efendi ve kardeşlerinin çocuklarına ve torunlarına 7 Receb 1302 / 22 Nisan 1885 tarihinde muafiyet verilmişti. Tarikat kurucusu olan Sadeddin Cebavi'nin sülalesinden Hama'da oturan İbrahim Efendi'ye 27 Temmuz 1302 / 8 Ağustos 1886 tarihli özel muafiyet çıkarılmıştı. Hz. Peygamberin sülalesinden olup İmam Rufai'nin neslinden gelen Halep, Suriye ve Basra vilayetlerinde yaşayan 179 kişiye özel, peygamber ailesine olan hürmete binaen ve bu kişilerin dışında başkalarının da bu muafiyetten yararlanmaları için dilekçe göndermemeleri şartıyla 26 Nisan 1303 / 8 Mayıs 1887 tarihinde askerlikten muaf olma hakkı verilmişti. Her ne kadar bu şart konulmuş olsa da 5 Eylül 1304 / 17 Eylül 1888 tarihinde isimleri bu listede yer almayan fakat bu sülaleden oldukları anlaşılan Abdulgafur ve Ahmed efendilere de özel muafiyet verilmişti. Mevlana Celaleddin Rumi sülalesinden soyu

²³⁷ BOA, İ. DH. 631/ 43884.

²³⁸ BOA, Y. PRK. ASK. 83/ 67. 1286 kura kanununa ek olarak çıkarılan çelebilerin askerlikten istisnası hakkındaki bu yasanın tarihi 8 Safer 1288 olarak da verilmiştir. Bkz. Sarkis Karakoç, **Külliyyat-ı Kavanin**, c.1, s. 504.

²³⁹ BOA, Y. PRK. ASK. 83/ 67.

kadın çelebiler (İnas Çelebi) yoluyla gelenler için de 12 Teşrin-i Sani 1304 / 24 Kasım 1888 tarihinde muafiyet sağlanmıştı.²⁴⁰

Buna mukabil aynı tarihlerde Tarsus civarındaki Arvad adasında yaşayan halk ekip biçecek topraklarının olmadığı, geçimlerini sadece kayıkçılık yaparak sağladıkları ve evlatlarını nakdi bedelle askerlik yaptırmak istediklerini ancak gelen zamlarla bu parayı ödeyemeyecekleri için çocuklarının askerlikten muaf olmasını devletten istemelerine rağmen bu talep kanuna aykırı olduğu ve öteden beri bu kanunla bu yerden asker alındığı gerekçe gösterilerek reddedilmişti.²⁴¹

Dört yüz seneyi aşkın bir zamandan beri Haleb'deki Kadirî tarikatına bağlı Sâlihiyye tekkesinde baba ve dedeleri ile birlikte devletin onayıyla şeyhlik yapan ve Abdulkadir Geylânî'nin soyundan gelen Şeyh Halevizade Mahmud Esad Efendi'nin Kâdirîlerin faydalandığı askeri muafiyetin oğlu için de geçerli olmasını istemesi üzerine oğlu Mehmed Ebul-Mevâhib Efendi'ye 1324 yılında hususi muafiyet verilmişti.²⁴²

Bunlara ilaveten Harem-i şerif hademeliği, Hz. Muhammed ve diğer büyük peygamberlerin türbedarlığını yapan berat sahibi kişiler; padişahın özel korumaları oldukları askerlik dairesindeki özel bir defterde kayıtlı olan 25 kişilik “saye ocağı” mensupları; askerlik yaşına girmeden önce kadılık eğitimi veren “Mekteb-i Nüvvab” mezunu olanlar da askerlikten muaf tutulmuştu.

Padişahın özel hizmetinde bulunan köleler de askerlikten muaf idi. Ayrıca bunların dışında sarayda veya saraya ait diğer bölümlerde çalışan Hassa hazinesinde isimleri kayıtlı olan bütün görevli köleler ve hizmetçiler askerlik yaşına girdikten sonra kur'aya katılacaklardı. Bu ilk kur'a çekiminden sonra görevli olduklarını ispatlamaları şartıyla 14 yıllık nizamiye ve rediflik hizmetinden muaf tutulacaklardı. Bununla birlikte bu kişilere askerliklerini yaptıklarına dair tezkere de verilecekti. Fakat bu kişiler bu görevlerinden ayrıldıkları anda askerlik hizmetiyle mükellef olacaklardı. Henüz maaş alamayıp da stajyer olarak çalışanlar ise normal prosedüre tabi tutulacaklardı.

²⁴⁰ BOA, Y. PRK. ASK. 83/ 67.

²⁴¹ BOA, DH. MKT. 1357/ 34, 1422/ 103.

²⁴² BOA, DH. MKT. 1181/ 72.

7 Zilhicce 1293 / 24 Aralık 1876 tarihli Kanun-ı Esasi'nin ikinci maddesinde “İstanbul Osmanlı devletinin payitahtıdır ve devletin diğer şehirlerinden ayrı olarak herhangi bir imtiyazı ve muafiyeti yoktur”²⁴³ denilmesine rağmen 1886 asker alma kanunun 1. maddesinde Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse (Eyüp, Galata ve Üsküdar) doğumlu olanlar askerlikten muaf tutulmuşlardı. Buralarda doğan kişiler muafiyet ayrıcalığı verilmeyen devletin diğer şehirlerine gitseler bile askerlikten muaf tutulacaklardı. Ayrıcalıksız şehirlerden bu ayrıcalıklı yerlere taşınarak evlenip yerleşen kişilerin burada doğan çocukları da askerlikten muaf idi. Ayrıcalıklı yerlerden ayrıcalıksız yerlere göç ederek evlenip yerleşenlerin orada doğan çocukları ise askerlik yapmakla mükellef idi. Ayrıca evleri ve ikametgahları Osmanlı toprakları içinde olup yabancı devletlerde evlenmiş olanlar askerlikten muaf değillerdi.

Yabancı devlet vatandaşı olup Osmanlı Devleti'nin Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse dışındaki ayrıcalıksız şehirlerinden birine göç ederek evlenip yerleşenlerin yabancı devlet tabiiyeti devam eden çocukları askerlik hizmetinden muaf idi. Bu hüküm sadece İran tebaası olanlar için geçerli değildi. Ayrıca devletin yürürlükte olan tabiiyet değiştirme kurallarına uymadan bir yolunu bulup bir yabancı devlet özellikle de İran pasaportu elde eden kişiler Osmanlı tebaası sayılarak askerlikten muaf olamayacaklardı.

Sonradan İslâm'a giren mühtediler askerlikten muaf iken bu kimselerin çocukları ve torunları muaf değillerdi. Sırf askerlikten kurtulmak için din değiştiren kişiler kur'a meclisine getirilip sorgulanmaları uygun görülmediği için gıyaplarında kur'a çekilip çıkarsa askere alınacaklardı.²⁴⁴ Mezhep değişikliği ise askerlikten muaf olma hakkı vermemekte idi.²⁴⁵

Beş seneden fazla pranga cezası ile cezalandırılmış katiller askerlikten muaf tutulmuştu. Gerekçe de bu kişilerin “mukaddes askerlik hizmetinden şereflenmelerini” engellemek olarak gösterilmişti. Ağır ve hafif hiçbir askeri hizmette kullanılamayacak kadar hasta, bakıma muhtaç ve iyileşmesi mümkün görülmeyen firarilerin tutuklanmaları halinde ölmeleri söz konusu ise serbest bırakılarak askerlikten muaf tutulacaklardı.

²⁴³ **Düstur**, 1. Tertip, c. 4, s. 4; DH. MKT. 2614/22 (H. 27 Şaban 1326).

²⁴⁴ BOA, HR. MKT. 268/ 21. (1 Ca 1275).

²⁴⁵ BOA, HR. MKT. 268/ 32. (1 Ca 1275).

Dersaadet doğumlu olan Müslümanlar askerlikten, gayrimüslimler ise askerlik bedeli olarak verdikleri “iane-i askeriye” vergisinden muaf idiler. Dersaadet doğumlu olup taşrada memurluk yapan kişilerin Dersaadet dışında doğan çocukları da askerlikten muaf tutulmuştu.²⁴⁶

22 Şaban 1306 / 23 Nisan 1889 tarihli bir kanunla rediflik yaşında olan memurlardan mutasarrıflık, defterdarlık, maliye müfettişliği, adliye mahkemeleri reisliği, muhasebecilik, mektupçuluk, kaymakamlık, müddeiumumilik (savcılık), mecalis-i idare baş kitabetlik ve rüştiye mekteplerinde muallim-i evvelik yapanlar memur oldukları müddetçe devlet işlerinin aksamaması için silah altına alınmaktan muaf tutulmuşlardı.²⁴⁷ Ayrıca Vilayat-ı Selâse’de bulunan Ziraat Bankası şubelerindeki memurlardan redif sınıfına kaydolanların silah altına alınmalarında yerlerine hesap uzmanları bulmanın zor olacağı ve bu görevlerini silah altında iken vekille dahi ifa etmelerinin adam kıtlığından imkansız olduğu sebebiyle işlerin aksayacağını ifade eden ziraat bankası müfettişliğinin isteği doğrultusunda bu bankanın memurlarına da redif sınıfında iken silah altına alınma muafiyeti verilmişti.²⁴⁸

Girit’te yaşayan Müslümanlar fiilen askerlikten, gayrimüslimler ise askerlik bedeli vergisinden muaf tutulmuştu.²⁴⁹ Bununla beraber Girit adasında yaşayan Müslüman sayısı az olmakla birlikte bunlar çok büyük bir savaş çıkmadıkça asker alma kanununa ek bir kanunla ada dışına sevk edilmemek koşuluyla asker olarak alınacaklardı. Adanın yerli Müslüman halkı gayrimüslim halka nispetle az olduğundan 20-25 yaş arasındaki kişilerden bir tabur asker çıkarmak mümkün görülmediğinden bu yaştakiler tertib-i sâni askeri olarak addedilerek adaya Rumeli kol ordusundan getirilerek takviye edilen taburlarda 6 ay müddetle talime tabi tutulacaklardı. Girit adasının “özel konumu” nedeniyle yukarıda değindiğimiz koşullar altında devamlı bir ordunun buradaki varlığı için adanın Müslüman halkı 20 yaşından 40 yaşına kadar askerlik yapmakla mükellef tutulmuştu.²⁵⁰

²⁴⁶ BOA, DH. MKT. 620/ 72.

²⁴⁷ Düstur, 1. Tertip, c. 6, s. 329-330.

²⁴⁸ BOA, TFR. I. M. 17/ 1649. (H. 28.7.1325).

²⁴⁹ Düstur, 1. Tertip, c. 6, s. 465; Cemal Tükin, “Girit”, **DİA**, c. 14, s. 89; BOA, ŞD. 2288/17.

²⁵⁰ BOA, MV. 16/ 20. (H. 23 Ramazan 1304).

Sisam adası da askerlikten muaf bölgelerden sayılmıştı.²⁵¹ Bununla birlikte İşkodra (Arnavutluk)²⁵², Doğu Anadolu'daki bazı kazalar, doğu vilayetlerinin Kürt nüfusu, Suriye, Irak ve Doğu Anadolu'daki aşiret mensupları da askerlikten muaf tutulmuşlardı.²⁵³ Ayrıca Cebel-i Lübnan, Hicaz ve Yemen ahalisi de askerlikten muaf idi.²⁵⁴ Beyrut vilayetindeki Cebel-i Lübnan bölgesi, Sisam ve Girit adaları imtiyazlı ve özerk eyaletler anlamında “Eyâlât-ı Mümtâze ve Muhtâre” olarak konumlandırılmışlardı. Ayrıca bu bölgelere özel kanunlar düzenlenmişti.²⁵⁵

Askerlikten muaf olan yerlerde yaşayan Müslümanlar askere alınmaktan, gayrimüslimler ise askerlik bedeli olarak verdikleri vergiden muaf tutulmuşlardı. Muafiyet verilen yerlerden muafiyet verilmeyen bölgelere evlenip yerleşmeden ticaret, ustalık, öğrencilik, geçici misafir olmak veya amelelik, ırgatlık ve uşaklık amacıyla gidenler üç yıldan fazla buralarda kalırlarsa ikametleri buralara alınacaktı. Dolayısıyla askerlikten muaf olma imtiyazlarını kaybedeceklerdi. Bu üç yıllık süre içerisinde kendi imtiyazlı memleketlerinde olmasalar bile bu ayrıcalıkları devam edecekti. Bu kişiler nüfusa kayıtlı oldukları yerlerdeki nüfus sayımında yabancılar defterine kaydedilecekti.²⁵⁶ Taşoz adası, Karadağ sınırında bulunan bazı kabileler, Basra iline bağlı Ahsa sancağı, Bağdat ilindeki bazı kabileler ve Halep'in Zor sancağı geçici olarak askerlikten muaf tutulmuştu.²⁵⁷ Ayrıca belli bir dönem Bosna-

²⁵¹ BOA, DH. MKT. 395/ 18; ŞD 2288/ 17 (1 Safer 1316).

²⁵² Arnavutluk (İşkodra) halkının askerlikten muafiyeti için bkz. BOA, Y. MTV. 41/10 (9 Ramazan 1307); Ahmet Cevdet Paşa, **Ma'ruzat**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980, s. 111.

²⁵³ Odile Moreau, **Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu Askeri “Yeni Düzen”in İnsanları ve Fikirleri 1826-1914**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 36; Suriye’de bulunan bir aşiret 1322 senesine kadar askerlikten muaf olduklarını bu tarihten itibaren bir redif binbaşısının kendilerini askere almak istemesiyle çiftçiliklerine zarar geleceği bahanesini öne sürerek Suriye ve Halep’teki diğer aşiretler gibi askeri muafiyetlerinin devam etmesini ya da Havran halkı gibi bedel-i askeri vererek askere alınmamalarını talep eden dilekçe için bkz. BOA, DH. MKT. 841/ 81 (H. 27 M 1322); Doğu Anadolu’daki bazı kazaların Kozan ve Dersim olduğu bildirilmekle birlikte Cevdet Paşa’nın Bosna, Kozan ve civarında yaptığı ikna çabaları sonucu bazı şartlarla buralardan da asker alımını başlattığına dair bkz. Uğur Ünal, **a.g.t.**, s. 41- 43.

²⁵⁴ BOA, ŞD. 656/22.

²⁵⁵ Girit Nizamnamesi için bkz. **Düstur**, 1. Tertip, c.1, s. 652- 687; Cebel-i Lübnan Nizamnamesi için bkz. **Düstur** 1. Tertip, c. 4, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1290, s. 695-701; Sisam Nizamnamesi için bkz. **Düstur**, 1. Tertip, c. 4, s. 798 – 803. Ahmet Cevdet Paşa Reşid Paşa’ya atfen Osmanlı’daki özerk ve imtiyazlı yerlerin bu şekilde yönetilmesini “ecnebi eli” nin bu yerlere girmesine bağlamaktadır. Bkz. Ahmet Cevdet Paşa, **Ma'ruzat**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980, s. 113.

²⁵⁶ BOA, ŞD. 2288/ 17 (H. 1 Safer 1316).

²⁵⁷ Gani Özden, **a.g.m.**, s. 46.

Hersek'ten de asker alımı gerçekleştirilememişti.²⁵⁸ Daha sonra Ahmet Cevdet Paşa'nın gayretleriyle Bosna'da kur'a ile asker alımı başlatılmış ve askeri düzenlemeler bölgede de icra edilmişti.²⁵⁹

Girit adasından hicret eden Müslüman muhacirlere göç tarihlerinden itibaren 6 sene askerlik muafiyeti verildiğinden bu zorunlu sebeplerle olmasa bile Girit adası nüfusuna kayıtlı gayrimüslimlerden ada dışında Osmanlı devletinin herhangi bir bölgesine kendi istekleri ile ticaret ya da başka sebeplerle gidip oralara yerleşenlere de adalet sağlanması amacıyla 6 yıllık askeri bedel vergisinden muafiyet verilmesi planlanmıştı.²⁶⁰

Kanun-ı Sani 1305 / 1890 tarihinde konsolosluklarda çalışan Osmanlı tebaası gayrimüslim tercümanlar bedel-i askeri vergisinden, Müslüman hademeler de fiili askerlikten konsolosların devletten özel talepleri sonucu muaf tutulmuşlardı.²⁶¹

Verilen muafiyetlerin adil bir şekilde dağıtılamaması bazı bölgelerin ahalisini kurallara uymama konusunda cesaretlendirmekte idi. Mesela 1327 yılında Kolaşın kazasındaki bir köy ile bir nahiyedeki halk, askerlik muayenesi için yapılan çağrıya İşkodra civarındaki bazı bölgelerden niçin asker alınmıyor da bizden alınıyor diye itiraz ederek icabet etmek istememişlerdi. Devlet bu itirazları “saçmalık” olarak niteleyip bildiğini okumaya devam etmişti.²⁶² Aslında bazı bölgelerin askerlikten muaf olması bu bölgelerde nüfus sayımı yapılamamasından kaynaklanıyordu.²⁶³ Bazı bölgelerin sayılıp bazılarının sayılmaması beraberinde asker alımına karşı direnişi getiriyordu. Mesela Adamanlı aşiretinden nüfus sayımı sonucu asker alımı başladığında aşiret ileri gelenleri Celali, Erciş ve Van aşiretlerinin ve burada yaşayan Kürtlerin nüfus sayımına tabi tutulmadıkları ve bu itibarla da onlardan asker alınmadığı için kendi aşiret mensuplarının kaçacaklarını öne sürerek civardaki

²⁵⁸ Nurcan Aslan – Fatma İlhan, “Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyetine Askerlik Hizmeti Ve Askere Alımlar (XIX. Yüzyıldan İtibaren)”, **Askeri Tarih Araştırmaları**, Yıl: 6, Şubat 2008, Sayı: 11, s. 183.

²⁵⁹ Ahmet Cevdet Paşa, **Ma’ruzat**, s. 111.

²⁶⁰ BOA, BEO, 3585/268811 (H. 9 C 1327).

²⁶¹ BOA, DH. MKT. 27/ 27.

²⁶² BOA, DH. MUI. 21-2/ 48.

²⁶³ BOA, ŞD. 494/ 22.

aşiretler varsa biz de varız yoksa biz de yokuz demişlerdi.²⁶⁴

22 Rebiülevvel 1331 / 1 Mart 1913 tarihli 1886 tarihli asker alma kanununa ek bir yasa ile şeyhülislâm tarafından onaylı müftülük yapan kişiler askerlik hizmetinden muaf tutulmuştu.²⁶⁵

3) Tecil

a) 1846 Kur'a Kanununda Tecil

Yetmiş yaşını aşmış veya yetmiş yaşından daha küçük yaştaki hasta ve kendisine bakamayacak kadar zayıf bir insanın veya dul bir kadının askerlik yaşına gelmiş olan oğlu olup da bu ihtiyarın veya dul kadının bu oğlundan başka aklı, elleri ve ayakları işe yarayacak ve en az bir gözü gören 15 yaşını geçmiş başka bir oğlu, kardeşi, damadı, torunu, yeğeni veya köyünde başka bir evde yaşayıp da işlerini görecektir bir yakınının olmadığı kur'a meclisince soruşturulup olmadığı tespit edildiği takdirde bu oğlu bir dahaki sene yapılacak kur'ada durumunun değişip değişmediğini saptamak üzere o sene yapılacak kur'adan muaf tutulacaktı. 1870 ve 1886 kur'a kanunlarında da bu madde aynen korunmuştu.

Müstakil bir ev sahibi olup bu evin geçimini tek başına yapan askerlik yaşındaki bir genç yanında veya yaşadığı köydeki başka bir evde işlerini kendisine devredebilecek babası, kayınpederi veya yirmi beş yaşını aşmış bir kayınbiraderi bulunmadığı takdirde bir dahaki sene yapılacak kur'aya kadar askerliği tecil edilecekti. Aynı zamanda bu şekildeki bir gencin bakmakla yükümlü olduğu çocuklar ve yetimler var ise başka bir evdeki babası, kayınpederi veya kayınbiraderi olmasına bakılmaksızın askerliği bir sene tecil edilecekti. 1870 kur'a kanununda da bu tecil feshedilmeden korunmuştu. 1886 kanununda ise evlenmemiş kız kardeşleri olan ve kendisinden başka onlara bakacak kimsesi olmayanlar da eklenerek madde aynen korunmuştu. Evli ve müstakil hane sahibi olan askerlik yaşı içerisindeki kişiler için askere alındıkları takdirde eşlerine mahrem olan babaları, kayınpederleri ve kayınbiraderleri evlerine bakabilecek iken kanunnamede olmamasına rağmen bu kişilerin öz kardeşleri de eşlerine mahrem sayılarak müstakil hane sahibi gençler askere

²⁶⁴ BOA, DH. MKT. 1772/ 93. (h. 4 Ramazan 1308)

²⁶⁵ **Düştur**, 2. Tertip, c. 5, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1332, s. 225.

alınmaya başlamıştı. Ancak öz kardeşlerinin özellikle bekâr olanlarının eşlerine bakmakla yükümlü olarak geride bırakılması “şeriat, ırz ve namus” açısından sakıncalı bulunmuş bu kardeşlerin de insani duyguları hasebiyle hata yapabilecekleri göz önüne alınarak öz kardeşler haneye bakmakla yükümlü olabilecek kişiler listesinden çıkarılmıştı.²⁶⁶

Bir adamın veya kadının askerlik yaşına gelmiş bir oğlu, askerde olan başka bir oğlu ile 15 yaşından küçük bir oğlu olduğu takdirde, askerlik yaşına gelmiş olan oğlun askerdeki oğulları askerliğini bitirip evine dönünceye veya 15 yaşından küçük oğulları 15 yaşını aşınca kadar bir yıl süreyle askerliği tecil edilecekti. Bu maddeye 1870 kur’a kanununda da yer verilmişti. 1886 kur’a kanununda ise sadece askerdeki oğul evine geri dönünceye kadar askerlik yaşındaki çocuğun askerliğinin 1 yıl tecil edileceği hükmü konmuştu.

Bir adamın veya kadının askerlik yaşına gelmiş bir oğlu olup da 15 yaşını geçmiş başka bir oğlu olmaması ve daha önce askerlik yaparken ölen 2 oğlu olması durumunda askerlik yaşı gelmiş olan oğullarının askerliği bir sene tecil edilecekti. Bu kural 1870 ve 1886 kur’a kanununda da geçerliliğini devam ettirmişti.

Bir adamın askerlik yaşında olan iki oğlunun aynı yıl askerliğe alınması uygun görülmemişti. Fakat kardeşin birisi kur’aya dahil edilip diğeri dışarıda bırakılmış olduğunda ve kur’aya dahil edilene kur’a çıkmadığı takdirde ikisinin de devre dışı olması söz konusu olduğundan ikisinin de kur’aya dahil edilmesi ve hangisine kur’a çıkarsa onun askere alınması uygun bulunmuştu. Şayet ikisine de kur’a çıkarsa babaları o yıl hangi oğlunu uygun görürse o çocuk asker olarak yazılacak diğerk çocuk bırakılacaktı.²⁶⁷ 1870 kur’a kanununda bu kurala bir ilave yapılmıştı. Kur’aya katılan iki oğuldan sadece birine kur’a isabet ederse ve babası da kur’a isabet eden oğlunu değil de kur’a isabet etmeyeni askere göndermek isterse kur’ası isabet etmeyen oğlun rızası alınmak şartıyla kur’a isabet eden oğul bırakılıp diğerk oğul asker olarak alınabilecekti.

Bir adamın kendi evindeki askerlik yaşına gelmiş oğlu ile yaşadığı yerdeki başka bir evde de askerlik yaşı gelmiş damadı olmuş olsa ve bu iki genç bu iki farklı

²⁶⁶ BOA, DH. MKT. 1560/ 103 (H. 28 Safer 1306).

²⁶⁷ BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr. 7, s. 36.

evin geçimini ortak olarak sağlıyorlar ise bu ikisi kur'a dahil edilecekler ve hangisine kur'a isabet ederse o askere alınacaktı. İkisine birden kur'a isabet ederse ilk kur'a isabet eden alınıp diğeri bırakılacaktı. 1870 kur'a kanununda bu madde daha da netleştirilerek tekrar yürürlüğe konmuştu. Bırakılan gencin bir sene sonraki kur'a kadar askerlikten muaf olacağı ile iki haneyi ortak olarak geçindiren kişilere başka bir ortak daha çıkmadığı sürece bu kuralın işletileceği eklenmişti. 1304 kur'a kanununda ise bu durumdaki kişilerin ikisine birden tertib-i evvel yada birine tertib-i evvel diğesine tertib-i sâni isabet ederse önce isabet eden alınıp diğeri iki aileye de bakmak üzere tecilli sayılacaktı.

Yıllık kur'a çekiminde isimlerine kur'a isabet etmeyen kişilerin bir dahaki kur'a işlemine kadar askerliği tecil edilecekti. Tecil bölümünde anlattığımız bu kişiler 25 yaşını bitirip 26 yaşına ayak basıncaya kadar kur'a uygulamasına katılacaklardı. Bu yaşı aşanlar 7 senelik redif sınıfına kaydedileceklerdi.

20 Safer 1272 / 1 Kasım 1855 tarihinde Kars ahalisine, düşman muhasarasında orduya verdikleri destekten ve savaş esnasındaki kahramanlıklarına binaen padişah tarafından özel olarak çıkarılan bir hatt-ı hümayun ile 3 sene askerlikten muafiyet verilmişti. Zaten gösterdikleri direniş ile asker olmanın gerekliliğini yerine getirdiklerinden savaşın bitişinden itibaren 3 seneliğine kur'a ile asker alımının tecil edilmesi mükafat olarak sunulmuştu.²⁶⁸ Ayrıca Silistre muhasarasında kahramanlık gösteren Silistre ahalisine de 3 sene askeri muafiyet verilmişti.²⁶⁹

Tuna nehri kıyılarında önceden yapılmış anlaşmalar gereği iskâna kapatılmış yerler yeniden iskân edilmek istendiğinde özellikle Lazistan bölgesinden bu nehrin kıyılarında devletin tespit ettiği münbit topraklara insan yerleştirilmek istenmişti. İnsanların buralara yerleşmelerini teşvik etmek için 1274 Mart ayından itibaren vergi ve aşar rüsumatından beş, asker alımı için uygulanan kur'a uygulamasından ise on sene muaf tutulacaklardı.²⁷⁰

²⁶⁸ BOA, HAT. 1648/ 2.

²⁶⁹ BOA, A. MKT. MHM. 81/ 93 (H. 23 Ramazan 1272).

²⁷⁰ BOA, A. MKT. NZD. 237/ 53. (H. 4 Safer 1274).

b) 1870 Kur’a Kanununda Tecil

Askerlik yaşına gelmiş bir gencin hasta, sakat veya yaşlı dedesi veya ninesi var ise ve bu kişilerin işlerine evlerinde veya bulundukları yerdeki başka bir evde bu gençten başka bakacak oğulları, damatları, kardeşleri veya yeğenleri gibi akraba ve yakınları yok ise bahsedilen gencin askerliği bir dahaki yıl yapılacak kur’aaya kadar ertelenecekti. Bu muafiyet 1886 senesi kur’a kanununda da geçerli idi.

Bir adamın kendi yanında veya ikamet ettiği yerde başka bir evde yaşayan ikiden fazla oğlu askerlik yaşına gelmiş olursa birine kur’a çıkarsa biri, ikisine kur’a çıkarsa ikisi de askere alınacaktı. İkiden fazla oğula kur’a isabet ederse sadece ikisi alınıp diğerleri bırakılacaktı. Eğer bir adamın 4 veya 5 çocuğundan birisi askerlik hizmetini yapmakta iken askerlik yaşı gelmiş olan bir veya iki oğluna kur’a isabet ederse sadece bir oğlu askere alınacaktı. Eğer baba, kur’a isabet eden oğlunun diğer isabet etmeyen oğullarından daha çok işine yarayacağına hükmedip kur’a isabet edeni asker olarak vermek istemezse diğer kur’a isabet etmeyen oğullarından birini onaylarını almak şartıyla kur’a isabet edenin yerine asker olarak verebilecekti. Bu uygulama 1886 kur’a kanununda da devam ettirilmişti. Bununla birlikte 1886 kanunnamesine bir adamın veya kadının iki oğlundan biri talebe olup da tertib-i sâni numarası çekmiş olup yapılan imtihanı da geçmiş olsa, talebe olmayan diğer oğlu ise tertib-i evvel olmuş olsa velisi olan adamın veya kadının oğullarının numarasını becayış ettirme hakkına sahip olamayacağı hükmü eklenmişti. Fakat talebe olan oğulları imtihanı geçemezse becayış ettirme hakkı verilmişti.

c) 1886 Kur’a Kanununda Tecil

Bu kanunnameye tecilliler “efrâd-ı mezûne” diye isimlendirilmişlerdi. Bu terim kur’a çekiminde ismine kur’a isabet eden tertib-i evvellerden mazeretleri sebebiyle bir dahaki senenin kur’asına kadar askerliği tecil edilenleri ifade etmekte idi.

Yüksek okul ya da üniversite derecesinde eğitim veren Mekteb-i Âli, Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Mülkiye, Baytar Mekteb-i Mülkisi, Hendese-i Mülkiye Mektebi öğrencisi olan taşralılar askerlik yaşına girdiklerinde ya kendileri yahut vekilleri kur’a çekmek zorunda idiler. Eğer kendilerine kur’a çıkarsa askerlikleri bir dahaki sene yapılacak kur’aaya kadar ertelenecekti. Bu okullardan diploma alıp devlette

istihdam edilirler veya eğitim bakanlığının onayıyla çeşitli okullara öğretmen olarak atanırlarsa bu görevi ifa ettikleri sürece redif sınıfında askerlik yapacaklardı. Fakat Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Mülkiyeden doktorluk, eczacılık veya cerrahlık diploması alarak mezun olan taşrahılar gerektiğinde askeri sıhhiye işlerinde çalışmakla yükümlü idiler. Mülkiye baytarları da bu minvalde değerlendirileceklerdi. 27 Safer 1327 / 20 Mart 1909 tarihli Meclis-i Mebusan kararıyla Darüşşafaka mektebinin son iki sınıfında okuyup da askerlik yaşında olan öğrencilerin de askerlikleri tecil edilmişti.²⁷¹

Devletin açmış olduğu yüksek okullarda eğitim gören öğrenciler eğer üst üste iki sene sınıfta kalırlarsa nefer olarak alaylara gönderilip 6 sene askerlik yapacaklardı. Fakat tıbbiyede okuyanlar aynı şekilde 2 sene üst üste sınıfta kalırsa eğer Müslüman ise silahsız taburlarda, gayrimüslim ise hastane hizmetçiliği ve sanayi alaylarında 3 yıl boyunca askerlikle mükellef olacaklardı. Böyle bir hüküm yüksek okullardaki öğrencileri derslerine daha fazla motive etmek ve devletin onlar için harcadığı parayı zayi etmemek amacına yönelikti.²⁷²

Askerlik yaşı içerisinde Hac'da bulunan kişilerin kur'asına vekâleten babaları veya akrabaları katılacaktı. Eğer bu kişilerin kur'aları tertibi evvel olarak çıkarsa kendileri ertesi sene silah altına alınmak üzere o yılın tecellileri arasına kaydedilecekti.²⁷³

Sanayi mektebinden mezun olan kişiler liyakat ve başarı derecelerine göre uygun maaşla Hamidiye Hicaz demiryollarında 5 sene zorunlu olarak çalışmakla mükellef idiler. Bu yükümlülükleri esnasında askerlik yaşında olanlar Mekteb-i Sanayi-i Şahane nizamnamesine 1325 Muharrem ayında eklenen bir ek kanunla askerlikten muaf tutulmuşlardı. Fakat bu zorunlu görevlerini eda ederken görevleri ile ilgili veya işleri haricinde bir suç işlerler ise bu askeri muafiyetleri kalkacak ve

²⁷¹ BOA, MV. 137/ 102.

²⁷² **Düstur**, 1. Tertip, c. 6, s. 484-485.

²⁷³ Bakayaların yurtdışına kaçmaları engellenemediğinden yurt dışına çıkmak isteyen herkesin askerlik durumunu gösterir bir belge ile çıkışına izin verilmesi kararı alındığında bakaya olabilecek kişilere kaza dışına çıkma izni de özellikle tertib-i evvel ve saniler için kaldırılmıştı. Bunlara sadece hac ibadeti ve sıla-i rahim için izin verilebilecekti. Bkz. BOA, DH. MKT. 1495/21 (5 B 1305); BOA, DH. MKT. 1573/ 60 (7 Ramazan 1306); BOA, DH. MKT. 1532/ 78 (5 Z 1305); BOA, DH. MKT. 1553/ 82 (5 S 1306).

isimlerine kur'a isabet ettiği takdirde askere alınacaklardı.²⁷⁴

Öğretmen yetiştiren “Dâru-l Muallimîn” mektebinde okuyan talebeler ile buradan mezun olup tahsil nazırlığınca ya da il eğitim müdürlüklerince öğretmen olarak atanmış daimi kadrolu kişiler “efrâd-ı müeccele” olarak addedilerek askerlikleri tecil edilecekti.²⁷⁵

d) Muhacirlerin Tecilleri

Kırım meselesi hasebiyle göç eden muhacirler devletçe iskân edilmişti. Ve onlara 25 yıl boyunca askerlikten muafiyet hakkı tanınmıştı. Daha sonradan Yunanistan, Rusya, Romanya, Sırbistan, Karadağ, Bosna, Hersek, Bulgaristan ve Doğu Rumeli’nden göç edenlere de 10 yıl askeri muafiyet verilmişti. 29 Cemaziyü’l-evvel 1305 / 12 Şubat 1888 tarihli bir kanunla öncekilere verilen muafiyet saklı kalmak üzere bundan sonraki muhacirler için bu muafiyet 6 sene olarak belirlenmişti. İstanbul’a göç eden muhacirler İstanbul halkının sahip olduğu askeri muafiyetten yararlanamamıştı. Bunun sebebi eğer bu muafiyet onlara da tanınırsa İstanbul’un muhacirlerle dolabileceği endişesiydi. Fakat buraya yerleşip mesken ve iş sahibi olanların İstanbul’da doğan çocukları bu muafiyetten yararlanabilecekti.²⁷⁶ 6 Cemaziyül-âhir 1331 / 13 Mayıs 1913 tarihli İskân-ı Muhâcirin Nizamnamesi’nin 24. maddesinde önceden olduğu gibi muhacirlerin hicret tarihlerinden itibaren 6 senelik askeri muafiyetleri aynen korunmuştu.²⁷⁷

Devlet muhacirleri boş arazisi çok olan vilayetlere yerleştirerek oraların bu kişilerce işlenerek ekonomik olarak gelişmesini istiyordu. Fakat muhacirlerin yüzde doksanı devletin gösterdiği yerlere yerleşmekten imtina etmişti. Bu itibarla devlet muhacirlere 2 sene miri vergiden ve 6 sene askerlikten muaf olma hakkını koz olarak kullanmış bu muafiyetlerin devamı için gösterdiği yerlere yerleşmelerini şart koşmuştu. Aksi takdirde bu muafiyetlerden mahrum olarak muhacir statüsünden çıkacaklardı. Hatta devletin gösterdiği yerler dışında başka bir yere yerleşmeleri de yasaklanmıştı. Buna rağmen muhacirlerin bir kısmı akrabalarının ve ailelerinin

²⁷⁴ BOA, İ. HUS. 151/ 1325 M - 108.

²⁷⁵ **Düstur**, 2. Tertip, c. 1, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 633. Kanun tarihi: H. 3 Şaban 1327.

²⁷⁶ **Düstur**, 1. Tertip, c. 5, Ankara Başvekalet Matbaası, 1937, s. 1013- 1015.

²⁷⁷ **Düstur**, 2. Tertip, c.5, Dersaadet, Matbaa-i Amire, 1332, s. 381.

olduğu yerlere yerleşmeyi tercih etmişlerdi. Devlet bu muhacirlerin ailelerinin ve akrabalarının işlerini zorlaştırıp bekledikleri yardımı alamayacaklarını bahane ederek zorla gösterilen yerlere iskan edilmelerini istemişti. Soruşturma sonucu aile ve akrabaları iyi durumda olanlar ortaya çıkarılırsa bu durumdaki muhacirler zorla iskân edilmeyecekti.²⁷⁸ Bazı muhacirler askeri muafiyetlerinin devam etmesi için çok önceden gelmiş olmalarına rağmen yeni gelmiş gibi kendilerini arz ederek askerden muaf olmaya hem de muhacirlere dağıtılan arazilerden yeniden almaya çalışıyorlardı. Ya da bir yere iskân edildiği halde yeniden başka bir yere iskan edilmek için göç ediyorlardı. Bunların önlenmesi için muhacirler muhacir olduklarını muhacirler komisyonu vasıtasıyla belgeletmek zorunda idi. Aksi takdirde muhacir statüsünden çıkarılarak normal halk konumunda değerlendirilecekti.²⁷⁹ Bununla birlikte askeri muafiyetten yararlanmak istiyorlarsa kendilerine verilen arazileri işlemekle yükümlü olup en az elli dönümünü on yıl hiç kimseye satamayacaklarına dair arazi tapularına kayıt düşülecekti.²⁸⁰ Ayrıca askeri muafiyetleri komisyondan aldıkları belge tarihinden değil hicret ettikleri tarihten itibaren başlatılacaktı. Devletin gösterdiği yerlere iskân olmayıp İstanbul'a göç eden muhacirler devletten herhangi bir yardım istememek koşuluyla Dersaadet ve civarında ikamet edebileceklerdi. Ayrıca işi gücü olmayan muhacirlerin askerlikleri de tecil edilmeyecekti.²⁸¹

4) Şartlı Tecil Sonrası Tam Muafiyetler

a) 1846 Kur'a Kanununda Şartlı Tecil Sonrası Tam Muafiyet

Şartlı tecil sonrası askerlikten tamamen muafiyet genelde öğrenciler için tatbik edilen bir muafiyet türü idi. 1262 (m.1846) tarihli kur'a kanununda ilk uygulaması görülen bu muafiyetin gerekçesi de açıklanmıştı. Buna göre ordunun savaşma gücünün arttırılması için gayret ve çaba içinde olmanın vacip işlerden biri olduğu gibi kendisine danışılacak ilim sahibi insanların çoğalması için öğrencilerin sayısının arttırılması da dinin farz kıldığı bir iş idi. Aynı zamanda fazla öğrencinin yetişmesi “şân-ı meâl-i nişân-ı saltanat” olarak görülmekte idi.

²⁷⁸ BOA, MV. 114/ 34 (H. 15 Şaban 1324).

²⁷⁹ BOA, DH. MKT. 2023/ 32 (H. 30 Ramazan 1310).

²⁸⁰ BOA, DH. MKT. 2773/75 (H. 1 Ramazan 1327).

²⁸¹ BOA, DH. MKT. 2614/22 (H. 27 Şaban 1326).

Devlet, medreselerdeki öğrencileri yukarıda değindiğimiz nedenden ötürü tamamen askerlikten muaf tutmak istiyordu. Fakat bazı itibar sahibi ve zengin kişiler “insan tabiatının acayıplığından cihat ve gaza ile ilgili ayetlere ve peygamberin hadislerine karşı gafil davranarak tek çocuklarını askere vermemek için” oğullarını medreseye sokmaya çalışıyorlardı. Bu durum diğer insanları da etkileyerek onların da akıllarına bu yolu sokmakta idi. Bu durum beraberinde üç olumsuz durumu getirmekte idi. Medresede okumaya ehliyeti olmadığı için bu tip çocuklar ilim sahibi olamıyordu. Hatta “Kur’an’ı yüzünden bir kere bile hatmetmemiş olanların” bile medreseye girebileceği endişesi taşınyordu. Buna rağmen medresede olduğu için ticaret de yapamayacaktı. Ayrıca “askerlik şerefine” de mazhar olamayacaktı. Bu itibarla öğrencilerin askerlikten muaf tutulmaları imtihan neticelerine göre belirlenecekti. Tam bu noktada iki sorun daha ele alınmıştı. Birincisi bu kadar fazla öğrenciyi imtihan yapacak müderrislerden ve alay imamlarından oluşacak mümeyyizlerin görevlendirilmesinin mali olarak büyük bir yük getireceği endişesi. İkincisi ise masraf olmasın diye her öğrencinin ikamet ettiği mahaldeki müftülerin veya âlimlerin bu öğrencileri imtihan yapması. Bu ikincisi hemşerilik bağları dolayısıyla kayırmacılık olabileceği ve sonrasında ise dedikoduların önünün kesilemeyeceği endişesiyle reddedilmişti. Sonuç olarak tam muafiyetin getireceği suiistimali önlemek için masraflı da olsa dışarıdan mümeyyiz görevlendirilmesi uygun bulunmuştu. Aksi takdirde memleketteki herkes çocuğunu medreseye verecek ve askere alınacak adam bulunamayacaktı. Dolayısıyla askerlik yaşındaki medrese talebelerinin mutlaka sair ahali gibi kur’a meclisine davet edilerek diğerleri gibi imtihandan geçirilmesi gerekti.²⁸²

Oğulun babanın mesleğini devam ettireceği genel kanısından yola çıkarak yüksek rütbeli mollalar, müderrisler, müftüler, dersiam hocaları ve tarikat şeyhi gibi kimselerin çocuklarının da bu kişiler gibi dini ilimlerin tahsiliyle meşgul olacakları varsayılarak askerlikten tamamen muaf tutulmaları gerekti. Fakat bu çocukların içinden ilme hevesi olmayanlar çıkar ise o takdirde ne ilim sahibi ne de asker olarak yararlanılamayacağı için devlete bir faydası olmayacağı düşünülüyordu. Dolayısıyla bilenle bilmeyeni ayırabilmek için bu çocuklar da diğer öğrenci statüsündeki insanlar gibi imtihana tabi tutulacaklardı.

²⁸² BOA, **Kanunname-i Askeri**, nr.7, s. 1/1.

Bu imtihan kur'a işlemine başlamadan önce uygulanacaktı. Öğrenci olduğunu iddia eden asker adayları kur'a meclisine çağrılarak onları imtihan yapacak olan hocalar ve diğer müderrisler vasıtasıyla yirmi ve yirmi bir yaşında olanlar "İzhar"²⁸³ dan, yirmi iki yirmi üç yaşında olanlar "Kâfiye"²⁸⁴ den, yirmi dört yirmi beş yaşlarında olanlar ise Molla Cami ve Fenârî'den adil ve tarafsız olmak koşuluyla imtihan edileceklerdi. İmtihan sözlü olarak yapılacak sorulan sorulara doğru cevap verenlerin ilme hevesli olduklarına hükmedileceğinden bu öğrenciler bir köşeye ayrılacak ve muafiyet sebepleri kur'a defterindeki isimlerinin üzerine işlenecekti. Dolayısıyla muaf olanlar o sene kur'aya dahil edilmeyecek ve seneye bir daha imtihan olmak üzere salıverileceklerdi. Askerlik yaşını devirene kadar sürecek olan bu tecillerden sonra bu öğrencilerin ilim adamı olarak hizmet edeceklerine hükmedilerek redif sınıfına dahi kaydettirilmeden askerlikten tamamen muafiyetlerine karar verilecekti.

b) 1870 Kur'a Kanununda Şartlı Tecil Sonrası Tam Muafiyet

1846 kur'a kanununda öğrencilere askerlik yaşından çıkana kadar imtihanı geçtikleri takdirde verilen tecil sonrası tam muafiyet 1870 kur'a kanunu ile kaldırılmıştı. İmtihanları geçip tecilli olarak nizami askerlik yaşından çıkan öğrenciler redif sınıfına kaydedileceklerdi. Ayrıca imtihanları da kur'a esnasında değil kur'adan sonra yapılacaktı. Bütün öğrenciler kur'aya katılacaklar, eğer isimlerine kur'a isabet ederse diğerleri gibi 20 günlük izin verilecek, ardından da izin dönüşü redif alayı merkezine götürülerek imtihana tabi tutulacaklardı.

24 Cemaziyü'l-evvel 1286 / 1 Eylül 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 179. maddesince askerlik yaşındaki Umum Sıbyan Mektebi hocaları da medrese öğrencileri gibi imtihana tabi tutulacaklardı. Eğer başarılı olurlarsa o yıl asker olmaktan kurtulacak ve askerliği bir dahaki sene kur'a çekimi sonrası yapılacak imtihana kadar tecil edilecekti. 49. maddede de Mekteb-i Sultânî'nin yüksek bölümünde okuyup da askerlik yaşında olan öğrenciler imtihanda

²⁸³ Muhammed b. Pir Ali Birgivi'nin Arapça öğrenimi amacıyla kullanılan miladi 1573 tarihli kitabının ismidir.

²⁸⁴ Ebû Amr Cemaleddin Osman b. Ömer b. Ebî Bekr İbnü'l-Hacib'in Arapça öğrenimi için kullanılan miladi 1249 tarihli kitabının ismidir.

başarılı oldukları takdirde askerlikleri 1 yıl tecil edilecekti.²⁸⁵

20-21 yaşları arasındakiler sarf ve nahiv ile hat sanatından, 22-23 yaşları arasındakiler nahiv, mantık, Fenari ve imladan, 24-25 yaşları arasındakiler mantık, tasavvurat ve tasdikât ile derdini anlatabilecek kadar Arapça veya Türkçe bir kompozisyon yazdırılarak imtihan edileceklerdi. İmtihan'ın nasıl yapılacağına belirtilmemesi ya da bir standart oturtulmaması özellikle taşradaki öğrencilerin mağdur olmasına sebep olmuştu. Bu itibarla imtihanın nasıl yapılacağına dair bir açıklama yapılmıştı. Hattan imtihan olacaklar harfleri okunabilecek derecede yazmaları gerekli idi. İmlâdan imtihan olacaklar eşya ve şahıs isimlerinin veya kendi bildiği kelimelerin harflerini bir araya getirerek yazıp yazamadıklarından, kompozisyon denilebilecek olan “İnşa”dan ise kendi meramını istediği surette ifade edebilecek kadar yazıp yazamadığından imtihana tabi tutulacaklardı.²⁸⁶ Ehliyetli olduklarını ispat edenler o sene askerlikten muaf olacaktı. Kur’a isabet ettikten sonra medreseye girenler öğrenci olarak sayılmayacaktı. Bağlı bulundukları bölgenin dışında başka bir yerde öğrencilik yapanlara nüfusa bağlı oldukları yerde giyaplarında çekilen kur’a isabet ederse 9 ay içinde öğrencilik yaptıkları yere en yakın ordu veya vilayet merkezine müracaatla imtihana girmek zorunda idiler. 9 aylık bu süre içerisinde imtihana girmeyenler doğrudan nizamiye askerliğine alınacaktı. Eğer haklarında öğrenci olup olmadıklarına dair tahkikatın gecikmesi sebebiyle 9 aylık süre geçirilirse öğrencinin bir kabahati bulunmadığından 9 ay içerisindeki imtihan için başvurma tarihi esas alınarak 9 ay geçse de imtihana tabi olabilecekti.

Nüfusa kayıtlı olduğu yer dışında tahsil gören talebeler kur’ası çıkıp imtihana girecek olanlar okudukları yerin redif taburu binbaşısından hangi medresede okudukları, medreseye giriş tarihleri, medresede yatılı olarak kalıp kalmadıkları, isimlerine hangi sene kur’a isabet ettiği, yaşlarının ve eşkâlleri ile ilgili bilgileri içeren bir şahadetname almak zorunda idiler. Dolayısıyla bir yerdeki medrese talebeleri ile ilgili bütün bilgiler o yerin redif taburu binbaşısının nezdindeki bir defterde kayıtlı olacaktı. Bu binbaşı üç ayda bir medreseleri yoklayacak gelen giden öğrencilerin durumlarını bu deftere işleyecekti. Yapılacak imtihanlarda o bölgenin

²⁸⁵ **Düştur**, 1. Tertip, c. 2, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1289, s. 215, 193.

²⁸⁶ Bkz. BOA, DH. MKT. 1652/ 108 (H. 29 Zilhicce 1306).

redif zabitleri ile uleması hazır bulunacaktı.

1886 kur'a kanununda talebelerin askerliklerini tecil ettirmek için girdikleri imtihanda liyakatli oldukları halde sorulan sorulara “bir arıza-i a'sabiye tesiriyle” hemen cevap veremeyenler için 20 gün sonra tekrar imtihana girme hakkı verilmişti.²⁸⁷

5) Askere Alındıktan Sonra Muafiyet

1262 Kur'a kanununda böyle bir muafiyet yazılı olmamasına rağmen muafiyet sebebi asker olmadan önce tespit edilemeyip asker olarak alınan kişilerin bilahare muafiyet sebeplerinden birinin ortaya çıkması askerlikten muaf olmalarını sağlamakta idi. Meselâ, ailelerine kendilerinden başka bakacak kimsesi olmayanların bu durumu askere alındıktan sonra tespit edilmiş olanlar memleketlerine geri gönderilmişti.²⁸⁸

1286 / 1870 kur'a kanununda hastalıkları dışarıdan bakıldığında tam olarak teşhis edilemeyen iç hastalıklara sahip olanlar ile bünyesi zayıf olanlar kur'a öncesi muafiyet verilerek ayrılmadan kur'aya dahil olacaklar ve eğer isimlerine kur'a isabet ederse diğer kur'ası çıkanlar gibi askere alındıktan sonra gittikleri askeri mevkide beyan edecekleri mazeretler doktorlar tarafından muayene edilip teşhis edilirse hastalıklarının derecesine göre hava değişikliği, redif sınıfına kaydettirilme veya askerlikten muaf olduklarına dair ihraç tezkeresi verilecekti. İhraç edilenlerin eve dönüş masrafları da devlet tarafından karşılanacaktı.²⁸⁹

1304 /1886 tarihli kanunda yukarıda anlatılan durumda olan kişiler askere alındıktan sonra muayene edilip eğer hasta olduğu doktorlarca tescil edilirse “efrad-ı mezûne” den sayılarak bir daha ki senenin kur'asına kadar askerliği tecil edilecekti. Ve bu kişilerin her sene hastalıklarının iyileşip iyileşmediği kontrol edilecek eğer iyileşmiş oldukları tespit edilirse bunlar askere alınacaktı. Eğer bu hastalıkları kur'aya katılma yaşlarının (26 yaş) sonunda da devam ederse bu kişiler redif sınıfına

²⁸⁷ **Düstur**, 1. Tertip, c. 5, s. 687; BOA, DH. MKT. 1479/ 59.

²⁸⁸ Bkz. BOA, A. M. 3/97 (20 R 1263).

²⁸⁹ Mustafa Gül, a.g.m., s. 44.

kaydedilecekti.²⁹⁰

6) Bedelli Muafiyet

a) Şahsi Bedel

aa) 1846 Kur'a Kanununda Şahsî Bedel

Ticaretle veya bir sanatla uğraşıp askerlik yaşı içerisinde kendisine kur'a isabet ederek 5 yıllık zorunlu askerliği süresince bu işlerinin aksayacağından endişe eden kişiler isterlerse kendilerinin yerine bir başkasını göndererek askerlikten muaf olabileceklerdi. Bedel-i şahsi denen bu uygulama için dokuz şart konulmuştu. Birincisi bedel olarak gönderilecek kişiyi ayarlamak için bu kişiye ne kadar para verilecekse bu parayı temin etmek için bağ, bahçe, tarla, hane veya çift için gerekli malzemeler gibi şeyler satılamayacaktı. Bedel verecek kişinin bunlar satılmaksızın bedel olacak kişi ile anlaştığı parayı vermeye gücünün yetmesi gerekti. İkincisi, bedel verilecek kişi 25 yaşını geçmiş 30 yaşını aşmamış olacaktı. Üçüncüsü, bu bedelin bulaşıcı ve kalıcı herhangi bir hastalığı olmayacak askerlik hizmetini yerine getirebilecek bünyeye ve sağlığa sahip olacaktı. Dördüncüsü, bu bedel olacak şahsın önceden muvazzaf askerliğini bitirip redif sınıfına kaydedilmemiş olması gerekti. Fakat ismine kur'a isabet etmeyip veya ailesinin geçimini sağlama sebebiyle kur'aya dahil edilmeyip askerlik yaşını aşması dolayısıyla redif sınıfına kaydedilenler bedel olarak kabul edilebilirdi. Beşincisi, her orduya verilecek bedel o ordunun bağlı bulunduğu bölgenin halkından olmak zorunda idi. Diğer ordu daireleri, Tersane-i amire ve Kale-i Hakaniye bağlı olan kaza ve sancakların halkından birisinin bedel olarak verilmemesi gerekti. Altıncısı, bu bedel olacak şahıs beyaz köle olabilir fakat Arap köle olamazdı. Yedincisi, daha önceden muvazzaf askerliğe alınarak çürüğe çıkarılmış veya disiplinsizlik sebebiyle askerlikten kovulmuş kişiler bedel olarak verilemeyecekti. Sekizincisi, doğduğu ve yaşadığı yer meçhul olan ve insanlar arasında adı kötüye çıkmış şahıslar bedel olarak kabul edilmeyecekti. Dokuzuncusu, bedel verecek olan şahıs muvazzaf askerliğe başladıktan sonra en fazla 3 ay içerisinde bedel olacak şahsı temin etmek zorunda idi. Üç ay içerisinde yerine birisini bulamaz ise 5 senelik zorunlu askerliğini bizzat kendisi tamamlayacaktı.

²⁹⁰ **Düştur**, 1. Tertib, c.5, s. 665-666.

Bedel verecek kişinin, genellikle acemi askerlerin ilk yıllarında henüz askerliğe alışamamalarından kaynaklanan firar olaylarına karşı bedel verilecek askerin kaçmayacağına dair kefil olması gerekti. Ancak yine de bu bedel verilen şahıs askerliğe başladıktan sonraki bir yıl içerisinde firar eder de yakalanamazsa bedel veren kişi 3 ay içerisinde ikinci bir şahsı bedel olarak verebilecekti. Eğer bu süre içerisinde veremezse kendisi askere alınacaktı. Verdiği ikinci bedel de eğer bir yılı doldurduktan sonra firar ederse bedel veren şahıs bir daha bedel vermekten kurtulmuş olacaktı.

Bedel veren şahıslar bu verdikleri bedeli sadece 5 senelik muvazzaf askerlik için vermekte idiler. Yoksa bu tamamen askerlikle bağlarını koparmak anlamına gelmiyordu. Bedeli verdikten hemen sonra kendileri 7 yıllık hizmet süresini tamamlamak üzere redif sınıfına kaydedileceklerdi.

Bedel olarak verilen köleler ve başıboş adamlar muvazzaf askerliği tamamladıktan sonra redif sınıfına kaydettirilmeden askerlikten tamamen muaf tutulacaklardı. Kendisine kur'a isabet etmemiş ve muvazzaf askerlik yaşı içerisinde askerliği tecil edilerek 26 yaşına gelip redif sınıfına kaydedildikten sonra birisinin yerine bedel olarak muvazzaf askerlik yapan kişilerin tekrar redif sınıfına alındığında muvazzaf asker olmadan önce redif sınıfında tamamladığı günler bir sonraki redif sınıfındaki günlerinden düşürülecekti.

1262 / 1846 kur'a kanununda bedellerle ilgili hükümler yürürlüğe girdikten sonra zamanla Dersaadet ve Hassa ordularına verilen bedellerin “bedelci” denilen bedel komisyoncuları aracılığı ile temin edildiği tespit edilmişti. Bu “münasebetsizlerin” bedel verecek ve alacak kişilerden yüklü paralar aldığı, kanunlara aykırı olarak sahte ilmühaberli kişileri bedel olarak kaydettirdikleri ortaya çıkmıştı. Ayrıca bedel verenlerin bedel olan kişilerle bedel karşılığı anlaştıkları paraların bedel olan kişiye verilip verilmediğini kontrol etmek için özel olarak araştırma yapan bir tahkik komisyonu tarafından da anlaşılan paraların yarısının bile bedellere ödenmediği belirlenmişti. Bu gibi sorunları sonlandırmak amacıyla bedel olacak kişiler oturdukları yerlerde bulunan imam ve muhtarlardan alacakları mühürlü ilmühaberlerle Dersaadet ve Hassa orduları meclislerine bedel olmak istediklerine dair bir dilekçe göndereceklerdi. Bu meclisler de bu kişileri meclisin ceride ve jurnallerine bedel olmak istiyor diye kaydedecekti. Bedel vermek isteyen kişiler de

bu isteklerini belirten dilekçeleri aynı orduların meclislerine gönderecekti. Bu kişilerin kayıtları da bu şekilde işlenecekti. Ordu meclisleri bu iki tarafı meclise çağırarak yüzleştirip bedel akçesi konusunda pazarlık yapmalarını sağlayacaktı. Anlaşılan para da orada bedel olacak kişiye verilecekti. Bu suretle komisyoncular aradan çıkarılmış olacak, paralar da peşinen ödenmiş olacaktı. Eğer muhtar ve imamlar sahte ilmühaberler düzenlerse muhakeme sonucu ceza kanuna uygun olarak cezalandırılacaklardı.²⁹¹

1286 / 1870 yılında yürürlüğe giren kur'a kanunundan önce aynı yıl içinde bedellerle ilgili 13 maddelik 1262 / 1846 kur'a kanuna ek Takvim-i Vekâyi'de yayınlanan bir kanun yürürlüğe girmişti. Kendisine kur'a isabet eden kişi yerine bedel olarak birisini göndermek istiyorsa bu kişiyi kur'a meclisine getirip kur'a tabibine muayene ettirecek aynı zamanda 1262 / 1846 kur'a kanunnamesindeki bedellik şartlarına uygun olup olmadığını da burada kontrol ettirecekti. Eğer bu bedel olacak kişi özel işleri sebebiyle bedel veren adamın kur'ası esnasında o meclise getirilemiyorsa kur'ası çıkan kişilere verilen 20 günlük izin süresince kur'a meclisi civar kazalardaki kur'a işlemini gerçekleştireceğinden bu süre içerisinde bu meclis nerede ise oraya götürülerek muayene edilebilecekti. Eğer bu meclisin işlemi bitene kadar bedeli yetiştiremezse ya bizzat ya da başkalarının aracılığı ile bu bedeli ordusunun merkezine götürmeye mecbur idi. Bedeli kabul edilirse kendisi 7 yıllık redif sınıfına kaydettirilecekti. Doktor tarafından uygunluğu onaylanan bedelin uygunluk belgesi kur'a meclisi tarafından hazırlanan iki tutanağa eklenerek birisi diğer askerlerle birlikte bedel olan kişiyi de birliğine teslim edecek olan zabite askerlerin görevlendirilecekleri tabur ve alaylara vermek üzere teslim edilecek, diğeri ise merkez orduya postalanacaktı. Bu bedeller istihdam edilecekleri yerde bir kez daha kontrol edilecek eğer gönderilen tutanakta yanlış bilgi yazıldığı tespit edilirse muayene eden doktor ceza kanuna göre cezalandırılacaktı. Alınacak nakdi bedeller seraskerliğe takdim edilecekti.

Kur'ası çıkan kişinin askere alındıktan üç ay sonraya kadar bedel bulma hakkı vardı. Bu ek kanunla bu madde feshedilmiş ve kur'ası çıkıp askere alınan kişi askerliğinin istediği yılında bedel verebilirdi. Yaptığı nizami askerlik günleri bedel verdikten sonra redife kaydettirileceğinden rediflik süresinden düşülecekti. Fakat

²⁹¹ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 567, 18 Cümadulahire 1275 (M. 23 Ocak 1859).

bedel olacak kişi her halükarda 5 yıllık nizami askerlik süresini tamamlamak zorunda idi.

1262 / 1846 kur'a kanununda bedellerle ilgili nizami askerliğini tamamlayıp redife nakledilen kişilerden bedel verilemezdi. Kolaylık getirmek adına bu ek kanunla 23 yaşına kadar nizami askerliğe girip burada 5 yılını tamamlayıp redife kaydolan kişiler bedel olarak verilebilecekti. Ayrıca belirli bir süre askerlikleri tecil edilmiş olan muhacirlerden 5 yıl ve üstü tecil hakkı kalmış olanları da bedel olarak verilebilecekti. Hatta rediflik süresini bitirmiş olanlar da bedel olarak verilebilecekti. Fakat 36 yaş sınır olarak belirlenmişti. Bu yaşın üstündekiler nizamiye askerliği için bedel olarak verilemeyecekti. Kur'aya katılma mükellefiyeti olmayan kişilerden de 20 yaşından 35 yaşına kadar olanları bedel olarak kabul edilecekti.²⁹²

Verilecek şahsi bedeller bedel verecek kişinin bağılı olduğu ordu dairesinin halkından olacaktı. Kayıtlı olmadığı diğer ordular, Tersâne-i Âmire ve Kal'a-i Hakaniye ait mahallerin ahalisinden şahsi bedel veremeyecekti.²⁹³

ab) 1870 Kur'a Kanununda Şahsî Bedel

Askerlikten muaf olmayıp kur'aya katılan ve ismine kur'a isabet ederek askere gideceklerle, şahsi veya nakdi bedel karşılığında nizamiye askerliğinden muaf olma hakkı tanınmıştı. Bedelli askerlik sadece nizamiye sınıfı için geçerli idi. Bedel veren kişi hemen redif sınıfına kaydedilecekti.²⁹⁴

Şahsi olarak verilecek bedeller daha önce gönüllü ya da bedel olarak asker olup sonradan çürüğe çıkarılan kişilerden olamazdı. Ordu daireleri içindeki askerlikten muaf olan Dersaadet, Üsküdar, Galata, Eyüp dışındaki yerlerden redife kaydedilmiş olan kişiler de istenen şartlara uygun olma koşuluyla bedel olarak verilebilecekti. Askerlikten muaf olan yerlerden bedel verilecek kişiler herhangi bir sınıra bağılı kalmaksızın Osmanlı kara veya deniz ordularındaki herhangi bir birimde istihdam edilebileceklerdi. Fakat askerlik yaşını aşmış, muaf olmayan yerlerden verilen bedeller sadece bağılı bulundukları ordu sınırları içinde askerlik yapabileceklerdi.

²⁹² Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1076, 2 Muharrem 1286 (M. 14 Nisan 1869).

²⁹³ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1078, 7 Muharrem 1286 (M. 19 Nisan 1869).

²⁹⁴ **Düstur-ı Askeri**, s. 50.

Başka orduya kabul edilemeyeceklerdi. Verilecek bedeller sadece Dar-ı Şurayı Askeri veya ordu merkezlerindeki askeri meclisler tarafından kontrol edilip kabul edilebilecekti.²⁹⁵

Bedel olarak verilen askerlerin bedel veren kişilerle anlaştıkları parayı alıp kaçmaması ya da 6 yıllık askerlik süresince askerden kaçmaması için devlet hem kendisine yapılacak hizmeti hem de bedel veren kişinin parasını garanti altına almak için bir kanun maddesi tesis etmişti. Bedel verecek kişi ile bedel olan kişi arasında bedellik karşılığı anlaştıkları para bedel verilen kişiye verilmeyecekti. Bedel olan kişinin istihdam edileceği alay ve taburlara nakdi kefalet olarak gönderilerek buralardaki sandıklarda saklanacaktı. Bedel olan kişiye de bu paranın bedel karşılığı olarak alınıp korunduğuna, paranın miktarına ve türüne ve her sene kendisine istediği takdirde paranın altıda birinin verileceğine dair tutanak yazılıp verilecekti. Ayrıca paranın tamamı 6 yıllık askerliği boyunca 6 taksitte ödeneceğinden 6 senet hazırlanarak kendisine verilecek ve yılsonunda senet karşılığı olarak parasının 1/6'sını alabilecekti. Eğer bu paralar zayi edilir veya sahibi istediğinde verilmeyip geciktirilir veya sahibinin askerliği müddeti içerisinde tamamı verilmez ise tabur zabitleri hakkında tazminat davası açılacak; yardımcı olan kişiler de kanuna uygun olarak cezalandırılacaktı.²⁹⁶

Bedel veren ve olan kişi akraba olur da ücretsiz bedellik için anlaşılırsa bedel veren kişi bedel olan kişinin firar etmeyeceğine, eğer ederse bizzat kendisinin veya bedel şartlarına uygun bir başka bedel ile bu görevi ifa edeceğine dair senet imzalayacaktı. Bu senet bedel olan kişinin askerliğinin sonuna kadar görev yaptığı tabur veya alayın sandığında muhafaza edilecekti.

Askerlikten muaf olan yerlerin sakinlerinden bedel olarak verilen kişilere 6 yıllık nizamiye sınıfındaki hizmetinden sonra redif sınıfına kaydettirilmeden askerlikten tamamen muaf olduğuna dair tezkere verilecekti. Müstesna yerler dışındaki bölgelerden bedel verilen kişiler ise nizamiye sınıfındaki hizmetleri akabinde redif sınıfına kaydettirilecekti. Eğer bu kişiler bedel olmadan önce redif sınıfında görev yapmış iseler burada geçirdikleri günler ikinci kere yazıldıkları

²⁹⁵ Mustafa Gül, a.g.m., s. 60.

²⁹⁶ **Düster-ı Askeri**, s. 51-51.

rediflik sınıfında geçirecekleri günlerden düşülecekti.

Nizamiye askerliği yapmakta olan neferler askerlik süreleri içerisinde herhangi bir yılda kanuna uygun olarak isterlerse bedel verebilme hakkına sahiptiler. Fakat verilecek bedeller, bedel veren kişi kaç yıl askerlik yapmış olursa olsun 6 yıllık nizami askerlik yapmak üzere verilecekti. Bedel veren kişinin yaptığı nizami askerlik süresi rediflik süresinden düşülecekti.²⁹⁷

25 Rebiü'l-ahir 1291 / 11 Haziran 1874 tarihinde 1286 / 1870 kur'a kanuna ek olarak çıkarılan bir hüküm ile nüfusa kayıtlı oldukları yerler dışında bulunup da memleketlerinde gıyaplarında çekilen kur'ada isimlerine kur'a isabet edenler ile bizzat kur'aya katılıp isimlerine kur'a isabet edip de yirmi günlük izin süresinde yerel idareden veya redif zabıtlarından izin alarak önemli işler için memleketleri haricine çıkanlar dokuz aylık bir süre içerisinde bulundukları yerlerdeki işlerini bitirip bağlı bulundukları ordulara gelip silah altına girerlerse istedikleri takdirde şahsi veya nakdi bedel vererek nizamiye askerliğinden muaf tutularak redif sınıfına kaydettirilebileceklerdi. Bu dokuz aylık süreyi aşıp da yakalanarak ya da kendi rızaları ile teslim olanlar ise hiçbir özür ve bedel kabul edilmeksizin doğrudan ve bizzat nizami askerliklerini bitirmek üzere silah altına alınacaklardı.²⁹⁸

Şahsi bedel uygulaması nizamiye sınıfında 1304 kur'a kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştı.²⁹⁹ Redif sınıfındakiler için verebilecekleri şahsi bedel de 17 Rebiülevvel 1329 / 18 Mart 1911 tarihli 10 Muharrem 1305 / 28 Eylül 1887 Redif Kanunnamesine ek bir kanunla ilga edilmişti. Fakat 30 lira nakit bedel karşılığında her defa verilecek hizmetlerden muaf olabileceklerdi. Nakit bedeli ödedikten sonra eğer redif taburu dairesinden çıkmaksızın veya hükümetçe gösterilecek görevlerden herhangi biri için görevlendirilmeden terhis olurlarsa verdikleri bedelin yarısını geri alacaklardı.³⁰⁰

²⁹⁷ Mustafa Gül, a.g.m., s. 61.

²⁹⁸ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1676, 21 Cumadelahire 1291 (M. 5 Ağustos 1874).

²⁹⁹ Sıddık Sami Onar, "Bedel-i Nakdi", **İslâm Ansiklopedisi**, c. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, s. 440.

³⁰⁰ **Düstur**, 2. Tertip, c. 3, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1330, s. 249.

b) Nakdî Bedel

26 Şaban 1271 / 14 Mayıs 1855 tarihli Takvim-i Vekâî’de yayınlanan bir kanunla bütün bir Osmanlı halkının Müslim ve gayrimüslim olmak üzere “herkesin yapmakla yükümlü olduğu en ağır mükellefiyet olan askerliği eşit derecede omuzlamaları için” yeni bir uygulamaya vaz edilmişti. Şimdiye kadar sadece Müslümanlar askere alınmakta idi. Gayrimüslimler de bu işe ortak edilmek isteniyordu. Fakat çok uzun yıllardan beri silah ve savaş konusunda Müslümanlara nazaran tecrübesizlikleri ve nüfuslarının Müslüman nüfusa oranla azlığı bahane edilerek ordunun küçük bir bölümü için onlardan asker alınacağı duyurulmuştu. Veya devletin onlardan istediği kadar asker vermekle yükümlü olacaklardı. Ordunun büyük bölümünde ise asker olarak Müslümanlar istihdam edilecekti. Gayrimüslimlerden devlet tarafından uzun yıllardan beri alınan cizyeye ek olarak askerlik hizmetlerinin bedeli olarak “İane-i Askeri” adında bir vergi alınacaktı.³⁰¹ Bu vergi, askeri kuvvetler için gerekli masraflar nüfusa göre taksim edilip gayrimüslimlere düşen kısım hesaplanarak belirlenecekti. Gayrimüslimlerden fiili olarak askere alınanların vergisi bu genel vergiden düşülerek kalanı askerlikle yükümlü olması gereken erkek gayrimüslimlerden alınacaktı. Böylece şimdiye kadar asker olarak alınan Müslümanların “yükü hafıflemiş”, bu zamana kadar “askerlik şerefinden mahrum olan” gayrimüslimler de bu suretle “müşerref” olmuş olacaktı. Dolayısıyla askeri yükümlülük babında bütün Osmanlı tebaası arasında “adalet” sağlanacaktı.³⁰²

Gayrimüslimlerden alınan bir vergi olan ve Islahat Fermanı ile kaldırılan cizye, bedel-i askeri adı altında varlığını sürdürmüştü.³⁰³ Müslümanlardan asker olarak alınanlar genel Müslüman nüfusun yüz seksende biri oranına tekabül ettiğinden 16 Cemaziyü’l-ahir 1293 / 9 Temmuz 1876 tarihli bir kanunla gayrimüslimlerden 180 erkek, bir kişinin askerlik bedeli olan 5000 kuruşu ödemekle mükellef idi.³⁰⁴ Bu 180 kişilik nüfus 15 yaş altı ve 75 yaş üstü kişiler ile papazlar, ruhbanlar, fakirler ve iş göremez olanlar düşüldükten sonra oluşturulacak bir nüfus kümesi idi. Bu 5000

³⁰¹ Sıddık Sami Onar, “Bedel-i Askeri”, **İslâm Ansiklopedisi**, c. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, s. 439.

³⁰² Takvimi-i Vekâî, Sayı: 523, 26 Şaban 1271 (M. 14 Mayıs 1855).

³⁰³ Halil İnalcık, “Cizye”, **DiA**, c. 8, s. 48.

³⁰⁴ **Düstur**, 1. Tertip, c. 4, Matbaa-i Amire İstanbul, 1295, s. 407 – 408; Ufuk Gülsoy, **a.g.e.**, s. 73.

kuruş 180 kişinin mali durumuna göre taksim edilecekti. Devlet bu parayı onların cemaatlerinin reislerinden tahsil edecekti. Yani parayı cemaat kendi içerisinde denkleştirecekti.³⁰⁵ Rahiplerin hissesine düşen pay cemaatin diğer bireylerine paylaştırılarak tahsil edilecekti.³⁰⁶ Gayrimüslimlerden hapse mahkum olmuş suçlulardan bedel-i askeri alınmayacaktı.³⁰⁷

20 Recep 1327 / 7 Ağustos 1909 tarihli bir kanunla gayrimüslimlerden askerlik bedeli olarak alınan vergi kaldırılmış ve onların askerlik yaşına girmiş olanlarından kur'a ile asker alımına başlanılacağı duyurulmuştu. Ayrıca Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse ve bunun gibi müstesna mahallerde olup da askeri bedel vergisinden muaf olan yerlerde nüfus sayımı yapılmış olan yerlerden de askerlik yaşına girmiş olan gayrimüslimlerden kur'a ile asker alımı gerçekleştirileceği karara bağlanmıştı. Kur'a meclisine gayrimüslimlerin ruhani reisleri âzâ olarak katılacaktı. Gayrimüslimlerin patrikleri, katogikosları, hahambaşlıları, metropolitleri, piskoposları, arhimandritleri, vartabetleri, manastırların gominos ve başrahipleri, mezhep işlerinde görevli papaz ve diyakozları, manastırlarda ikamet eden keşiş ve rahipleri tecilli sayılarak askerlikten muaf tutulacaklardı. Ayrıca muafiyetleri imtihana bağlı olan ruhban ve haham mekteplerinde okuyan talebeler, manastırlarda mezhepleri ile ilgili eğitim alan öğrenciler, eğitim bakanlığından onaylı yüksek okullarda okuyan gayrimüslim öğrenciler, yalnız bir öğretmenle idare edilen köylerdeki ilkokullarda ve kasabalardaki ilkokullarda birinci, ikinci ve üçüncü derecedeki öğretmenler de tecilli statüsünde askerlikten muaf tutulmuşlardı.³⁰⁸

1286 / 1870 kur'a kanunu öncesi nakdi bedellerle ilgili bir nizamname çıkarılmıştı. Buna göre artık Müslümanlar da nakdi bedel vererek nizamiye askerliğinden muaf olabilecekti. Bu verilecek nakdi bedeller doğrudan seraskerliğe gönderilecekti. Bedel olarak ellişer adet mecidiye altını vereceklerdi. Bu miktar Dar-ı Şura'ca gerektiği takdirde arttırılıp azaltılabilecekti.³⁰⁹ 1286 / 1870 kur'a kanununda nakdi bedel, saf sikkelerden olmak şartıyla 15.000 kuruş (150 Lira) olarak belirlenmişti. 15 Cemaziyü'l-ahir 1289 / 20 Ağustos 1872 tarihli bir ek kanun ile bu

³⁰⁵ **Düstur**, 1. Tertip, c. 4, s. 805.

³⁰⁶ BOA, BEO, 3232/ 242333 (H. 16 Z 1325).

³⁰⁷ BOA, TFR. I. ŞKT. 139/ 13898 (24.12. 1325).

³⁰⁸ **Düstur**, 2. Tertip, c. 1, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 420-421.

³⁰⁹ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1078, (7 Muharrem 1286 / 18 Nisan 1869).

para 100 Osmanlı lirasına indirilmişti.³¹⁰ 1304 / 1886 kanunu ile nakdi bedel 50 adet Osmanlı altını olarak belirlenmişti. Kur’ada tertib-i evvel numarası çekenler eğer bedel verecekler ise kur’adan sonra askeralma şubesine haber vereceklerdi. Nakdi bedel verecek olanlar bulundukları bölgeye en yakın askeri kıtada 5 ay askerlik yaptıktan sonra nakdi bedel verebileceklerdi.³¹¹ Firari olarak addedilen kişilerden nakdi bedel alınmayacaktı.

Ramazan 1305 / Mayıs - Haziran 1888 tarihli tertib-i sâni askerleri için özel olarak hazırlanan bir nizamnamede tertib-i sâni askerlerinin de nakdi bedel vererek askerlikten muaf olabileceği karara bağlanmıştı. Bu kişiler bedel verdikten sonra 5 ay nizamiye taburlarında görev yapacaklar ve ardından salıverileceklerdi.³¹²

Bedel vermek isteyenler bu bedeli verebilmek için bağ, bahçe, hane gibi mallarını satamayacaklarından İstanbul’da yaşayanlar Esnaf kethüdalığından taşrada yaşayanlar ise mahalli hükümetten varlıklı olduklarını gösterir bir belge olan “Ehl-i Servet Mazbatası” alıp bedel vereceği zaman bu belgeyi ibraz etmek zorunda idi.³¹³

c) Hayvan Bedeli

2 Recep 1287 / 28 Eylül 1875 tarihinde redif askerlerinden taburları silah altına alındığı zaman bu durumdan kurtulmak için isteyenlere bedel olarak hayvan (at) beslemeleri karşılığında muafiyet verilecekti. Redif askerleri rediflik süresi içinde genç ve dinç olmak üzere iki atı devlet ne zaman isterse alabileceği şekilde kendi işlerinde de kullanabilecekleri şartıyla besleyebileceklerdi. Şayet rediflik süresi içerisinde devlet lüzum görmediği için atları almazsa bu askerler müstahfız sınıfına kaydedildiklerinde ellerindeki atları tabur merkezine teslim edeceklerdi. Bu şekilde redif sınıfında iken silah altına alınmamak için bedel olarak hayvan beslemek isteyenler redif sınıfına kaydedildiklerinde tabur merkezine gidip kendilerinin at

³¹⁰ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1529, (19 Şaban 1289 / 22 Ekim 1872); Sarkis Karakoç, **Külliyyat-ı Kavanin**, c.1, s. 524.

³¹¹ Bedel vermek isteyenlerin yapacağı 5 aylık askerlik sonradan 3 aya indirilmişti. Sadece eğitilmiş asker oranını artırma amacına yönelik askeri kıtalarda yapılacak olan bu 3 aylık hizmetin ordunun aslı ve esasını teşkil eden nizamiye sınıfındaki piyade taburlarında yapılacağı ifade edilmişti. Bunun için bkz. BOA, DH. MKT. 2369/ 58 (8 Ramazan 1318 / 30 Aralık 1900).

³¹² BOA, Y.PRK. ASK. 48/ 27. (Ramazan 1305 / Mayıs – Haziran 1888); 5 ayın sonradan 3 aya indirildiği hakkında bkz. DH. MKT. 2369/58. (H. 8 Ramazan 1318 / 30 Aralık 1900).

³¹³ BOA, DH. MKT. 1512/ 44.

beslemek istediklerini deftere kaydettireceklerdi. İlk başta istemeyip de sonradan hayvan vermek isteyenlerinki de kabul edilecekti. En önemli şart tabur silah altına alınmadan hayvan bedeli vermek istediğini bildirmesi idi. Tabur silah altına alındıktan sonra bedel vermek isteyenlerin talepleri kabul edilmeyecekti. Fakat bu kişiler de bedel-i şahsi ile silah altına alınmaktan kurtulabilecekti. Bu bedel-i şahsi nizami askerliğini yapmış olmalı idi.³¹⁴

1293 / 1876 tarihli Takvim-i Vekâyi'de yayınlanan bir kanunla redif askerlerinden taburları silah altına alınanlar bu yükümlülüklerine bedel olarak ordu için hayvan (at) vererek silah altına alınmaktan kurtulabileceklerdi. Verecekleri hayvanlar 4 veya 5 yaşında olmalıydı. Bu yaşın altında veya üstünde olamazdı. Boyu 1.40 metreden aşağı olmayacaktı. Göğüsleri kayık, deve omuzlu, oturulan yeri dar veya geniş ve sinirli olmayacaktı. Bu hayvanların zincirli bir yuları ve ayaklarındaki nallar mükemmel olacaktı.

Bedel olarak verilen hayvan ölür veya sakatlanırsa bedel veren kişi iki ay içerisinde istenen kriterlerde başka bir hayvan bulmak zorunda idi. Bu iki ay dolmadan bağlı olduğu redif taburu silah altına alınırsa telef veya sakat olan hayvanın yerine yenisini getireceğine güvence verebilirse silah altına alınmaktan kurtulacaktı. Fakat bu süre içerisinde bu hayvanı tedarik edemezse şahsi bedel bile getirse kabul edilmeyecek ve kendisi silah altına alınacaktı.

Bedel olarak hayvan verme kişilerin fiili askerliklerinin mukabili olduğundan silah altına alınmaktan kurtulmak için bedel vermek isteyen redif askerleri verecekleri hayvanları değiş tokuş yaptıramayacaklardı. Hayvan defterlerinde kayıtlı olmayan bir hayvanın alıp verilmesi, muayene esnasında başkasının hayvanı imiş gibi gösterilmesi ve müstahfızlığa kaydolan bir kişinin hayvanını başkalarının hayvanıyla değiştirmesi yasaktı. Bu sahtekarlıkları yapanlar ceza olarak redif depolarının muhafazasında altı ay zorla çalıştırılacaktı. Değiş tokuş yapılan hayvanlar tespit edildiğinde sahiplerine geri iade edilecek asılları bedel olarak alınabilecekti. Bu sahte hayvan tedariki redif taburlarının silah altına alınması esnasında tespit edilirse buna cesaret edenler silah altına alınacak redif depolarında ceza olarak çalıştırılmaları da taburların geri dönüşünde uygulanacaktı.

³¹⁴ **Düştur-ı Askeri**, s. 309.

Bedel olarak verilen hayvan çürük ve sakat çıkarsa yenisi ile değiştirileceğinden çürüğe ayrılan hayvanın sağrısı “s” (sad harfi) ile damgalanacaktı. Bu damgayı taşımayan hayvanlar sağlam hayvanlar olduğundan ordunun işine yarayacağı için satılamayacaktı. Eğer satılırsa hemen yenisi tedarik edilmekle birlikte üstüne bir de askeri ceza kanuna göre cezalandırılacaklardı. Satın alanlar da kanuna göre cezalandırılacaklardı.

Bu hayvanların bedellik şartlarına uygunluğu tabur merkezinde tabur zabitlerince tespit edilecekti. Bu zabitler hayvan muayenesinden anlamıyorsa başka bir bilirkişiye gösterilip uygun ise bu zabitlere tarafından hayvanın sağrısına damga vurulacaktı. Vurulacak damgalar daha önceden İstanbul tarafından bu taburlara gönderilmiş olacaktı. Bedel veren adamın tabur ve bölük numarasının yazılı olduğu damga hayvanın sağ sağrısına, kur’a numarasının yazılı olduğu damga da sol tarafına vurulacaktı. Bedel veren kişinin künyesi ile bedel verdiği hayvanın özelliklerinin ve şeklinin kayıtlı olduğu defterlere uygun olarak bu bilgilerin yazılı olduğu üç tutanak hazırlanarak biri bölük merkezine, diğeri alay merkezine bir diğeri de bedel veren adama teslim edilecekti. Bu defterlerin bir kopyası da dört ayda bir ordu merkezine takdim edilen vukuat defterleriyle buralara gönderilecekti.

Gerekli olduğunda bu hayvanların sahiplerinden alınıp biraz kullanıldıktan sonra tekrar iade edilmesi esnasında bu hayvanın gerçek sahibine teslim edilmesi mümkün olmadığında karışıklık çıkmaması için bu hayvanların damgaları yeniden vurulacak, defterlerdeki kayıtları da yeniden düzenlenecekti.³¹⁵

d) İstisna Bedeli

Seraskerlik Avrupa’daki özellikle Avusturya ve Macaristan’daki orduları gözlemleyerek yeni bir askerlik bedel vergisi koymayı planlamıştı. Buna göre hastalık, sakatlık, ailesine kendisinden başka bakacak kimsesi olmama ve diğer başka sebeplerle ya da kısmen askerlik yaparak nizamiye askerliğinden muaf olan kişilerden askerlik yaşı içerisinde olduğu sürece “bedel-i istisna” adı altında servetleri oranına göre bir vergi alınması uygun görülmekte idi. Aynı zamanda bu verginin Kanun-i Esasi’de yer alan askerlik hizmetinin bütün tebaaya eşit oranda

³¹⁵ Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1797, 17 Safer 1293 (M. 14 Mart 1876).

dağıtılmasını sağlayacağı düşünülmekte idi. Bu vergi asgari Avusturya'da 10, Macaristan'da 30 kuruş, azami ise 1000 kuruşa kadar çıkmakta idi. Toplamda senelik bu vergi 360.000 lirayı aşan meblağlara ulaşıyordu. Ayrıca bu vergi ile toplanan paranın bir kısmı savaşta yaralananlara ve savaşta ölenlerin çocuklarına harcanıyor; diğer bir kısmı ise seferberlik zamanı silah altına alınan ihtiyat, redif ve müstahfiz sınıfındaki askerlerin muhtaç aileleri için harcanıyordu.³¹⁶ Bu sebeplerden 9 Safer 1327 / 2 Mart 1909'da Meclis-i Mebusanca uygun görülerek yürürlüğe girmesine karar verilmişti.³¹⁷ Nitekim 25 Zilhicce 1330 / 5 Aralık 1912 tarihli bir ek kanunla savaş zamanı silah altına alınan, ailelerine kendilerinden başka bakacak kimsesi olmayan redif ve müstahfiz sınıfına mensup askerlerin ailelerine olağanüstü hal ödeneği olarak aylık 30 kuruş bağlanması kararlaştırılmıştı. Bu askerlerin terhis oldukları ayı takip eden ayın başından itibaren bu maaş kesilecekti.³¹⁸

³¹⁶ BOA, BEO, 3505/ 262835. (H. 14 Safer 1327 / M. 7 Mart 1909).

³¹⁷ BOA, MV. 125/22.

³¹⁸ **Düstur**, 2. Tertip, c. 5, s. 34.

SONUÇ

III. Selim ile başlayan Avrupa kurumlarını model alarak devleti ihya etme anlayışı askeri başarısızlıklar sonucu ağır toprak kayıpları nedeniyle öncelikle askeri kurumlarda uygulanmaya çalışılmıştı. Yakın takibe alınan Avrupa'daki askeri gelişmeler 1914 yılına kadar inceleyeceğimiz asker alma sistemlerinin miladı durumundadır. Özellikle Fransız Devrimi ile ortaya çıkan zorunlu askerlik uygulaması ve Prusya'da geliştirilen yedek ordu fikri sonraki yıllarda Osmanlı için ilham kaynağı ve model uygulamalar olmuştur. Ordunun asker alım sistemlerinin gelişimi büyük ölçüde Avrupa'nın etkisi ile gelişmekte idi. Osmanlı, Avrupa devletlerini gelişmiş ve büyük olarak kabul ettiğinden onların gerisinde kalmamak için asrın gerektirdiği bütün yenilikleri onlardan alarak kendinde uygulamaya çalışmakla onlara yetişmeye çalışıyordu. Bununla birlikte gözlemlenen bu asker alma sistemleri Avrupa'dan birebir kopya edilerek alınmayıp Osmanlı konjonktürüne göre şekil almakta idi.

Kavalalı Mehmed Ali Paşa döneminde Osmanlı'nın bir eyaleti olan Mısır'da Avrupa'dan esinlenerek uygulanan zorunlu askerlik tatbiki özellikle II. Mahmud döneminde başarılarından dolayı İstanbul için içeriden dolayı bir örnek olmuştur. Vehhabi ve Mora isyanını bastırmasıyla Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın elde ettiği prestij Yeniçeri Ocağı'nı Avrupa tarzı bir askeri talimle yetiştirmek isteyen II. Mahmud'a Ocak'tan yöneltilen "gâvur tâlimi" eleştirisine "Mısır tâlimi" diyerek Avrupa tarzı bir askeri eğitimi meşrulaştırma imkanı vermişti.

Ordunun ruhu olarak nitelenebilecek olan İslâm'ın ise asker alımlarında çok büyük bir motivasyon kaynağı olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Osmanlı yöneticilerinin Müslümanları daha kolay yönettikleri gerçeğine bakılırsa İslâmın, yöneticiler açısından da Müslüman halkı savaş için seferber etmek için savaşı ve savaşmayı meşrulaştırıcı bir katkısının olduğu da söylenebilir. Özellikle İslam akidelerinden olan ahirete ve meleklerle imanın, kişisel motivasyon olarak Müslümanları savaşmalarındaki en büyük engel olabilecek olan ölüm korkusunu teskin edici bir yönünün olduğu söylenebilir. Müslim ve gayrimüslim bütün Osmanlı halkının eşit olduğuna dair kanunlar çıkarılıp sözler verilmesine rağmen 1914 yılına kadar orduya ağırlıklı olarak Müslümanların alınması İslâm'ın askeri yükümlülerde payının büyük olduğunu göstermektedir.

1826 sonrası Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusu ocak yıkılmadan önce ocağın alternatifi yapılmak istenen Nizam-ı Cedid ordusundan kalan asker ve zabitlerle ikame edilmeye çalışılırken acil asker ihtiyacını karşılamak için Müslüman halka askeri yükümlülük getirilmişti. Merkezden valilere sipariş edilerek toplanan askerler 12 yıl askerlikle mükellef tutulmuştu. İmparatorluğun çok geniş topraklarını sınırlı bir bölgeden toplanan Müslüman askerlerle korumak imkânsızdı. Ayrıca asker olan Müslümanlar tarım ve ticaretle de uğraşamadıklarından Müslüman nüfus askerde azalırken tarım ve ticaret sekteye uğruyordu. Prusya'dan esinlenerek teşkil edilen redif ordusu ile Mansûre ordusunun askerleri dışında seferberlik anında eğitimli asker ihtiyacını kapatmak hem de ticareti ve tarımı desteklemek için artık Müslümanlar yılda bir ay askeri talime tabi tutulmakla mükellef idiler. Bu bir ayın dışında ise tarım ve ticaretleri ile uğraşabileceklerdi.

Tanzimat ile gelen bürokratik devlet anlayışı Müslümanların askerlik hizmetini daha adil bir şekilde yerine getirmeleri için bir takım yeni asker alma kanunları icra etmişti. 1846 asker alma kanuna göre kur'a ile 20- 25 yaş arasındaki Müslüman gençler seçilecek, kur'a çıkanlar 5 yıl muvazzaflık hizmetini tamamladıktan sonra 7 yıllık rediflik hizmetine geçecekti. Toplamda 12 yıl askerlik yapacaklardı. 1870'de hazırlanan kanuna göre daha fazla asker temini için nizamiye ve redif kuvvetlerine bir de müstahfız kuvvetler eklenmişti. Nizamiye hizmeti nizamiye ve ihtiyat, redif kuvvetleri ise mukaddem ve tali olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Nizamiye sınıfı, 4 yıl nizami 2 yıl da ihtiyat olmak üzere 6 yıllık bir hizmet yükümlülüğü getirirken rediflik 6 yıl olarak belirlenmişti. Redifliği bitirenler sadece seferberlik anında bulundukları bölgeyi savunmakla yükümlü olacak olan 8 yıllık müstahfız sınıfına kaydedileceklerdi. 1886'da ise rediflik 8 yıla çıkarılırken müstahfızlık 6 yıla indirilmişti. Nizamiye ise 6 yıl olarak kalmıştı. Fakat asker alımı için yapılan kur'a çekimine katılan herkes kur'a çıksa da çıkmasa da askerlik yapacaktı. Kur'ada ismi çıkanlar tertib-i evveller normal prosedüre tabi olarak asker olurlarken ismine kur'a isabet etmeyenler de devletin belirleyeceği bir süre tertib-i sani olarak askerlik yapmakla yükümlü olacaktı.

İstanbul'un payitaht olması sebebiyle halkı askerlikten muaf tutulurken artan asker ihtiyacı Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse'nin müslüman halkına da imtiyazlarını fazla kaybetmeden sadece seferberlik anında şehir dışına çıkmadan İstanbul'u

koruyacak şekilde askeri yükümlölük getirmişti. Hicaz, Trablusgarp, Yemen ve Fizan gibi yerlerde askerlik yapacak kişiler bu coğrafyaların iklim şartlarının özellikle de aşırı sıcakın, hava muhalefetinin, çok uzak yerler olmalarının ayrıca bu bölgelerdeki iç isyanlar sebebiyle kontrol altına alınmakta zorlanılmasının etkisiyle burada yaşayan Müslümanlara asker alma kanunlarındaki askerlik sürelerinin yerine daha az sürelerle askerlik yapacakları özel askeri yükümlölük kanunları çıkarılmıştı. İdari merkezlere uzak yerlerde yaşadıkları için kontrolleri zor olan, uzun yıllar başı bozuk olarak nitelenip düzenli orduya dahil edilemeyen çoğu zaman dış güçlere karşı seferberlik olduğunda ücretli olarak askere alınan aşiretler 1890 yılında çıkarılan özel bir kanunla özellikle Doğu Anadolu’da devlet otoritesini sağlamak, devletin etkin olacağı sosyo-politik bir denge kurmak, Ermenilerin bölgedeki faaliyetlerini engellemek ve muhtemel bir Rus saldırısına karşı bölgeyi savunmak için askerlik yapmakla yükümlü tutulmuşlardı.

Asker alma kanunlarının amacı savaşıma potansiyeli olan bütün halkı malı ve canı ile olabildiğince dışarıda bırakmadan kontrollü bir şekilde ordu kuvvetlerine dahil ettirmektir. Bu sebeple ordunun nizami, redif ve mustahfiz sınıflarında görevli olmayan savaşabilecek insanlar için de, kurulduğuna dair bir bilgiye ulaşamadığım Asakir-i Mülkiye Ordusu için kanun hazırlanmıştı. Ayrıca askeri yükümlölük sadece bedenlerin istihdam ettirilmesi şeklinde olmayıp halkın sahip olduğu nakliye araçlarının da özellikle seferberlik halinde ordu hizmetine tahsis edilmesi şeklinde vaki idi.

Devlet bir taraftan askeri yükümlölükler verirken bir taraftan da çeşitli sebeplerle asker olarak kullan(a)mayacağı kişilere askerlikten muaf olma hakkı veriyordu. Özellikle “muinsizlik” olarak adlandırılan aileyi korumaya yönelik olan bu mazeret, kişi askere alındığı takdirde arkada bıraktığı ailesine kendisinden başka bakacak kimse olmaması durumunu ifade etmekte idi. Genelde bu, çok yaygın olarak askerlikten muafiyet sebebi olarak ele alınan bir durum idi. Devletin yönetim merkezine doğru yaklaştıkça askerlikten muafiyet artmakta idi. İslâm dinine olan saygı ve hürmetin bir uzantısı olarak İslâm büyüklerinin soyundan gelenlere eskiden sahip oldukları imtiyazlara binaen askerlikten muaf olma hakkı tanınmıştı. Kutsal mekanların hizmetleriyle meşgul olanlar da bu minvalde değerlendirilerek askerlikten muaf edilmişlerdi. Birbirlerini var eden öğrenci ve öğretmenler eğitimin

aksamaması için kimi zaman tam kimi zaman tecilli olarak askerlikten muaf edilmişlerdi.

Ekonomi de askerlik muafiyeti verilmesinde çok önemli bir etkiye sahipti. 1846 Kur'a Kanunu ile devlet Müslüman zenginlerin şahsî bedel vererek askerlik yapmasıyla ekonomiyi ayakta tutmayı planlamıştı. 1855 yılında ise gayrimüslimleri de askeri mükellefiyete ortak etmek istemiş ancak uzun yıllardan beri silah ve savaşma konusundaki tecrübesizliklerini ve nüfuslarının müslümanlara nazaran azlığını bahane ederek ordunun küçük bir bölümü için onlardan asker alınacağını söylemişti. Gayrimüslimler özellikle donanma, süvari, baltacı ve jandarma birliklerinde görevlendirilmişlerdi. Askerlik yapmayan diğerlerinden ise "iane-i askerî" adlı askeri yükümlülüklerine karşılık askeri kuvvetlerin masrafları için harcanmak üzere nakdi bir bedel almaya başlamıştı. Islahat fermanı ile kaldırılan cizye "bedel-i askerî" adı altında 1909 yılına kadar devam etmiş II. Meşrutiyetle birlikte gayrimüslimlerin de kur'a ile askere alınacağı kararıyla nakdî bedel kaldırılmıştı. Ancak gayrimüslim din adamları, din eğitimi alan öğrenciler ve bazı muallimlerin askeri muafiyetleri devam etmişti. 1870 yılından sonra Müslümanlar da nakdî bedel verip 3-5 aylık bir askeri eğitimden sonra askerlikten muaf olmuşlardı.

1875 yılından sonra redif ordusundaki askerler taburları silah altına alındığında bedel olarak at besleme veya at verme karşılığında silah altına alınmaktan muaf olabileceklerdi. Ayrıca 1909 yılından itibaren hastalık, sakatlık, muinsizlik ve başka sebeplerle nizami askerlik yapamayan kişilerden bu askeri muafiyetlerine karşılık "bedel-i istisna" adı altında servetleri oranına göre bir vergi alınmıştı. Bu gelir savaş zamanı silah altına alınan, ailelerine kendilerinden başka bakacak kimsesi olmayan redif ve müstahfız sınıfına mensup askerlerin ailelerine olağanüstü hal ödeneği olarak bu askerler terhis olana kadar aylık maaş şeklinde verilmişti.

KAYNAKÇA

A) BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ İSTANBUL (BOA)

Bab-ı Ali Evrak Odası Evrakı (BEO)

640/ 47959, 762/ 57115, 3585/268811, 3232/ 242333, 3505/ 262835.

Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Kalemi (A. DVN.)

18/42.

Bab-ı Asafi Mektubi Kalemi (A. MKT.)

74/40, 51/62, 71/1, 65/35, 70/8, 65/35, 65/35, 40/ 93.

Cevdet Askeriye (C. AS.)

581/24479, 871/37355, 1062/46712.

Cevdet Dahiliye (C. DH.)

106/5287, 349/17412, 267/13305, 245/12226, 266/13283, 233/11642, 227/11348, 180/8980, 204/10196, 113/5640, 269/13412.

Cevdet Sıhhiye (C. SH.)

6/277.

Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı (DH. MUI.)

21-2/ 48.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT.)

27/ 27, 1671/ 51, 1596/ 82, 2061/54, 2552/ 49, 1357/ 34, 1422/ 103, 1181/ 72, 2614/22, 620/ 72, 395/ 18, 841/ 81, 1772/ 93, 1560/ 103, 1495/21, 1573/ 60, 1532/ 78, 1553/ 82, 2023/ 32, 2773/75, 2614/22, 1652/ 108, 1479/ 59, 2369/58, 1512/ 44.

Hatt-ı Hümayun (HAT.)

1648/ 2.

Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (HR. MKT.)

268/ 21, 268/ 32.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (HR. TO.)

546/ 4, 463/ 25.

İrade Dahiliye (İ.DH.)

1297/ 101718, 631/ 43884.

İrade Hususi (İ. HUS.)

151/ 1325 M – 108.

İrade Mesail-i Mühimme (İ. MSM.)

11/226.

Kanunname-i Askeri

Nr. 7.

Maarif Nezareti Mektubî Kalemi (MF. MKT.)

163/ 36.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.)

39/10, 13/ 40, 16/ 20, 137/ 102, 114/ 34, 125/22.

Rumeli Müfettişliği Müteferrika Evrakı (TFR. I. M.)

17/ 1649.

Rumeli Müfettişliği Arzuhaller (TFR. I. ŞKT.)

41/ 4076, 139/ 13898.

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT. MHM.)

81/ 93.

Sadaret Mektubi Nezaret ve Deva'ir Evrakı (A.MKT. NZD.)

237/ 53.

Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD.)

656/22, 2288/ 17, 494/ 22.

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV.)

41/10, 54/82, 84/ 37.

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y. PRK. ASK.)

192/67, 48/ 27, 83/ 67.

B) KANUNLAR

Düstur, 1. Tertip, c. 1, Matbaa-i Amire, 1289.

Düstur, 1. Tertip, c. 2, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1289.

Düstur, 1. Tertip, c. 4, Matbaa-i Amire İstanbul, 1295.

Düstur, 1. Tertip, c. 5, Ankara Başvekalet Matbaası, 1937.

Düstur, 2. Tertip, c. 1, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329.

Düstur, 2. Tertip, c. 2, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1330.

Düstur, 2. Tertip, c. 3, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1330.

Düstur, 2. tertip, c. 4, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1331.

Düstur, 2. Tertip, c. 5, Dersaadet, Matbaa-i Amire, 1332.

Düstur-ı Askeri, Mekteb-i Fünun-ı Harbiye-i Şahane Matbaası, 1287.

Mütemmim, Hilal Matbaası, Dersaadet, Zilkade 1335.

C) YAZMA ESERLER

Asâkir-i Muvazzafa Hakkında Risâle, Tarihsiz, Süleymaniye Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Hüsrev Paşa, nr. 0000887.

Avusturya Redif Askeri Risalesi, 1253, Süleymaniye Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Hüsrev Paşa, nr. 0000865.

D) GAZETELER

Takvim-i Vekâyi, Sayı: 80, 15 Zilkade 1249.

Takvim-i Vekâyi, Sayı: 87, 29 Rebiülevvel 1250.

Takvim-i Vekâyi, Sayı: 133, 20 Rebiülahir 1252.

Takvim-i Vekâyi, Sayı: 258, 24 Şaban 1259.

Takvim-i Vekâyi, Sayı: 338, 26 C 1263.

Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1037, 16 Ramazan 1285.

Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1131, 20 Cümadülula 1286.

Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1151, 12 Recep 1286.

Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1648, 1 Safer 1291.

Takvim-i Vekâyi, Sayı: 1797, 17 Safer 1293.

E) KİTAP VE MAKALELER

Ahmet Cevdet Paşa, **Ma'ruzât**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980.

Ahmed Cevdet Paşa, **Târih-i Cevdet**, c. 12, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1309.

Akad, Mehmet Tanju, **Bir Savaş Nasıl Kaybedilir?**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2009.

Aksan, Virginia H., “18. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı’da Zorunlu Askerlik Stratejileri”, **Devletin Silahlanması Ortadoğu’da ve Orta Asya’da Zorunlu**

Askerlik (1775-1925), Derleyen: Erik Jan Zürcher, Çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003. s. 23- 44.

Aksan, Virginia H., **Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870**, Çeviren: Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Aslan, Nurcan – Fatma İlhan, “Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyetine Askerlik Hizmeti ve Askere Alımlar (XIX. Yüzyıldan İtibaren)”, **Askeri Tarih Araştırmaları**, Yıl: 6, Şubat 2008, Sayı: 11, s. 181- 203.

Aydın, Suavi, “Toplumun Militarizasyonu: Zorunlu Askerlik Sisteminin ve Ulusal Orduların Yurttaş Yaratma Sürecindeki Rolü”, **Çarklardaki Kum: Vicdani Red Düşünsel Kaynaklar Ve Deneyimler**, Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar – Coşkun Üsterci, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 25- 48.

Aydın, Faruk, **Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’tan Sonra Askeralma Kanunları (1839-1914)**, Ankara Genelkurmay Basımevi, 1994.

Aydın, Faruk, “Tanzimat’ın İlanından Sonraki Askeralma Kanunları”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Yıl: 113, Ocak 1994, Sayı: 339, s. 99-104.

Brinton, Crane – A. Gordon Craig, - Felix Gilbert, “Jomini”, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, Haz. Edward Mead Earle, Çev. Demirhan Erdem, Çiğdem Erdem, Gülçin Ülgezen, Ankara, Asam Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2003.

Carr, Edward Hallett, **Milliyetçilik ve Sonrası**, Çev. Osman Akınhay, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

Cezar, Yavuz, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım Ve Değişim Dönemi : (XVIII. yy.dan Tanzimat’a Mali Tarih)**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986.

Cihad Emr-i Hakdır, isimsiz Dersaadet, 1326, **Kanun-ı Esasi**, İstanbul, Karabet Matbaası, 1324.

Çadırcı, Musa, “Anadolu’da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 1970-74, c. 8-12, sayı: 14-23. s. 63- 73.

Çadırcı, Musa, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Askere Almada Kur’a Usulüne Geçilmesi 1846 Tarihli Askerlik Kanunu”, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 10, Şubat 1985, Sayı: 18, s. 59-75.

Çadırcı, Musa, **Osmanlı Türkiye Yönetiminde Yenilikler (1826-1856)**, Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi DTCTF, Yakınçağ Tarihi Kürsüsü, Ankara, 1979.

Çadırcı, Musa, “Redif Askeri Teşkilatı”, **7. Askeri Tarih Semineri Bildirileri 1**, Ankara Genel Kurmay Basımevi, 2000, s. 47- 65.

Çadırcı, Musa, **Tanzimat Sürecinde Türkiye Askerlik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008.

Çadırcı, Musa, “Yenileşme Sürecinde Osmanlı Ordusu”, **Genel Türk Tarihi**, c.7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Çakın, Naci – Nafiz Orhon, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, c. 3, Kısım. 5, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara, 1978.

Çoban, Ahmet Hilmi, **Ahmet Cevad Paşa’nın Tarih-i Asker-i Osmani (Kitab-ı Rabi) Adlı Eserinin Transkripsiyonlu Metni**, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, 2009.

Deny, J., “Radif”, **The Encyclopaedia of Islam**, Leiden, Volume VIII, 1995, s. 370- 371.

Eraslan, Cezmi, “Hamidiye Alayları”, **DİA**, c. 15, s. 462- 463.

Fahmy, Khaled, “Ulus ve Asker Kaçakları: Mehmed Ali’nin Mısır’ında Zorunlu Askerlik”, **Devletin Silahlanması Ortadoğu’da ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, Derleyen: Erik Jan Zürcher, Çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 65- 85.

Fahmy, Khaled, **Paşa’nın Adamları Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu Ve Modern Mısır**, Çeviren: Deniz Zarakolu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2010.

Gül, Mustafa, “1870 Asker Alma Kanunu”, **Askeri Tarih Bülteni** Yıl: 23, Şubat 1998, Sayı: 44, s. 38- 61.

Gülsoy, Ufuk, **Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni**, Simurg Yayınları. İstanbul, 2000.

Heinzelmann, Tobias, **Cihaddan Vatan Savunmasına, Osmanlı İmparatorluğu'nda Genel Askerlik Yükümlülüğü 1826-1856**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009.

Huntington, Samuel P., **Asker ve Devlet Sivil – Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyaseti**, Çev. Kazım Uğur Kızılaslan, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2004.

Işık, Hüseyin, “1732 – 1826 Yılları Arasında Osmanlı Ordusu'nda Reform Çalışmaları Ve Sonuçları”, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 14, Şubat 1989, Sayı: 26, s. 15-29.

İlhan, Suat, **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999.

İnalcık, Halil, “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”, **Belleten** 28, 1964, s. 603-649.

İnalcık, Halil, “Cizye”, **DİA**, c. 8, 45- 48.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, c. 8, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831**, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943.

Karakoç, Sarkis, **Külliyyat-ı Kavanin**, c. 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.

Karakoç, Sarkis, **Külliyyat-ı Kavanin**, c. 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.

Kavas, Ahmet , “Kuloğlu”, **DİA**, c. 26, s. 359- 360.

Kaynar, Reşat, **Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat**, TTK Yayınları, Ankara, 1985.

Kazım, Musa, **İslâm'da Cihad**, Dersaadet, Matbaa-i Hayriye, 1333.

Keegan, John, **Savaş Sanatı Tarihi**, çev. Füsün Doruker, Gençlik Yayınları, İstanbul, 1995.

Kuran, Ercüment, “Sultan II. Mahmud ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa’nın Gerçekleştirdikleri Reformların Karşılıklı Tesirleri”, **Sultan II. Mahmud Ve Reformları Semineri 28-30 Haziran 1989**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1990, s. 107- 111.

Kütükoğlu, Mübahat S., “Sultan II. Mahmud Devri Yedek Ordusu Redif-i Asâkir-i Mansûre”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, 1981-82, Sayı: 12, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1982, 127- 157.

Lucassen, Jan – Zürcher, Erik Jan, “Zorunlu Askerlik ve Direniş: Tarihi Çerçeve”, **Devletin Silahlanması Ortadoğu’da ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, Derleyen: Erik Jan Zürcher, Çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 1- 22.

Maslow, Abraham Harold, “A Theory Of Human Motivation”, **Psychological Review**, Volume 50, 1943, s. 370-396.

Messerchmidt, Manfred, “Prusya Ordusunda Eğitimin Hedefi”, Çev: İbrahim Ulus, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 14, Ağustos 1989, Sayı: 27. s. 125- 138.

Moreau, Odile, **Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu Askeri “Yeni Düzen”in İnsanları Ve Fikirleri 1826-1914**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Mustafa Nuri Paşa, **Netâyic ül- Vukuât, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi**, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, c. III-IV, TTK Yayınları, Ankara, 1987.

Onar, Sıddık Sami, “Bedel-i Askeri”, **İslâm Ansiklopedisi**, c.2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, s. 439.

Onar, Sıddık Sami, “Bedel-i Nakdi”, **İslâm Ansiklopedisi**, c. 2 Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, s. 440.

Ortaylı, İlber, **Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, İletişim Yayınları**, İstanbul, 1998.

Ortaylı, İlber, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Askeri Reformlar Ve Polonyalı Mülteci Zabıtlar”, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 14, Ağustos 1989, Sayı: 27, s. 15- 21.

Öz, Muzaffer, “Yeniçeri Ocağının Lağvından Sonra Osmanlı Ordusundaki Gelişmeler”, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 15, Ağustos, 1990, Sayı: 29. s. 7-25.

Özcan, Abdülkadir, “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye”, **DİA**, c.3. s. 457-458.

Özcan, Abdülkadir, “ Redif”, **DİA**, c. 34, s. 524- 526.

Özden, Gani, “Osmanlı İmparatorluğu Silahlı Kuvvetleri’nde Askeralma Sistemleri”, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 11, Şubat 1986, Sayı: 20, s. 37- 49.

Özgen, Cenk, **Türkiye’de Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu**, Y. Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2006.

Risâle-i Cihâd, isimsiz, 16 Zilhicce 1297.

Rumi, Mevlana Celaleddin, **Mesnevi**, c. 1, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 2001.

Rumi, Mevlana Celaleddin, **Mesnevi**, c. 4, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 2001.

Sarıcaoğlu, Mehmet Esat, **Mali Tarih Açısından Osmanlı Devleti’nde Merkez – Taşra İlişkileri (II. Mahmud Döneminde Edirne)**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Selanikli Tevfik, **Nevsal-i Askeri**, Saryan Matbaası, Dersaadet, 1321.

Shaw, Stanford J., “Osmanlı İmparatorluğu’nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud Dönemleri”, **Genel Türk Tarihi**, c. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Shaw, Stanford J., **Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu**, Çev: Hür Güldü, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008.

Sönmez, Ali, “Tanzimat’ın İlanı Sırasında İç Güvenlik Anlayışının Niteliği ve Uygulamaları Üzerine”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 4, Şubat 2006, Sayı: 7, s. 43- 53.

Şakir, Ziya, **Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi**, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1957.

Şimşek, Veysel, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Düzenli Ordu İçin Asker Toplanması: 1826-1853”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 198, Haziran, 2010, s. 36- 42.

Şimşek, Veysel, **Ottoman Military Recruitment And The Recruit: 1826-1853**, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.

Şirin, Veli, **Asakir-i Mansure Ordusu ve Seraskerlik**, Tatav Yayınları, İstanbul, 2002.

Tacan, Necati, “Tanzimat Ve Ordu”, **Tanzimat 1**, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1999, s. 129- 137.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1956.

Tukin, Cemal, “Girit”, **DİA**, c. 14. s. 85- 93.

Turan, Şerafettin, “II. Mahmud’un Reformlarında İtalyan Etki ve Katkısı”, **Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri (28-30 Haziran 1989)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1990, s. 113- 125.

Türkmen, Zekeriya, “Türkiye’de Ulus Devletin Kuruluşuna Uzanan Süreçte Ordu-Millet Dayanışması”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 5, Şubat 2007, Sayı: 9, s. 57- 79.

Uyar, Mesut – Hayrullah Gök, “Modern Alman Ordusunun Temelini Teşkil Eden Prusya Askeri Sisteminin Kuruluşu Ve Olgunlaşması (1640 – 1871)”,

http://koltukgenerali.blogspot.com/2007/05/prusya-askeri-sisteminin-kuruluu-ve_23.html (1.5.2010).

Ünal, Uğur, **Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861 - 1876)**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

Yaramış, Ahmet, **II. Mahmut Döneminde Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye (1826-1839)**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.

Vurmaz, Mehmet, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Asker Alma Sistemi (1826- 1970)**, Y.Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2007.

Wallach, Jehuda L., **Bir Askeri Yardımın Anatomisi Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri (1835-1919)**, Çev: Em. Tuğg. Fahri Çeliker, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985.

Yurdakul, İlhami, “Osmanlı Ordularının Asker İhtiyacının Karşılanmasında Yeni Bir Yöntem: Kur’a Sistemi (1839-1914)”, **Eskiçağ'dan Modern Çağa Ordular**, Editör: Feridun M. Emecen, Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 433- 442.

Yıldız, Gültekin, **Neferin Adı Yok Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.

Zürcher, Erik Jan, “Teoride ve Pratikte Osmanlı Zorunlu Askerlik Sistemi (1844-1918)”, **Devletin Silahlanması Ortadoğu'da ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, Derleyen: Erik Jan Zürcher, Çev. M. Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 87- 104.

Zürcher, Erik Jan, “Hizmet Etmeyi Başka Biçimlerde Reddetmek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Asker Kaçaklığı”, **Çarklardaki Kum: Vicdani Red Düşünsel Kaynaklar Ve Deneyimler**, Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar – Coşkun Üsterci, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008. s. 59- 68.

EK

1262 / 1846 KUR'A KANUNNAME-İ HÜMAYUNU

فهرست قانوننامه همایون

فصل اول

(بند ۱)

ممالك محروسه شاهانه متوطن اهل اسلامك اسنان عسكریه ده بولنا نلری
بهر سنه قرعه ده داخل اوله رق قنغیلرینك اسملرینه قرعه اصابت ایدرایسه
عسا کر موظفه سلسکینه دخالت کندولرینه واجبه ذمت اوله جغی بیانی

(بند ۲)

اسنان عسکریه نك تعریف و تحدیدی

(بند ۳)

بهر سنه هر براردوی همایون لازمه سیچون اول اردو دائره سندن استحصالی
لازم کلان نفرات جدیده نك قضایه صورت تقسیمی بیانی

(بند ۴)

قرعه مصلحتك قضای کر سیلزده اجرا اولنه جغی بیانی

(بند ۵)

برقضاده مسافرت صورتیه بولسان کسندرک اول قضاده اجرا اولنه جق
قرعه ده داخل اولیه جقلری بیانی

(بند ۶)

سنان عسکریه اربابنك کر سی قضایه جلب و جمعی وقرعه مصلحتك
اجراسی روز خضر مومنده اوله جغی بیانی

(بند ۷)

هر اردو دائره سنك حاوی اولدیغی قضایك قرعه دائره لرینه تقسیمی کیفیتیه
اول دائره له اعزام اولنه جق قرعه مأمورلرینك بیانی

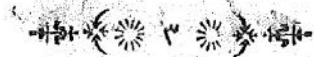
(بند ۸)

هر قضاده عقدی لازم کلان قرعه مجلسك بیانی

(بند ۹)

قرعه محله دعوت اولنان اسنان عسکریه اربابنك بر طرفه صاوشه رق محل
هذ کوره ورودا یتیمانلرک بلا قرعه سلك عسکریه قید و تحریر اولنه جقلری بیانی

اسملرینه

(بند ۱۰)

اممارینه قرعه اصابت ایدن نفراته یکریمی کون مدتله خانه رینه رخصت ویرپله جکی خصوصنک بیانی

(بند ۱۱)

کرک قرعه دن مقدم وکرک قرعه دن صکره فرار ایدن نفراتک بعده طوتیله رق الایلرینه وصوللرنده حقارنده اجرا اولنه جق مجازاتک بیانی

(بند ۱۲)

کرک قرعه دن مقدم وکرک قرعه دن صکره فرار ایدن نفراتی اخفا ایدن و برطرفه قاچرن کسنه لر حقارنده اجرا اولنه جق مجازاتک بیانی

(بند ۱۳)

هر بر موقعه لزومی اوله جق نفرات جدیده نک اول موقعه جوار اولان قضالردن ویرپله جکی خصوصنک بیانی

فصل ثانی

(بند ۱۴)

مراتب علیه وقلیه وملکیه دولت علیه دن هر برتبه بی حائر اولان بندکاتک خدمت عسکریه دن معاف و مستثنا اوله جفی بیانی

(بند ۱۵)

جوامع شریفه خدمتده بولسان ائمه وخطبا و مؤذنان و سائره نک خدمت عسکریه دن مستثنا اوللرینه دائر شرایطک بیانی

(بند ۱۶)

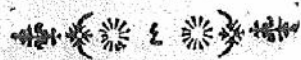
علماء و شایخ زاده لک خدمت عسکریه دن مستثنا اوللرینه دائر شرایطک بیانی

(بند ۱۷)

مدارسده بولسان طلبه علومک خدمت عسکریه دن مستثنا اوللرینه دائر شرایطک بیانی

(بند ۱۸)

یتیمش یاشنی تجاوز ایدن و یا خود سنی دها دون اولویده علت و سقامته مبنی عملدن ساقط اولان ادملرک اولادلرینک معاف اولسنه دائر شرایطک بیانی

(بند ۱۹)

طول خاتونلارك اولادلىرىنىڭ معاف اولىشىنى دائىر شىرايطىڭ يىيىنى

(بند ۲۰)

مستقل خانە صاحىبى اولان دىلىقا نىلورلك معاف اولىرىنى دائىر شىرايطىڭ يىيىنى

(بند ۲۱)

الحالە ھىزە سىلك عىسكىرىدە براۋىلى اولان كىسنىلارك يانلىرىدە بولغان دىكىر

اۋىللارنىڭ معاف اولىشىنى دائىر شىرايطىڭ يىيىنى

(بند ۲۲)

سىلك عىسكىرىدە بىردىن زىيادە اۋىلى وفات ايتىش اولان كىسنىلارك يانلىرىدە بولغان

دىكىر اۋىللارنىڭ معاف اولىشىنى دائىر شىرايطىڭ يىيىنى

(بند ۲۳)

ضعيف البنىة وناقص الاعضاء وعلل ساريه ومن منهيه مبتلا اولان دىلىقا نىلورلك

معاف اولە جىغى يىيىنى

✽ فصل ثالث ✽

(بند ۲۴)

بىرىنچە قىرغە سىندە اسملىرىنىڭ قىرغە اصابت ايتىيان وكرىك حسب النظام معاف

ومستثنا اولەرق قىرغە يە داخلى اوليان كىسنىلارك يىكرىمى بىش ياشلىرىنى تىجاۋىز

ايدىنىچىدەك يىنە بىر قىرغە سىندە قىرغە مەخلىنى جىلب وىجىع اولە جىقلىرى خەسەۋىنىڭ يىيىنى

(بند ۲۵)

اسملىرىنىڭ قىرغە اصابت ايتىمەرك يىكرىمى بىش ياشلىرىنى تىجاۋىز ايدىن كىسنىلارك

صىنف ردىفە قىيد اولە جىقلىرى يىيىنى

(بند ۲۶)

خانەلىرىدە ياللىق بولمىلىرىدىن ناشى معاف اولەرق يىكرىمى بىش ياشلىرىنى تىجاۋىز ايدىن

كىسنىلارك صىنف ردىفە قىيد اولە جىقلىرى يىيىنى

(بند ۲۷)

علما ومشاىخ زادە لىيالىە مىدرسىلەردە بولغان طلبە علومىك يىكرىمى بىش ياشلىرىنى

تىجاۋىز ايتىدىكى نەسىكرە صىنف ردىفە قىيد اولمىلىرى لازىم كىلىپ چىكىنىڭ يىيىنى

فصل

(بند ۳۷)

قرعه مأمور لریك خراج راهریله تعییناتلرینه دائر خصوصاتك بیانی

(بند ۳۸)

هر بر موقعه نمقدار نفقات جدمده ورود ایدیه جکی طرف مشیریدن موقعه بولنان
ضابطه باخریرات اشعار اولنه جغی خصوصتک بیانی

(بند ۳۹)

قرعه مأمور لری هر بر قضایه واصل اولزدن مقدم قرعه ضابطی طرفندن
قضا ضابطه تحریراولنه جحق تحریراتك بیانی

(بند ۴۰)

قرعه ضابطی طرفندن تحریرات ورود ایدیه کده قضا ضابطه اجر ایدیه جکی
خصوصاتك بیانی

(بند ۴۱)

قرعه مأمور لریك رأس قضایه وصولیه قرعه مجلسك عقدی واسنان
دفتریه قضا دفترتك صورت تطبیق ومدکور اسنان دفترتك قرعه دفتری
اتخاذ اولنه جغی خصوصتک بیانی

(بند ۴۲)

مقدم قضایه ورود ایدن امر عالینك قرائتیه نفقات مجتمعه میانه سندن شایان
معافیت واستثنای اولنلرک تفریق بیانی

(بند ۴۳)

نفقات مجتمعه میانه سندن شایان معافیت واستثنای اولنلریله عللیل بولنانلری
تفریق اولنلرک نصکره باقیسك قرعه دفترته اسملری اوزرینه (ق) حرفی
وضع اولنه جغی بیانی

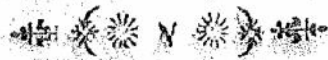
(بند ۴۴)

برابمک سن عسکریده ایکی اوغلی بولاندیغی حالده نصورتله حرکت اولنلر
لازم کله جککک بیانی

(بند ۴۵)

معینلری مشترک اولان ایکی خانه دن قرعه ده داخل اولان ایکی ادمک حقنده

صینی

(بند ۴۶)

عینی ایکی قرداشلر مثللو معامله اولنه جغی بیانی
قرعه کاغذلرینک تنظیمله ظرفلره وضعی وقرعه ماده سنک اجرایی
(بند ۴۷)

برادرم ایکی اوغلنه بردن قرعه اصابت ایتدیکی حالده نصورتله عمل وحرکت
اولنه جغی و معینلری مشترک اولان ایکی خانه دن قرعه یه داخل اولان ایکی ادم
حقننده دخی عینی اولو جهله معامله قلنه جغی بیانی
(بند ۴۸)

برکره قرعه جکلده کد نصکره هیچ بر سببه منی اعاده و تکراری جائز اولمیه جغی بیانی
(بند ۴۹)

اسمیرینه قرعه اصابت ایدن نفراته حضور بمجلسده تفهیمی لازم کلان
خصوصات ایله تحلیف ماده سنک و نفرات هر قومه یه یکریمی کون مدته
خانه لرینه رخصت و یریه جکی خصوصنک بیانی
(بند ۵۰)

یرلینه بدل و یره جکلرک بیانی
(بند ۵۱)

حضور مجلسده قریه امام و مختارلرینه اعلان و تنبیه و انمسی لازم کلان ماده لرک بیانی
(بند ۵۲)

قرعه دفترینک بر صورتی استنساخ اولنه رقی اعضای مجلس طرفندن تمهیر
اولنه جغی بیانی
(بند ۵۳)

قرعه ضابطنک اول قضادن النان نفراتی ایجاب ایدن محله کو تورمک اوزره
معیننده بولنن ضابطاندن برینی تعیین ایده جکی بیانی
(بند ۵۴)

نفرات هر قومه نك خاله لرندن عود تارنده بتکرار مجلس عقد اولنه رقی اولمیه
ایجاب ایدن معاملانک بیانی
(بند ۵۵)

(بند ۵۶)

نفرات هر قومه به ويريله چك مصارف راهينه ك مقداريله اولبايده سوقلرينه
مأمور ضابط طرفندن قضا ضابطنه ويريله چك سندك يياني

(بند ۵۶)

نفرات هر قومه ك اثنای راهنده نصورته سوق اولملى لازم كله چكى
خصوصنك يياني

(بند ۵۷)

نفرات مذكوره مخصوص اولدقلى موقعه واصل اولدقده اول موقعه
بولساڭ بيوك ضابطك لازمه مأمورتي يياني

(بند ۵۸)

قرعه دفترلى طرف مشيريه تهيج ايندكه اردو مجلسي طرفندن اجراسي لازم
كلان خصوصات ايله اسملرينه قرعه اصابت اينلردن ديار اخرده
بولنانلر حققرنده ايجاب ايندن معاملاتك يياني

(بند ۵۹)

اسملرينه قرعه اصابت اينلردن درعليه ده بولنانلر حققرنده نه كونا عمل
وحركت اولنه جغى يياني

(بند ۶۰)

فراز يلايله ديار اخرده بولنانلر وودايتكجه كيفيت وودلى قرعه دفترلنده
اسملى بالاسنه شرح ويريله چكى يياني

(بند ۶۱)

اسملرينه قرعه اصابت ايتيه رك ياخود حال معافيتده بولنه رق اسنان
عسكر يه يي تجاوز اينلره ايجاب ايندن ردیف تذکره ينك صورت اعطاسي

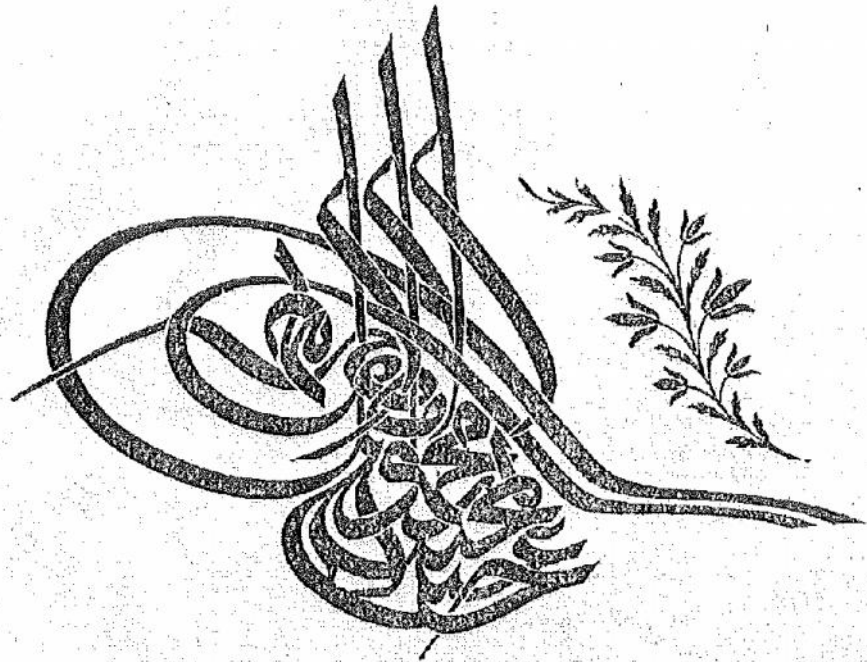
(بند ۶۲)

كوكللو اوله رق عسكر اولق مراد اينلره دائر نظاماتك يياني

(بند ۶۳)

كوكللو اوله رق سلك موظفه داخل اولنلر سلك مذكور دن چيقدقد نصكره
قنغير ينك صنف ردیفه قيد اولنوب قنغير ينك بتون بتون ترك اولنمسي لازم
كله چكنك يياني

(بند ۶۴) خاتمه

بتوفیقہ تعالیٰ تأسیس و اجراء شدہ موفق اولسان تنسیقات عسکر یہ ایجابچہ
 عساکر بر یہ نفراتنک صنف موظفندہ استخدا ملرینہ بش سنہ مدت تعیین
 اولنہ رق بہر سہ ہر براردودہ مدت مذکورہ یی اتمام ایدن نفرات کندو کار
 و کسب و مصلحتلریلہ مشغول اولق اوزرہ صنف ردیفہ نقل ایلہ وطن و مملکتلری
 طرفتہ بالاعادہ یرلینہ اول اردو دائرہ سی اہالیسنک اسنان عسکر یہ دہ
 اولنلریدن یعنی یکرمہسندن یکرمی بش یا شلرینہ قدر بولنا نلریدن لزومی قدر
 نفرات جدیدہ النہرق الیلرہ ادخال و بوجہلہ حقوق اسناد الیہ لی اجرا
 و استکمال قلمتق والنہ جق نفرات جدیدہ نک حین اخذندہ کسینہ حقندہ
 غرض وجایہ مثلہ و حالت وقوعنہ محل قالماق ایچون ہر براردویہ بہر سہ
 اقتضا ایدن نفرات جدیدہ اول اردو دائرہ سی اہالیسنک اسنان عسکر یہ دہ
 بولسانلری میانہ سندن باقرعہ مشروعہ تشریق ایلہ اخذ اولنق و بمنہ تعالی
 بعد ازین نظام دائمی اولہرق دستور العمل طوتلق اوزرہ اشہو اخذ نفرات
 جدیدہ مادہ مہمہ سیلہ بوکا متفرع قرعہ مشروعہ و امور سائرہ مجموعہ نک
 صورت اجراء شدہ دائرہ بش فصل و التمش اوج بند ایلہ برخاتمہ اوزرینہ ترتیب
 و تنظیم اولسان قانوننامہ ہمایوندر

فصل

جمله زيرده محرر سكرنجي بنده صورت عقدي بيان اولسان قرعه مشروعه مجلسه جلب و جمع ايله اسكاريه قرعه چكيلوب قنغاري اسمنه اصابت ايدرايسسه انهرق عسكركه تهر بر اولسه

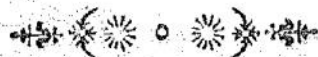
❀ ايكيجي بند ❀

اسنان عسكريه اعتباري يكر ميدن يكرمي بشه يعني يكرمجي سنك غايتندن يكرمي بشنجي سنك تهائنه دكين واقع اولان اسنان ستميني شامل اوله رق قرعه مشروعه ايله عسكركه لكه الله جقكر اسنان مذكوره ده بولسان اهل اسلامك ميانه سندن اخذ اولنه جفتندن براراده مخصوصه صدور ايندكجه اسنان مذكوره خارجندن كسنه نك قرعه يه داخل اولسي جائز اوليه

❀ اوچنجي بند ❀

هر براردونك اجراي اسنيدالچون لزومي اوله جق نفرات جديده اول اردونك دائره سي اهالييسندن اخذ اولنه جقني مثالاو نفرات جديده مذكوره نك اردوي مزبور دائره سنده واقع بالمله قضاله اصول عدل وحقانيتله توقيفاتقسيم اولنسي لازم كله چككه بناءهر سنده وقت اسنيدالدين مقدم هر براردونك ترتيب تامدن تمقدار نقصاني اولديغي ومدت معينه لريني اتمام ايدرك اول سنده اسنيدالنده دخی نقدار نفرات عتيقه اخراج اولنه جقني و بوحاله نظرا سنده مزبوره ده اردوي مزبوره تمقدار نفرات جديده نك لزومي اوله جقني حساب اولنوب بوندن بشقه نفرات جديده مذكوره نك اخذ واستحصالي اثناسنده ايجارندن اله كيميه جك وجهله فراري ووقوعبولسي وبعضيارينك دخی بعدالاخذ علتاري ظهوريله كيرويه اعاده اولنلاري ايجاب ايدجكي ملحوظ ايدوكسنه مبنی ترتيب سنوي نقصان قالماق ايجون بروجه احتياط بهر يوزده بش وياخود اون ياخود ايجاب حاله كوره ده از ياده جده نفرات مضم وعلاوه ايله جمله سنك مقداري معلوم اولدقدنصكره اردوي مزبور دائره سنده متوطن اولوب اسنان عسكريه ده بولسان اهالينك مقداري دخی نفوس دفترلندن استخراج اولنه رق سالف الذكر نفرات جديده لازمه اشو اسنان عسكريه ده بولسان مجموع اهالينك اوذر ينه ايتداي امرده

بر وجه

بر وجه عموم بالتقسیم قاجده بر آدم التیق لازم کلورایسه بونسبت اساس اتخاذ
اولنوب اول اردو دائره سنک حاوی اولدیغی قضاردن بهرنده موجود بوانسان
اسنان عسکریه اربا بنک مقدارینه نظر اهر بر قضانک قاج آدم و یرمی
لازم کله چکی نسبت مذکوره واسطه سیله تعیین اولنه

در دینی بند

هر بر قضانک حصه سنه اصابت ایدن نفرات جدیده اول قضاده متوطن
اولان بالجه اهلینک بکر میدن بکر می بش یاشنه قدر بولتانلری میانه سندن
باقرعه مشروعه اخذ و افراز اولنه چمنندن بهر قضاده بوانسان اهلینک اسنان
مذکوره ده بولتانلری جوله رأس قضایه جلب و جمع اولنه رقی فصل ثانی
مطالعہ سندن معلوم اوله جغی و جهله ابتدای امرده ایجیلرندن شایان
استثنا و معافیت بولتانلری بالتفریق ماعداسنک اسملرینه قرعه چکیله رک
نفرات مطلوبه اخذ اولنه

بشینی بند

بر قضاده قرعه اجرا اولنیدیغی ائشاده شاید بکر قضا و ملککنلرک اهل اسندن
اوله رقی تحصیل هلم یا خود تجارت و آخر مصلحت ضمننده اول قضاده مسافره
بعض کسینلر بولنورایسه چونکه بولنر اصل منسوب اولدقلری قضاردن
قرعه یه داخل اوله رقی اورالده غیایلرندن اسملرینه قرعه چکیله چکنندن
بومقوله مسافرا مذکور قضانک قرعه سنه ادخال اولنوب هر قضاده
اجرا اولسان قرعه اول قضا اهل اسنانک اسنان عسکریه ده بولتانلری
حققرنده اجرا قلنه

التجی بند

السنه جق نفرات جدیده قضانک کرسیلرینه جلب و جمع اولنه رقی اوراده
بالعاینه اخذ اولنه جغی درکارایسه ده اش و جلب و جمع خصوص سنه دخی
بروقت مناسب تخصیسی لازمه دن اولدیغنه و روز خضر ایام شتانک نهایی
و موسم صیفک بدایتی اولسی جهته له تمام بو خصوصک اجرا سنه موافق
بولنه جفته مبنی بهر سنه ذکر اولسان جلب و جمع کیفیلله قرعه مصلحتی
روز خضر موسمنده اجرا قلنه

❖ بدیجی بند ❖

قرعه مصلحت خیریه سنک قضا قضا اجرا اولمسی یعنی هر بر قضا ده
 موجود بولسان اسنان عسکریه اربابی کندی قضالی کر سبسنه جلب و جمع
 اولنه رق دیگر قضا لایله قارشیدر لاسی سهولت و مضبوطی موجب
 اوله جفی درکار اولوب فقط بیاندن مستغنی اولدیغی وجهله اشبو قرعه
 ماده سنک اجرا سیچون اردول طرفندن متعدد مأمورلار سال اولنه جفنه
 و مجموع قضا له بشقه مأمور کوندر لسی لازم کلسه تسکفات کثیره
 وقوعی مستلزم اوله جفنه بنسء هر بر اردو دأر سی قاج قضایی شامل بولنور
 ایسه ایجاب وقت و موقعه کوره بهر الی و سکر و یا اون یا خود حسب الاقتضا
 اون ایکی قضا بر قرعه دأر سی اعتبار اولنه رق صره سیله هر بر قضا یه
 عزیمتله قرعه مصلحتی تسویه و اجرا ایلک اوزره بهر قرعه دأر سه سنه الای
 امینلر دن یا خود دهها بولک ضابطان و امر ادن بر مأمور تعیین و رفاقتنه دخی
 اسنان عسکریه ده بولسان طلبه علومى امتحان ایتک ضمننده الای امینلر دن
 واکر اردولک الای امینلری کفایت ایتز ایسه مدر سین اعلامدن بر ممبر ایلله
 ایجاب ایدن دفاتر و اوراقی تحریر ایتک اوزره بر نفر لوا یا خود الای و یا خود
 مستعد بر طابور کاتبی و قرعه محکمه جلب اولسان اسنان عسکریه اربابک
 ایچلر دن علیل و مر بضر نی معاینه و تفریق ایتک اوزره بر نفر طیب ایلله
 هر قضا ده اسمنه قرعه اصابت ایدن نفراتی بالاستصحاب تعیین اولسان محله
 سوق و ایصال ایلک ضمننده بهر قضا ایچون دخی بر نفر یوز باشی یا خود ملازم
 و یا خود مستعد برر چاوش ترفیق اولنه

❖ سکر نیجی بند ❖

هر بر قضا اها لبسنک بالجله اسنان عسکریه ده بولسانلری رأس قضا یه
 جلب و جمع اولنه رق ابتدای امر ده شایان معافیت اولنلری بالنفر یق باقی
 قلانلر نیک اسملر نه قرعه چکیله رک ایچلر دن نفرات معلوم به اخذ وافر از
 اولنه جق اولدیغنه و بو حاله نظرا خصوص مذکور خیالیتیه دقیق و شایان
 اعتبار ماده اوله رق ذات واحدک رأیله اجرا و تسویه سی مخدور دن سالم
 اوله میه جفنه و بو اصول محاسن شمولک التزام و اجرا سندن مقصود اصلی دخی
 مکسنه

کسب نه حقنه غرض و حایه مثل او بر حالت وقوعه محل براغلامسی قضیه
خبریه سندن عبارت بولندیغنه بناء مصلیته برکونه غرض و حایه قارشماق
و کسه نک بر دیه جکی قالماسق ایچون بهر قضاده اول قضانک ضابطی واردو
طرفندن ارسال اولنان قرعه ضابطی و میر افندی و کاتب و قضانک حاکم
و مقبسیله اول قضاده موجود بولنان سائر علما و مشایخ و وجوهک متخیر لرندن
مهرکب اوله رق مخصوصا بر قرعه مجلسی عقد و ترتیب اولنه قالدیکه اشبو
مجلسه بر ذاتک رئیس المجلس اولسی طبیعت مصلیت ایجابندن اولدیغندن
واردو طرفندن کیدن قرعه ضابطی اصل ایشک صاحبی و اخذ مأموری
اولق حسبیه بونک رئیس اولسی یک مناسبت المیه جغندن بشقه قضا
ضابطنک بهمه حال مملکت و اهالیکن احوال و کیفیتلرینه دهانزاده و قوف
و معلوماتی اوله جغندن هر قضاده عقد و تشکیل اولنان قرعه مجلسنده اول
قضانک ضابطی رئیس اولوب اردو طرفندن کیدن قرعه ضابطی دخی
اصول و قانونه و اقف اوله جخی جهته مصلیته ناظر اوله رق اول مجلسده
اجرا اولنان کافی خصوصانک اشو قانوننامهیه تطبیقا اصول و صر هسیله اجرا
اولمنسه کمال دقتله نظارت و اصولسن برشی وقوعبولور ایسه اخطار و افادهیه
مسارعت ایلیمه و خصوصات مذکوره نک جله سی اشبو مجلس معرفتیه
تسویه و اجرا و بوبابده مغایر قانون برکونا حالت وقوعبولور ایسه مجموع
اعضانک مظهر عتاب و مسئولیت اولملری لازم کله جکنه مبنی هر ماده نک
اصول حقانیه توفیقا ایفاسنه جله طرفندن کمال مرتبه تقید و اعتنا قلنه

طغوزنجی بند

استان عسکریه ده بولنوبده قرعه مجلسنه دعوت اولنان کسب نه لردن بر طرفه
صاقله رق یا خود بر جانیه صاوشه رق مجلس مذکوره کلیانلر اولور ایسه
او مقوله لک شایان معافیت اولوب اولدقلری قطعاً تحقیق و تفتیش
اولمیبوس همان غیابلرندن بلا قرعه عسکره یارملری لازم کله جکندن
بر قضاده بالفرض بوشلاو بش آدم وقوعبولدیغی حانده مثلاً اول قضادین
یکرمی بش نفرالنه جق ایسه بشنک یرینه ذکر اولنان فرار یلر تحریر
اولنه رق دیگر یکرمی نفری دخی قرعه محله تجمع ایدن استان عسکریه

اربابك ميانہ سندن باقرعہ اخذ اولنہ

❖ اونچی بند ❖

هر قضاہ قرعہ مصلحتی اجرا اولنہ رق النہ بحق نفرات افراز اولندقدنصکرہ
نفرات مذکورہ یہ پدر و مادر لرینی کورمک و بعض ایشلری وارایسہ تسویہ
ایلمک اوزرہ برقاج کون خانہ لری طرفنہ رخصت اعطاسی مناسب اولہ جغنہ
واکرچہ بونلردن بعضیلری حق و جہالتہ تابع اولہ رق برطرفہ اختفا ایلہ
حدوت ایتمک داعیہ سندنہ اولہ جقلری ملحوظ ایسہ دہ ہر تقدیر اختفا
ایسہ لر و نرہ یہ کتسہ لر بہر حال الہ چکہ جقلری واضح و جلی اولدیغنہ
ومع مافیہ بوصورتلہ حق لرنہ درکار اولان مساعدات کندولرینہ برنوع
امنیت دیمک اولہ رق بمنہ اتعالی خصوص مذکور بو وجہلہ اجرا اولندقدنہ
ایلرودہ خدمت عسکریدن کیمسہ بجانب ایتمیوب اسمنہ قرعہ اصابت ایدنلر
تخصیص اولندقلری الایہ کندی کندیلرینہ عزیمت ایدہ جقلری واصل ایسہ
یرایہ جق عسکر دخی بو وجہلہ تحریر و ترتیب اولنان عسکر ایدیکی امور
بدیہیہ دن بولندیغنہ بناء قرعہ ایلہ افراز اولنان سالف الذکر نفرات
جدیدہ یہ پدر و مادر لر یلہ کورشمک و بعض مصلحتلری وارایسہ بولنہ
قویق و بکرمنچی کونینہ رأس قضاہ موجود بولنق اوزرہ اولکوندن
اعتبارا بکرمنی کون مدتلہ خانہ لرینہ رخصت و یریلہ

❖ اون برنجی بند ❖

کری قرعہ دن مقدم فرار ایدرک قرعہ محلنہ کلیان وکری بعد التفریق فرارہ
اجنسار ایدن نفرات سنجاق والیسلری وقضا ضابطلری و سائر مأمور لر
طرفندن دائما ارادیریلہ رق و ہرنرہ دہ و ہر وقت اولور ایسہ اولسون
طوتیلہ رق منسوب اولدقلری اردویہ ارسال اولنوب ہر قوملر اردو والایلرینہ
واصل اولدقلرنہ چونکہ قرعہ دن مقدم فرار ایدنلر بلا قرعہ عسکر
یازلش اولہ جقلری جہتلہ اشبو قرعہ استحقاقندن محرومیت انلر حقنسدہ
جزای کافی اولہ جغندن انلر برشی دینلیوب انحق قرعہ دنصکرہ فرار ایتمش
اولنلر اشبو تہمتی عسکر لکہ داخل اولدقدنصکرہ ارتکاب ایتمش اولہ جقلرینہ
مبنی بولنلر التہشیر دکنک ضریلہ امر تأدیبلری اجرا اولنہ

اون

❀ اون ايکېنې بند ❀

برقضاءه کرک قرعه دن مقدم و کرک قرعه اجرا سندن صکره فرار ایدن نفراتی
هر کیم خانه سنده یا خود سائر بر محله اخفا ایدر و یا خود بر طرفه قاچر رایسه
وقایه للنظام اول کیمسه نک تأدیب و امثالک ترهیب اولمسی لازمه حالدن
بولنه جغندن او مقوله تهنتی ارتکاب ایدن کرک ذکر و کرک اناث هر کیم
اولور ایسه اولسون اولخانه نک برسندده مملکتجه حصه ویرکو و تکالیفی
یوز یکر می غروشدن دون اولدیغی حالده ویرکو و تکالیفک بر مثلی و زیاده
بولندیغی تقدیرده یوز یکر می غروش اخباریه اوله رق بعد التحصیل خبر ویرن
آدمه اعطا اولندقدن صکره شخص هر قوم ذکریدن و آحاد ناسدن ایسه
کرسی لوایه کوندر یلوب اوراده بر ماه پرانقه بند اولنه و معتبراندن ایسه کذلک
کرسی اواده بر ماه حبس و یا خود مشیرلک نظامنه تطبیقا درون ایالتده
بر مناسب محله نفی ایله تأدیبلری اجرا و قضا مدیرلی و سائر مأموریندن
تهنت مذکوره ظهوره کلیدیکی صورتده بولر قباححت مذکوره بی ییله رک
ایشلمش اوله جغلرندن بوشلور دن کذلک یوز یکر می غروش اخباریه
اچمسی الوندقدن صکره خدمت مأموریتلرندن عزل و طرد ایله مشیرلک نظامنه
توفیقا ایکی ماه مدتله نفی و اجلا قلنه

❀ اون اوچنې بند ❀

هر بر اردو دائره سندن اخذ و استحصال اولنان نفرات جدیده نک
ابتدای امرده جمله مرکز اردویه سوق و جمعیله بعده اورادن موافقه
تقسیم و اسببال اولمسی مقدما تقرر ایتش ایسده اول صورتله اجرا اولمق
لازم کلسه مثلا در سعادت اردوی همایونی دائره سندن قیصریه قضا سندن
النان نفرات بر کره در سعادت کتور یلوب بعده اثنای تقسیمده قونیه و یا خود
قسطهونی یا خود ینیه قیصریه موقعلرنده بولنان آیلرک بر ینیه اصابت
ایتدکری صورتده بتکرار اعاده ایله اورالره اسبالی اقتضایده جکی واضحاتدن
ونفرات هر قومه ایسه هنوز البسه و لایقیله ایاق قابی کیماش اولدقلری
حالده بو وجهله اوتیه برویه کشت و کذار ایتلری کشدولر ینیه موجب انواع
مشقت و مورث امراض و علت اوله جغندن بشقه بر طاقم مصارف زائده

وتكلفتات كثيره وقوعنى دخی استلزام ایدہ جکی و بویله اولیوبده هر بر موقع
ومخلده بولسان آلايله لزومی اوله جق نفرات جدیدہ اول موقع ومحلہ الثیقین
بولسان قضالردن تخصیص واعطا اولندیغی صورتده مصلحت کرکی کبی
کسب سهولت ایدرک اولقدر مصارف وتکلفتات دخی وقوعوبولیه جغی
مسلماتدن اولدیغنه واکر چه هر بر آلايه لزومی اوله جق نفرات جدیدہ
بو وجهله اول آلايك بولندیغی موقعك جوارقضالردن ویرلدیکی وآلايلردخی
بولندقلری موقعلرده متمادیا اقامت ایلدکلری تقدیرده برقاج سنه ظرفنده
آلايلک نفراتی جله همشهری آدمردن عبارت اولق محذوری دخی
درکارایسه ده آلايلک بر محل وموقعده بر نهایت ایکی سنه دن زیاده اقامت
ایللی حد ذاتنده اصول عسکریه یه مغایر و بالناوبه هر بر محل وموقعده
آرام ایتلرنده بالوجوه نفع ومحسنات ظاهر اوله رزق بمنه تعالی بوندنصره
خصوص مذکورک دخی بو وجهله تحت نظامه وضع اولنسی لازم کله جکی
بدیهی واولوجهله آلايلر مناوبه ايله اردو دائره سنده واقع هر بر مرکز وموقعه
نقل وعزیمت ایدرک برمخلده نهایت ایکی سنه دن زیاده آرام واقامت ایتدکلری
حالده هر سنه نك استبدالنی بولندقلری محلاک جوارقضالردن اجرا
ایده جکلری جهته ذکر اولنان جنسیت وهمشهر بلك محذورینک دخی
برطرف اوله جغی غیرحق بولندیغنه وهر قضا دن انه جق نفراتك مقداری
دخی اولجه تبین ایدرک معلوم اوله جغه بناء بر وجه محرر هر بر موقعده
بولسان الايله وقت استبدالده نمقدار نفرات جدیدہ اقتضایدر واولقدر
نفرات اولموقعك ممکن مرتبه قرب جوارندن اولق اوزره قاج قضا دن حاصل
اوله یله جکی اکلاشیلورایسه مذکور قضا ل موقع مزبوره تخصیص اولنه رزق
انلردن النان نفرات اولموقعه اعطا اولنه

❦ ❦ ❦ فصل ثانی ❦ ❦ ❦

❦ خدمت عسکریه دن استئنا ومعافیه شایان اولنلرک بیانی ❦

❦ اون دردنجی بند ❦

مراتب علمیه وقلیه وملتکیه دن سر بوابین ومدرسین وخواجهکان دیوان همایون
رتبه لرینه قدر هر بر رتبه یی حازا ولان بندکان سلطنت سنیه ايله مملکت مفتیلری

وحاکم

و حاکم و نایب افندیرو بایرو ات جدیده اصحاب خانقاه اولان طرق علیه مشایخ
کرامی بالطبع مستثنا اوله جققرندن بونلر شاید اسنان عسکریه ده بولنسه لر دخی
قرعه به دعوت اولمیه

❖ اون بشی بنده ❖

جوامع شریفه خدمت مشرفه سنده بولنان ائمه و خطبا و مؤذن و قیام
وساؤه مثللو خدمه دن بایرات عالی جهته متصرف اولوب مأموریتلرینی دخی
وکیل ایله اداره ایتدیرمیه رکه بالذات کندوری اداره وایقا ایتمکده اولان کمسنه لر
کذلک مستثنا اوله جققری جهته به بوقوله لر اسنان عسکریه ده بولنمش
اولسه لر دخی قرعه به ادخال قلمیه

❖ اون التخی بنده ❖

بیانه حاجت اولدیخی وجهله ماده عسکریه نکه تقویه بازوی مکنت وسطونته
صرف اقدام و غیرت واجبات اموردن اولدیخی مثللو طریق فیض رفیق علیه به
سالک اولان طلبه علومک دخی تزییدیه ارباب علم و دانشک تکثری خصوصیه
اعتنا فرایض دینه دن اولوق و بالجمله موالی کرام و مدرسین و مملکت مفتیلری
و درسه ام خواجه لر یله طرق علیه مشایخی افندیلرک مخدوملری اکثریا
پدرلری سلککنه انسلاک ایدرک تحصیل علوم دینه ایله اشتغال ایده جققری
درکار بولنمقدن ناشی بونلرک اگرچه خدمت عسکریه دن کلیا استثنا اولمیشی
لازمه حالدن اولوب فقط ایجقرندن بعضا پدرلری اثرینه کتمیه رکه تحصیل علم
و معارفه هوس و رغبت ایتیانلری اولور و بویوزدن دین و دولت علیه به
رفانده لری اولیه بجخی اکلا شیلور ایسه اومقوله لرک عسکر لکدن معاف
و مستثنا اولملری ایجاب ایتیب اسنان عسکریه ده بولندقلری حالده اهالی
ساره مثللو قرعه به ادخال اولنه رق اسملرینه اصابت ایتدیکی صورتده التخی
لازم کله جککنه و حالبوکه بونلر تحصیل علمه چالشانلریله چالشیانلرینک فرق
و تمیز اولنه بیلسی مجرد ماده امتحانه موقوف بولندیغنه بناء بو مثللو ذوات کرامک
اولاد لرندن اسنان عسکریه ده بولنانلر دخی هر سغه اهالی ساره ایله برابر
متوطن اولدقلری قضاده عقد اولنه جق قرعه مجلسنده حاضر بولنه رق
مجلس مذکورده موجود بولنان میز و سائر علماء کرام معرفتیه قرق ایکنجی بنده

بیان اولیان اصول وجهله امر امتحانلری بالاجرا اگر بندمن بورده سنلرینه
نسبتله امتحان اولملری شرط قلنان علومدن کندولرینه واقع اولان سؤاللرک
اجوبه لازمه سنی ایراده مقتدر اوله بیلورل ایسه اول سنه قرعه یه ادخال
اولمیه رق محللرینه اعاده اولنه

❁ اون یکنجی بند ❁

مدرسه لده یولنان طلبه علومک دخی خدمت عسکریه دن کلیا مستثنایا طوئسی
ایجاب مصطلحدن و اعجاب علم و کمالک تراندی مستلزم حالاندن اولوب انجیق
بیاندن مستغنی اولدیغی وجهله اون سکرز یکریمی یاشسنه وارمش و بلکه قرآن
کریمی برکزه ختم ایتماش اولان بعض کسسه لر مجرد عسکری یه آلتماق ایچون
برتقریب مدرسه لره دخول ایتمکده اولدقلرینه و بومقوله لرک احوال و کیفیتلری
تحقیق اولمیه رق علی انعمای ترک واسئنا قلندقلری تقدیرده جمله خلق
بوصنیعه یه سلوک ایدرک عسکره الله حق کیمسه بولمیه جفته بنا مدرسه لده
یولنان طلبه نیک اسنان عسکر بده بولنانلری دخی اهالی سائره مثللو قرعه
مجلسنه جالب اولنه رق کذلک قرق ایکنجی بنده ذکر و بیان اولنان صورتله
امر امتحانلری بالاجرا کندولرینه واقع اولان سؤاللرک اجوبه لازمه سنی
ایراده مقتدر بولندقلری حالده اول سنه قرعه یه ادخال اولمیه رق سنه آیه یه
ترک اولنه

❁ اون سکرزنجی بند ❁

کرک یتش یاشنی تجاوازدن پیرلایله سنی اون بشدن دون اولان جو جقلر
و کرک اشبور اون بش ایله یتش اراسنده بولنوبده ایشه کوجه یرامیه حق مرتبه
علیل و سقط اولان کسسه لر خانه اداره سنه مقتدر اوله میه جقلرندن منلایتش یاشسنه
واصل اولمش یا خود سنی دهادون اولوب فقط علیل و ناتوان اولسی جهیلله
ایشه کوجه یرامقدن قالمش اولان برآمدک سن عسکریده براوغلی اولوبده
اندن بشقه عقلی والیری و ایاقلری ایشه کوجه یرایه حق مرتبه درست
و کوزلر نیک هیچ اولمز ایسه بری سالم و سنی دخی اون بشی منجاوز اولیق اوزره
خانه سنده دیگر براوغلی یا خود قرنداشی و داماد و طورون و یکن مثللو
امورینه باقه حق برمعینی و یا خود کندی خانه سنده اولمز ایسه ده یتله اول قریبه
درونده

در وینده واقع دیگر بر خانه ده کندوسنه معاونت ایده جک وایشنی تسویه
ایلیه جک براوغلی بولندیغی قرعه مجلسنده متواتر ثبوت بولور ایسه اول خانه
برلوعد اولنه جغندن اول آدمک مارالذ کرسن عسکریده بولنسان اوغلی
اول سنه قرعه یه ادخال اولمیه رق سنه آتیه یه ترک اولنه

❦ اون طقوزنجی بند ❦

بر طول خاتونک سن عسکریده براوغلی اولوبده اندن بشقه خانه سنده عقلی
واللری وایاقلری ایشه وکوجه یزیه جق قدر درست وکوزلر ینک هیچ اولن
ایسه بری سالم و سنی یتشدن دون واون یتشدن افزون اولق اوزره یاننده
دیگر براوغلی یاخود پدر وقرنداشی وداماد وطورون مثللو امورینی رؤیت
ایده جک معینی اولندیغی یاخود کندی خانه سنده اولن ایسه ده ینه اول قریه
در وینده کائن بشقه بر خانه ده کندوسنه باقه جق براوغلی بولندیغی قرعه
مجلسنده علنا ثبوت بولور ایسه هر قومک سن عسکریده بولنسان سالف الذکر
اوغلی اول سنه قرعه یه ادخال اولمیه رق سنه آتیه یه ترک اولنه

❦ یکرمنجی بند ❦

مستقل بر خانه نک صاحب و مدیری اولوب سن عسکریده بولنسان بدلیقانلوک
کندی یاننده یاخود ینه اول قریه در وینده واقع دیگر بر خانه ده خانه سی
امورینی سپارش ایده جک بر پدری یاخود قاین پدری و یاخود یکرمنی بش یاشنی
تجاوز قانی بولنر ایسه اول دلیقانلوک اول سنه قرعه یه ادخال اولمیه رق
سنه آتیه یه ترک اولنه واکر هر قوم دلیقانلوک یاننده امر انفاق واداره لری
کندوسنه منوط بعض صبیان وایتام بولنور ایسه اولخالده بشقه خانه ده پدر
وقاین پدر و قانی اولسه دخی هر قوم قرعه یه ادخال اولوب سنه آتیه یه براغله

❦ یکرمنی بند ❦

بر آدمک یاخود بر خاتونک اسنسان عسکریده ده براوغلی اولندیغی و براوغلی
دخی الحاله هذه سلك عسکریده موجود و مستخدم بولندیغی و بوا یکبسندن
بشقه اون بش یاشنی تجاوز یتش دیگر اوغلی اولندیغی صورتده اول آدمک
یاخود اول خاتونک هنوز سلك عسکریده اولان اوغلی چیقوب خانه سنه
عودت ایتدکجه یاخود صغیر براوغلی اولوبده اون بش یاشنی تجاوز ایتدکجه

بشن عسکریده بولسان سالف الذکر اوغلی اول سنه قرعه یه ادخال اولنیه رق سنه آتیه یه براغله

❖ یکریمی ایکنجی بند ❖

برآدمک یاخود برطول خاتونک اسنان عسکریده ده براوغلی اوله رق اندن بشقه اون بش یاشنی تجاوز ایتش دیکر اوغلی اولدیغی ومقدم سلاک عسکریده بردن زیاده اوغلی وفات ایلش اولدیغی صورتده اول آدمک یاخود اول خاتونک اسنان عسکریده ده بولسان مارالذکر اوغلی اول سنه قرعه یه ادخال قلمیه رق سنه آتیه یه براغله

❖ یکریمی اوچنجی بند ❖

ضعیف البینه وناقص الاعضا وعلل ساریه ومرضیه مبتلا اوله رق خدمت عسکریده یه تاب آورتحمل اوله مبه جقلری اطبا طرفندن خبرویریلان دلیقانلور بالطبع معاف اوله جقلردن بومثللور قرعه یه ادخال اولنیه

❖ فصل ثالث ❖

❖ یکریمی دردنچی بند ❖

برسنه قرعه سنده کړک اسملرینه قرعه اصابت ایتیان آدملورکړک طابۀ علومدن اولملری یاخودخانه لرنده یالکڑ بولملری ویاخود بعض علل وامراضه مبتلا اولملری جهتلره حسب النظام معاف ومنتشنا اولان کسنه لر اول سنه دنصکره بتون بتون ترک اولمش اولوب بومثللور یکریمی بش یاشلرینی اتمام ایله یکریمی التنجی یاشلرینه دورونقل ایدنجیه یعنی اسنان عسکریده دن چیقنجیه دکین ینه هر سنه قرعه محله ورود وتجمع ایدرک عین سنه سابقه وجهله اول سنه دخی کړک موجود بولسانلرینک وکړک دیار آخرده اولملرینک ایچلرنده بتکرار شایان معافیت واستشنا اولملری بعد التفریق ماعداسی قرعه یه ادخال اولنه فقط یک چشم وچولاق وطوبال وولسزوقنبوراولان آدملرایله سائر بومثللور هرور زمان ایله مندفع وزائل اولیه جق علل وامراضه مبتلا بولسان کسنه لړک هر سنه قرعه محله جعی بیهوده اوله جقندن بومقوله ل برسنه قرعه سنده بوقلنوب کیفیتلری معلوم اولدقدنصکره بعدما جلب اولنماق اوزره قرعه دفترنده اسملری بالاسنه شرح ویریه

یکریمی

❀ یکر می بشنی بند ❀

حسب القدر هیچ بر سنه اسمارینه قرعه اصابت ایتمه رک یکر می بش یاشرینی
بالاکمال یکر می التنبی سنلرینه دور ونقل ایدن کسنه لر اسنان عسکر به بی
تجاوز ایتمش اوله جقلری جهته له اگر چه بومقره له رک حسب القانون اندن صکره
قرعه محله دعوت اولنملری لازم کلیه جکی درکار ایسه ده بیاندن ازاده
اولدیغی وجهله سلطنت سنیه نک قوه عمومیه عسکر به سندن معدودیت
حرب وضر به مقتدر اولان مجموع اهل اسلامه فریضه ذمت دیانت اولوب
فقط کافه مسلمینک مجتمعا وتمادیا سلاح التند بولنملی ایجاب ایتمه جکندن ناشی
ذکر اولتان قرعه ماده سی دولت علیه ده هر بار حاضر واماده بولنمق اوزره
مقدار کفایه عسا کر موظفه نک ممالک محروسه اهل بیتی میانه سندن اصول عدل
وحقایق اوزره اخذ وانمخابچون وضع اولنملش بر کیفیت اولدیغنه واسمنه
قرعه اصابت ایدرک سبک موظفه التالار بش سنه بوراده خدمت ایتد کدن صکره
صنف ردیفه نقل ایله یدی سنه دخی اوراده بولنه جقلرینه و سالف الذکر
اسملرینه قرعه اصابت ایتمه رک اسنان عسکر به بی تجاوز ایدن کسنه رک
اولوجهله اسملرینه قرعه اصابت ایتماسی اگر چه عسا کر موظفه سبککنه
النفقن وارسته اولملرینی اقتضا ایدر ایسه ده بوندن طولای عسا کر ردیفه
خدمتندن دخی معاف اوله رق قوه عمومیه دن بتون بتون خارجه قالمملری لازم
کلیه جککنه بناء بروجه محرر اسملرینه قرعه اصابت ایتمه رک یکر می بش یاشرینی
تجاوز ایدن کسنه لر صنف ردیفه قید و تحریر ایله سائر همش هر یاری مثللو
یدی سنه عسا کر ردیفه دن معدود اوله

❀ یکر می التنبی بند ❀

خانه لنده یا لکن اولد قلمندن ناشی حسب النظام قرعه ده داخل اولیه رق
یکر می بش یاشرینی تجاوز ایدن کسنه رک دخی اسنان عسکر به دن چیقمش
اوله جقلری جهته اندن صکره قرعه محانه جلب اولنملری اقتضا ایتمه جکندن
و بومقره له رک فی الاصل قرعه ده ادخال اولنماسی مجرد خانه لندن تبعید
اولنماق ومصالح یتیمه لری معطل قالمق مقصد عالیه سنه مبنی اولوب
هر قوم لر صنف ردیفه تحریر اولد قلمری صورته خانه ومحل لندن دور اولیه رق

ینه ایش وکوجلریله مشغول اوله جقلردن اوله یالکراق جهتیله نائل
معافیت اوله رق اسنان عسکریه بی تجاوازایدن کسنه لر دخی صنف ردیفه
تحریر وادخال اولنه

❀ یکر می بدخی بند ❀

علما و مشایخ زاده لردن تحصیل علم ایله مشغول اولنلریله مدارسده بولنسان
طلبة علوم اسنان عسکریه بی تجاوازایدنجه قدر هر سنه قرعه مجلسنده بولنه رق
امر امتحانلری بالا جرا اسئلة واقعه یه ابراد جوابه مقتدر اولدقلری و بوضوئله
تحصیلده اوله رق اسنان عسکریه بی یعنی یکر می بش یاشلری بی تجاواز ایله
یکر می الشخی یاشلری دور و نقل ایلدکاری حالده بولنلرک دخی اندن صکره
قرعه مجلسنه جلب اولنلری لازم کلیه جکندن بشقه مومی الیهم تحصیل
علم شریفدن لذت المنش و درس لری کرکی کبی ایار و لمش اولق حسبیله بعدما
تکمیل علم و دانشه سعی و اقدام و مسلاک علمایه انسلاک ایله نشر علوم دینی
خدمت شریفه سنی التزام ایده جکر می تبین ایش اوله جفته مبی مومی الیهم
اولو جهته اسنان عسکریه بی تجاواز ایند کدنصکره صنف ردیفه دخی
تحریر وادخال اولنلریله رق خدمت عسکریه دن کلیا استثننا اولنلری و برده علیل
وضعیف اولملری جهته قرعه یه داخل اولیه رق اسنان عسکریه بی
تجاوازایدن کسنلر صنف ردیفه دخی برایشه یرامیه جقلری درکار اولدیغندن
بودقوله یکر می بش یاشلری کیردکلری سنه واقع اولان قرعه ده لدی المعاینه
ینه اولخالده بولندقلری صورتده بولنلر دخی ردیفه قید اولنیه رق بتون بتون
صالیو یر یله

❀ فصل رابع ❀

❀ یکر می سکر می بند ❀

ایکینجی فصلده تعیین و بیان اولنسان معاف و مستثننا لردن ماعدا بالجهله علما
و مشایخ و خاندان و وجوه زاده لریله اهالی سائر اولاد لردن هر کیم اولور ایسه
اولسون اسخته قرعه اصابت ایدن کیمسه لک بش سنه خدمت ایتک اوزره
عساکر موظفه سلاکند اذخال و تحریر اولنه جقلری درکار ایسه ده بولنلردن
بعضیلری بر صنعت و تجارت یا خود آخر یاشلمو برکار و مصلحتله مشغول
بولنوبده

یولنوبده بش سسنه ترك و فراغتلى تقدير نده اول ايشلرينه سكته كله چككى
بجرم ايدرك عساكر موظفه سلك كننده واجبه دمتلى اولان خدمتلى وكيلى ايله
ايفايلىك اوزره يرلىشه بدل و يرمك مراد ايدرلرايسه اشوب بدل خصوصنه دخی
طقوز شرط ايله مساع اوله (شرط اول) بدل و يره چك كسنه و يره چكى بدل
هر قاج غروشه ارضا ايدرلايسه اول مبلغى باغ و باغچه و ترلا و خانه و جفت
اوازمايى مثلوشيلارنى فر وخت ايتىكسزىن تدارك و اعطايه مقتدر اولدىغى
حالده بدل و يرمسنة مساعده اولنوب بو خصوص ايچون زنهار كسنه نك امالك
و اراضى و جفت ادواتى فر وخت ايتسنة جواز و يربيه (شرط ثانى) بدل
و يربيه چك كسنه بگرى بش ياشنى كشمش و او تون ياشنى تيجا و زياتماش اوله
(شرط ثالث) هر كونه عليل ساريه و مزمنه دن وارسته اوله رقى صحت مزاج
و تناسب اعضا جهتيله خدمت عسكريه يه ال و يره چك حال و هيئته يوانه
(شرط رابع) مقدم عساكر موظفه يه دخول ايله خدمت معينه سنى
اتمام ايدرك صنف رديفه نقل اولنمش اولان آدماردن اوليه و فقط اسملرينه
قرعه اصابت ايتىدرك يا خود يالكرلى جهتيله معاف اوله رقى انسان عسكريه يى
تجاوز ايتمش اولدقلى جهتيله رديف نحر يراولنمش اولان نفراتدن اولور ايسه
قبولى جائز اوله (شرط خامس) هر اردويه و يربيه چك بدل اول اردونك
دائرة سى اهاليسندن اولوب سائر اردور دائرله ترسانه عامره و قلاع خاقانيه
تخصص اولان سنجاق و قضاارك اهاليسندن اوليه (شرط سادس)
بياض كوله اولسندن باس اولوبوب الحق عرب كوله اردن اوليه (شرط سابع)
مقدم سلك عسكريه كبر و بده چور يكه چشمش يا خود ناموس عسكريه
يا قشمر بعض تهمت واقعه لرينه مبنى طرد و دفع اولنمش آدماردن اوليه
(شرط ثامن) وطن و مسكنى مجهول و بين الناس اطوار قبيحه و مذمومه ايله
معروف و مشهور اشخاصدن اوليه (شرط تاسع) اشوب بدل خصوصنه
فقط بر كسنة نك سلك عسكريه دخولندن اوج ماه مرورينه دكين مساعده
اولنوب اوجاه بكد كدنصكره بدل قبول اولنمه رقى اتمام مدت معينه ايدنجيه نك
قرعه صاحبي استخدا م اولنه

❖ يكرى طقوز نجي بند ❖

على الاطلاق سلك عسكرى به داخل اولان عجمى نفراتدن وقوع بولان فرارى
اکثريا اولکي سنه ظرفنده وقوع عوالب برسنه بي تجاوزايتد کس نصکره عسکرلک
حاليه الفت ايدرک پک اولقد فراره تصدى ايتيه جکلى درکار اولديغنه
وبدل ويره جک اولان کسنه نک همه حال ويره جکى بدلى صداقت واستقامت
اوزره خدمت ايتک وفرار کار مکر وهنى ارتکاب ايلامک اوزره قوی کفيله
ربط ايلسي واجبه ذمتي بولنديغنه بناء اسمنه قرعه اصابت ايدن برکيسه
طرفندن ويريلان بدل اگر سلك عسکرى به دخولندن برسنه تمام اولقسزين
فرار ايدر وتجسس ونجوى اولنه رق اله بکمنز ايسه صاحب قرعه ديگر
بر بدل ويرمکه مجبور اوله جفندن اوج ماه ظرفنده اولوجهله ديگر بر بدل
اعطا ايتديکي حاليه کسندوسى جلب اولنه رق عسکره تحى بر اولنه واکر
ويريلان بدل خدمته فوت اولور يا خود برسنه ميرورند نصکره فرار ايدر ايسه
اولحاليه صاحب قرعه ديگر بدل اعطا سندن وارسته اوله

❀ اوتوز بى بند ❀

اسملى نه قرعه اصابت ايدونده برلر ينه بدل ويرن کسنه لر اول بدللى
يالکر سلك موظفه فريضه ذمتلى اولان بش سنه خدمتى ادا ايتديرمک
ايچون ويرمش اوله جقلى نه واولوجهله بدل ويرملى کسندولر ينک فقط
سلك موظفه دخول ايله بش سنه خدمتن وارسته اولملى ني ايجاب ايدوب
پوخسه بتون بتون قوه عوميه اسلاميه دن خارجهه قائملى ني اقتضا
ايتيه جکس يناء برلر ينه بدل ويرن کسنه لرک ويردکلى بدللى عساکر موظفه به
تحرير والحق اولندقد نصکره کسندولرى دخی صنف ردیفه قيد اولنه رق
ردیف نظامى موجب يدي سنه صنف مذکور دن محدود اوله

❀ اوتوز بى بند ❀

ويريلان بدللى کوله يا خود باشى بوش آدملردن اولدقلى حاليه اگر چه
عساکر موظفه سلك سندن خر و جلنده صنف ردیفه قيد وادخاللى لازم
کليه جکى درکار ايسه ده يکرمى سکر بى بندک درد بى شرطنده بيان اولنديغى
وجهله اسملى نه قرعه اصابت ايتيه رک يا خود حال معافنده بولند رق استان
عسکرى به بي تجاوز ايتلى جهته ردیف قيد و تحى بر اولمش اولان نفراتدن

دخی

دخی بدل اعطا اولمسه مساعده اولنه جغنه و بونلردن ویریلان بدللرک
حد ذاتنده صنف ردیفده یدی سنه خدمت ایتک لازمه ذمتلری اولوق واجرتله
دیگرک یرینه بدلا عسا کر موظفه سلاکنه کیرملری کنیدی کار و منفعلر بچون
اوله جغی جهته بوندن طولای صنف ردیفده اولان خدمتلری ذمتلردن
ساقط اولسه جغی درکار بولمق حسبیه سلاک موظفدن جیقدقلرنده ینه
عسا کر ردیفده قید و ادخال اولملری اصول حقانیت موافق اوله جغنه بناء
سالف الذکر کوله لردن و باشی بوش آدملردن ویریلان بدللر عسا کر موظفه
سلکندن اخراج اولندقدنصکره ردیفه قید و تحریر اولمیه رقی بتون بتون
ترک اولوب انجیق سالف الیان عسا کر ردیفده دن اعطا اولسان بدللر سلاک
موظفدن اخراج اولندقدلرنده سلاک مذکوره کیرمز دن مقدم بمقدار مدت
ردیف صنفده بولمشارایسه ذکر اولسان یدی سنه دن بالتذیل قصورقلان
مدت خدمتلری ادا و اکمال ایتک اوزره ینه صنف ردیفه قید و اطلاق اولنه ل

❁ فصل خامس ❁

بهر سنه وقت استبدال دن مقدم اردو مجلسلرنده تهیسه و ترتیب اولمسی لازم کلان
دفاترایله خصوصیات سائر نک بیانی

❁ اوتوز ایکنجی بند ❁

بهر سنه روز خضر دن اوج ماه مقدم هر بر اردو مجلسی نؤدنده بولان نفوس
دفترل ینه مراجعتله اول اردو دائره سنه اسنان عسکر یه ده اوله رقی بمقدار
اهالی موجود ایسه کرک برلو و کرک زیاده لو کرک سقط و کرک سالم جمله سنی
قضا و قریه و خانه و نوهر و واسم و کنیه لریله مذکور نفوس دفترلردن
بالاستخراج سطرلری دردر پرمق قدر سیرک و اسملری فاصله لو اولوق اوزره
هر بر قضا نک بشقه بشقه اسنان دفترل نی تحریر و تقیم ایتد کدنصکره اوله
اطالعه هنده اول اردو نک ترتیب تامدن بمقدار نقصانی اولوب اول سنه
استبدالنده دخی نقدر نفرات عتیقه اخراج اولنه جغی و بو حاله نظرا
اول سنه ده اردوی مزبوره نقدر نفرات جدیده نک لزومی اوله جغی و اول
اردو دائره سننده بکرمیدن بکرمی بش یا شنه قدر بمقدار اهالی موجود
بولنه جغی و لزومی اولان سالف الذکر نفرات جدیده نک حضور بچون

دائرة مزبوره ده موجود بولسان اسنان عسکریه اربابنک قاجده پری
التمق لازم کله جکی و بونسبت اوزره دائرة مذکوره ده واقع قضاالدن
پهرینک تمقدار نفرات و برملری اقتضا ایده جکی خصوصاً برنی عینی اوچینی
بندده تعریف ویان اولسان اصول وقاعده اوزره حساب و تقسیم ایدرک
اولو جهله برقطعه تقسیم دفتری ثانیاً بدینی بندده تعریف اولسان اصول
موجنجه قضاری ایجابی و جهله قرعه دائرة لرینه تقسیم و بونله
کوندرله جک ضابطان و ائمه و کتبه و اطباء بترتیب ایدرک کیفیت
تقسیم ایله هر برقرعه دائرة سنه مأمور اوله جکی ضابط و امام و کاتب و طبیبک
اسم و رتبه لرینی و شاید اردوده بو خصوصیه کفایت ایده جک قدر الای امامی
و اطباء بولنن ایسه اوست طرفی خار جیدن تدارک و تعیین اولتمق اوزره
نقدر و نره دن نقصان ایدوکنی مبین برقطعه دوائر دفتری ثالثاً اون اوچینی
بندده محرر و مسطور اولان اصول موجنجه قنغی قضالدن الیه جکی
نفرات جدیده نک قنغی موقع والايله و برملسی لازم کله جکنی مبین برقطعه
تخصیص دفتری دخی تحریر و تنظیم ایدوب اشود فائیدن بالای بندده ذکر اولسان
اسنان دفتری بعده قرعه مأمور لرینک حین عزیمت لرینده انله و برملک اوزره
مجلسده بالتوقیف دیگر اوج قطعه سی یعنی تقسیم و دوائر و تخصیص دفتری
طرف مشیری به اعطا و تسلیم و مشارالیه طرفندن دخی جانب سرعسکری به
اسبال و تقدیم اولنه

❁ اونوز اوچینی بند ❁

اردول طرفندن جانب سرعسکری به تسار اولسان سالف الذکر دفتری
لیدی الورود دارشورایه اعطا و اوراده تدقیقات لازمه سی بالاجرا موافق
اصول بولندیغی تقدیرده طرف سرعسکریدن باتقریر باب عالی به تقدیم
و اوراجه دخی صور ایجابیه سی تسویه و تمیم اولنه رقی نفرات جدیده لازم کله
اولصورتله اخذ و استحصا ایچون هر قضایه خطایه یا بشقه یا بشقه اولتمق
و تقسیم دفتری منطوقنجه هر برقضا نک و نره جکی نفراتک مقداری مندرج
بولتمق اوزره ایجاب ایدن اوامر علیه تسطیر و انجق بیاندن مستغنی
اولدییی اوزره ممالک محروسه ده اصول قرعه ایله نفرات التمق خصوصیه

بمنه تعالى هنوز اشبو الشمس ايكي سنه سى بدأ اولنه جق اولمق وشعدى يه قدر
 ممالك محروسه اهل بسنك بو اصول ايله قطعا القلارى اوليه رقى
 نصورتله اجرا اولنه جنى كليا مجهوللارى بولمق حسبيله خصوص مذكورك
 اشبو اولكي سنه برز اطرافلوجه اعلان واشاعت اولمى لازمه حال
 ومصلحتدن اولديغندن اصول مذكوره نك محسنات جليله سى وبعض
 لازم البيان اولان شرائط ونظا مائيله قرعه اجرا سندن مقدم وكره
 چكده كدنصكره فراره مجب اسر اولنار حقلرنده اجرا اولنه جق بحال نك
 تسطير اولنه جق اوامر عليه ده حكايه وتصريحى مناسب اوله جفندن بشقه
 بومالده اوله رقى لا اقل هر بر قضا ايچون يديش سر سكرز عدد اولمق اوزره
 ايچايى مقدار ورقه مخصوصه لر دى طبع وتمثيل ايتدرلد كدنصكره
 روز خضر دن بر بچق نهايت بر ماه مقدم ذكر اولنار اوامر عليه ايله ورقه
 مخصوصه لر در سعادتن طاق طاق سنجاق واليرى ومتصرفين وقائمقاملر
 طرفلرينه بعث وتسپار و بر طرفدن دى كيفيتك بو وجهله ايچايى اجرا
 اولنديغى بيانيه اردولر جه لازم كلان تداركاته مبادرت اولمى خصوصى
 اردولر مشيرانى طرفلرينه انبا واشعار و امر عاليله هر بر قضا دن تقيدان
 نفرات التيه جنى درج اولمى ايسه قطعى وجهله معلوملارى اولمق
 ايچون بونك دى بر قطعه دفتري بالتنظيم ارسال وتسپير اولنه
 وقالديكه ذكر اولنار اوامر عليه در سعادتن طوع ريجه سنجاق والى
 ومتصرف وقائمقاملرى طرفلرينه كوندريله چكنه وبوجاله
 نظرا اردولر طرفلر دن كوندريلان قرعه مأمورلرينك يدرنده مأموريتلرينى
 متضمن برستد بولنهميه جفته بناء هر بر قرعه مأموريتك مأموريتنى متضمن
 اوله رقى كنده چكى قرعه دائره سنك شامل اولديغى قضايه خطايابا اسم محللارى
 آجق اولديغى حالده مختصر جه بر قطعه امرعلى اصداريله مأمورين
 مومى اليه اعطا اولمق اوزره بونلردى اردولر مشيرانى طرفلرينه
 كوندريله

❁ اوتوز در دى بند ❁

اوتوز ايكنى بنده بيان اولنديغى وجهله قرعه مأموريتنه كوندريك اوزره

عالی مذکورى نزدنده حفظ ايله قرعه مأمورلىك وروديشه مترقب اوله
واحر عالى قرائت اولندقد نصكره تاقرعه مصلحتك اجرا و اتمامه قدر
هرنه مصلحتله اولور ايسه اولسون اسنان عسكر يه ده بولسان آدمردن
كمنه لك قضادن جيقوب بشقه محله كتمسچون هرورتد كره سى و يريله
وفقط برمانع شرعى ومصلحت مستحله لرى ظهور ايندئر اولور ايسه قوى
كفيل لرى الله رقى هرورتد كره لرى اعطا اولنه

﴿ اوتوز يئنجى بند ﴾

نفرات جديده اخذينه دائر تسيطر اوانسان سالف الذكر امر عاليلر واليلر
طرفنه تسيار اولنديغى ائنده اوتوز اوچنجى بند ده بيان اولنديغى وجهله
كيفيت اردو مشير لرى طرفلرينه دىخى انبا واشعار و بونكله برابر قضالردن
الله حق نفرا لك دفتر يله قرعه مأمورلىك و يريله جك امر عاليلردىخى اسبال
اولنه جغندن واردول طرفنده دىخى اجراى قرعه ضمنده كوندر يله جك
مأمور لىله اوتوز ايكنجى بندك بالاسنده ذكر اولنديغى وجهله هر بر قضاده
يكر ميدن يكر مى بش ياشنه قدر موجود بولنان اهانليك اسامبسنى حاوى ايجاب
ايدن اسنان دفتر لى مقدما بال تنظيم حاضر و آماده بولمش اوله جغندن بروجه
محرر امر عاليلك والير طرفلرينه ارسال اولنديغى خبرى اردو مشير لرى طرفلرينه
واصل اولدقه در حال اردو مجلسارنده هر بر قرعه دائره سنه كيله جك قرعه
ضابطنه كيده چكى دائره ده بولنان قضالرك اسنان دفتر لىله هر بر قضادن
الله حق نفرا لك مقدارينى واول نفرا قى قنى محل وموقعه تسير ايتلى لازم
كله چكى مبين بر قطعه تخصيص دفترى اعطا وتسليم واسملى ينه قرعه
اصابت ايدن نفرا قى تعيين اوانسان محل وموقعه كوتورمك ايجون هر بردايره
كيده جك مأمور لىله معينه بهر قضا ايجون ممكن مرتبه اوقور يازار بر ر يوز باشى
ياخود ملازم و ياخود بر چاوش ترفيق اولنه رقى نهاسيت روز خضر دن يكر مى
كون مقدم طاقم طاقم جله سى محل مأمور يتلى جانبده اعزام وتسير اولنه

﴿ اوتوز يئنجى بند ﴾

كر ك قرعه مأمور لى وكر ك معتبارنده كيده جك اولان يوز باقى وملازم
وچاوشلر كشت وكذار ايتد كلى محلرده مأكولات وبنك حيواناتى وسائر

واگر قضا دفترنده زیاده اسم بولنور ایسه اشبوز یاده بولنسان اسملر اسنان
دفترینه نقل و تحریر اولنه بعده قضائک نفوس دفترینه مراجعتله امر عالی
قرائندن مقدمه تحصیل و تجارت و آخر مصلحت ضمننده اول قضا دن درسه عادتله
و محال سائریه کتمش آدملر وار ایسه بولنلرک اسنان دفترنده اسملری اوزرینه
آخر عملکننده دیو اشارت قلنه و بولنلر دن ما عدا سنک کافه آوراده مجتمع
و موجود بولنمسی لازم کله جکندن نفرات مجتمعه نک مذکور اسنان دفتر یله
جمله سی مجلسجه یوقمه اولنه رق موجود بولنسالرینک اسملری اوزرینه برریم
وضع اولنوب موجود بولنلرک سبب عیبوتی قریه مختارلرندن و سائر کویلو
و قومشولرندن بالتحقیق اگر خسته لکنه مبنی کلامش ایسه اسنان دفترنده
اسمنک اوزرینه خسته لفظی اشارت اولنه و اگر بر عذر شرعیسی اولیه رق
قریه سنده قالمش یا خود بر طرفه صاوشمش ایسه اومقوله لطفوز بی بند
احکامی موجبجه همان بلا قرعه عسکره النمی لازم کله جکندن هیچ
برلو و عیسل و طلبه علومدن اولوب اولدیغی سؤال اولنمقسنرین اسمنک
اوزرینه قرعه دن فرار ایتدیکنندن عسکره یازمشد ردیو شرح و یر یله
و بوند نصکره ذکر اولنان اسنان دفتر ی قرعه دفتر ی اتخا ذ اولنه رق قرعه
مشر و عه مصلحتی بونک اوزرینه اجرا اولنه جفندن دفتر مذکورک بالاسنه
فلان سنه سی فلان قضا ده اجرا اولنان قرعه مشر و عه دفتر یدر دیو
تحریر و املا قلنه

❦ قرق ایکنجی بنشد ❦

بالاده بسط و تمهید اولنان خصوصلر اولو جهله اجرا اولند قد نصکره
اعضای مجلس ايله قرعه محله تجمع ایتمش اولان بالجمله وجوه و قرا امام و مختارلری
و کافه اسنان عسکریه اربابی و سائر ه موجود و حاضر اولد قلری حالده
مقدما درسه عادتدن کوند ریلوب قضا ضابطی نزدنده محفوظ بولنان مفصل
امر عالی تکرار علنا قمع و قرائت و مضمون اطاعت مقرونی جمله یه حرف بحرف
اعلان و اشاعت اولندیغی عقبنده محله مناسب بردعا ثبت صحیفه اجابت
قلند قد نصکره قرعه نک اجرا سنه بدأ اولنق اوزره ابتدای امر ده موجود
بولنسان اسنان عسکریه اربابنک ایچلرندن شایان معافیت اولنلری تفریق

اولنق

دفتريده اسملري اوزرينه كيفيتلري يازيله

❁ قرق اوچيني بند ❁

نفرات مجتمعه نك ايجندن حسب النظام آيرلسي لازم كلنلر بو وجهله تفر يق اولندقد نصكره قصور اوراده موجود نمقدار آدم قالور وديار اخرده بولنانلرايله خسته اوله رق خانه لنده قلانلردن دخي عذر وعلتدن وارسته قاج نفر بولنور ايسه جله سي قرعه يه داخل اوله رق اول قضان الله جق نفرات جديده بولنك ايجندن الله جقندن مر قوملك ذكر اولنان قرعه دفتريده اولان اسملري اوزرينه دخي قرعه افظنك اولكي حرفي اولان ق حرفي وضع اولنه

❁ قرق دردمجي بند ❁

برآدمك استنان عسكريه ده ايكي اوغلي بولنديغي حالده اكر چه بولنك ايكبسنگ بردن برسته ده عسكره المنسي لايق وجائز اوليه جقي دركار ايسه ده مثلا بري قرعه يه ادخال اولنوب ده ديكرى خارجده براغملش اولسه شايد قرعه يه داخل اولان اوغليه ده قرعه اصابت ايتديكي حالده ايكبسنگ دخي ترك اولغملش اوله جقي بديهي واشكار اولديغندن قرعه قنغيسنه اصابت ايدرايسه اول اوغلي المنق وشايد ايكبسنگ دخي قرعه اصابت ايتديكي حالده پدرلري اول سنه قنغيسنگ المنسي تنسب ايدرايسه اول اوغلي النوب ديكرى ترك اولنق اوزره ابتدای امر ده ايكبسي دخي قرعه يه ادخال اولنه

❁ قرق بشنجي بند ❁

معينلري مشترك اولان ايكي خانه دن قرعه يه داخل اولان ايكي آدمك دخي بريسي ترك اولنق لازمه خالدين اولوب شويله كه مثلا اون سكرنجي بند ده بيان اولنديغي اوزره يمش ياشنده براختيار آدمك سن عسكريده براوغلي اولوب ده اندن بشقه ينه اول قريه ده سا كن كندوسنه معين اوله جق ديكر براوغلي دخي اولنديغي حالده سن عسكريده بولنان مذكور اوغلي قرعه يه ادخال اولنه جق وكذلك يكر منجي بنده كوستلديكي وجهله مستقل خانه صاحبي اولوب سن عسكريده بولنان برديقا نلونك ينه اول قريه ده متمكن برقان پدرلي بولنور ايسه مر قوم دليقا نلور دخي قرعه يه داخل اوله جق اولديغنه

وحال بو كه

و حالبوکه مذکور اختیارک دیگر اوغلی دیدیکمز آدم مزبور دلیقانلوک قاین
پدری اولان شخص اولق اوزره تصادف ایتمی ملحوظ بولندیغنه بناء اگر
هم مر قوم اختیارک سن عسکریده اولان اوغلنه وهم ذکر اولسان دلیقانلو یه
قرعه اصابت ایدوبده ایکبسی برابر عسکره التدیغی حالده شخص مر قومک
هم پدری اولان اختیارک خانه سنه وهمدخی دامادی اولان مارالذکر
دلیقانلوک خانه سنه معاونت ایتمی لازم کلوب بوا یسه دائره امکانده
اوله میه جغی بدیهی و اگر مر قوملردن بری مثلاً بالکر مذکور اختیارک اوغلی
قرعه یه ادخال اولنوبده ذکر اولسان دلیقانلو خارجه ده براغلسه شاید
اختیارک اوغلنه ده قرعه اصابت ایتمدیکی حالده ایکبسی بردن الدن چقمش
اوله جغی غیر خفی اولندیغندن بومثلاًو معینلری مشترک تصادف ایدن ایکی
خانه دن اسنان عسکر یه ده بولسان ایکی آدمک عینی ایکی قره داشلر مثلاً
ایتدای امر ده ایکبسی دخی قرعه یه ادخال اولنوب بعده قرعه اجرا سنده
قنغسنه اصابت ایدر ایسه انک التمی جائز اولوب اگر برینه اصابت
ایتدکنصکره دیگر بنه دخی اصابت ایدر ایسه ابتدا اصابت ایدن النوب
صکره کی ترک اولنه

❁ قرق التبی بند ❁

پرقضا نك اسنان عسکر یه ده بولسان اها لسنك ایچندن بالاده محرر بندلرده
بیان اولندیغی وجهله معافیت واسنثایه شایان اولنلری آیرلدقندنصکره
باقی قاله رق اسملری بالاسنه ق حرقی وضع اولسان نفراتک مقداری مثلاً
یوزالی نفره بالغ اولسه مجلس مواجهه سنده درت کوشه اولق اوزره اوفه جق
یوزالی عدد کاغد کسلوب نفرات مر قومه دن هر برینک اسم وکنیه سی
اسنان دفترنده مقید اولدیغی وجهله اول کاغذک برینه تحریر اولندقدنصکره
مذکور کاغذلر میدانه وضع اولنه بعده اولوجهله یوزالی کاغذ دخی
قطع اولنوب مذکور قضادن مثلاً یکر می بش نفرالنه جق ایسه اشبو صکره دن
کسیلان یوزالی کاغذک فقط یکر می بش عددینه عسکر اولدم لفظی
یازیلوب سائرلری بوش اولدیغی حالده بوتلردخی اولکیلره قارشماقی اوزره
نکذلک میدانه وضع قلنه و اگر دعوت اولسان اسنان عسکر یه اربابندن

برطرفه صاوشه رق قرعه محله کلامش آدمار بولنور ایسه بومش لالول طقوز نی
 بنده بیان اولندیغی وجهله بلا قرعه عسکره الله جعفرین فرضا بومقوله
 بش کشی وار ایسه بولنر اصل اول قضا دن الله حق یکر می بش نفر دن
 تنزیل اولنه رق سالف الذکر صکر کی یوز الی کاغذک فقط یکر میسنه
 عسکر اولدم لفظی تحریر اولنه و بوندن صکره قرعه به کیره جک بالجمله
 نفرا تک بالذات کسندولی وقریه سنه خسته اوله رق قلانلرایله دیار اخرده
 بولنلنرک دخی قرعه اخذنده کسندولینه وکالت ایده جک اولان برر اقر باری
 وبالجمله قریه مختارلی مجلس حضورینه جلب اولنوب اسامی یازلمش اولان
 سالف الذکر یوز الی عدد کاغذک علی ملا الناس برر برر بویکله رک هر بری
 بوخصوص ایچون تنظیم اولنش اولان اسطوانی شکل کو چک طرفلردن
 برطرفه ادخال ایله مذکور طرفلرک قیقلری قیانه رق اشبو یوز الی عدد ظرف
 برطوبره دروننه ویکر میسنه عسکر اولدم لفظی یازیلو اولان دیگر
 یوز الی عدد کاغذ دخی کذلک اولوجهله ظرفلره قونیلر رق بولنر دخی دیگر
 برطوبره دروننه وضع ایله اسامی طوبره سی مفتی افندی به واکر اول قضا ده
 مفتی یوغیسه قضا علماسندن مجلسده مفتی مقامنده بولنه جق افندی به
 ویریلوب قرعه طوبره سی دخی اعضای مجلسدن برینه تسلیم اولنه رق
 مومی ایله اول طوبره لری وجودلردن ایچیق اولیق اوزره اوکلیینه وضع
 ایتملی بعده مفتی افندی طرفندن مجلسه مناسب مختصرجه بردعا رفع بارگاه
 جناب واهب العطا یا قلندیغی عقینده مفتی افندی اسامی طوبره سی وقرعه
 طوبره سی طوته جق کشته دخی اول طوبره بی تکرار الیرینه اله رق اغزلری
 طوبه بابوب و برر الیریه محکم اغزلدن طوتوب درونلرنده اولان ظرفلر
 لایقینه بر برینه قارشمق ایچون ایکسی دخی مذکور طوبره لری کرکی کبی تحریک
 ایتدکد نصکره ابتدا مفتی افندی یدنده بولنان اسامی طوبره سنه ادخال
 دست ایدرک ایچنده بولنان طرفلردن کیف ما اتفق برینی طیشارویه جیقاروب
 علنا قیاغنی فتح ودرونده بولنان کاغذی بالاخراج کشته ادایله اول کاغذده
 محرر اولان اسمی جهرایله قرائت ایتدکده اول اسمک صاحبی هرکیم ایسه
 درحال ابیلرویه چاغریلوب شخص مرقوم قرعه طوبره سنه الی صوفه رق
 برطرف

برطرف چيقاروب ايچنده اولان كاغدى بالاخراج علنا قتح وكشاد ايندكده
اكر مذكور كاغده عسكر اولدم لفظي محررايسه اول كسسه حضور
مجلسده بركاره تفريق اولنه رق قرعه دفترنده اولان اسمك اوزرينه قرعه
اصابت ايندى ديو اشارة اولنه واكر طوبره دن اخراج اينديكي كاغده
بوش چيقارايسه دفتر مزبوره اسمك اوزرينه خالي لفظي تحير اولنه رق
كندوسي دخی مجلسدن طيشارويه اخراج قلنه وبوندنصكره مفتي افندي
اسامي طوبره سندن برطرف دخی اخراج ايدوب ايچندن چيقان اسمي
لدى الفرائه اول اسمك صاحبي ايلزويه كدره قرعه طوبره سندن برطرف
چيقاروب كشاد ايندكه بونك حقهنده دخی انفا ذكر اولنديغى وجهه
حرکت اولنه وبو وجهه جله سنك قرعه سي برر برر چكبله رك قرعه
طوبره سنده اولوب عسكر اولدم لفظي يازيلو اولان سالف الذكر
يكرمي كاغدهر قنغيرينك ينده چيقارايسه انلر حضور مجلسده توقيف اولنه رق
بوش چيقانلر مجلسدن طيشارويه اخراج قلنه وخسته اولوب قريه لنده
قلانلر ايله ديار اخرده بولانلر اسامي طوبره سندن اسملري حقهنده پدرلى
ياخود سائر اقر بارلندن برى وياخود قريه لرى مختارلى قرعه طوبره سندن
قرعه چيقارمق خصوصنده هر قوملره وكالت ايليه وبوبله موجود بولميو بده
اسمه قرعه اصابت ايدن كسسه رك قرعه دفترنده اولان اسملري اوزرينه
قنخى مملكته ونه خدمته وكيك ياننده بولندقلرى دخی تحير اولنه
وذكر اولنان يوزاللى نفر ك بالفرض التمش ياخود سكسان وياخود يوز يكرمي
نفرى قرعه دن پنججه دكين عسكر اولدم يازيلو اولان يكرمي كاغده
جمله سي چيقارق مطلوب اولان يكرمي نفر تفريق اولمش اولسه دخی
اكر چه اولداله قرعه طوبره سنده قلان كاغده ايچنده يازيلو كاغده
قالماش اوله جنى دركار ايسه ده ينه قطعا قرعه يه فيصل و برليوب
السكره كى نفره وارنجه قدر بالاده ذكر اولنديغى وجهه اسامي طوبره سندن
برر برر اسملري چيقاريله رق وكندولر دخی قرعه طوبره سندن برر كاغده
اخذ و اخراج ايدرك قرعه دفترنده اولان اسملري بالاسنه خالي لفظي
اشارت اولنه

کورمک و بعضی ایشلری وار ایسه یولنه قویق ایچون شمعی کندولرینه
 یکر مېشیر کون رخصت ویریله جکی واکر عاقلانه و مردانه طورانه رق
 یکر منجی کون کندو کندولرینه ینه رأس قضایه کلوب طو بلنورل ایسه
 کتدکلی الاید هداثا حرمت و رعایت کوره رک باشلو باشلرینه استدکلی
 محله کر مکه مأذون اوله جقلری واکر شیطان او یو بده یکر منجی کون رأس
 قضایه کلیه جکر اولور ایسه مادامکه بر کره عسکر یازلاش اولدقلرندن
 هر وقت وزده اوو ایسه اولسون طوتیه رق حقارنده فراری جزاسی اجرا
 اولنه جغندن بشقه کتدکلی الایله دهخی اعتبارلری اولیه رق باشلو
 باشلرینه بریره صالیو یرلیه جکی وایشلرینه اظهار غیرت و صداقت و خدمتینه
 دوام و مواظبت ایلدکلی حالده یو جه رتبه له و انواع الطاف و عنایتله
 نایل و مظهر اوله جقلری خصوصلری اکلایه یله جکلی تعبیرات ایله هر قومله
 افاده و تلقین و سائر بعضی مناسب نصیحتلر ایله دهخی قلبلری تألیف و تطین
 اولدقلر نصکره یکر منجی کون ینه جله سی رأس قضایه عودت ایدرک الایله
 عزیمتله بش سنه عساکر موظفه سارکنده دین و دولته خدمت و فرار
 و سائر او یغونسز حال و حرکتیه اجتناسار ایلمکدن مجانبت ایله جکر ینه قرعه
 مجلسنده حاضر بولنان علما معر فیه بر بر یمین ویریله رک اولکوندن اعتبارا
 یکر می کون مدتله خانه لی طرفه رخصت ویریله

❁ ❁ ❁

اسملرینه قرعه اصابت ایدرک تفریق اولنان نفرائک ایچارنده یرلرینه بدل ویرمک
 مراد ایدنلر بولنور ایسه اشبو قانوننامه هما یونک یکر می سکزیجی و یکر می
 طقوزنجی و اوتوزنجی بندلری مواجهه لرنده قرائت اولنه رق ویره جکلی بدلاک
 محقوله آدم اولسی لازم کله جکی کندولرینه و پدرلرینه تفهیم اولنه
 و هر قومله ویره جکلی بدللری ذکر اولنان یکر می کون طرفنده تدارک ایدرک
 کرسی قضایه عودت لرنده برابر کتوروب تسلیم ایلیسه وایلم مذکور طرفنده
 مطلوبه موافق بدل بواهدقلری صورتده قضائک سائر نفرائتیه برابر بالذات
 کندولری تعیین اولنان موقعه سوق برله الایله شهر و بعده اوج ماه طرفنده
 کیرودن بدللری و رود ایدر ایسه یرلرینه قیدایله کندولری صالیو یریله

اللی

❦ الی برنجی بند ❦

نفرات مر قومه به بروجہ محرر خانہ لری طرفہ رخصت ویریلہ رک مجلسدن
اخراج اولندقدنصکرہ قریہ امام و مختار لری توقیف اولنہ رق مواجہہ لرنده
اشہوقالوننامہ ہمایونک اون ایکنجی بندی قرائت برلہ کرک قرعہ دن مقدم
قرار ایدوبده قرعہ محلنہ کلامش اولنلری و کرک شاید قرعہ دن صکرہ
فرارہ جسارت ایدنلر اولور ایسہ انلری اول قضا اہالہ سندن ہر کیم خانہ سندنہ
یاخود سائر محلدہ صاقلار و یاخود برطرفہ قاچیر ایسہ اول کسنہ نک حقندہ
اجرا اولنہ جتی مجازاتک کیفیتی مر قوم امام و مختار لری افادہ و تفہیم اولنہ

❦ الی ایکنجی بند ❦

نفرات مر قومه به رخصت ویریلہ رک کوندرا کدنصکرہ قرعہ مجلسندنہ
ذکر اولنن قرعہ دفترینک عینیلہ بر صورتی استنساخ اولنوب ہر برینک
زیرینہ اول قضا دہ قرعہ مشر و عہ مادہ سنک بر موجب قانوننامہ ہمایون
کمال عدل و حقانیت اوزرہ اجرا اولندیغنی تصدیق ضمنندہ بر قاج سطر
شرح یازیلہ رق اعضای مجلس طرفندن مضبطہ کونا وضع امضا ایلہ
بعد التہیر بر صورتی قضائک نفوس دفترینہ ربط اولنہ رق حفظ اولنق اوزرہ
قضا دہ توقیف و دیگر صورتی دخی قرعہ ضابطنہ تسلیم اولنہ

❦ الی اوچنجی بند ❦

مومی الیہ قرعہ ضابطی اول قضائک نفرات جدیدہ سنی مقدم اردو طرفندن
کندوسنہ ویرلش اولان تخصیص دفتری موجبہ قنغی موقعہ ارسال
ایدہ جک ایسہ مذکور نفرائک سوقی خصوصنہ معینندہ بولنان سالف الذکر
یوزباشی و ملازم و چاوشلردن برنجی مأمور و تعیین والدیغی قرعہ دفترینی دخی
ضابط مر قومه تسلیم ایدوب نفرات مر قومه نک خانہ لرندن عودت لرنده
زیردہ محرر الی بشنجی بنددہ بیان اولندیغنی وجہلہ یول مصارف لری اعطا
وسائر معاونت لازمہ یی اجرا ایدرک اول نفرائی سوقلرینہ مأمور اولان
ضابطہ تسلیم ایجاب ایدن موقعہ کوندرمسی خصوصنی دخی قضا ضابطنہ
افادہ و سپارش ایتد کدنصکرہ کندوسی سائر قرعہ مأمور لریلہ برابر اول قضا دن
حرکتلہ بشقہ قضایہ عزیمت و مأمور اولدقلری قضائک جملہ سندنہ عینی

بو وجهله عمل و حرکت ایدرک اتمام مأموریته اعتنا و دقت ایلمیه
❖ الی دردی بند ❖

هر بر قضاوه قرعه اجرا سند نصکره خانه لرینه رخصت و یریلان نفراتک
یکر منجی کون عودتله رأس قضایه تجمع ایتلری لازم کله جکندن یوم مذکورده
ینه قضا ضابطی و حاکم و مفتیسی و سایر علما و وجوهندن عبارت بر مجلس عقدیه
قرعه مأموری طرفندن اوراده را غلش اولان سنوق مأموریدخی
حاضر اولدیغی حالده نفرات مرقومه نك کلوب کلیانلری تحقیق اولنوب اگر
بعضیلری فرار ایدرک یا خود بر محله صاقلنه رق یوم مزبورده ورود ایتن ایه
او مقوله لر فراری عد اولنه رق کرک قضاوه قاله حق اولان و کرک سو قلیینه
مأمور ضابطک یدنده بولنان قرعه دفترلنده اسملری نك اوزلرینه قرعه دنصکره
فراردیو اشارت و تحریر و بر طرفدن ارا نملری چون قضا ضابطی طرفندن
پوصله لر یاز یله رق قریه لر ی مختار لرینه تسیر اولنه و ورود ایدن نفراتدن
بعض بدل کتورنلری اوورایسه کتوردکلری بدللرک کیفیتی مجلس مذکورده
بالتحقیق یکرمی سکرژی بند موجبجه قبوله شایان بولندقلری حالده بدل
صاحبلر نك قرعه دفترلنده اولان اسملری اوزلرینه بدل و یردکلری اشارت
واملا اولندقدنصکره مرقوم بدللرک اسم و کنیه لر یله قضا و قریه لر ی
و کیلرک یرینه بدل اولدقلر یی و صاحب قرعه طرفلر دن کندولری ارضا اولنوب
بو بایده بر کونه جبر و تهدید و قوعوبولدیغی مبین هر بر یچون بر رقطعه مضبطه
تنظیم اولنه رق سو قلیینه مأمور ضابطه تسلیم قلنه

❖ الی بشنچی بند ❖

نفرات مرقومه خانه لر دن عودتله رأس قضایه تجمع ایتدکلر نده جله سی
قاج نفره بالغ اولور و اورادن کیده جکلری موقع قاج ساعت بولنورایسه
اثنای راه تعیناتی نظامنه توفیقا بهریش ساعتی بر قوناق عد و اعتبار اولنه رق
و هر الی قوناقده بر کون دخی ارام و استراحت ایچون ضم و علاوه قلنه رق
حساب اولنوب جله سی قاج کونلک یول اولورایسه بهر کون ایچون هر بر نفره
رایج بلده اوزره اوچر یوز درهم نان عزیز بهاسبله یکر بهش پاره قاتق بهاسی
پا حساب مبلغ مزبوری قضا ضابطی نفرات مرقومه نك سو قنده مأمور ضابطه

تماما

تماماً تسلیم ایدوب ضابطہ مر قومدخی سوق ایدہ جکی نفرائک مقسداریلہ
 کیدہ جکاری موقعک اول قضادن قاج سساعت اولدیغنی والدیغنی مبلغک
 کذلک مقدارینی مشعر برقطعه سند تحریریلہ کندوسنک قنغی الای و طابور
 و بلوکده اولدیغنی مبین امضاسنی وضع و تمهیزایدرك اول سندی قضا ضابطنه
 اعطا ایلیمه بعدہ نفرات مذکورہ سوقلرینه مأمور اولان سالف الذکر
 ضابطہ تسلیم و اثنای راہدہ برابر بولنق و بعض خصوصده ضابطہ مر قومہ
 یاردم ایتمک ایچون قضا طر فندن ایجابی مقدار ضبطیه نفرائی دخی ترفیق اولنہ رقی
 بو وجهله تعیین اولنان محله سوق واسبال اولنہ
 ❦ الی التبی بند ❦

هر قضائک نفرات جدیدہ سنی تعیین اولنان محله سوق و ایصالہ مأمور اولان
 ضابطہ اثنای راہدہ نفرات مر قومہ یی کوزلجہ حفظ و وقایہ ایدرك
 خسته اولیہ جقلری وزجت حکمیہ جکاری وجهله قوناق قوناق سوق ایدوب
 هر قوناق محلنہ وصولارنده مناسب محلاہ وضع و اقامہ یلہ برر یومیہلرینی
 یدلرینه بالاعطا نصفیلہ اول اخشام ییہ جکاری اکک و قاتقلرینی الدرملق
 و صباح اولدقده یومیہلرینک دیکر نصفیلہ دخی اول کون یولده ییہ جکاری
 اکک و قاتقلرینی الدیرہ رقی بو صورتلہ تعیین اولنان موقعہ ایصال ایلمک
 خصوصلرینه اقدام و اعثا ایلیم و نفرات مر قومہ ییہ اثنای راہدہ برکونا
 بد معاملہ ورنجیدہ ایتیمہ رک کمال ممنونیت و حضور قلب اوزرہ اولملریتہ سعی
 و دقت ایدوب فقط ایچلرندن فرارایدنلر اولوبدہ طوبیلور یا خود فرارایدہ جکی
 حس اولنورایسہ او مقولہ لری ییہ انجتمیہ جک وجهله باغلوا اولہ رقی کوتورہ
 و موقع مذکورہ بالوصول کتوردیکی نفرات ایلہ یدندہ بولنسان قرعہ دفترینی
 و اوراق سائرہ یی اول موقعده بولنان بیوک ضابطہ تسلیم ایلیمه
 ❦ الی التبی بند ❦

هر بر موقعده بولنان بیوک ضابطہ اول موقعہ مخصوص اولان قضائک نفرائی
 ورود ایتدکجہ سوقلرینه مأمور بولنان ضابطہ ک یدندہ اولان قرعہ دفتریلہ
 اوراق سائرہ یی الہرق و کلان نفرائی تعداد ایتدیرہ رک شاید اثنای راہدہ
 فرار ایتشلر یی و ارایسہ یی وصلہ لری ترقیم ایلہ کلان نفرائک یا نلرندہ بولنان

ضبطیه نفراتنه بالا عطا اول قضاك ضابطی طرفنه اسبال واسرا وفراریان
مر قومه نك اثناي راهده فرار ایتش اولد قلمری قرعه دفترنده دخی اسملری بالاسنه
اشارت واسلا ایتدیرلد کد نصکره کلان نفراتی مقدم اردو مشیری طرفندن
کندوسنه وارد اولان امر وتنبیه موجنبجه اول موقعده بولنان الای و طا بورزه
قرعه دفترنده مقید اولان اسم و کنبه لایله قید و تحریر ایتدیره و مذکور
قرعه دفترنده محرر اولدیغی وجهله اول قضاده کرك قرعه دن مقدم و کرك
قرعه دن صکره فرار ایدنلر ایل دیار اخرده بولنوب اسنه قرعه اصابت ایتش اولنلر
اول موقعده بولنان الایلرک مالی اوله جغندن مذکور قرعه دفترنده بوه قوله
نفراتك اسملری عینله برکاغده نقل و اخراج ایتدیره ک کاغده مذکور
اول موقعده حفظ اولنق اوزره بالتوقیف ذکر اولنان قرعه دفترینی
طرف مشیری به اسبال و تقدیم ایلله

❦ ❦ ❦ الی سکنچی بند ❦ ❦ ❦

سالف الذکر قرعه دفترینک جمله سی مواقعدن طرف مشیری به ور و دایتد کده
اردو مجلسنه بالا عطا مجلس مذکورده دخی دفاتر مذکورده نك مجموعی
کوزدن بجور بولوب اول سنه بهر قضاده اسنان عسکر به ده نمقدار آدم بولنش
و قرعه دن مقدم قاج آدم فرار ایتش و مجمع ایدنلردن تحصیل علم و ابتلای
عالی و امر اض و بالکرتق جهتلر لایله نمقداری قرعه دن خارج برانملش
و نقدری قرعه به داخل اولش و قرعه به داخل اولنلردن نمقدارینه
اصابت ایتش و قرعه اصابت ایتد کد نصکره قاج آدم فرار ایلش و اسملرینه
قرعه اصابت ایدنلردن نمقداری دیار اخرده بولنش اولدیغی مین مغلفنه
و کلفنسینز اوله رق برقطعه جدوالی عموم دفترنی تنظیم ایلله جانب والای
سر عسکری به تقدیم و اسبال و برطرفدن دخی کذلک مذکور قرعه دفترلی
موجنبجه کرك قرعه دن مقدم و کرك صکره فرار ایتش نمقدار نفرات وار ایسه
مذکور دفترده محرر اولان اسملری و شرحلری و قضا و قریه لایله سنجاق سنجاق
دفتر اولنه رق نفرات مر قومه نك قضا لای طرفلرندن جلب و استحصال لایله ارسال
اولنلر یچون اول دفتر طرف مشیری دن با تحریرات سنجاق والیلری
و متصرفلری جانبنه اسبال اولنوب بوندن ماعدا ذکر اولنان قرعه دفترلرنده

دیار

بولانلرینک دخی بشقه جه برقطعه دفتری تنظیم اولنه رق طرف
سر عسکریدن باب عالی یه تقدیم واورادن دخی کیفیت جانب فتواینهاهی یه
بالحواله مشارالیه حضرتلری طرفندن دفتر مذکورده بولنان طلبه نك
برموجب اصول اجرای امتحانی ضمننده بر محل مناسب ایله برقاج مأمور افندی
تعیین قلنه رق قرق ایکنی بنده بیان اولنان اصول وجهله مومی الیهک
حضور لرنده مرقوملردن یکریمی ویکریمی پریاشنده اولنلراظهاردن یکریمی ایکی
ویکریمی اوج یاشنده اولنلر کافیه دن ویکریمی درت یکریمی بش یاشنده بولنانلر
متلاجامی وفناریدن امتحان اولنوب کرك اسئله واقعه نك اجوبه لازمه سنی
ایزاده مقتدر اوله ییلنلرك وکرك ایراد جوابده عجزلری تبین ایدنلرك کیفیتلری
سالف الذکر امتحان مأموری افندیلم معرفتیه دفتر مذکورده اسملری
اوزرینه تسطیر وترقیم وزیرینه شرح تحریر یله تمهید اولنه رق اول دفترینه
مشارالیه حضرتلری طرفنه تقدیم اولندقدنصکره امتحانده جوابه مقتدر
اولنلری بالتوقف مدرسه لرینه اعاده وار جماع وایراد جوابده عجزلری نمایان
اولنلرك اصل مقصدلری تحصیل علوم اولیوب مجرد عسکر لکک النماقی ایچون
بویله بر طریق طومش اولدقلرینه شک وشبهه قالمیه جفندن بومقوله لک
منسوب اولدقلری اردول طرفنه کوندر لمسیچون مدارس طرفندن اعطا
قلنه واردولدن دفتری ورود ایدن نفرات مرقومه بوجه تحریر مخلصلرندن
جلب واستحصال اولندقدنصکره منسوب اولدقلری اردوله کوره طاقم طاقم
ایر یله رق ایجابی وجهله برا ویاخود بجا اردو مشیرلری طرفنه اسبیل
ومدارسده یاخود بالایجاب عنذر شرعی به مبنی در علیه ده توقف اولنلنلرك
کیفیتلری اردوده بولنان قرعه دفترنده اسملری اوزرینه شرح ویرملک ایچون
بومقوله لک دخی برقطعه دفتری ارسال اولنه

❁ الشمشینی بند ❁

قرعه دفترلری موجبجه قضا لده قالمش اولان فراری وخسته لرایله
دیار اخرده بولنوب اسملرینه قرعه اصابت ایتش اولان نفرات مخلصلرنده
پیدر پی طوتیلوب و بولنه رق اردو مرکزینه ورود ایتدکجه اول نفر لک متعلق
اولدقلری قضا لک قرعه دفترلنده اسملری اوزرینه ک کیفیت ورودلری

اشارت

اشبارت اولمق لازم کله چکی مثل اولدی ر ا خ ر د ه بول نلر دن طلبه علوم دن
اولو بده مقیم اولدقلری محللرده اجرا اولنان امتحانده برمو جب اصول جواب
ویرمش اولنلرک شها دنامه لری توارد ایتدیکه بولنلرک کیفیتلری دخی کساک
مذکور قرعه دفترنده اسملری بالاسنه شرح و یرله

❁ الشمس برنجی بند ❁

اسملرینه قرعه اصابت ایتمه رک یا خود خانه زنده یالکر اولملری جهته
حسب النظام قرعه یه داخل اولمه رق انسان عسکر یه یی تجاوز ایدن
کسنه لرک صنف ردیفه نقل و تحریر اولملری نظامی اقتضا سندن واولخا لده
سائر عساکر ردیفه مثل اولو بولنلرک یدلرینه دخی برر قطعه ردیف تذکره سی اعطا
اولمسی ایجاب حال دن اولدیغنه وسالف الذکر قرعه دفتر لنده هر قوم لرک
اسم وکنیه و سنلریله قضا وقریه لری کوستر لیش اوله جفته مبنی بهر سینه مذکور
قرعه دفتر لری مرکز اردویه تجمع ایتدکده دفاتر هر قومده محرر اولدیغی
وجهله اول سنه کرک قرعه اصابت ایتیمان وکرک یالکر لاق جهته یله معاف
اوله رق قرعه یه داخل اولمیان آدم لرک ایچنده یکر می بش یاشینی تکمیل ایتیش
تمقدار آدم بولنور ایسه ابتدای امر ده اسم وکنیه لیه اردو یوقله سنده اولان
ردیف دفترینه بالتحریر بعده برر قطعه دفتر ی طرف سر عسکر یه
تقدیم اولنهرق اولمقدار ردیف تذکره سی جلب ایله یدلرینه ویرلک اوزره
ایجاب ایدن محللره تسیر اولنه

❁ الشمس ایکنجی بند ❁

عساکر موظفه شاهانه یه بهر سینه لزومی اولان نفرات جدیده نک باقرعه
مشر وعه اخذ واستحصال اولنه جخی درکار ایسه ده ممالک محروسه شاهانه
اهال بسندن اکثریتک عسکر لکه درکار اولان میل وخواهش لری اقتضا سجه
کرک هنوز قرعه یه داخل اولمیان وکرک داخل اوله رق اسملرینه قرعه
اصابت ایتیمان وکرک حسب القانون سلاک عسکر یه الهمقدن وارسته بولنان
کسنه لردن بعض ارباب هوس و غیرت عسکرا و ملقلخی استک ایدرک کندی طوع
ورضای لیه عساکر موظفه سلکینه دخالنه راغب اوله جقلری بدیهی و بوجوجهله
دین و دولتته خدمت ایتک اوزره اظهار خواهش ایدن نفراتک رد و اعاده اولملری

مناسب اولیه جغی غیر خفی اولاد یغندن بود قوله کوکلو اولیه عسکر یازلیق اسلیانلر
اتی الذکر بش شرط ایله قبول اولنه رق استدکاری صنفه قید وادخال اولنه
شرط اول کوکلو اوله رق عسکر یازلیق مراد ایدن کسنه هرکونا علل ساریه
و مرنددن وارسته اوله رق وجودی کال صحنه و عسکر لکه الویره جک حال
و هیئت بولسه شرط ثانی اشبوقا نونامه نک ایکنجی بنیدی احکامی
اقتضا سنجیه قرعه ایله نفرات اخذنده سنی یکر میدن دون اولان آدم لک قرعه یه
داخل اولیه جغی درکار ایسه ده اشبو کوکلو لک قوی البینه وتوانا اولد قلی
حالده اون طغوز نهایت اون سکر یاش سکر لده اولنلرینک دخی التمشنده بآس
اولیوب انجق سنی اون سکر دن دون و اوتوز ایکیدن افزون اولنلرک وجهها
من الوجوه قبولی جائز اولیه شرط ثالث تر ساله غاصره ایله قلاع خاقانیه یه
مربوط سنجاق و قضا وقریه رده متوطن اهالیدن اولیه شرط رابع
کند و سندن تهمت سرقت و سایر بوملر و مثل عرض و ناموس بر قباح
ظهور یله طهر قارده و مملکت حبس خانه لرنده تیمور بتدا اوله رق خدمات سفلیه ده
قوللا نلش و بین الناس تزدیل و تشهیر اولنلش اشخاصدن اولیه
شرط خامس عسکره تحریر اولنه جغی عرض و افاده ایتد کند
حسب النظام بش سنه خدمت ایتسی لازم کله چکی کند و سنه بالا فاده
اول صورت اوزره راغب و راضی اولد یغی حالده قبول و تحریر اولنه
✽ التمش او جیحی بند ✽

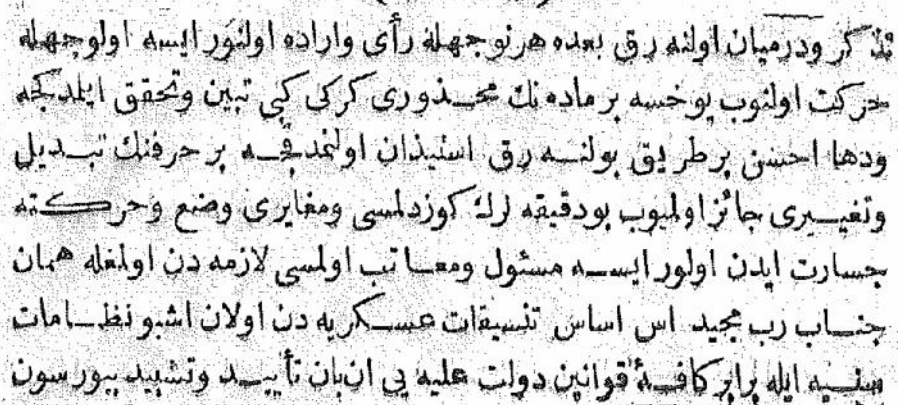
بر وجه محرر کوکلو اوله رق عساکر موظفه سلک کنه داخل اولان کسنه لردن
اشبوقا نونامه همایون موجینجه حد ذاتنده صنف ردیفه ادخال اولنلش
مجبور یئندن وارسته بولان آدم لک مذکورده بش سنه خدمت ایتد کند و صکره
چیققی استدکاری حالده اولو جهله اخراج اولنه رق صنف ردیفه دخی قید
و ادخال اولنلملری لازم کلور ایسه ده چونکه یالکزلق جهتیله حال معافینده
بولنه رق اسنان عسکر یه دن چیقان واسملرینه قرعه اصابت ایتسه رک
کذلک اسنان مذکورده بی تجاوز ایدن کسنه رک یکر می بش یکر می التمی
بندلر موجینجه صنف ردیفه قید و ادخال اولنه جقاری درکار اولد یغندن
بومقوله لردن یعنی عساکر ردیفه صنفدن معدودیت حد ذاتنده حسب النظام
کند و لرنه

گنبد و ر بنده لازمۀ ذمت بولنان کسب سینه اردن کو کللو اوله زق سلك موظفۀ
داخل اولنلر بعده اخراج اولندقلرنده صنف ردیفه قید اولنهرق یدى سینه
واکر مقدم صنف ردیفه بولنملر ايسه اول مدت تنزیل اولنهرق مدت باقیه
ظرفنده صنف مذکور دن معدود اوله ل

خاتمه

التمش در دینی

تسبیقات عسکریه ایجا اینجه بهر سینه اسلبه الا اخراج اولانه جق نفرائك یرلرینه
اردولر دائره لردن قرعه مشر وعه ایله الله جق نفرائك نصورت واطریق ایله
طلب واخذینه ابتدا اولنق و بوماده خیریه و نافعۀ نك اجراسی ضمنده
نمقوله و نقد در مأور کوندر لک و مأورین موی الیهم امری مأوریتلرینی
نوجهله اجرا ایلك و قرعه مجلسی نصل ترتیب و تشکیل قلمق واسملرینه
قرعه اصابت ایدن نفرات متمایزه حقارنده نوجهله معاملۀ لطفیه اجرا و بعده
نصورتله مرکز و واقعه ارسال واسرا اولنق لازم کلمه چکی بالاده بند بند
تفصیل و بیان اولنمش والی ماشاء الله تعالی دستور العمل طویلوب مواد
مدرجه سنك حرف بحر ف اجراسینه مزید اعتنا و دقت و مغایری وضع
و حالت وقوعندن توقی و محاببت اولنه رق اشبو نظامات حسنۀ و اصول
مستحسنۀ نك بروفق مطلوب حسن اجرا سبله مأثر جلیله نافعۀ سنك مشاهدۀ سی
الطاف الهیه دن مأمول و متمنا بولنمش اولوب انبجق بوفمللو نظامات سنیه نك
مغایری حرکتۀ جسارت و بلا عذر و سبب تبدیل و تغیری صورتی قال و قلمه
التمقلعه جرأت اولنمشی جائز اولیه جنفی مثللو اجرا ات فعلیه سنده بعض محل
و موقیجۀ اجراسی صعوبتلو بر ماده ظهور اید و بده در سعادتۀ اشعار اولندیغی
و بیان اولنان محذور بجا بولنوبده اول ماده نك اصلاح و افصاحی لازم کلدیکی
ویا خود بوندن بویله دها ذیل و علاوۀ سی ایجاب ایدر مواد بولندیغی حالده
نیک و بدی و حسن و قبیحی بالا طرف بیان واسنیدان اولندقدنصکره تصحیح
و علاوۀ سنه مساع کوستریله نك نظامات مذکورۀ نك فعلا اجرا سنده اگر چه
بعض خصوصده محل و موقیجۀ برکونه محذور کورینور ايسه مأورین طرفندن
در عقب اول ماده نك محذوری در بارشو کتقراره عرض واسنیدان و دارشوراده

امین

1520